

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI**

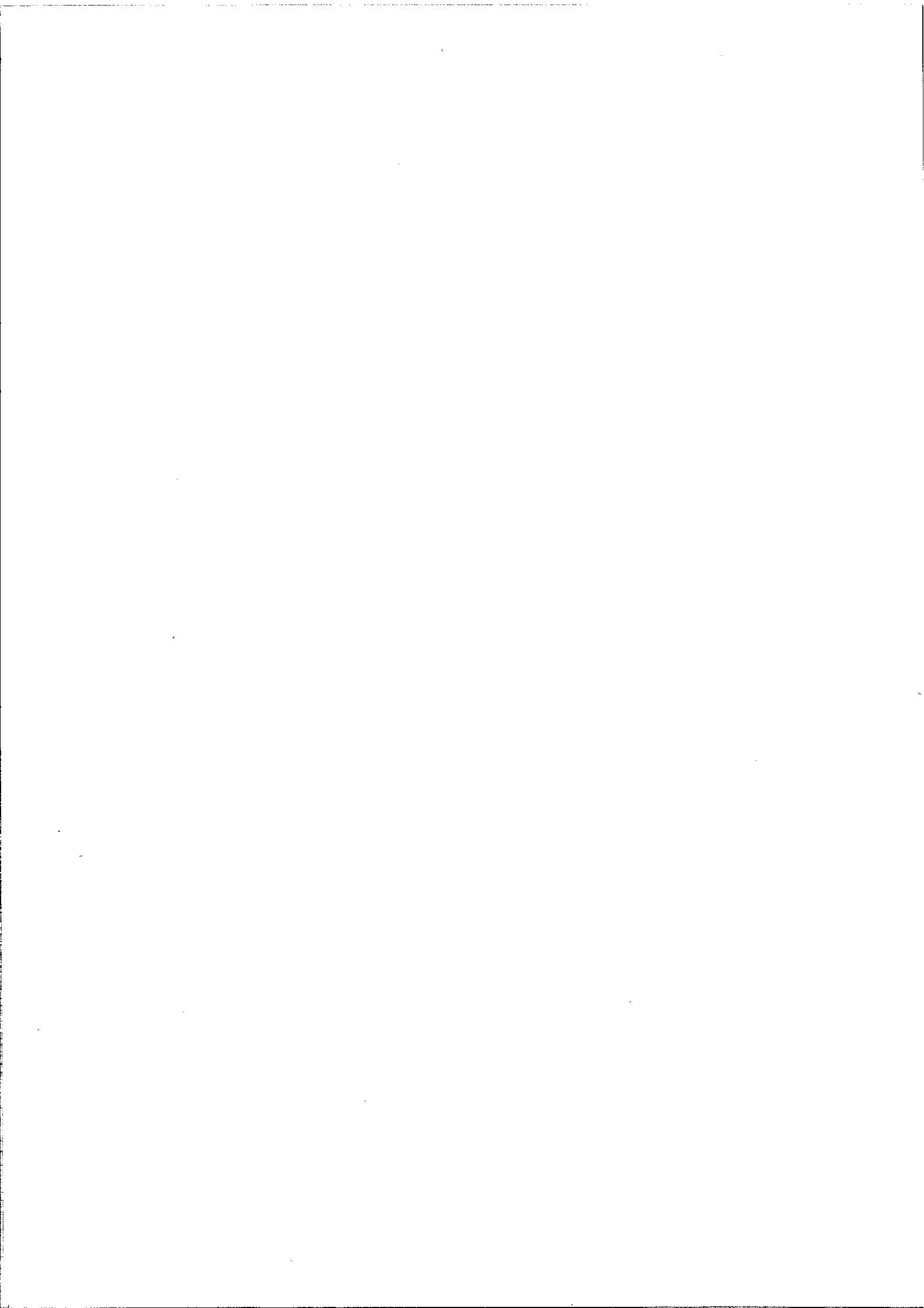
**TÜRK ROMANINDA JAKOBENİZM
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aysel KAYA

**Danışman
Prof. Dr. Hüsamettin ARSLAN**

BURSA - 2012

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı'nda 700844005 numaralı Aysel Kaya'nın hazırladığı "Türk Romanın Jakobenzim Yakup Kadri Karaosmanoğlu" konulu Yüksek Lisans Tez ile ilgili tez savunma sınavı, 02/07/2012 günü ..... - .....saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Hüsamettin Arslan
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Ceylan

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Feriðan Uluođ

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

02/07/2012

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Aysel Kaya
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 125
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2012
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hüsamettin Arslan

TÜRK ROMANINDA JAKOBENİZM YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

Bu çalışmanın ele aldığı tez şudur: “Türk romanında Jakobenzim Yakup Kadri'nin romanları, Türk kanonunda Jakobenzimin paradigmatic örnekleridir.” Yakup Kadri, hem romanları hem de imtiyaz sahibi olduğu Kadro Dergisi ile Kemalist ideolojinin başöğretmenidir. Başöğretmenlik Jakobenzim bütün ideolojileri, kurguladıkları halka götüren yoldur. Giriş bölümünde tezle ve tezin genel kavramları ilgili açıklamalar vardır: gelenek, Jakobenzim, roman, ideal roman ve tezli roman, mizah üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde modern bir politik ideoloji olan Jakobenzimin izleri takip edilmiş, ilk önce Klasik Jakobenzime anlamını veren Eski Ahit ve I. James'le bağlantılarından bahsedilmiş, Antik Yunan'da Platon, sonra Machiavelli ve Rousseau'daki bağlantılarına değinilmiştir. Daha sonra da tarihte 1789 Fransız Devrimi'yle asıl anlamını kazanan modern Jakobenzim ele alınmış, devrimle ortaya çıkan total ideolojilerle Jakobenzimin ilişkisi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Yakup Kadri'nin romanlarının neden Jakobenzim roman oldukları, romanların tezlerinden yola çıkarak anlatılmıştır. Yakup Kadri'nin de dahil olduğu Kadro Hareketi ve Kadro Dergisi yine bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Yakup Kadri'nin metinleri çağdaş bir başka romancı Refik Halid'in metinleri ile mukayese edilmiştir. Devletin dayatmacı ve ciddi ideolojisi Yakup Kadri romanlarına egemendir. Bunun yanında Refik Halid hem hayat hem de ideoloji karşısında mizahi bir duruşa sahiptir. Mizah ise hem muhalif hem yıkıcılık özelliğiyle Jakobenzim ideolojilerin karşısındadır. Jakobenzimin dayatmacı ve anti-diyalog tavrı karşısında gülme sosyaldır ve bir diyalogu gerektirir. Yakup Kadri'nin romanları ile Refik Halid'in romanları ve roman dışı metinleri mizah temelinde karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Jakobenzim

Roman

Kanon

Mizah

ABSTRACT

Name and Surname : Aysel Kaya
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Sociology
Branch : General Sociology and Methodology SZ
Degree Awarded : Master
Page Number : VII + 125
Degree Date : .... / .... / 2012
Supervisor : Prof. Dr. Hüsamettin Arslan

TURKISH NOVEL JACOBINISM YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

Address the thesis of this work is: "Turkish novel Jacobinism Yakup Kadri's novels are in Turkish canon Jacobinism's examples of paradigmatic." Yakup Kadri, both novels and concession with the Kemalist ideologists principal owned by the staff of the magazine. Principality is the way that leads to the public what they envision for all early, Jacobin. Comments about the general concepts of the thesis in the introduction are: tradition, Jacobinism, novel, focuses on the ideal novel and thesis novel, humor. The first section is a political ideology which has been following the traces of the modern Jacobinism, first giving the meaning of the old testament and the classical Jacobinism. James issue, ancient Greek with links I in Plato, Machiavelli and Rousseau after have been mentioned in the links. With the French Revolution of 1789, and then also at the principal meaning of winning modern Jacobinism addressed, revolutionary change in the resulting total ideology Jacobinism focuses on the relationship. The second section Yakup Kadri's novels why their thesis from the Jacobin novel. Yakup Kadri's Staff, including the Staff movement and again in this section are covered in the magazine. In the third chapter of the text comes from another writer Yakup Kadri and Refik Halid's texts have been compared. The ideology of the State, insisting and serious novel as Yakup Kadri. In addition, Refik Halid's life and ideology has a humorous opposite. With both humor and opposing ideologies Jacobin. Laughing is social and laughing in the face of the attitude of dialogue, insisting and anti-and requires a dialogue. Yakup Kadri's novels with Refik Halid's novels and non-fiction texts compared on the basis of humor.

Keywords

Jacobinism

Novel

Canon

Humour

ÖNSÖZ

Modernizm insanın, tanrının var olmasını istemediği yanına denk gelir. Tanrının ve insanların kaderini değiştiren modern çağ insanlığın günahkâr çağıdır. Vicdanen yargılandığında modernizmin, “kötü” bir insanın kurgusu ya da insanın kötü yönü olduğu anlaşılır.

Modern bir ideoloji olan Jakobenzim, geleneklerini yok ettiği insana, kendi ideal geleneklerini dayatır. Modern gelenekler zamanla kılık değiştirerek eskiyen geleneklermiş gibi karşımıza çıkar. Jakobenzim zamanın kanıtı olan gelenekleri çalmakla kalmaz, yerine nostaljik gelenekler ikame eder. İkame çağının nostaljik gelenekleri, illüzyon geleneklerdir. Jakobenzim roman hem Jakobenzim geleneklerin yaratıcısı hem de bu nostaljinin taşıyıcısı romandır.

Hastaliksız bir ömür gibi hastaliksız bir çağ da düşünülemez. Modern gelenekler yaratan Jakobenzim bir bilim ideolojisi Pozitivizmi bilimin, dolayısıyla politikanın patolojisi olarak düşünmek belki otantizme teselli olacak yegâne haldir. Fakat bu teselli Pozitivist bilimin insanlığı bütün olarak hasta ettiği, insanlığa derin acılar verdiği hakikatini değiştirmez. Modernizm sadizmdir. Acısız hayat düşünülemeyeceğine ve sadece derin acıların ruhumuzu kurtardığı söylenegeldiğine göre modern çağ insanlığın sağaltımını getirecek olan çağ olabilir. Bize acılar veren bu çağ gelecekte insanlık için bir gıdıklama sayılacak belki de. Ve bu çağın parodisini yapabilen kuşaklar sadistleri ve kendilerini çekiçleri ile sağlatacak. İnsanlık bu trajik çağın yarattığı nostaljide boğulmadan belki kıyıya vurmayı başaracak. Ve biz ciddiyet sahibi Jakobenzim ölülerin nostaljik gelenekleri ile açtığı yaraların devasını, otantik ölülerin geleneksel metinlerinden okumaya devam edeceğiz.

Ciddiyetin baskıcılığından kurtuluş umudu gülmede saklıdır. Elinizdeki metin bu umudu taşır. Yakup Kadri nostaljik gelenekleri dayatan, Refik Halid de gelenekleri olduğu gibi anlatan romanlar yazar. Jakobenzim günahların taşıyıcısı Yakup Kadri’dir; bize otantik olanı veren, yüzümüzü güldürense Refik Halid’dir. Biri *Yakup*, öteki *Refik*’tir; ilki ötekileştirir, öbürü biz yapar. İki yazar da bizimle farklı yönlerden kader birliği içindedir. Son deyişle ötekinin olmadığı bir toplum belki mümkün değil fakat böyle bir toplum istemek hakkımızdır.

Birlikte çalışma imkânı bulduğum için çok mutlu olduğum, politik ruh ortağım Prof. Dr. Hüsamettin Arslan’a;

Anneme, babama, kardeşlerime, yolumda bana karışan, benden kelâmını esirgemeyen bütün insanlara, Ali Bulut’a, Prof. Dr. Fügen Berkay’a, Mihriban Şenses’e, Yrd. Doç. Dr. Gökhan Yavuz Demir’e;

İnsaniyeti için Necati Hatipoğlu’na, varlıkları ve destekleri için dostlarım Miyase Deniz’e, Semra Aktaş’a, Ayfer-Murat Öztürk çiftine, Harika Özsoybaş’a, Sema Karaca’ya;

Ve bütün öğrencilerime teşekkür ederim.

Elinizdeki çalışma otantik ölülere ve öğrencilerime armağan, “kebikeç”e emanettir.

Bursa

12.02.2012

Aysel Kaya

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	no
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii	
ÖZET.....	iii	
ABSTRACT.....	iv	
ÖNSÖZ	v	
İÇİNDEKİLER.....	vi	
KISALTMALAR.....	vii	
GİRİŞ	1	

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK BİR İDEOLOJİ OLARAK JAKOBENİZM.....	20
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA JAKOBENİZM: YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU	40
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANI KONTEKSTİNDE BİR MUKAYESE: YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU <i>versus</i> REFİK HALİD KARAY	79
---	----

SONUÇ.....	103
KAYNAKLAR.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	125

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.H.P	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
edt.	Editör
haz.	Hazırlayan
HİF	Hürriyet ve İtilaf Fırkası
İTF	İttihat ve Terakki Fırkası
KUTV	Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TİÇSF	Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
ter.	Tercüme
ty.	Basım tarihi yok
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

Uçsuz bucaksız ülke, toprak bir testi gibi kırıldı. Şiddetli güney fırtınası, yüksek dağları suya gömmek ve insanlığın üzerine bir kâbus gibi çökmek için, bütün bir gün boyunca esti durdu. İnsanlar birbirini göremez oldular; göktekiler bile göremiyordu onları. Tanrılar da korkmuştu bu tufandan...

Gilgamesh destanının on birinci tabletinden¹

Çin Seddi'nin yapılmasını emreden imparator Shih Huang Ti, duvarları inşa ettirir, çünkü duvarlar savunma önlemleridir; kitapları yaktırır, çünkü muhalifleri onları kendisinden önceki kralları yüceltmek için kullanır. Kitap yakmak ve istihkâmlar inşa etmek, prenslerin sıradan uğraşlarındandır. Shih Huang Ti tarihin kendisiyle başlamasını emrettiğinde Çinlilerin üç bin yıllık bir kronolojisi vardır. Shih Huang Ti şöyle düşünür:

"İnsanlar geçmişi seviyor, beni yargılayanlar da öyle ve ben bu sevginin karşısında güçsüzüm; ama bir gün benim gibi hisseden biri çıkacak, benim kitapları yok ettiğim gibi o da duvarı yıkacak ve bana dair anyı silecek, böylece o benim gölgem, aynam olacak ama bunu hiç bilmeyecek."²

Borges, *Öteki Soruşturmalar*, (Duvar, Kitaplar)

Neler yapıyorsunuz... ?

Devrim!

...Yıkma yoluna gidiyorsunuz!

Yeni binayı eski temeller üzerine kurmak doğru olmaz!...

İki iktidar yan yana gelemmez!...³

Papazlar, Fahişeler ve Piçler'den

Tarihe baktığımızda liderlerin güç tutkusuyla kendinden evvelini imha ettiklerini, tarihi kendisiyle başlatan buyruklarını tanrıları dahi korkutan bir patoloji olarak okuruz. Çinli imparator Shih Huang Ti'nin gölgesinin bu metinde dolaşmasının nedeni geçmişin başka bir yıkıcısı ve onun modern gölgesi Mustafa Kemal'i hatırlatıyor olmasıdır. Bir edebiyat sosyolojisi ya da edebiyat eleştirisi olan elinizdeki metnin asıl konusu ise gölgeleri yaşatanlardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun⁴ Mustafa Kemal'in gölgesini hırslı

¹ Hareld Braem, *Uruk Aslanı Gilgamesh*, çev. Atilla Dirim, 4.b., Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1998, s.6

² Jorge Luis Borges, *Öteki Soruşturmalar*, çev. ler: Peral B. Charum, Türker Armaner, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss.9-11

³ Yosif Kalinikov, *Papazlar, Fahişeler ve Piçler*, C2, 2.b., Akyüz Yayın Grubu, İstanbul, 2004, s.230

⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu: 27 Mart 1889'da Kahire'de doğan Yakup Kadri, ilköğrenimine ailesiyle gittiği Manisa'da başlar. O varlıklı bir ailenin çocuğudur, kitaplarla iç içe büyür. Eğitim öğretimi ile annesi ilgilenir. 1903'te İzmir İdadisi'ne girer. Manisa, Aydın çevresinde tanınan bir aile olan Karaosmanoğlu soyundan gelmektedir. 1906'da babasının ölümünden sonra annesiyle Mısır'a döner ve İskenderiye'de bir Fransız okulunda öğrenimini tamamlar. 1908'de İstanbul'da Hukuk Mektebi'ne başlar ama bitirmeden ayrılır. Düzenli bir öğrenim hayatı olmadığı için hiçbir okuldan diploma alamaz. 1909'da Fecr-i Ati topluluğuna katılır, *Peyam* ve *İkdam* gazetelerine makale ve hikâyeler yazar. Ayrıca *Servet-i Fünun*, *Türk Yurdu* gibi çeşitli dergilerde çıkan yazıları, Mütareke devrinin en çok yazar yazarlarından olması, edebi çevrelerde tanınmasını sağlar. 1916'da edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapar. 1916'da tüberküloz tedavisi için İsviçre'ye gider, orada üç yıl kalır. Mütareke yıllarında *İkdam* gazetesinde yazdığı yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekler. Mustafa Kemal'in davetiyle

edebiyatıyla efsaneleştirme misyonu, bu çalışmanın spesifik tezini belirler: “Türk romanında Jakobenzim Yakup Kadri’nin romanları, Türk edebiyat kanonunda Jakobenzimin paradigmatic örnekleri”dir. Fakat teze başlığını veren bu ifadenin anlamlı olması için “roman” denen sanat türünün ve “Jakobenzim” denen politik tutumun ne olduğunun, sanatla ve dolayısıyla edebiyatla nasıl bir ilişkisi olabileceğinin bilinmesi gerekir. Bunlar ilk kez modern Batı’da ortaya çıkmış iki farklı türde gelenektir. Peki, ama gelenek nedir? Türkiye’de bir roman geleneği var mıdır, ne zaman, hangi şartlarda ortaya çıkmıştır? Jakobenzim politik geleneğiyle roman geleneği arasındaki ilişki nedir? Bunlar modern gelenekler olduğuna göre, Türkiye’nin modernleşme süreciyle ilişkileri nedir?

Neden bu çalışmada Yakup Kadri Karaosmanoğlu spesifik inceleme konusu olarak seçilmiştir? Bu metin neden Refik Halid Karay’ı Yakup Kadri’ninkine karşıt bir konuma yerleştirmiştir? Neden iki yazarın mukayesesi mizah üzerine temellendirilmiştir? Diğer bölümlere bir hazırlık olması için bu bölümde gelenek, Jakobenzim, roman, kanon, mizahtan anlaşılabilirler ortaya konulacaktır.

Belki hiçbir çağda, hiçbir şey görüldüğü gibi değildir fakat devrim çağında hiç değildir; sosyal olaylar ve kontekstler kendinden önceki olaylar ve kontekstlerden bağımsız değildir. Schmitt terminolojisi ile ifade etmek gerekirse politik argümanların temelinde teoloji vardır; modern devlet teorilerinin bütün önemli kavramları dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır.⁵

Birinci bölüm Jakobenzime odaklanır. Bölümde bir politik ideoloji olan Jakobenzimin izleri takip edilmiş, ilk önce klasik Jakobenzime anlamını veren Eski Ahit ve I. James’le bağlantılarından bahsedilmiş, Antik Yunan’da Platon, sonra Machiavelli ve Rousseau’daki bağlantılarına değinilmiştir. Sözü geçen filozoflar incelendikten sonra bu çalışmanın asıl konusu ve 1789 Fransız Devrimi’yle asıl anlamını kazanan modern Jakobenzim ele alınmıştır.

1921’de Ankara’ya çağrılır, bazı görevler verilir. 1923-1931 yılları arasında Mardin, 1931-1934 yılları arasında ise Manisa milletvekilliklerinde bulundu. Gazeteciliğe ve roman yazmaya devam eder. Cumhuriyet dönemi dergi ve gazetelerinde yazar. 1932’de *Kadro* dergisinin kurucuları arasında yer alır. Savunduğu bazı görüşler aşırı bulunduğundan için *Kadro* dergisinin yayımına 1934’te son verilir ve Tiran elçiliğine atanır. 1935’te Prag, 1939’da La Haye, 1942’de Bern, 1949’da Tahran ve 1951’de yine Bern elçiliklerine getirilir. 1955’te emekli olarak yurda döner, 1957’de *Ulus* gazetesi başyazarlığına getirilir. 27 Mayıs 1960’tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçilir. Politik hayatının son görevi 1961-1965 arasındaki Manisa milletvekilliğidir. 1965’te politikadan çekilir. Anadolu Ajansı yönetim kurulu başkanı olur. 13 Aralık 1974’te Ankara’da ölür. Bkz. Ömer Özdamar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir’in Romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2008, ss.39-40

⁵ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, 2.b. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.41

Birinci bölümde son olarak, devrimle ortaya çıkan total ideolojilerle Jakobenzimin ilişkisi üzerinde durulmuştur.

1789 Fransız Devrimi'ni yapanlar, doğa kusursuzluğuna erişmek iddiasındaki bilimin ilerlemeciliğinden feyz almışlardır. Nasıl ki doğa ve yasaları gecede saklıdır ve nasıl ki Tanrı, "Newton olsun!" deyince her şey ışık olmuştur;⁶ modernizmin ortaçağ gecesine saklı anayasaları da, devrimin tanrılarının "devrim olsun!" sözü ile olmuş, anayasalar halkı eşit kılmıştır. Anayasal kontekstin soykütüğü kutsal metinlerdir.

Batı'nın saati bilimi ve devrimi gösterdiğinde Türklerin *Ancien Régim*'i Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi haritasıyla birlikte mental haritası da parçalanır.⁷ O gün bugündür halk, yeni devletin sosyal, politik genetiğine kodlanmış militarist bir tarzla, Batılı geleneklerle batılılaşmaya zorlanan doğulu durumundadır. Zamansız doğuya ve doğulu başlangıç tayin etme girişimi pozitivist bilimle başlar. Avrupalılaşmak için bilimin alındığı zamanlarda Batılılaşmanın adı Nizam-ı Cedit, II. Mahmut, Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet ve son olarak Kemalizm⁸ olmuştur. Bu kopya gelenekler yukarıdan aşağıya uygulanmıştır.

Kemalist Devrim 1789 Fransız Devrimi'nin aynasında gerçekleşir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi ideolojisi Kemalizm, Pozitivizmin Türk akrabası, Fransız

⁶ Ulrich Im Hof, *Avrupa'da Aydınlanma*, çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları Avrupa'yı Kurmak Dizisi:4, İstanbul, 2004, s.2 Benjamin, Fransız Devrimi sırasında Paris'te çatışmaların başladığı birçok mahallede birbirinden habersiz ama aynı anda saat kulelerine ateş açılmasını devrimin bir "zamanı durdurma" çabası olduğunu söyler. Zikreden Nurdan Gürbilek, *Benden Önce Bir Başkası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.103

⁷ Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, 2.b., Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.172

⁸ Macpherson terminolojisi ile ifade edilirse Kemalizm az gelişmiş ülke demokrasisidir. Ona göre, az gelişmiş ülkelerde demokrasinin temeli "halkçılık" ya da Rousseaucu "genel irade"dir. Bkz. C.B. Macpherson, *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, çev. Levent Köker, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s.x1 Az gelişmiş ülke demokrasisi olan öncü devleti demokratik devlet değildir. Çünkü öncü iktidar halkı iktidarın emanet edilmesini olanaksız kılacak insanlık dışı değerler ve ahlak ile doldurmuştur. Bkz. a.g.e., s.29 Ne komünist ne de kapitalist olan bazı üçüncü dünya ülkeleri devrimle demokratik olmuşlardır. Bu ülkelerdeki yeni önderlerin birçoğu Batı'da ya da Avrupa geleneği içinde eğitim görmüşlerdir; genel olarak hem liberal hem de Marxçı teoriyle tanışmış olan yeni liderler, iki teori içinden, kendi halklarının bugünkü ve gelecekteki sorunlarına çözüm olabilecek öğeleri bilinçli bir şekilde ayıklayarak kendi teorilerine ulaşmışlardır. Bağımsızlık mücadelesinin gerekleri, genel olarak başat bir tek parti sisteminin ya da halk kitle hareketinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Amaç yalnızca bağımsızlık değil, bağımsızlıktan sonra toplumu modernleştirmek ve maddi üretkenlik düzeyini önemli ölçüde artırmak ise, tek parti sistemine neredeyse karşı konulamaz. Az gelişmiş ülkeler kendi bağımsızlıklarını korumak, kendi başarılarına insani bir yaşamı olanaklı kılmak için modernleşmek zorundadır. Bu, güçlü bir siyasal önderliği gerektiren büyük bir iştir. Tek parti halkın tamamının aktif desteğini kazanmazsa, modernleşme konusundaki çabayı paylaşmayan kesimler kabilesel, dinsel ya da dilsel farklılıklar yüzünden hâkim partinin önderliğine muhalefet eder, onların muhalefeti de ulusa ihanet olarak adlandırılır. Yeni bağımsız ulus da kendi yaşamını sürdürmek için muhalefetle kavga eder. Yeni devrimlerde iki etken bulunur. Birincisi, ekonomik gelişme için gerekli olan büyük bir sermaye birikiminin sağlanmasıdır. Diğer etken ise, kabile, etnik ya da yerel topluluk yerine, ulusa karşı yaygın bir sadakatin yaratılması, siyaset ve ulus öncesi bir halkın siyasal ve ulusal bilince kavuşturulmasıdır. Bu da, güçlü ideolojik bir önderliğe sahip kitle hareketi demektir. Genel iradenin asıl sahibi öncüler kendilerini, aldıkları eğitim bakımından, halktan üstün görürler. Dolayısıyla kendilerinde, kendilerinden kopuk halka ulusal bilinci verme hakkını görürler. Bkz. a.g.e., ss.34-41

Devrimi'nin bütün ideallerinin mirasçısıdır. Kemalizm demek yeni bir gelenek olarak Batı'nın Anadolu'daki ayağı olmak demektir. Türkiye'de cumhuriyetin kurulması onu kuran öncülerin meşru saydığı bir edebiyatçılar cumhuriyetinin⁹ de kurulması anlamına gelir. Kemalizm ne kadar Jakobense onlar da o kadar Jakobendir. Edebiyatçılar cumhuriyeti resmi ideolojinin onayladığı resmi edebiyat kanonudur. Bir edebi kanon oluşturma çabasında itici rolü başka bir Kıta Avrupa'sı geleneği olan roman oynar. "Yakup Kadri'nin romanı neden Jakoben romandır?" sorusu, birinci bölümde verilen Jakobenzimin genesisi ile anlam kazanacaktır.

Devrim yeni bir gelenek olma iddiası ile gerçekleşir. Yeni bir gelenek olma arzusu, gerçek gelenekleri tasfiye etme arzusu ile senkronik olarak var olur. Gerçek anlamda gelenek, Latince **traditum** kelimesinden gelir; **traditum**, geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan, temsilcileri ve koruyucuları bulunan herhangi bir şeydir. Gelenek hem *şimdideki* geçmiştir, hem de *şimdinin* parçasıdır. Onu benimseyenler için hayati olan gelenekler toplumdan bağımsız değildir. Gelenek yaşayan kuşaklarla ölen kuşakları birbirine bağlayan normatif intikaldir.¹⁰ Hobsbawm'a göreyse, modern gelenekler icat edilmiş geleneklerdir. Fransız devriminden beri bayraklar, imajlar, seremoniler ve müzik icat edilmiş sembollerdir. Milliyetçilik, ulus-devlet, ulusal semboller ve tarihler icat edilmiş geleneklerdir.¹¹ Modern gelenek eski geleneklerden hazzetmese de onlardan feyz alır. Marx ve Engels bunu şöyle ifade eder:

"Bütün ölmüş kuşakların geleneği, yaşayan kuşakların beynine bir karabasan gibi çöker. Ve onlar tam kendilerini devrimcileştirmeye uğraşır gördükleri zaman, daha önce var olmamış bir şey yaratırlarken tam da böyle devrimci bunalım dönemlerinde, geçmişin ruhlarını kaygıyla kafalarında canlandırıp yardıma çağırırlar ve dünya tarihi sahnesine bu eski saygın kılığa girerek ve bu ödünç alınmış dille çıkmak için, onların adlarını, savaş çılgınlıklarını ve giysilerini ödünç alırlar."¹²

Devrim, eski geleneklerin kılavuzluğunu reddetmek demektir. Nietzsche bu noktada devrim teorisinde büyük bir yanılğı olduğunu söyler ve devrimin eski geleneklerin gölgesinde nasıl var olduğunu anlatır:

"Güzel bir insanlığın en görkemli tapınağının çabucak, adeta kendiliğinden yükseleceği inancıyla her türlü toplumsal düzenin yıkılmasını ateşli ve belagatli bir şekilde talep eden siyasal ve sosyal hayalperestler vardır. Bu tehlikeli rüyalarda, Rousseau'nun insan doğasının harika, ezeli ama adeta bastırılmış iyiliğine inanan ve bu bastırılmışlığın tüm suçunu toplum, devlet ve eğitim olarak cisimleşmiş kültürel kurumlara yükleyen batıl inancının bir yankısını duymamız hala mümkündür. Ne

⁹ Rousseau'nun toplum sözleşmesinde, eşitlerin ve genel iradeni tecelli edeceği tek hal realist edebiyatçılar cumhuriyetidir. Bkz. Pierre Gaxotte, **Fransız İhtilali Tarihi**, Türkçesi: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1969, s.46

¹⁰ Edward Shils, "Gelenek", Hüsamettin Arslan (Der. ve Ter.), **İnsan Bilimlerine Prolegomena Dil, Gelenek, Yorum**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, ss.145-79, ss.156-69

¹¹ Eric Hobsbawm, "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", Eric Hobsbawm, Terence Ranger (Der.ler), **Geleneğin İcadı**, Türkçesi: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, ss.1-18, ss.15-7

¹² K. Marx-F. Engels, **Yazın ve Sanat Üzerine**, 2.b., Sol Yayınları, Ankara, 2009,s.73

yazık ki bu türden her devrimin en yabancı enerjilerin en uzak çağların çoktan gömülmüş dehşetleri ve aşırılıkları biçimindeki yeniden dirilişini de beraberinde getirdiğini: bu yüzden insanlığın zayıf düştüğü bir zamanda, bir devrimin kesinlikle bir enerji kaynağı olabileceğini ama asla bir düzenleyici, mimar, sanatçı, insan doğasının kusursuzlaştırıcısı olamayacağını tarihsel deneyimlerden biliyoruz.”¹³

Gasset’ye göre, bir devrim 15 yıl sürer, bu bir neslin gelişimine tekabül eden dönemdir. Bir nesil ise 30 yıl kadar varlığını sürdürür. Neslin yaklaşık ilk yarısı boyunca döneme hükmeden düşüncelerin propagandası yapılır. Bu neslin nüfuzu altında eğitilmiş nesil ise farklı düşünceler önerirler. Hükmeden neslin düşünceleri aşırılaşıp devrimci olduğunda yeni neslin üyeleri de eskiye dönüşü destekleyen devrim karşıtları haline gelir.¹⁴

Jakobenler devrim karşıtı reel halkın militan düşmanlarıdır, onların radikalizminin kaynağı *Platonik nefret*dir. Jakobenler için reel halk aklın, ilerlemenin önündeki engeldir. Bu yüzden Jakobenizm halk için halkın başını kesen giyotindir. Jakobenizm halk için halk diktatörlüğü, halk için devlet terörüdür.

Jakobenizm Halkçılık ideolojisiyle halkı odağa alır, ideal halk anlayışını somutlaştırmak için “**halk düşmanları**”¹⁵ kavramını icat eder. Schmitt’e göre, modern devletin temel dayanağı dost-düşman ayrımıdır. Dostluk *jus sanguinis*¹⁶ ilkesine dayanır, aynı kandan olan herkes dosttur; düşman da yabancı ve nefret edilendir.¹⁷ Jakobenler için reel halk ideal halkın karşısında bir düşmandır. İdeal halka karşı yaratılan kurgu-düşmanlıkla “öteki” yaratılır, ötekine düşmanlık olan *Platonik düşmanlık*la Jakoben anayasa temellendirilir. Dost-düşman ayrımı bütün *total* ideolojilerin kurgusudur. Bu yüzden birinci bölümde son olarak bütün *total* veya totaliter ideolojilerin ortak noktası Jakobenizmin kategorileri verilmiştir.

Jakobenizm eleştirinin düşmanıdır. Çünkü “Eleştiriden muafiyet talebi bir kutsallık çağrısıdır.”¹⁸ Devrimler dinler gibi dokunulmazlık talep eder; bu noktada sahte bir din olan

¹³ Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca Özgür Tinlerin Kitabı*, 1. Kitap, çev. Cemal Atilla, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.292

¹⁴ Ortega Y. Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Koray Kardeşahin, Babil Yayınları, İstanbul, 2003, s.86, dipnot 1

¹⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi: Halk Sahne’ye Çıkıyor”, Edt. Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.597-632, ss.620-2

¹⁶ Jus Sanguinis: Kandan kaynaklanan hak. *Jus sanguinis* ilkesinin aksine *jus soli* ilkesi ile kişilere doğduğu yere göre yurttaşlık hakkı tanınır. Bkz. Steve Fenton, *Etnisite Irkçılık, Sınıf ve Kültür* çev. Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001, s.291

¹⁷ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, ss.125-6 Dost bir “değer”(Wert) düşman ise “değer- olmayan şey”(Unwert)’dir ve düşmanın yok edilmesi, pozitif bir değerdir; yani yaşanmaya değmeyen hayatı yok etmektir. Bkz. a.g.e., s.151 Ayrıca Schmitt’e göre, “Hostem enim imperii non odium sed jus facit” (düşman devlete karşı nefret değil, hukuk yaratır). Bkz. a.g.e., s.143 Bu metinde vurgulanan anayasa Jakoben anayasadır.

¹⁸ Hüsamettin Arslan, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi Akdemi ve İktidar*, 2.b., Yıl 2, Sayı 7, 1999, ss.55-81, s.73

Kemalizm eleştirilmek istemez. Kemalist devrim dokunulmazdır, onun dokunulmaz postülları vardır. Bunlara dokunma girişimi bile onun kutsallığına tecavüz olarak algılanır. Bu radikal anlayışı eleştiren çalışmamızda neden Yakup Kadri ele alınmıştır, sorusunun cevabı ikinci bölümde verilecektir.

Yakup Kadri ile ilgili daha önce pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran en önemli nokta eleştirel yaklaşımıdır. Eliot'ın her kuşağın kendi tercümesini yaptığı¹⁹ söyleyişinden yola çıkarak, Yakup Kadri'nin şimdiye kadar pek çok tercümesinin yapıldığı söylenebilir. Bu çalışmanın tercümesini diğer çalışmaların tercümesinden ayıran ve hedefini oluşturan düşünce, devrimden bu yana kuşakların bilinçaltını kuran Yakup Kadri'nin romanlarını Jakobenceden doğru tercüme etme vaktinin geldiği düşüncesidir.

Yakup Kadri Kemalizm'in, edebiyat kanonundaki mimarıdır. Onun misyonu Mustafa Kemal'i efsaneleştirmektir.²⁰ Efsaneleştirmek için maziyi yıkmak gerekir. Çünkü mazi hainlerindir, *şimdi* ise kahramanlarıdır. Mustafa Kemal bir "şef" ve Türk mitinin kahramanıdır. Şiddetin, dayatmanın veraseti kahramanların (şeflerin) elindedir. Bu veraset Jakoben anayasa aracılığıyla uygulanır. Kutsal kontekstin yerini alan seküler anayasal kontekstler, şeflerin vasiyetidir. Bu vasiyette şefler fantezilerini palimpsest²¹ mesajlar olarak dayatır. Bu mesajlar Jakoben pedagoji ile yurttaşlara okullarda dayatılır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde "Okul gelenekten kopuşun ve pozitivist dünya görüşüne girişin eşliğidir."²²

¹⁹ Semih Gümüş, *Modernizm ve Postmodernizm Edebiyatın Dünü ve Yarını*, 2.b., Can Yayınları, İstanbul, 2010, s.17

²⁰ Modern anlamda gelenek icadının mühendisleri Jakobenler Kulübünün Radikal Jakoben Cumhuriyetçileridir. Devrimi ile gelenek icadı üç aşamada gerçekleşir: İlk, kilisenin devrimci ve cumhuriyetçi ilkeler ve içerikle massedilmesi ve ilköğretimin din adamları yerine onların seküler dengi öğretmenlerce gerçekleştirilmesidir. İkincileyin, halka açık törenlerin icadıdır (Bastille günü'nün icadı). Üçüncüleyin kamusal anıtların seri üretimidir. Heykeller, imajlar, semboller, cumhuriyet anıtları özenle inşa edilir. İcat edilmiş gelenekler, rasyonalist hareketler içinde yükselir. Bkz. Eric Hobsbawm, "Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914", Eric Hobsbawm, Terence Ranger (Der.ler), *Geleneğin İcadı*, Türkçesi: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, ss.305-56, ss.314-28 Şeflerin heykellerini dikme başka bir efsaneleştirme yoludur. "Heykelmanya" Jakoben tipi demokrasilerde şefleri efsaneleştirme hastalığıdır. "Anıtçı tarih, maskeli bir balo elbisesi gibidir. Aslında şunu demek isterler sanki: Bırakın ölümler yaşayanları gömsünler." Bkz. Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam için Yararı ve Yararsızlığı Üzerine*, çev. Nejat Bozkurt, 8.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005, s.53

²¹ Palimpsest (Lat. *Palimpsestus*, Fr. *Palimpseste*): Üzerindeki yazılar kazınarak yerine yeni yazıların yazıldığı parşömen. Bkz. Tzvetan Todorov, *Eleştirinin Eleştirisi*, çev.ler: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s.104

²²Hüsamettin Arslan, "Pozitivizm Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", Sebahattin Şen(Edt.), *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, ss.541-585, s.568 Pozitivizm: Türkiye'nin keşfettiği ilk modernizm'dir. (...) "Gerçek, hakkı, somut; numerik olarak sıfırdan büyük olma, negatif olmama; eksi değil artı. Pozitivizm (pozit+izm): teoloji ve metafiziğin, eski dönemdeki eksik bilgi sistemlerine ait olduğunu, hâlbuki pozitif bilginin, doğal fenomenlerle, doğal fenomenlerin zamansal-mekânsal özellikleriyle değişmeyen ilişkilerine veya empirik bilimlerin yöntemleriyle işlenen ve doğrulanan olgulara dayandığını savunan felsefi doktrin." Bkz. a.g.m., s.543-5

Okulun yanı sıra sosyal bir kurum olan edebiyat, bir bilinçaltı oluşturmada devreye sokulur. Modern bir gelenek olan roman da, Jakoben kurucu elitlerin misyonunu dayatan bir enstrüman olarak işlev görür. İdeal halk pedagojinin yanı sıra, bayramlar ve din kullanılarak inşa edilir. Böylelikle inşa edilen halk yurttaşa eşitlenir. İcat edilmiş kurtuluş mitleriyle yurttaşlarda ulusal ego oluşturulur.²³

Yakup Kadri'nin romanları halk için halka aldatici istikamet veren Jakoben enstrümanlardır. Edebiyat insanı, politik insanın dayatması doğrultusunda eserler verir. Jakoben roman eski gelenekleri yıkıcı bir enstrümandır. Elliot'a başvurarak söylenirse "Bir yazarın yıkıcı fikirleri, eserindeki yapıcı unsurlardan daha kolay öğrenilir."²⁴

Bu yıkıcı fikirler resmi kanona²⁵ dâhil olan romancılar tarafından dayatılır. Her ne kadar Türkiye'de bir roman geleneği olmadığı ve bir edebiyat kanonu oluşmadığı iddiaları olsa da kanonun siyasi anlamı düşünüldüğünde resmi bir edebiyat kanonundan bahsedilebilir ki bu teze konu olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu kanonun bir numaralı yazarıdır.²⁶

²³ İnkılâp Tarihi kitaplarındaki Yunanlılara ilk kurşunu atan Hasan Tahsin miti, Kubilay miti, hikâyeci ve anıtcı tarih anlatımının önde gelen mitleridir. *Milli Savaş Hikâyeleri* ile Yakup Kadri edebi bir kanonun yanı sıra bir tarih kanonu oluşmasında da etkilidir.

²⁴ T.S. Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Türkçesi: Sevim Kantarcıoğlu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2007, s.55

²⁵ *Kanon*, Yunancadan Arapçaya oradan Türkçeye "Kanon" olarak gelir ve Ortaçağ'da "Kilise Yasası" anlamından dolayı "kutsanmış" çağrışımını taşır. Bkz. Murat Belge, *Edebiyat ve Sanat Yazıları*, s.81. Atakay'a göre, *Kanon* teriminin başlıca anlamları şunlardır: "1. Kilise yasası; bir kilise kurulunun belirlediği yasalar bütünü. 2. Laik yasa, kural ya da yasalar bütünü. 3. Genel kural, temel ilke, ölçüt. 4. Kilisece Kutsal Kitap'ın bir bölümü olarak kabul edilen kitapların tümü. 5. Belli bir yazara vb. ait olduğu kabul edilen kitaplar ya da yapıtların tümü. 6. Önemli ya da temel oldukları kabul edilen yapıtlar, yazarlar, vb." 16. yüzyıldan önce din kaynaklı bir kelime olarak "kilisenin kurallarına göre yaşamayı seçmiş din adamı... kilisenin çıkardığı kural, kanun ve yönetmelikler." Parla'ya göre, "edebî kanon" kanonun dine ilişkin anlamından türemiştir: "Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay." Bkz. Selçuk Çıkla, "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı:13-14, 2007, ss.47-68, ss.48-9. Ayrıca Murat Belge kanonik olmayan bir düzenin mümkün olmadığını söyler, kanonsuz bir hayat düşünülemez. Bkz. Murat Belge, Ferda Keskin, "Hayat Sonsuz Değildir, Kanon Lazım", *Kült, Kanon, İstanbul Üniversitesi Kültürel İncelemeler Dergisi, Cultural Studies Journal, Kült Toplantıları-I Ocak-Mart*, Sayı:1, 2011, ss. s.46. Kanonlaşma ise her edebi biçimin kendi, tür yapısını katılaştırma ve mevcut normları değişime direnen bir model haline getirme eğilimidir. Bkz. M.M. Bakhtin, "Epik ve Roman Bir Roman İncelemesi Metodolojisine Doğru", Sibel Irzık(der.), *Karnavaldan Romana Mikhail Bakhtin Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, çev, Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, 2001, ss.164-208, s.168, dipnot 1

²⁶ Belge'ye göre, sonradan oluşturulmuş bir "kanon" örneği Tanpınar'ın *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'dir. Bu eser, kanonik tartışmayı başlatabilen tek eserdir. Murat Belge, *Edebiyat ve Sanat Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009 ss.88-9 Tanpınar, bizde neden romanın olmadığını sorgular. Tanzimat'tan beri nasıl ki Türk insanı ve Türk cemiyeti ikilikten dolayı benliğinde bir buhran yaşıyorsa Türk edebiyatı da bu ikiliğin etkisi altında kalmıştır. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar", Zeynep Kerman (Haz.), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 7.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 104-129, s.107 Ayrıca Tanpınar "Bir Türk romanı niçin yoktur?" sorusuyla bir Türk romanı olup olmadığını tartışan, bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bizde Roman I", a.g.e., ss.47-50, s.40 Tanpınar "Acaba hakikaten istediğimiz gibi bir romanımız olsa, bunun farkına varır mıydık?" diye sorar. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bizde Roman II", Zeynep Kerman(Haz.), a.g.e., ss.51-4, s.51 Ayrıca Tanzimat'tan beri Kahramanlar yeni insan, yeni millet ve akıl telakkisine uydurilmaya çalışılır. Devlet, hükümet, millet ve mesuliyet fikrinin temelinde akıl vardır. Çünkü Garp medeniyeti böyledir. Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4.b., Yapı Kredi

Yakup Kadri'nin yıkıcı enstrümanları resmi edebiyat kanonuna içkindir. J. Assman'a göre, kanon normatiftir. Kanonlaşma gerekliliği, sosyal ve politik cepheleşmelerin olduğu dönemlerde ortaya çıkar. Kanonlaştırma, tek ve bağlayıcı bir tarih yazımı ile ilgilidir.²⁷

Bu çalışmada bahsi geçen Fransız Devrimi Jakobenzimi ile Kemalist devrimin Jakobenziminin aynı anlamı barındırması beklenmemelidir. Jakobenzimler de gerçekleştikleri sosyal yapılara göre şekillenir. Tek bir Jakobenzim anlayışı olmadığı gibi tek bir kanon anlayışı da yoktur. "Türk Edebiyat Kanonu"nu oluşturan kanonlar, Jakoben Seküler Milliyetçi Kanon (resmi/Kemalist/militarist), Jakoben Milliyetçi Kanon,²⁸ Jakoben İslamcılık Kanonu,²⁹ Jakoben Sosyalist Kanondur.³⁰ Kemalizm Jakoben edebiyat ve tarih kanonu inşa etse de karşı

Yayımları, İstanbul, 2008, ss.186-191 Türkiye'de bir roman geleneği olmadığı iddiası, cumhuriyet dönemi yazarları ve köy enstitüsünden çıkan yazarlar bakımından düşünüldüğünde Oğuz Atay'a kadar haklılık payına sahip olabilir. Türk romanı ideolojik içerikten bir türlü kurtulamaz. Sonraki darbeler dönemindeki edebiyatı Moran "sarsıntı edebiyatı" olarak tanımlar. Ona göre, sosyal olaylar romanı etkilediğinden ideolojinin romandan kapı dışarı edilememesi doğaldır. Bkz. Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3 Sevgi Soysal'dan Bilge Karasu'ya**, 12.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.13

²⁷ Saime Tuğrul, "Kanon ve Kutsal", **Kült, Kanon**, İstanbul Üniversitesi Kültürel İncelemeler Dergisi, Cultural Studies Journal, Kült Toplantıları-I Ocak-Mart, Sayı:1, 2011, ss.80-3

²⁸ Nihal Atsız'ın romanları Jakoben milliyetçi romanlardır. Bu romanlar "Türklük" geleneğini pagan geçmişten başlatmak için yazılır. Bkz. Murat Belge, **Genesis "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.186 Ayrıca genel anlamda Jakoben milliyetçilik kanonuna örnek olarak Hitler'in kült kitabı *Kavgam* gösterilebilir.

²⁹ Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri gibi mesaj yüklü ve tezli metinler yazan cumhuriyet dönemi romancılarını Miyasoğlu, "ideolojik" ve "hastalıklı" bulur. Cumhuriyet romanı "ahlaki çürüme" ye neden olur. İslamcı Jakobenler bu çürümenin açtığı yaraların yine romanla sağaltılacağına inanır. Bunun en iyi yorumunu G. Boztoprak yapar: "Şimdi romana karşı romanla taarruzdayız." Bkz. Kenan Çayır, **Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Bireysel Müslümanlıklara**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss.41-7 Hâlbuki romana karşı romanla, Jakobenzime karşı Jakobenzimle sağaltım eleştirdikleri ideoloji kadar hastalıklıdır. Genel anlamda Jakoben İslamcılık ideolojisinin kült romanı Hekimoğlu İsmail'in *Minyeli Abdullah* adlı romanıdır.

³⁰ Orhan Kemal ve Kemal Tahir Türkiye'de Jakoben Sosyalist Kanonun yazarları olarak örnek gösterilebilir. Moran'a göre Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanda "doymak bilmeyen" patoz motifi Kapitalizmin simgesidir. Patoz işçileri insanlıktan çıkarırken patron için "çuvalla altın sarısı" buğday akıtır. Bkz. Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a**, 15.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.65 Kemal Tahir ise Türk tarihine Marksist yöntemle yaklaşır. Osmanlı toplumunun kölelik, feodalite, kapitalizm evrelerinden geçememesinin nedeni Asya Tipi Üretim Tarzı'dır. Osmanlı İmparatorluğu Batılılaşma siyasetiyle sorunlarına çare bulmayı ister fakat yanlış siyasettir. Türkiye Cumhuriyeti'nin halka rağmen halk için siyaseti de aynı derecede yanlış ve kopyacı bir siyasettir. Bkz. a.g.e., ss.173-4 Genel olarak Jakoben sosyalist kanonun kült kitabı olarak da George Politzer'in *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* gösterilebilir. Bu kanon sınıflandırmasına Jakoben Liberal Kanon da eklenebilir. Moran, Marx'ın, Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanını, emek sarf ederek para kazanma, akıllı girişimler, iş hayatında başarı gibi ideallerin temsilcisi olarak gördüğünü söyler. Bkz. a.g.e., s.178 Her ne kadar Marx'ın yorumu böyle olsa da Watt'a göre adadaki doğa Robinson'da hayranlık hissi değil, sömürme hissi yaratır. Ekonomik bireycilik Crusoe'nun karakterini açıklar. Bkz. Ian Watt, **Romanın Yükselişi Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler**, çev. Ferit Burak Aydar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, ss.80-4 *Robinson Crusoe* Liberal Jakoben Kanonun romanıdır. Selçuk Çıkla'ya göre Türkiye'de Ülkücü/Milliyetçi/Turancı edebiyat kanonu, Marksist edebiyat kanonu, İslamcı edebiyat kanonu, Kemalist edebiyat kanonu vardır. Bu kesimler kendilerine ait edebiyat kanonuna uyan eserlere ağırlık vermekte, onları okumakta, yayınevleri kendi kanonlarına uyan eserleri basmaktadır, bkz. Selçuk Çıkla, "Türkiye'de Edebiyat Kanonu", *Mavi Yeşil, Çevre Kültür Sanat*, Sayı:53, Eylül-Ekim 2008, ss.9-12, s.12

kanonlar oluşmasına engel olamaz. Ancak karşı kanonlar, devletin sahip olduğu imkânlarla sahip değildir onlar kendi kanonlaştırma sürecini kendileri yürütmeye çalışır.³¹

Jakoben milliyetçi kanonun oluşumu İttihat ve Terakki dönemine uzanır.³² Belge'ye göre, Türk Edebiyatının nasıl bir edebiyat olması gerektiğini tanımlayan dergiler, kanonun nasıl olması gerektiğini de tanımlamışlardır. Milliyetçilik ideolojisine uygun ilk dergi Selanik'te yayınlanan Ali Canip, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in de yazdığı *Genç Kalemler* dergisi sonra *Türk Yurdu* dergisidir. Dünya Savaşı yıllarında *Harb Mecmuası* şehit fotoğrafları, savaş haberleri, milliyetçi ve militarist edebiyat örnekleri ve hamasi şiirler ile savaş havasını yansıtır. Bu çabalarla milliyetçi edebiyat ve milliyetçi yazar kadrosu oluşur. Siyasi otoriteyle oluşan kanon İttihat ve Terakki'nin kendi ömrüyle sınırlı kalmaz, bugün bile devam eden bir "milliyetçi edebiyat tarzı" yaratır.³³ Kemalist kanon da İttihat ve Terakki döneminde oluşturulan Jakoben milliyetçi kanonun mirasıyla oluşturulur.

Kemalist Kanonun yazarı Yakup Kadri'nin Jakoben metinlerini her kuşak okumak zorundadır. Kanonun gündemde tutulması onun gücünü pekiştirir.³⁴ Resmi edebiyat

³¹ Selçuk Çıkla, "Türkiye'de Edebiyat Kanonu", s.10

³² Siyasi alanda tek olan İttihat ve Terakki otarıştı, iç ve dış sosyal problemleri ıslahat olarak ele alır, planlar ve bunlara ilişkin kanunlar çıkarır. Programında Batılılaşma ve laiklik, kültür alanında, "Milliyetçilik-Batılılaşma" temel alınır, hurafe ve gelenekçiliğe savaş açılır. Bir "millî" hezeyanı yaşanır: Milli Kütüphane, Milli Hazine-i Evrak, Milli Coğrafya Cemiyeti kurulur; Milli Tarih anlayışı ve buna uygun yazılmış ders kitapları, milli müzik, milli filmcilik, edebiyatta milli hamleler, dilde Türkçecilik, Osmanlı alfabesinin sadeleştirilmesi İttihat Terakki'nin icraatlarından. Bkz. Tark Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss.42-3 Milliyetçilik hareketini yaymak için 1911'de *Türk Yurdu* dergisi, 1912'de *Türk Ocakları* teşkilatı kurulur. *Türk Ocakları* 1930-31 yılında yerini Halkevlerine bırakır, 1949'da aynı adla tekrar açılmıştır. Bkz. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s.30 Milliyet fikrinin öncüsü *Türk Ocakları*'dır. Milliyetçilik Türkçülere göre halkçılıktır. Milli kültürü bulmak için halka inmek gerekir. Bkz. Tunaya, a.g.e., s.78 Lewis'e göre, Türk devrimi biçimsel olarak 1908'de eski politik düzenin yıkılması ve yenisinin kurulması ile başlasa da bu devrim iki yüz yıldır sürmektedir. Bkz. Zikreden Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*, çev. Ergun Aydınoglu, 2.b., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.84 İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hedefi mutlakiyeti devirmek ve devleti modernleştirmektir. Jön Türk hareketinin içinde "Jakoben-otoriter" ruha sahip bir kanat ile "ılımlı-liberal" ruha sahip bir kanadı içerir. İTC'de ve Kemalist dönemde "Jakoben-otoriter" ruh galip gelir. Türkiye'de bu çatışma bugün de sürer, büyük olasılıkla çatışma daha da sürecektir. Bkz. Fabio L. Grassi, *Atatürk*, çev. Eren Yücesan Cendey, *Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık*, İstanbul, 2009, ss.50-1 Trimberger'e göre, Osmanlı Türkiye'sinde devlet hizmetinin alt kademelerinde bulunan radikal bürokratlar tarafından yönlendirilen hareketler 1860'larda ortaya çıkar. Fakat Osmanlı taşrasındaki etnik çeşitlilik Türkiye'de tepeden inmece devrimi I. Dünya Savaşı'nda imparatorluk çökene kadar engeller. Bkz. Ellen Kay Trimberger, *Tepeden İnmece Devrimler Japonya, Türkiye, Mısır, Peru*, çev. Fatih Uslu, *Gelenek Yayınları*, İstanbul, 2003, s.64 Osmanlı'yı mahveden I. Dünya Savaşı'na apar topar girilmesine neden olan Genç Türk diktatörlüğüdür. Alt düzeyden subaylar arasında gelişen Genç Türk hareketi radikaldir. Onların milliyetçi ideolojileri ile bürokratların siyasi eylemleri ile gerçekleşen hareketleri kitlelerin desteğine bağımlı değildir ve askeri ve bürokratik güç üzerinde herhangi bir muhalefeti sindirecek denetimleri vardır. Bkz. a.g.e., ss.119-27

³³ Belge, *Edebiyat ve Sanat Yazıları*, ss.88-9

³⁴ Jusdanis'e göre, kanon, her okumadan sonra bir şeylerin atlandığı hissini verir bu da kutsal kanonlardaki gibi bir başka okumayı garanti altına alır. Kanonik eserler her zaman yeni yorumlara açık kalırlar. Bkz. Selçuk Çıkla, "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", s.51

kanonunun roman anlayışı *bir-hizaya-getirme*³⁵ anlayışına dayanır. Jakoben/tezli romanın kesinlik içeren dayatmacı yapısı pozitivist geleneğe bağlıdır. Jakoben roman, roman değildir. Roman geleneği sözlü gelenek ile epik metinlere bağlı olarak ortaya çıkar. Todorov'a göre "Edebiyatta yeni olan ne varsa, aslında eskinin yenilenmiş halidir."³⁶ Roman, Roma imparatorluğu hâkimiyetindeki halkın konuşma diliyle yazılmış, başlangıçta manzum, sonra düzyazı hikâyelere dayanır. 12. yüzyılda roman, Latince'den, halk dili olan romancaya çevrilen eserlerdir.³⁷

Roman, klasik ve ortaçağın mirasını reddeden son birkaç yüzyıldır yeni (novel) olana değer veren bir kültürün edebi mantık aracı³⁸ Kıta Avrupa'sı geleneğidir; onun doğuşu empirik geleneğe bağlıdır. Watt'a göre roman, Kartezyen felsefe ve determinizmle maddi dünyada, tikel ve somut yer ve mekânda var olan bireyi tanımlar.³⁹ Bu düalist dünya anlayışı ideal romanın dünyası değildir. Pamuk'a göre Descartesçi dünya, her şeyi kontrol etmek isteyen bir otoritenin, modern milli devletin tek merkezli dünyasıdır.⁴⁰

Meriç romanı, sınıf kavgalarıyla ortaya çıkan sosyal bir hastalığın ve tedirginliğin ürünü olarak tanımlar. Roman başlangıcından beri "ifşa"dır: "Kahraman, evlerin damını açar, bizi yatak odalarına sokar."⁴¹ Batı'nın insanı romanın ortaya çıkışıyla birlikte bir "itiraf hayvanı"na⁴² dönüştür. Roman yeni insana varlığının yeni anlamını, amacını öğretir. Romancılar amaç öğreticileri olarak "insanı fantastik bir hayvana" dönüştürür.⁴³

Sosyal hayatın devrim yoluyla dönüştürülmesinde, dönüştürme işlemi gerçekleştiren Jakoben romandır. Jakoben romancı, romanda yarattığı devrim ruhunu, modern devletin kutsal emaneti "ulus"u, reel halkın bilinçaltına işler. Bu roman baskıcı ve dayatmacıdır. Kundera'ya göre "Devrim incelenmek ve gözlenmek istemez, kendisiyle bütünleşilsin ister." Bu anlamda devrim liriktir, lirizm devrimin gerekliliğidir.⁴⁴ Jakoben edebiyat bu lirizmle beslenen bir fetiş edebiyatıdır. Jakoben romancı devrimle bütünleşmeyi sağlayan lirizmde ulusu fetiş olarak kullanır. Ulus fetişi ile kurgulanan halk birbirine eşitlenir.

³⁵ Sören Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.147

³⁶ Tzvetan Todorov, *Fantastik*, Türkçesi: Mehmet Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s.18

³⁷ Nihayet Arslan, *Türk Romanın Oluşumu Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s.24

³⁸ Watt, a.g.e, ss.12-4

³⁹ Zikreden Belge, *Genesis "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni*, s.294

⁴⁰ Orhan Pamuk, *Saf ve Düşünceli Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.131

⁴¹ Cemil Meriç, *Kırk Ambar Rümuz-ül Edeb*, C.1, 11.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009 s.29

⁴² Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, çev. H.Uğur Tanrıöver, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s.50

⁴³ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim Ana Metin-1*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s. 25

⁴⁴ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev. Aysel Bora, 3.b., Can Yayınları, İstanbul, 2009, s.151

Jakoben romanda halkın birbirine eşitlenmesi realitede ötekini yaratır. Jakoben roman ideolojiktir. İdeolojinin ütöpik insanı, edebiyatla yaratılan roman insanıdır. Yeni insan, yeni dilin politiği ile yaratılır. O hem ideolojiyi resmileştirme hem de ötekileştirme enstrümanıdır. Jakoben roman ötekini yaralayan, utandıran romandır; normatif ben'ler yaratır; olması gereken ben'i inşa eder; *normatif benleşme ağı*⁴⁵ kurar. Bu ağsa reel halkı öldürür. Jakoben yazar halk için halkın kaderini tayin eder. Lukacs halkı "sanatsal bakımdan halk hayatıyla doğrudan ilişkili olmayan bir düzlemde cereyan eden başka bir esas olay örgüsünün kulisı"⁴⁶ olarak tanımlar, romanı ise şöyle anlatır:

Roman somut, yaşanmış bir deneyim olarak *bütünlüğün parçalandığı ama bütünlük ihtiyacının sürdüğü* bir dünyanın epiğidir. "Roman biçimi, aşkın bir yurtsuzluğun ifadesidir," ya da "Tanrıların terk ettiği bir dünyanın epiğidir." Bu tür kendini yine kendi ölümcül tehlikelerinden, başarısızlık ihtimallerinden türeten tek edebi türdür. Bir biçim olarak roman, oluş ve varlık arasında iniş çıkışlı ama yine de sağlam bir denge kurar; oluşun ideası olarak, bir "hal"e dönüşür[...] Bu nedenle romanın "yarı-sanat" niteliği, "kapalı" sanat biçimlerindeki kadar katı yasalar dayatır kendine ve bunlar *ne kadar tanımlanamaz ve formüleleştirilemez yasalarsa, o kadar bağlayıcı* olurlar: bu yasalar, incelik ve hesaplılık yasalarıdır.⁴⁷

Jakoben roman gerçeklikten uzak, ideolojinin tezleri ile kurgulanan, patetik romandır. Jakoben romancının yaptığı edebiyat öncü edebiyatıdır. Bu edebiyatın ürünü olan halk öncü yazarın dayattığı halktır.

Jakoben romancı sabit fikirlidir, kendini homojen bir halk yaratmaya adanmış, otoriterdir fakat otoritesini tezle birlikte yarattığı lirizmin arkasına gizler. Reel halkın öncülüğüne soyunmuş Jakoben romancı, halka istediği biçimi vermek için resmi ideolojinin gevezeliğini yapar. Jakoben romancı *romangevezeliği*⁴⁸ ile reel halkı bir-hizaya-getirir. O yarattığı kahramanın *zihin(mental) benleşimidir*.

Camus'ye göre, tezli roman, doymuş bir düşünceyle ortaya çıkan eserdir. Bu romanda elde tutulduğu sanılan gerçek kanıtlanmak istenir ki bunlar yön verici görüşlerdir. Tezli roman yazarları aşağılık filozoflardır.⁴⁹ Nabokov ise tezli romanı "süprüntü" olarak görür. Onun için ideal eser, "estetik mutluluk" verir; roman, ahlaki bir ders kitabı değildir.⁵⁰

⁴⁵ *Benleşme* sözü için Kader Küçükçakır'a teşekkür ederim.

⁴⁶ Gyorgy Lukacs, *Tarihsel Roman*, çev. İsmail Doğan, Epos Yayınları, Ankara, 2008, s.353

⁴⁷ Lukacs, *Roman Kuramı*, ss.11-5

⁴⁸ Romanlar gevezelik örneğidir. Romangevezelik, boşluğunu ortaya çıkaracak suskunluktan korkar. Bkz. Sören Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, Çev. : Nedim Çatlı, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss.260-2

⁴⁹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, 16.b., Can Yayınları, İstanbul, 2010, ss.131-2

⁵⁰ Zikreden Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çev.ler. Mehmet Küçük - Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s.208

Moran, tezli eserlerin tek bir bakış açısına sahip olduğu için basit eserler olduğunu söyler. Sanatçı çok yönlü bir bakışa sahip olmadıkça ne sorunu dile getirebilir ne karşıtlıklar arasındaki uyumu sağlayabilir.⁵¹ Borges'e göre, yazar vicdanının sesini dinlemelidir, edebiyat safсата ve propagandadan ibaret olamaz.⁵² Jakoben romancı reel hayatı ve reel hayatın insanlarını sevmeyen, onlara total ideolojiyi dayatan, öteki'ne kapalı yazardır. İdeal romancı ise reel halkı yazar. Onun geleneklerini, inançlarını, ahlakını, onu var eden değerlerini değiştirmez. İdeal romancı kahramanının *empatik bendeş*idir.

İdeal roman büyüülü gerçekçi romandır. Leal'e göre büyüülü gerçekçilik, gerçekçiliğe karşı bir tavidir. Bu romanda yazar, gerçekle karşılaşır ve onunla başa çıkmaya, hayattaki ve insanın eylemlerindeki gizemi keşfetmeye çalışır. Büyüülü gerçekçilik çizilen ontolojik, politik, coğrafi veya türsel sınırları çığner; olası dünyaların bir arada var olmasını kolaylaştırır. Romanda, zihin ve beden, ruh ve madde, yaşam ve ölüm, gerçek ve hayal, kendi ve öteki, erkek ve dişi arasındaki sınırlar silinir. Büyüülü gerçekçilik bu sınırları var eden tek sesli politik yapılara karşı çıkar.⁵³

*Normatif bendeş*ler yaratmak amacıyla yazılan Jakoben romana karşılık ideal roman, roman olma isteğiyle yazılır. İdeal romancı kendisine Jakobence davranılmasını istemediği için kahramanına da Jakobence davranmaz. Böylece ideal yazar halka dayatmada bulunmaz. O kahramanıyla olduğu gibi halkla da *empatik bendeşlik* kurar. Reel dünyayla ve onun verdiği yurtsuzluk hissiyle başa çıkmaya çalışan yazarın onu kabul etme tarzı, Eco'nun söyleyişiyle, romanın temsil ettiği olası dünyanın temsilini kabul etme tarzından farklı değildir.⁵⁴

Jakoben romancı Yakup Kadri'nin zihni "şef" ile *bendeştir*. O halkın zihnini şefin zihni ile aynılaştırmak için Ahmet Mithat Efendi⁵⁵ geleneğini sürdürür. Bu gelenek Gökalp geleneği ile de örtüşür. Gökalp'e göre, memleketin ahlakını en kısa zamanda değiştirecek güç romancıların elindedir. Roman bir sanat olarak kurumlaşmadan önce, bir medeniyet projesinin

⁵¹Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 19.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.238

⁵²Rita Guibert, "Jorge Luis Borges", *Borges'le Söyleşiler* edt. Richard Burgin, Türkçesi: Hatice Esra Mescioğlu, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.102

⁵³Zikreden Canan Öktemgil Turgut, "Büyüülü Gerçekçilik", *Bir Yaşam Öyküsü Marquez*, haz. K. Deniz Ögüt, Digital Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss.57-78, ss.68-77

⁵⁴Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, çev. Kemal Atakay, 4.b. Can Yayınları, İstanbul, 2009, s.104

⁵⁵Romanı bir "halk okulu" olarak gören Ahmet Mithat bu okulda kendini halka iyi ve güzel şeyler öğretmeye adan. Romanları halk için tadilat yaparak çeviren Ahmet Mithat bu romanlarda milli adet, gelenek, dini inançları etkileyecek en küçük şeye izin vermeyen bir geleneğe öncülük eder. Bkz. Durali Yılmaz, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.129

aygıtı olarak işe başlayacaktır.⁵⁶ Bu Jakoben tavır otantik Anadolu insanı *homo ottomanicus*'u bir-hizaya-getirme amacıyla *anti ottoman*'a dönüştürür.

Üçüncü bölümde gerçek romancı Refik Halid⁵⁷ ile romangevezelik yapan Yakup Kadri'nin mukayesesi yapılmıştır. Kemalist ideoloji Yakup Kadri'yi Jakoben/tezli roman yazmaya zorlar; “tezli roman” roman olmak istemez, Jakoben romanın amacı “roman” olmak değildir; toplumu dönüştürecek manivela olmaktır. Tezli roman ciddidir, “ciddi” bir görevi vardır. Refik Halid ise metinlerinde mizaha⁵⁸ başvurur. Gülme, ironi, alay, hiciv(yergi) mizaha içkindir. Gülme mizahın varlığına işarettir. Mizah ironik bir sır taşır, gülme bu sırrı açığa çıkaran bir meydan okumadır. Mizah yapmak başlı başına muhalefettir. Refik Halid ideolojinin rasyonel, radikal otoritesini mizahı ile sarsar. Totaliter ideolojiye gölge düşüren, boyun eğmeyen gülme halkın geleceği için umut taşır; insana soluk alma imkânı tanıyan gülüşte, siyasal özgürlük umudu vardır.⁵⁹

Cemaatin kimliğini ifade eden mizah⁶⁰ Jakobenezmin çizdiği sınırları yıktığı için anti Jakobendir, Refik Halid de anti Jakobendir. O ve kahramanları reel halk gibi güler. Refik

⁵⁶ Mustafa Kemal Şan, “Türk Modernleşmesine Romandan Bakmanın Önemi Üzerine”, Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri, Köksal Alver(Edt.), Hece Yayınları, Ankara, 2004, ss.120-5

⁵⁷ Refik Halid Karay, 15 Mart 1888 günü İstanbul'un Beylerbeyi semtinde doğar. Yazarın çocukluk ve gençlik yılları Erenköy, Şehzadebaşı, Beyazıt semtlerinde geçer. O aristokrat bir ailenin çocuğudur. Yeniliğe açık, aile geleneklerine bağlıdır. Edebi ve estetik zevklerinde dayısından etkilenmiştir. Annesinin Osmanlı hayatı hakkında, ağabeyinin Avrupa yaşama biçimi ve ilmi hakkında anlattıklarının yanı sıra babasının devrin siyaset adamlarıyla dost olması çocukluğunun önemli detaylarıdır. Galatasaray Lisesi'ni yaşadığı olumsuz bir olayla bırakır. Hukuk Mektebine başlar. Meşrutiyet'in ilanı ile öğrenciliği bırakıp gazeteciliğe başlar. Hürriyet aşkı yılları onu hür meslek arzusuna iter. Sonra Servet-i Fünun matbaasına girer. Sonrasında Fecr-i Ati çevresinde yer alır. Âlem'de isim babalığını Yakup Kadri'nin yaptığı “Kirpi” lakabıyla mizahi yazılar yazmaya başlar. Bu sıralarda Yakup Kadri ile iyi bir dostlukları vardır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın darbeyle iktidara gelişiyle sürgün hayatı da başlamış olur. Şerif Aktaş, Refik Halid Karay, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, ss.15-38. Refik Halid 18 Temmuz 1965'te üç defa yalan ölüm haberleri yayımlandıktan sonra sahiden ölür. Bkz. Osman Nuri Ekiz, Refik Halit Karay, Toker Yayınları, İstanbul, 1999, s.18 Meşrutiyet'ten sonra *Tercüman-ı Hakikat*'te başladığı gazete yazarlığını, *Kalem* ve *Cem* mizah dergilerinde sürdürür. Özellikle “Kirpi” takma adıyla yazdığı siyasi mizah yazıları büyük ilgi görür. Ahmet Samim'in öldürülmesi üzerine *İştirak* gazetesinde çıkan imzasız makaleleri de o yazar, suçu üzerine alan gazete sahibi İştirakçi Hilmi tutuklanır. Mamut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra bütün muhalifler gibi Refik Halid de Sinop'a sürülür(1913). Milli Mücadele döneminde ise Ankara hükümetini eleştiren yazıları yayınlanır. Bu nedenle “Yüzellilikler” listesine girer ve yurt dışına çıkmak zorunda kalır (1922-1938). O sürgünden döndükten sonra bir daha politikayla uğraşmaz, roman yazar. Bkz. Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, s.295

⁵⁸ Petit Larousse'ta mizah şöyle tanımlanır: “Gerçekliğin bazı yönlerinin gülünç, tuhaf ya da saçma niteliğini güldürücü bir biçimde öne çıkarmaya çalışan bir düşünce biçimidir.” Mizah, halk belleğiyle üretilmiş kelime oyunlarına ve gülünç öykülerin en az saldırgan biçimine dayanır. Bir savunma aracı olan mizah, ortak dil alanında ortak anlama varılan barış alanıdır. Mizah benzer yaşantı alanındaki insanların arasındaki örtülü saldırmazlık anlaşmasıdır; araya koyduğu mesafeyle saldırganlığı başarısız kılar. Hiciv, ironi, alay daha saldırgandır. Freud'a göre, mizahtan elde edilen etki ve onun karşısındaki güldürme arayışı acıdan tasarruftur. Bkz. François Geogon “Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?”, haz. lar. Irène Fenoglio, François Geogon, *Doğu'da Mizah*, 2.b., çev. Ali Bertkay, YKY, İstanbul, 2007, ss.79-101, ss.79-80

⁵⁹ Barry Sanders, *Kahkahanın Zaferi Yıkıcı Tarih Olarak Gülme*, çev. Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.32

⁶⁰ Irène Fenoglio, François Geogon, “Sunuş”, Irène Fenoglio, François Geogon(haz.lar), *Doğu'da Mizah*, 2.b., çev. Ali Bertkay, YKY, İstanbul, 2007, ss.7-14, s.13

Halid'in gülüşü, kutsal olanın karşısındaki Jakoben demokrasiyi eleştiren bir gülüştür. Onun gülüşü komüniteyi kucaklayan bir gülüştür. Eco'ya göre mizahi anlatı edebiyatın en demokratik anlatı biçimidir.⁶¹ Kahkaha attığı varsayılan bir gruptan tek ses işitilir, fakat her kahkaha *sui generis* tir.

Antik Yunan'dan beri gülmeye pek çok anlam yüklenmiştir. Clastres'e göre, gülme mitik insanın, hayatın dramatik yönlerini, acıyı, ölümü hafife alma yoludur. Mitik insan kendisini korkutan şeyi gülme düzeyine çıkararak korkusundan kurtulur. Gülünç olan aynı zamanda öldürücüdür.⁶² Gülme yıkıcıdır. Gülme ve ağlama senkroniktir. Bruno'ya göre kahkahada gözyaşlarının izi vardır, ağlama ise zevki içinde taşır.⁶³ Gülme ortak anlamlar taşıdığı gibi farklı anlamlar da içerir.

"Yakup Kadri'ye karşı bir gülüş olan Refik Halid'in gülüşü nasıl bir gülüştür?" sorusunun Jakoben tavır karşısında bir anlam bulması için gülme Homerik Gülüş, Sokratik Gülüş, Platonik Gülüş, Aristotelesçi Gülüş, Nietzscheci Gülüş, Bakhtinci Karnavalesk Gülüş, Bergsoncu Gülüş, Canetti Gülüşü, Demokritosgil Gülüş, Baudelaireci Gülüş olarak sınıflandırılabilir. Bütün bu gülmeler Kozmik Gülüşe içkindir.

Antik Yunan'da yazılı metinlerdeki ilk gülme *İlyada*'da geçer. Ateş ve zanaat tanrısı Hephaistos güzel bir takım tas yapar ve şarapla doldurur. Bunları kendi yaptığı tepsiye yerleştirir ve armağanını diğer tanrılara sunmak ister. Olympos'tan fırlatılıp atılan Hephaistos Lemnos adasına düşerek bacağına incittiğinden aksayarak yürümektedir. O attığı her zahmetli adımda şarabı üzerine döker. Tanrılar onun bu halini görünce "dindirilemez bir kahkaha"ya boğulur. Topal tanrı öyle gülünç duruma düşer ki, utancından gizlenir. Tanrıların Hephaistos'un kötürümlüğüne gülüşünün adı homerik gülüş'tür.⁶⁴

Homerik gülüş utanç yaratırken, Sokratik gülüşün kaynağı hasettir. Sokrates'e göre gülme zevk verir, bu zevk hasetten doğar. Senkronik olarak gülünür ve haset duyulur. Haset eden aldatma maskesini takar ve oyununu oynar.⁶⁵ Bir değiş tokuş ekonomisinde hasede yer yoktur, çünkü insanlar fazla üretimlerini paylaşırlar ve insanların sosyal konumu eşitlenir. Bir toplumda eşitsizlik olduğunda haset ortaya çıkar. Haset sahibi halktır. Hasetçiler, eşitsizliği ve

⁶¹ Zikreden Jale Parla, *Don Kişottan Günümüze Roman*, 9.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.59

⁶² Pierre Clastres, *Devlete Karşı Toplum*, çev. Mehmet Sert-Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2006, s.127

⁶³ Sanders, a.g.e., s.58

⁶⁴ A.g.e., s.86, dipnot 7-8

⁶⁵ A.g.e., ss.122-3

dengesizliği algılar; bu durumun düzeltilmesini talep eder; hasetçi, denge ve eşitliğe hemen dönülmesini ister; dengeyi ve eşitliği sağlar.⁶⁶

Platonik gülüş, Jakoben bir gülüştür ve gülmenin gardiyanıdır. Bu gülüş, gülmeye, gülünlere *Platonik nefret* duyar. Onun için gülme bastırılmalı, yurttaşlara gülmeme öğütlenmelidir.⁶⁷ Platon *Devlet*'te gülmeye ilgili kaygılıdır. Gülmenin yarattığı tehlikeli tepki aşırılıktır ve şiddetle sonuçlanır. Platon *Yasalar*'da gülmeyi yasaklar, onu görev ve sorumluluklara dönüştürür. Yurttaşlar ağırbaşlı olmalıdır. Bu dayatmacılığıyla "Kurnaz Platon son gülen olur"⁶⁸ ve modern çağ onun son gülüşüdür.

Aristotelesçi gülüş Platonik gülüş gibi gülmeye karşı değildir; Aristoteles gülmenin muhafızıdır. Fakat onda gülme paradoksaldır: "Gülme biz hayvanları insanlara dönüştürürken, bizi baştan çıkarıp kaba saba ve bayağı kimselere de dönüştürebilir." O, gülmeyi sınırlandırmaz ve "nükte"yi⁶⁹ hitabetin bir yönü kabul eder. Alay etmek zihni vahşileştirdiği⁷⁰ için insan alayla öldürülebilir de.⁷¹

Nietzscheci gülüş, kuralları ihlal ederek ve davranışı dönüştürerek kendi çölünü yaratmak demektir. Nietzsche için insan kahkahayla kişnediğinde, kabalığıyla bütün hayvanları geride bırakır. O kabalığı ters yüz eder ve alt sınıfı dışlanmaktan kurtarır; gülmeyi

⁶⁶ A.g.e., ss.210-1

⁶⁷ Platon, *Yasalar*, Türkçesi: Candan Şentuna-Saffet Babür, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1988, 732b, s.192

⁶⁸ Sanders, a.g.e., ss.105-16

⁶⁹ *Nükte*: Nadire(çoğulu nevadir), taşı gediğine oturtma anlamına gelir. Nükte, espridir, kaba ya da ince latifedir ya da olağanüstü, sıra dışı gündelik bir haberdır. Yapılan espri öyle beklenmediktir ki kahkaha kopmasına neden olabilir. Bkz. Jean Déjeux, "Cuha ve Nadire", Irène Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), *Doğu'da Mizah*, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.27-47, s.27 Bergson'a göre, nükte kendisiyle konuşulan kişiye düşündüğünün tersini söyleyip kendi sözünün tuzağına düşürecek noktaya götürmektir. Bkz. Henri Bergson, *Gülme Komüğün Anlamı Üstüne Deneme*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2006, s.64 İktidar olmadan gülmek mümkün değildir. Nükte yapmayı bilmek, onu takdir etmeyi, yerine oturtmayı, değerlendirmeyi, hatta inlemeyi bilmek, meşhur Mısır deyimiyile, "onu daha havada uçarken anlamak"tır. *Nukat*, (Mısır Arapçasında *nukta*'nın -nükte- çoğulu) üretimi arasında benzerlikler kurulur. Nüktede saptanan "geçeküstülük" etkileyle, ölçülü afyon tüketiminin sağladığı bilinen etkiler rasında benzerlikler vardır. Bkz. Amr Hilmi İbrahim, "Mısır Nüktesi ya da Egemenliğin Mutlaklığı", Irène Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), *Doğu'da Mizah*, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.191-206, ss.192-195 Nükte bir egemenlik, mutlak egemenlik özelliğidir. Belki de insana verilmiş tek egemenlik budur. Bunun yanı sıra nükte fazla bir şey etmeyebilir ve saldırganlığı konformist, normatif olabilir. Gülme, devrime başarılı bir şekilde kısa devre yaptırır. Bunun nedeni insanların boşalmasına yardım etmesi değil, biçimleri görelileştirmesi ve anlamdan koparmasıdır. A.g.m., s.205

⁷⁰ Iris Murdoch, *Ateş ve Güneş Platon Sanatçıları neden dışladı?*, 2.b., çev. Serdar R. Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008, s.23

⁷¹ Sanders, a.g.e., ss.125-6 "Alay etmek güçlü bir yaptırımdır."Bkz. Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, 2.b., çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s.191 Homerik gülüşte alay, utanca neden olurken, Bergsoncu gülüşte cezalandırıcı etkisiyle töreleri düzeltir, nihayet Aristotelesçi gülüşte alay öldürür.

kutsar; yüce insanlara gülmeyi öğrenmesini söyler. Çünkü insan için kabalık, çarpıtma, karikatürle karakterin abartılması, ruhun enerjisi ve estetik yaşamın özüdür.⁷²

Nietzscheci gülüş klasik bilime karşı *Şenbilim*'in neşeli gülüşüdür. Gerçek bilim sendir, Jakobenlerin baskısının karşısındadır. Eleştirel bir iradeyle *Şenbilim*, bilimin mizahıdır; varlık ve hayat onun için bütündür; hakikat karşısında ciddi değildir, hakikate gülen bilimdir. Ancak hakikatlere, kendine gülenler *Şenbilim* yapabilir. Bu tavır Pozitivizmin asık suratlı bilim cemaatini kızdırır. Klasik bilim dayatmacıdır, baskıcıdır, patetik saplantıları olanların bilimidir, Buna karşılık şen bilim iyileşenlerin bilimidir. O baskıya direnen bilimdir. *Şenbilimin* gülüşü klasik bilimi korkutur.

Hâlbuki Nietzsche için “hakikate bütün olarak gülmenin, kahkahanın bir geleceği vardır. Bu kahkaha bilgelikle birleşecek bir kahkahadır. İnsan, varlığının komedisinin farkına varınca geriye sadece şenbilim kalacaktır.”⁷³

Bakhtinci karnavalesk gülüş kahkahadır; kahkaha atan reel halktır. Rönesans'ta gülmeye karşı ezici bir siyasi baskı vardır. Bakhtin'e göre, “Ansiklopediciler gülmenin ikircikli şen doğasını kuramsal olarak kavramaktan alıkoymuştur. Çelişkili, sürekli olarak oluş halinde ve bitmemiş bir varlık, Aydınlanmacıların aklının boyutlarına indirgenemezdi.”⁷⁴ Aydınlanma, gerçek kahkahayı neredeyse susturmuş ve Rönesans gülmesindeki mutlak ciddilik neredeyse derin bir dinsellikle eşanlamlıdır.⁷⁵ Karnavalda, resmi kültüre karşıt olarak halk kültürü, kahkahayı, doğanın ve kolektif yaşamın ritimlerini, bedeninin direncini ve işlevlerini, dile ve edebiyata taşıması söz konusudur.⁷⁶ ‘Karnavalesk’ gülme epik mesafeyi yıkar, insanı olduğu haliyle ortaya çıkarır. Karnavalesk gülmenin sahibi insan otantiktir, bu gülme, kompleks bir varlık olan insanı açıklanabilir ve tüketilebilir olmaktan çıkarır.⁷⁷

⁷² A.g.e., ss.280-1

⁷³ Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim Ana Metin-1*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.24

⁷⁴ A.g.e., s.278

⁷⁵ A.g.e., s.229

⁷⁶ Sibel Irzık(der.), *Karnavaldan Romana Mihail Bakhtin Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.23

⁷⁷ Bakhtin, “Dostoyevski'nin Yapıtlarında Tür ve Olay Örgüsü Oluşumunun Karakteristikleri”, a.g.e., s.202 Ayrıca karnavalda dört eylem gerçekleşir: 1-Yasalar, karnaval boyunca askıya alınır: askıya alınan tümüyle sistem, İnsanlar arası tüm *mesafeler*'dir, yürürlüğe karnaval girer: *insanlar arasında özgür ve içli dışlı, teklifsiz, samimi, sıcak bir temas*. 2-Karnaval, karnavalesk-olmayana karşı somut bedensel zevkleri çağrıştıran, yarı-gerçek yarı-oyunsu, *bireyler arasında yeni bir karşılıklı ilişki tarzının* sahnelenme yeridir. 3-Karnaval, kutsalı cismani olanla, yüceyi aşağı olanla, önemliyi önemsizle, bilgeliği aptallıkla bir araya getirir, bütünleştirir. 4-Karnaval saygısızlık (profanation)'tır, o da karnavalesk küfürler, karnavalesk alay ve karnavalesk müstehcenlikler, kutsal metinlere ilişkin karnavalesk parodiler ve tüm bunların türevleridir. Bkz. a.g.e., s.238-9

Bergsoncu gülüşte “gülme töreleri düzeltir.”⁷⁸ Toplum gülme ile korkulacak bir aşağılanma olasılığını herkese hissettirir. Gülünen kişi için utandırıcı durum toplumun insana yüklediği bir angaryadır. Bu, gülmenin kaypaklığıdır. Gülme ironik olarak hem topluma içkindir hem de ondan uzaklaşılmasından doğar.⁷⁹ Gülmenin asıl işlevi, farklılıkları cezalandırmak; rolü ise toplumdaki katılıkları düzeltmek, uyumu sağlamaktır.⁸⁰ Toplum yapılan saygısızlığın öcünü gülme ile alır.

Canetti gülüşünde, insan muhatabını yiyemediği için güler. Kahkaha kaba olduğu gerekçesiyle hoş karşılanmaz, çünkü gülerken ağız açılır, dişler gösterilir. Kahkaha, garantilenmiş av karşısında duyulan hazı içerir. Düşen bir insan, avlanıp yere düşürülmüş bir hayvanı akla getirir. Her ani düşüşün kahkaha nedeni olması, akla çaresizliği getirmesi, istenirse düşene av muamelesi yapılabileceğini anımsatmasındandır. “Üzerine gidip onu gerçekten yiyecek olsaydık gülmezdik. Onu yemek yerine ona güleriz. Kahkaha, potansiyel yiyeceğimizin kaçması karşısında gösterdiğimiz fiziksel tepkimizdir.” Canetti’ye göre yalnızca insan içe almanın son aşamasının yerine simgesel bir eylemi ikame etmeyi öğrenmiştir.⁸¹

Demokritos “büyük gülücü”, “ebedi gülücü”dür. Demokritosgil gülüş insanın bütün zayıflıklarının ihbarcısıdır. Bu ihbarcı gülüşten kurtulan yoktur.⁸² Demokritos neden güler? O insanların arzularının ölçsüzlüğüne, açgözlülüğüne, düşünmemek için hep daha fazlasına sahip olmak istemelerine güler. Hayatı ceza gibi yaşayanlara, vicdan azabı duymayanlara, bir mülke sahip olup kendilerine sahip olamayanlara güler. Kinle rekabet içinde olanlar, zenginlik isteyenler, mezara götürülmeyecek mallar edinenler, bu mallar için en yakınlarıyla boğuşanlara, barış içinde yaşamayıp savaşanlara güler. Karada deniz, denizde kara isteyenlere güler. Demokritos hakikatin yasalarını çiğneyenlere gülerken kahkahalara boğulur.⁸³

⁷⁸ “Castigat ridendo mores.” Bkz. François Goergoen “Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?” a.g.e., s.90

⁷⁹ Henri Bergson, *Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Deneme*, çev. Yaşar Avunç, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, ss.70-9

⁸⁰ A.g.e., s.93

⁸¹ Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, Payel Yayınevi, 4.b, İstanbul, 2010, s.226

⁸² Hippokrates, *Gülmeye ve Deliliğe Dair*, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, 2.b., Ayraç Kitap+Evi, Ankara, 2008, ss.20-4

⁸³ A.g.e., ss.63-5 Demokritos öyle güler ki filozoflarına değer veren Aberdalılar onun aklını kaçırdığını düşünerek Hippokrates’ten onu tedavi etmesi için yardım isterler. Demokritos, onun gülmesinin delilik olmadığından neredeyse emin olan Hippokrates’e gülmesinin nedenlerini anlatır. Aslında Demokritosgil gülüş insanların yaşadıklarına karşı acıklı bir gülüştür. Demokritosgil gülüş ile Herakleitos’un karamsarlığını, Montaigne, *Ağlama ve Gülme* adlı denemesinde karşılaştırır: Demokritos ve Herakleitos öyle iki filozofu ki, Demokritos, insanlığın durumunu anlamsız ve gülünç bulduğu için halk arasına bir gülümseme ve alaycı bir ifadeyle çıkar. Herakleitos ise, insanlığın durumuna acıdığı ve üzüldüğü için, hep asık bir yüz ve yaş dolu gözlerle dolaşır. Evinden dışarı adım atar atmaz, gülerdi biri, Ötekiyse ağlamaya başlardı. (Juvelinas) Bkz. Montaigne, *Denemeler*, çev. Sevil İnan Sönmez, 9.b., Akvaryum Yayınevi, İstanbul, 2010, s.159

Baudelaireci gülüş, Bergsoncu gülüşün “aşırı tutarlılığı, kesinliği ve açıklığından uzaktır.” Baudelaireci gülüşün, insandaki üstünlük duygusundan kaynaklandığı fikri Bergson’la aynıdır.⁸⁴ Gülme ilahi olandan uzaktır. “Bilgelige, yalvaçlığa ulaşmış kişinin gülüşü ürkektir.” Mutlak bilimlerde ve mutlak güçlerde gülme bulunmaz. Kendi görüntüsünü, insanlar yaratarak çoğaltan Tanrı, insanın ağzına aslanın dişlerini koymamıştır ama insan gülererek ısıtır.⁸⁵ Gülme, şeytansı, hınzırca bir şeydir; yani insanidir. Gülmeyi yaratan güç insandadır.⁸⁶

Gülme diyalojiktir, karşılıklı söz ve fiili içerir. Modern devletin icat edilmiş gelenekleri, fetişleri vardır. Bu fetişler ciddiyetle oluşturulur, fetişlere gülünemez. Ciddiyetle belirlenmiş bu geleneklerin belirlediği etiğe gülmek onların *iyi* dediği, dayatılmış idealine gülmek demektir. Bu ideal etiğe gülmek *kötü*dür. Bu gülme *kesinlik* idealine gülmektir. Jakobenzizm otantik gülmeyi dışlar. Jakobenz ideolojide olması gerekenin dışına çıkılması yasaktır.

Ontolojik/kozmozolojik gülüş dinamikdir ve iki yönlü bir dinamizme sahiptir. O, şeyleri aşağıdan yukarıya taşır, yukarıdan aşağıya indirir. Gülme, irrasyoneldir, indeterministtir. Özgürlük umudu gülme, akrabası olduğu oyuna dâhildir. O icat edilmiş gelenekleri, fetişleri olan ideolojinin ciddiyetini inkâr eder. Jakobenz bir ideoloji, parantez içinde Kemalizm, hem kendi doğası, hem de gülmenin doğası gereği gülmeye karşıdır. Kemalizm için meşru sayılabilecek tek, mutlak gülüş Jakobenz gülüş olabilir. Jakobenz gülüş resmi ve onaylı gülüşün adıdır.

Yakup Kadri Jakobenz bir ideolojinin Jakobenz yazarıdır. O, kesinliğin ve ciddiyetin sınırlarını ideolojik bir dürtü ile öğretir. Onun Jakobenz pedagojisine karşılık asıl pedagoji gülme ile gerçekleşen pedagojidir. Gülererek öğrenilen şey kalıcıdır. Bir halk geleneği olan Karagöz⁸⁷ oyununda Karagöz ve Hacivat birbirini tamamlar, fakat Kemalist gelenekle

⁸⁴ Charles Baudelaire, *Gülmenin Özü*, Türkçesi: İrfan Yalçın, İris Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.viii-ix

⁸⁵ A.g.e., ss.3-5

⁸⁶ A.g.e., ss.11

⁸⁷ *Homo ottomanicus*’tan rahatsız olan seküler milliyetçi ideoloji Kemalizm, eski cemaatin bir mizah geleneği olan Karagöz’ü Jakobenz pedagoji adına ele geçirir, onu kendi geleneğiyle dönüştürüp halkın hizmetine sokar. Bir halk geleneği olan Karagöz artık ideolojinin yeni geleneklerini halka öğretmek, halkı ve gençleri kitleler halinde eğitmek için Jakobenz pedagojinin öğretmenidir. 1930’lu yılların sonunda Karagöz oyunlarının modernleştirilmesine, çağa uydurulmasına Cumhuriyet Halk Partisi(C.H.P) ve Halkevleri öncülük eder. 1941’de C.H.P. yayını olan *Karagöz* bu çabanın ürünüdür. Bkz. Selçuk Çıkla, “Edebiyatta Dirijizm”, *Millî Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 73, ss.61-7, s.62 Ayrıca İçişleri Bakanlığı 1937 yılında yayımladığı genelge ile yetmiş kadar halk kitabının yeni gereksinimler doğrultusunda düzeltilmesi, modernleştirilmesi için çağrıda bulunur: “Halk kitaplarının kahramanlarını halk seviyor. Bu kahramanlar aynen bırakılsın; yalnız bunlar, rejimin ruhuna uygun, yüksek mânalı, yeni vakalar içinde gösterilsin. Böylece halka, sevdiği kitaplar vasıtasıyla telkin etme imkânı hazırlansın.” Halkın iyi tanıdığı tipleri yeni mevzular içinde kullanmak ve halkın alışık olduğu kahramanları yeni

dönüştürülen, Jakoben gülüşe teslim edilen devrim Karagöz'ünde onlar artık birbirine karşıdır, düşmandır. Düşünüldüğünde otantik Karagöz'de Hacivat, okur-yazarlığı ve bilgiç edasıyla Yakup Kadri'yi, alaycı tavrıyla ve Hacivat'ın züppece tutumunu bir türlü anlamlandıramayan Karagöz de Refik Halid'i çağırıştırır. Eski gelenek içindeki rolleri elinden alınan, artık total bir ideolojinin ciddiyetine sahip Karagöz Hacivat'a karşıdır, Hacivat da Karagöz'e.

Refik Halid'in metinleri Jakobenezme mizahla karşı durur. Refik Halid'in gülüşü Kemalizm'in yaratmak istediği homojen dünyayı yıkmak isteyen Jakoben cumhuriyete karşı demokratik bir gülüştür. Onun gülüşü hasetçi dengeyi sağlayan Sokratik gülüş, dayatmacı Platonik gülüşe karşı bir gülüş, ısrarak gülen Baudlaireci gülüş, hakikatin yasalarını çiğneyenlere Demokritosgil gülüş, otantizme karşı olanlara Bakhtinci gülüştür.

Jakobenizm hasetçi/reel halkın geleneklerini, inançlarını, tutkularını, gülüşünü dayatmacılığıyla uyutur. Gülmenin uyanışı anidir. Bu ani uyanış reel halkın sahip olduğu değerlerin uyanışıdır. İdeal halk için zorla değiştirilen geleneklerin tohumları gelecek zamanda saklanır. Bu, eski bahçenin, eski bahçe olması umududur.

Jakoben ahlak hocaları -meli'leri ile zorunluluğu buyurdukça pedagojik olarak yeni insanlar icat eder. Gülmeden uzak inşa edilen bu insan, La Metrie'nin makine insanıdır kuşkusuz. Jakoben mucitler için ne insan ne toplum vardır, her şey sıfırdır.

Eğer Jakobenezm reel halka acı veren bir *izm* olmasaydı, sorgulanmazdı. Bu çalışma, Jakoben romanla daha derin acılar veren bu tavrı eleştirir. Çalışmamız ayrıca Anadolu'da Jakobenezmle bir tarih silinip başka bir tarih yazma fantezisi yapıldığını, sıfır fantezilerinin de miadının dolduğunu hatırlatma girişimidir.

Türk inkılâp ve medeniyet gayelerine uygun telkinler yapan maceralar içinde yaşatmak amacı güdülür C.H.P.'nin isteği ile kaleme alınan Karagöz metinlerinde Kemalist ideolojiye yeni insan tipi yaratmak için yeni gelenekler kurgulanır. Yeni Karagöz, egemen ideolojinin değerlerini güçlendirmiş ve yaymıştır. Karagöz'deki değişiklikler C.H.P. senaryolarıyla sınırlı kalmaz. Bugün oyunun televizyonlarda gösterilmesi ve Karagöz'ün bir reklam yıldızı olmasıyla, Karagöz'ü iletişim ortamında de değiştirir. Bkz. Oğuz Güven, "Politik İdeolojinin İcat Ettiği Gelenek: Karagöz", *Millî Folklor*, 2008, Yıl 20, Sayı 79, ss.78-83, ss.78-82 Yakup Kadri, 1920'de *İkdam*'da yazdığı *Karagöz Kimdir?* adlı yazıda Türk halkını Karagöz'e benzetir: "Karagöz Türk halkını temsil ediyor. (...)Türk'ün bütün nekaisini, bütün fezailini, yüklenmiş bir evrendir. Evvela bir Türk gibi fevkalade saf ve sade-dildir. (...)Her oyunda şemayı yakan Hacivat'tır." Bkz. Zikreden Mehmet Emin Uludağ, *Üç Devrin Yol Ayırımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, ss.79-81 Karagöz oyunuyla inşa edilen *ulusal(rasyonel) gülüşün* Jakoben roman gibi ötekini yaralayıcı işlevi vardır. *Ulusal gülüş* bilinçli bir icattır; *otantik gülüş* tek başına ontolojiktir, hayreti gizleyememe halidir. Ulusal gülüş karşısında otantik gülüşün ölümünü en iyi açıklayan satırları Haggard'ın mektubunda buluruz: "Birkaç yıl önce Türkiye'de bulunduğum sırada köylü kadınların hepsinde son derece ifadelî gözler gördüm. Gelgelelim, yüzlerinin alt kısımları da hantal, daha doğrusu uyuşuk ve ifadesizdi. Yaşmaklarını bir an çözmeleri benim için ilgi çekiciydi. Kasların kullanılmayıp hareketsiz bırakılması ifade gücünden yoksun komuştu onları." Bkz. A. Seyler-S. Haggard, *Komedi Sanatı*, çev. Suat Taşer, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1964, ss.46-7

BİRİNCİ BÖLÜM

I. BİR POLİTİK İDEOLOJİ OLARAK JAKOBENİZM

“Efendiler, bu halkı beğenmiyorsanız, kendinize yeni bir halk bulun!”¹

Bertolt Brecht

Devlet canavarların en soğğudur. Onun yalanı da soğğuktur ve sürüne sürüne çıkar ağzından: Ben devlet, halkın ta kendisiyim.²

F. Nietzsche, *Yeni Putlar Üzerine*'den

“Devlet, insanları ne isterse yapar”³

Başrahip Nicolas Beaudou

Décadence çağın ideolojisi olan Jakobenizm, kendisini *de facto* atalar geleneğinden koparan ve bir *de jure* gelenek olma iddiasıdır. Peki, bu ideoloji seküler tanrılığını nasıl icra eder? Jakobenizm yok ettiği *de facto* geleneklerin yerine hangi *de jure* gelenekleri yaratır?

Devrimlerin perspektifinde 1789 Fransız Devrimi, devrimin de perspektifinde Jakobenler vardır. Jakobenler tarih resminde illüzyon yaratır. Onların illüzyonu, reel halktan uzak idealleridir: “eşitlik, özgürlük, kardeşlik, halkın/ulusun egemenliği...”⁴ Bu illüzyon elbette ki Jakobenlerin gerçekliğidir. *Ancien Régime*'e karşı inşa edilen bilim devleti ve bu yeni devlet anlayışının yarattığı yeni insan(yurttaş) hakikat dışıdır. Bilim devleti Jakobenlerin

¹ Bu söze ilgimi çeken Hüsamettin Arslan'a ve Brecht'in “Die Lösung”(Çözüm) şiirini Almanca aslından çeviren Kazım Kaya'ya teşekkür ederim. Nach dem aufstand des 17. Juni/Ließ der sekretär des schriftstellerverbands/In der stalinallee flugblätter verteilen/Auf denen zu lesen war, daß das volk/Das vertrauen der regierung verscherzt habe/Und es nur durch verdoppelte arbeit/Zurückerobern könne. wäre es da/Nicht doch einfacher, die regierung/Löste das volk auf und/Wähle ein anderes? (17 Haziran direnişinden sonra/Yazarlar birliğı sekreterince/Stalin Caddesi'nde dağıtıldı bildirimler:/Devlet halka güvenini yitirdi/ Ve bu durumda halk bu güveni ancak/İki misli çalışarak kazanabilirdi/Acaba daha kolay olmaz mı/Devletin halkı bertaraf etmesi/Ve seçmesi bir başka halkı?) Bkz. Bertolt Brecht, *Gesammelte Werke, Band10, Gedichte 1947-1956*, Werkausgabe Edition Suhrkamp, 1964, s.1009-10. Daha sonra bu ironik dize halk ayaklanmaları sırasında bir slogana dönüşür: Efendiler, bu halkı beğenmiyorsanız, kendinize yeni bir halk seçin! Bkz. Enver Ercan (Haz.), *Yüksel Pazarkaya Sözcüklerin Doğasında Gezinmek*, TüyapTüm Fuarcılık Yapım A.Ş. İstanbul, 2010, s.20

² Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2006, s.56

³ Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.251

⁴ Jakobenler '89 devrimcileriyle aynı kuşaktandır ve aynı ilkleri benimserler. Hatta Robespierre gibi Jakobenler Kurucu Meclis üyesidir, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, halk-ulus egemenliğı ya da insan hakları ilkelerine sıkı sıkıya bağlıdır. Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi: Halk Sahne'ye Çıkıyor”, Mehmet Ali Ağaoğulları(edt.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.597-632, s.620. Ayrıca Target, 10 Kasım 1789'da meclis kütüsünde “Ancien Régime insanı”nı “ulusal birlik”le dönüştürülerek ideal yurttaşın nasıl yaratılacağını anlatır: “Bölünmüşlük durumunda doğmuş olan düşmanlıklar, birlik içinde yok olmak zorundadır; insanları birbirlerinden ayırarak değil, yaklaştırarak, birbirlerini sevmeye zorlayarak aristokrasi öldürülür ve yurttaşlar yaratılır. (...)Artık herkes, bütün askerler, kilise mensupları, hukukçular, tüccarlar, çiftçiler önyargılarını bırakıp yalnızca yurttaş olmalıdırlar.” Bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi: Halk Sahne'ye Çıkıyor”, bkz. a.g.e., s.614 Yurttaş dönüştürülen bireyler homojendir: Onlar aynı olduğu için eşit, özgür, kardeş ve egemendir.

idealleri için bir enstrümandır, onun yarattığı yurttaş kukladır. Hem bilim devleti hem de yurttaş bir tasarımdır. Devrimin ataları yurttaşlardan oluşan yeni halk için “Ol!” derler, olur. Fransız Devrimi’nin mirası ve diğer total ideolojilerin ortak paydası olan Jakobenizm, matematiksel bir tasarım olarak devletin, yurttaşın mimarıdır. Halbuki halk, olduğu gibi olan, kendi olan varlıktır. Jakoben ideolojinin radikal paradigması, *Ancien Régime*’in halkının yerine yeni bir halk koymasındır. Bunun için Jakoben devlet, tekelindeki şiddeti kullanmaktan kaçınmaz,⁵ Jakobenlerin radikalizminin kaynağı akıl ve terördür.⁶

Bu çalışmada devrimlerin devrimi, paradigmatik devrim olan 1789 Fransız Devrimi’ne içeriğini armağan eden Jakobenizm kavramının kökeni ilk önce kutsal kontekste aranacaktır.

“Jacobeanism”, “Jacob”tan, *Yakup* peygamberden gelir.⁷ Dante, İlahi Komedya’da annelerinin karnındaki Yakup ile kardeşi Esav’ı anlatır:

“Kutsal metinler bunu açıkça gösterir,
Analarının karnında öfkeye
Kapılan ikizler örneğiyle.”⁸

Kitab-ı Mukaddes’in Tekvin bölümünde Yakup’un hikâyesi şöyle anlatılır: İbrahim’in oğlu İshak, eşi Rebeka için RAB’be yalvarır, çünkü Rebeka kısırdır. İshak’ın yakarışı karşılık bulur, Rebeka hamile kalır. Çocukların karnında ittiğini hisseden Rebeka “Nedir bu başıma gelen?” diyerek RAB’be danışmaya gider. RAB ona cevap verir:

“Rahminde iki ulus var,
Senden ayrı iki halk doğacak,
Biri öbüründen güçlü olacak,
Büyüğü küçüğüne hizmet edecek.”

İlk doğan kırmızı ve tüylüdür, adını Esav (tüylü) koyarlar diğeri ise doğduğunda kardeşinin topuğunu tutuyordur; bu yüzden *Yakup*⁹ (topuk tutar, hileci) adını verirler. Esav avcı olur, *Yakup* ise çadırında oturan sakin bir adamdır. İshak Esav’ı, Rebeka *Yakup*’u daha

⁵ Weber’in ifadesiyle modern devlet “meşru şiddet tekelidir”. Bkz. Zikreden Funda Günsoy Kaya, *Felsefe ile Teolojinin Kavşağında Schmitt ve Strauss’ta “Politik Olan”*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.356

⁶ Robespierre’e göre devrim, özgürlüğün düşmanlarına karşı savaştır; anayasa ise, zafere ulaşmış huzurlu özgürlüğün rejimidir. Yönetimin amacı cumhuriyeti kurmaktır. Bunun için devrimci yönetim olağanüstü etkinliğe ihtiyaç duyar, çünkü savaştır. O’na göre halk akılla, halk düşmanları terörle yönetilir. Politikanın ilk kuralı budur. Devrim yönetimi tiranlığa karşı özgürlüğün despotizmidir. Şiddeti/terörü bir devlet politikası halinde örgütleyen Jakobenlerdir. Bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi: Halk Sahne’ye Çıkıyor”, a.g.e., ss.625-7.

⁷ *Webster’s Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1986 (16.09.2011)

⁸ Dante, *İlahi Komedya Cennet*, Türkçesi: Rekin Teksoy, 10.b., Oğlak Yayınları, İstanbul, 2011, s.935

⁹ Vurgu bana ait.

çok sever. Bir gün *Yakup* çorba pişirirken Esav avdan döner ve kardeşinden bir tas çorba ister. *Yakup* Esav'dan ilk oğulluk hakkını ona vermesi karşılığında yaptığı çorbadan verebileceğini söyler. Açlık karşısında ilk oğulluk hakkının yararı olmadığını söyleyen Esav, ilk oğulluk hakkını çorba karşılığında *Yakup*'a satar.¹⁰

İshak yaşlanıp gözleri görmez olduğunda¹¹ Esav'a avlayacağı hayvan karşılığında onu kutsayacağını söyler. Bunu duyan Rebeka *Yakup*'a, İshak'ın gözlerinin görmemesinden istifade edip Esav'ın yerine geçmesini söyler. Avı babasına götüreren *Yakup* babası tarafından kutsanır:

“Uluslar boyun eğsin
Kardeşlerine egemen ol,
Kardeşlerin sana boyun eğsin.
Sana lanet edenlere lanet olsun,
Seni kutsayanlar kutsansın.”

Oyuna getirildiğini anlayan Esav: “Ona boşuna mı *Yakup* diyorlar?” der. “İki kezdir beni aldatıyor. Önce ilk oğulluk hakkımı aldı. Şimdi de benim yerime o kutsandı.” Sonra babasına “Kutsanmak için bana bir hak ayırmadın mı?” diye sorar. Babası Esav'a:

“Göklerin çiyinden
Zengin topraklardan
Uzak yaşayacaksın
Kılıcınla yaşayacak,
Kardeşine hizmet edeceksin.
Ama özgür olmak isteyince,
Onun boyunduruğunu kırıp atacaksın.”¹²

Yakup, adının hakkını veren pek çok olay yaşadktan sonra Tanrı'yla, insanlarla güreşip onları yener ve İsrail[Tanrı'yla güreşir] adını alır.¹³ Yaşlandığında *Yakup*, oğullarını çağırarak gelecekte neler olacağını anlatır ve on iki oymağının her birini uygun biçimde

---

¹⁰ Tekvin, 25:19-33

¹¹ *Yakup* Yasa'yı çalışırken Esav yirmi yaşına gelmeden cinayet, tecavüz, soygun, cinsel sapıklık gibi suçlar işler. Bu yüzden Tanrı İshak'I kör ederek onu, komşularının sitemlerinden koruyup esirger. Bkz. Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.272

¹² Tekvin, 27:1-40

¹³ Tekvin, 32:28

kutsar, ölmek ve halkına kavuşmak üzere olduğunu bildirir.¹⁴ *Yakup* bir janustur; adıyla ve soyuyla hem şimdiye hem geleceğe egemen olur.

Hıristiyanlıkta Rab *Yakup*'a şöyle der: "Krallığın gelsin, gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun."¹⁵ Jakobenzim bu duanın *de facto*'sudur.

"Jacobean" ise, adı Jacob'dan gelen İngiltere kralı I. James'e atıfta bulunur.¹⁶ I. James kralların ilahi hakları olduğuna inanır, onun saltanat dönemi Jakobenz çağ olarak adlandırılır.¹⁷ İlahi hakkını kullanarak kendi adıyla anılan İncil'i yazdırır.¹⁸

"Jacobin" Paris'te Aziz James caddesinde kurulan ilk Dominik Manastırındır. Jakobenz hem bu cemiyet üyesi olan Dominiklerin hem de bu manastırda kurulan cemiyetin adıdır.¹⁹

Klasik Jakobenzimin anlamlarından farklılaşarak doğan Modern "Jacobinism", Jakobenzlerin ilkeleri ve pratiklerini, 1789 Fransız Devrimi'nin eşitlikçiliği ve terörizmini, devrimci ve şiddet yanlısı politik aşırılığı ifade eder. "Jacobin" ise, eşitlikçi demokrasiyi savunan radikal politik grubun üyesi, 1789 devrimindeki teröristleriyle ünlü, politik ektermist ya da radikal, eşitlikçi demokrasiye özellikle de devrim veya şiddet yoluyla geçilmesini savunan radikaldir.²⁰

¹⁴Tekvin, 49:1-30. Ayrıca İsraililer kendilerinden Tanrı Halkı diye söz ederler. Bu nedenle onlara kısaca Halk denir. Bkz. Yeni Ahit, 3:23, Açıklamalar, s.538

¹⁵Giuseppe Mazzini, *Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler*, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, s.52

¹⁶*Webster's Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A, 1986

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/James_I_of_England (16.09.2011)

¹⁸Kral James İncil'i için bkz. <http://www.kingjamesbible.com/> (16.09.2011) ya da bkz. <http://www.kingjamesbibleonline.org/> (16.09.2011)

¹⁹*Webster's Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A, 1986(16.09.2011) *Dominiken Tarikatı*: Kıta Avrupası'nın, dolayısıyla bütün insanlığın karanlık geçmişi olarak kabul edilen pre-modern dönemde Jacobean Kilisesi Dominiken Tarikatına bağlıdır. Dominiken tarikatı 1215'te aziz Dominicus tarafından kurulur. Resmi adı *Vaiz papazlar* olan tarikat 1216'da Honorius III tarafından onaylanır. "Aziz Augustinus" olarak adlandırılan kurala göre; yasama gücü yılda bir kez genel olarak toplanan bütün tarikat üyelerine aittir. Bu kuralla bir dilenci tarikatı olan *Vaiz papazlar* belli bir demokratik nitelik kazanmış olur, üst düzey yetkililerinin tümü seçimle iş başına gelir ve görev değişikliğine tabi tutulurlar. Tarikat başlangıçta kathar sapkınlığıyla mücadele etmek için kurulmuştur. Sonra bu amaç tarikatın tören ve ayinlerden okuma ve öğrenmeye daha üstün bir yer vermesine neden olmuştur. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Kilise (Papa Gregory IX) engizisyon yönetimini *Vaiz papazlara* verir. Papazlar, kent ve kasabaları dolaşıp bütün günahkârları din adına öldürmüşlerdir. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Dominican_Order (07.09.2011)

²⁰ *Webster's Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A, 1986. *Jacobin'ler (Jacobins)*: Halk ihtilalini isteyen solcu cumhuriyetçiler ve demokratlar. İhtilalden önce Paris'te "Anayasa Dostları Cemiyeti" adı altında bir cemiyet kurulmuştur. Bir Jakobenz manastırını merkez yaptığı için taraftarlarına Jakobenz denilir. Bu cemiyet kısa zamanda diğer şehirlerde de şubeler açar. İhtilalci ve Jakobenz aynı anlama gelir. Marat, Danton ve Robespierre bu cemiyetin liderleridir. Krallığın ilgasını ve halk reformlarını isterler. Föyyan'lar (Feuilants) meşruti karalığa taraftar oldukları için Jakobenz'lerden ayrılarak ayrı bir grup olur. Kordelye'ler (Cormeliers) de Jakobenz'lerden çıkan bir gruptur. Fakat Jakobenz'lere karşı değildir. Jakobenz liderlerinden Marat ve Danton tarafından kurulmuştur. Daha sonra Montanyar'lar (Montagnards) da Jakobenz'lerin 1793 İhtilal Meclisindeki temsilcilerine verilen isim olur.

Tarihin radikallerinden Yakup hile ile ele geçirdiği ilk oğulluk hakkı ve hile ile babası tarafından kutsanması soyunun(İsrailoğulları'nın), I. James kendi adına yazdırdığı 'Ahit'le kendisinin, Dominikenler Engizisyon'la dinlerinin, Jakobenler ise terörle demokrasinin egemen olmasını sağlar. Bunların ortak yönü şiddete dayanan dayatmacılıklarıdır. Her biri kıyııcı, yıkıcıdır ve yiktıklarının yerine kendilerini koyarlar.

Jakobenizm'i olumlu bir ideoloji olarak yorumlayanlar bu hareketin, güçlü ve fetihçi bir demokrasi deneyi olduğunu iddia eder. Jakobenizm onlara göre, demokratik ve cumhuriyetçi ilkelerin gerçekleştirilmesidir; "vatan tehlikede" politikasının kaçınılmaz sonucudur; burjuvazi ile halk kitlelerinin işbirliği, halk kitlelerinin iktidarındır. Jakobenizm'e eleştirel yaklaşanlar içinse bu ideoloji, insanı ezen bir makine, gelecekteki totaliter sistemlerin ilk kalıbıdır; halk adına halk üzerinde kurulan bir diktatörlüktür; dayatmacı bir inançtan kaynaklanan bir devlet terörüdür; küçük burjuvazinin diğer sınıflar üzerindeki baskıcı iktidarındır. Jakobenler "ulusal birlik tutkusu"nu savaş koşullarının da zorlamasıyla bir saplantıya dönüştürürler. Jakobenizm, Devrim'i "sonuna kadar" götürmek için, *Ancien Régime*'in yıkılışıyla ortaya çıkan sorunlara her ne pahasına olursa olsun çözümler getirir, çeşitli siyasal güçlere karşı koyar, hatta bunları ortadan kaldırır, ulusal birliği sağlarken karşılaşılan her yeni durumu ideolojik söylemde akla uydurmaya çalışır.²¹

Geçmişin *modus* belirlediği düşünülürse, bir modern inşa olan Jakobenizmin göbek bağı dünün kutsal metinlerindeki Yakup'ta, Kral I. James'te, Platon'un *Devlet*'inde, Machiavelli'de, sonra Rousseau'dadır.

Modern Jakobenizm Fransız Devrimi sırasında doğmuş olsa da, bilen/erdemli azınlığın yönetimi ve yukarıdan-aşağı inşa, Platon'un ideal devlet modelidir. Yunan şehir devletleri için en iyi yönetimin filozof-kral modeli olduğunu iddia eden Platon, Jakobenizmin ilk teorisyeni sayılır.²²

Platon, tiranın "öğretmeni" ya da "rehberi" Führer'in Führer'i olacak kişi olma niyetiyle bir siyaset felsefesi oluşturur.²³ O, hiyerarşik olarak kendini en yukarıda

---

Robespierre ve Marat da ihtilal komiteleri lağvedildi, kulüpleri kapatılır. Jakoben'ler dağılır. Bkz. Mahmut Garan, *Fransız İhtilali*, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yayınları, İstanbul, 1966, s.66, dipnot 1. Ayrıca Jakobenizm'in tarihi için bkz. William Playfair, *History of Jacobinism: Its Crimes, Cruel*, Gardners Books, 2007 ve Suzanne Desan, "The Jacobin Clubs in the French Revolution: The Middle Years";The Frozen Revolution: An Essay on Jacobinism", *The Journal Of Modern History*, v62 n3(199009): 611-4

²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, "Fransız Devrimi: Halk Sahne'ye Çıkıyor", a.g.e., ss.620-1

²² Nazlı İrem, "Jakobenizm-Cumhuriyetçilik Açamazında Kemalist Radikalizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Dergisi*, Sayı: 1-2, C.5-6, İzmir, 2004, s.13

²³ Christian Delcampagne, *Filozof ve Tiran Yanılısamanın Tarihi*, çev. İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara, 2003, s.69

konumlandırır. Onun tasarısına en yakın devleti kurmanın yolu filozofların bu devlete kral olmasıdır. Geleneklere aykırı olsa da devlet gücü ile akıl gücü birleştirilmeli, kanunlarla herkesin yapacağı iş belirlenmelidir. Toplum ancak bu koşullarda mutluluğa erer.²⁴

Jakoben dünya Platonik düşmanlıkla kurgulanmış idealar dünyasıdır. Platon tam bir radikaldir. Sokrates'le yapılacak bir mukayese Platon'un radikalizmini ortaya koyar: Platon, siyasal otoritelere "*benim bildiğim en doğru olduğu için bildiğimi yapmaya ve başkalarının onu kabullenmesini sağlamaya hakkım var*"; Sokrates ise "*bildiklerimi yaparsam, doğru yapmış olur muyum, sen ne dersin*"i öğretmektedir. Platon söz hakkını yönetme ayrıcalığına sahip yarı-tanrı filozof krallara verir. Ve "*en iyi, en doğru insan benim. Vatani, milleti en çok ben seviyorum. O halde ben efendi olmalıyım, diğerleri köle olmalı*" diyen politik otoritelerin totaliter argümanın ilk üreticisi unvanını kazanmış olur.²⁵ Platon'un mağara teorisinde Sokrates mağara komünitesi içinde yaşar. Her ne kadar Platon onu aklın peşine takıp mağaradan çıkarsa da Sokrates mağaraya geri döner. Delcampagne, Platon'u antik dünyanın ortaya çıkardığı en azılı demokrasi düşmanı, olarak görür. Castoriadis Sokrates'in demokrasiyi eleştirdiğini ama sitede kaldığını, fakat Platon'un "oradan" çekildiğini ifade eder.²⁶

Ortaçağ hiyerarşisi *oratores, bellatores, laboratores*'den (Dua edenler, savaşanlar, çalışanlar) oluşur. Modern düzenin ideali ise radikaldir.²⁷ Ortaçağ'da sosyal yapı kendi içinde çoğuldur. Devrim, Fransa'nın Ortaçağ'dan kalma çoğul toplum yapısını bozar, insanların geleneksel cemaatlerini yıktığı için onları molekülere dönüştürür. Devrim, insanları tekil (molekül) anlamda eşitler;²⁸ "etnik bir toza"²⁹ dönüştürür.

Machiavelli'in "*Prens*"te, amaca giden her yolu meşru kılmayı³⁰ onaylaması dünle Jakobenizm arasındaki bir başka bağıdır. Machiavelli'in despot prensler için yazdığı *Prens*'in tezi, şiddet kullanımının gerekçesi olan gücün elde edilmesi ve korunmasıdır. Machiavelli *Prens*'le, 16. yüzyılda, şehir devletlerinin seküler yöneticileri için bir güç teorisi oluşturmuştur. Machievelli'in güç teorisinin temelindeki cumhuriyetçi anlayış, ilahi haklar teorisinin tersine, halkı meşruiyetin tek kaynağı haline getirir. Bu da güç için şiddet

²⁴ Platon, *Devlet*, çev. ler. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, 14.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, Beşinci Kitap, 473b-d-e, ss.181-2

²⁵ Anık, a.g.e., s.17

²⁶ Delcampagne, a.g.e., s.60

²⁷ Charles Taylor, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, çev. Hamide Koyukan, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, ss.20-1

²⁸ Hüsamettin Arslan, *Sosyal Teori Dersi Notları*, Bahar yarıyılı, 25.03.2009

²⁹ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 32.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.180

³⁰ Niccolo Machiavelli, *Prens (Hükümdar)*, çev. Anita Tatlıer, Doruk Yayıncılık, Ankara, 2002, s.11

kullanmaktan çekinmeyen Jakobenzim'in bir tür Makyavelizm olarak değerlendirilmesini kaçınılmaz kılar.³¹

Hobsbawm Jakobenzileri hayalperest değil, Makyavelist damgalı gerçeęçiler³² olarak niteler. Gramsci ise, Machiavelli'de "erken bir Jakobenzilik" saptar; o Fransız Devrimi'nin peygamberi değilse de Jakobenzilere özgü bir tutkuyla yeni bir politik örgütlenme gerekliliğini yayan "praksis filozofu"dur.³³ Bu noktada Jakobenz, Modern Prens'tir.³⁴ Machiavelli, bir halkı yeni bir devlet kurmaya götürmek isteyen prensin nasıl olması gerektiğini söyler. Bunu mantığın ve bilimin kesinliğiyle öyle dile getirir ki Machiavelli'in kendisi sonunda halk olur. Bu halk reel halk değil, Machiavelli'in idealindeki halktır.³⁵ Çünkü Machiavelli, her ne kadar "(...)açıklamalarıma sakın, halkı temel alan balçıkta temel atar." atasözüyle karşı çıkılmasın dese de onun reel halk anlayışının özeti yine aynı atasözüdür. *Prens* cumhuriyetçilerin kitabıdır.³⁶ G. Sorel'in mit anlayışı, Jakobenzleri *Prens*'in "açık bir ete kemiğe bürünmesi" olarak görür.³⁷

Jakobenzlerin ideal söylemini ete kemiğe büründürense Jakobenz anayasadır. Anayasalar homojen bir ulusa uygulanabilir. Anayasalar homojenleştirme projeleri olarak Jakobenzlerden kalma vasiyetlerdir. Homojen ütopyayı gerçeğleştirmek isteyen Jakobenzler, gücünü anasadan alan *procrustes*.³⁸ *Procrutes*in misyonu halkı bir-hizaya-getirmedir. Reel halktan memnun olmayan bir başka *procrutes* Rousseau'dur.

A. Hauser'e göre 18. yüzyılın sonunda Rousseau'nun düşüncelerinden etkilenmemiş kimse yoktur. Aydınlanma düşünürleri, sıradan halktan yana, onların koruyucuları ve arabulucuları durumundadır. Bu düşünürlerden ilk konuşan Rousseau olduğu için Rousseau ilk gerçeğ devrimcidir.³⁹

³¹ İrem, a.g.m., ss.9-10

³² Eric J. Hobsbawm, *Fransız Devrimi'ne Bakış İki Yıl Sonra Marseillaise'in Yankuları*, Türkçesi: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s.170

³³ Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, çev. Kenan Somer, AşınaKitaplar/Teori Dizisi, Ankara, 2008, s.89-90, dipnot 11

³⁴ Gramsci terminolojisinde Modern prens, proletaryadır. Bkz. a.g.e., s.91, dipnot, 12 Proletarya diktatörlüğü Sosyalist Jakobenzizmin ütopyasıdır. Sosyalist Jakobenzizmden bu bölümün sonunda bahsedilmiştir.

³⁵ A.g.e., ss.84-5

³⁶ Jean -Jaqués Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Türkçesi: Ali Alper, Oda Yayınları, İstanbul, 2008, s.72

³⁷ Zikreden Gramsci, a.g.e. ss.89

³⁸ *Procrutes*: Yunan mitolojisinde, misafirlerinin boylarını kendi yatağına uydursun diye onların kol ve bacaklarını çekip uzatan veya kırıp kısaltan efsanevi dev. Bkz. Bakunin, "Bilim ve İktidar Üzerine", Robert Graham(Edt.), *Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme (MS.300-1939)*, çev.ler, Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, ss.137-142, s.137

³⁹ Jean-Jaqués Rousseau, *Anayasa Projeleri Korsika Anayasası Projesi Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler*, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s.13

K.M. Baker'a göre, Jakobenizm'e ve klasik cumhuriyetçi teoriye ilham veren Rousseau, *genel iradeye* yaptığı atıfla halkın yönetime katılmasını öne çıkarır ve toplum sözleşmesi teorilerini demokratikleştirir. E. Berenson, Jakobenlerin Rousseau'dan eşitlikçi bir siyasal felsefe devraldıklarının, eşitliği siyasal temsilde eşitlik olarak radikalleştirdiklerinin altını çizmektedir.⁴⁰

Rousseau içinse bireyi iradenin aklına uydurmaya zorlamak, halka, ne istediğini bilmeyi öğretmek gerekir. Jakobence bu tavrın Rousseau'daki adı "halkı bilinçlendirmektir." Sosyal gövdede irade ile sağduyu birleştiğinde taraflar arasında bir işbirliği gerçekleşir, bütünün gücü bu yolla en üst düzeye ulaşır. Bir yasakoyucuya duyulan gereksinimin kaynağı budur.⁴¹

Modern Jakobenizmin doğuşuna sahne olan 1789 Fransız Devrimi'nin tetikleyici olayı 1788'deki ekonomik krizdir. Bu kriz aristokrasinin isyanına neden olur. Aristokrasinin isyanı devrime öncülük eder ve krallık rejimi sarsılır.⁴² Devrimde hemfikir olunan iki nokta vardır: İlki, *Ancien Régime*'in 1788'de *Etats-Généraux*'nun⁴³ toplantıya çağrılmasına yol açacak şekilde, 1614'ten beri ilk defa büyük bir kriz yaşaması, ikincisi, Devrim'in, modern dünyanın tarihinde derin dönüşümlere yol açan, benzeri görülmedik bir epizod olmasıdır.⁴⁴ Devrim, tanrısal hakka dayanan devlet yerine laik bir devlet getirir,⁴⁵ çağdaş dünya tarihinin tam göbeğinde, milletleri bölen ve bugün de bölmeye devam eden sosyal ve politik ideolojilerin kavşak noktasında yer alır.⁴⁶

Tocqueville'e göre, *Ancien Régime*'i yok edenler Devrim'i yönetirken taşıdıkları duyguların, alışkanlıkların, hatta fikirlerin pek çoğunu eski rejimden devralmış, yeni toplumu inşa ederken istemeden bu kalıntılardan yararlanmışlardır. Devrim'i ve onun gerçekleştirdiklerini iyice anlayabilmek için eski Fransa'yı gidip mezarında sorgulamak gerekir.⁴⁷ Aldığı biçimlerden çoğunu Devrim'e eski rejim sağlar; Devrim bu biçimlere sadece dehasının

⁴⁰ İrem, a.g.m., s.11

⁴¹ Jean -Jaqués Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s.40

⁴² Albert Soboul, *1789 Fransız İnkılabı Tarihi*, Türkçesi: Şerif Hulusi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969, ss.112

⁴³ *Etats-Généraux*, Fransa'da 1789 devriminden önce, başlıca toplumsal zümreler olan soylular, ruhban ve halk katmanlarında(*tiérs etat*, İngilizcesi: Third Estate) oluşup, krallın çağrılmasıyla toplanan ve kökeni 13.yüzyıla dayanan meclisin adıdır. Bkz. Hobsbawm, a.g.e., s.3, dipnot 1

⁴⁴ A.g.e. ss.3-5

⁴⁵ Soboul, a.g.e., s.663

⁴⁶ A.g.e., s.699

⁴⁷ Tocqueville, a.g.e., ss.33-4

vahşetini ekler.⁴⁸ Furet'ye göre Devrim ne diyorsa ona inanmalıdır, çünkü o geleceğin belirleyicisidir.⁴⁹

1789 önce ve sonranın anahtarlarıdır, bu tarih, başlangıç olma saplantısını içerir. 1789'dan sonraki bütün başlangıç olma saplantıları devrimci kopuşta yuvalanmıştır. Büyük istilalar nasıl ki soyluların toplumuna bir mitos, büyük bir "kökler" anlatısı oluşturmuşsa, 1789 eşitlik üzerine kurulmuş devrimin doğum tarihi, yeni dünyanın sıfırncı yılı olmuştur. Furet'ye göre, *Ancien Régimé* ne kadar doğumsuz ve sonluysa, Devrim de o kadar doğumlu ve sonsuzdur.⁵⁰ Fransız devrimi yeni başlangıcını, takvimi, bayrağı ve yasalarıyla ortaya koymuştur. Fransa'da Devrim ideolojisi ve dili bütün bölgelere yayılmıştır.⁵¹ Konvansiyon'un reformlarını destekleyen kulüplerden Jacobinler Kulübü⁵² bütün şehirlerde şubeler açarak Anayasa Dostları Cemiyeti haline gelir; halkı uyandırmak için gazeteler çıkarır.⁵³

⁴⁸ A.g.e., s.290

⁴⁹ François Furet, *Fransız Devrimini Yorumlamak*, Türkçesi: Ahmet Kuyaş, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989, ss.46-8

⁵⁰ A.g.e., ss. 34-5

⁵¹ Hobsbawm, a.g.e. s.48 Ayrıca Fransız ulusal marşı olan *Marseillaise*, Fransız Devrimi sırasında 24 Nisan 1795'te Konvansiyon tarafından ulusal marş ilan edilmiştir, bkz. a.g.e., s.50, dipnot 1

⁵² *Jakobenler Kulübü*: Farklı siyasal eğilimler taşıyan milletvekillerinin 30 Nisan 1789'da Versailles'da oluşturdukları *Club Breton* (Bröton Kulübü), kısa süre sonra *Société des Amis de la Constitution* (Anayasa Dostları Derneği) adını alır. Kasım sonunda Paris'e yerleşmek zorunda kalan dernek, Saint-Honoré sokağında bulunan bir Dominiken manastırının salonunda toplanmaya başlar. Dominikenlerin merkez binasının Saint-Jacues sokağında olması nedeniyle, rakipleri onları, katı tutumları ve disiplinleriyle alay etmek amacıyla "Jacobins" ya da "Jacobites" olarak adlandırır. Kulüp üyeleri, zamanla Jacobin (Jakoben) adlandırmasını benimser ve 22 Eylül 1792'de kulübün adı bir kez daha değiştiğinde resmiyet kazanır: *Société des Jacobins, Amis de la Liberté et de l'Egalité* (Özgürlük ve Eşitlik Dostları, Jakobenler Derneği). Jakobenler Kulübü, sadece Paris'le sınırlı kalmaz, kendisine bağlı taşra örgütleri aracılığıyla bütün Fransa'ya yayılır. Bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, "Fransız Devrimi: Halk Sahne'ye Çıkıyor", a.g.e., s.604 *Anayasa Dostları Derneği*: Birçok yergi yazısında "Jakobenler" ya da "Jakobitler" kelimesinin başlangıçta hakaret içeren anlamı vardır. Robespierre bu kelimenin kullanılmasını istemez. Ama kelime zamanla olumsuz anlamını kaybeder. Resmi olarak Breton kulübü Saint-Honoré sokağındaki Dominiken "Jakobenler" manastırına yerleştiğinde Anayasa Dostları Derneği adını alır. Bkz. Maitenant, a.g.e., s.23 *Özgürlük ve Eşitlik Dostları Derneği*: Kulüp "ikinci Devrim" in zaferini onaylamak için adını değiştirir. Robespierre Şubat 1792'de "Jakoben" deyimine karşı çıkar. "Düşmanlarımız bizi sürekli onurlandırdıkları itiraflar sayesinde" işbirliği hatta hizip fikri doğurtan bu adlandırmadan kaçınılmasını" önerir ama başarılı olamaz. **Real aslında düşmanları tarafından empoze edilen "baldırı çıplaklar" kelimesini benimseyen Hollandalı devrimciler örneğini anımsatır ve derneğin de onayını alır.** Yeni adla ilgili tartışma 21 Eylül 1792'de, Fransa'da krallığın resmen kaldırıldığı gün yapılır. Bu tartışma sırasında adı bilinmeyen bir üye şunları söyler: "Jakobenler sözcüğü zorbaların nefretini ve eşitlik düşmanlarının sert tepkilerini çekmemize neden olan bir sözcüktür: Dolayısıyla ben, hangi adı seçersek seçelim Jakobenler adını bırakmamamız gerektiğini düşünüyorum." Toplantı tutanağına şu ifade eklenir: "Bazı tartışmalardan sonra Dernek oy birliğiyle Jakobenler Derneği, Özgürlük ve Eşitlik Dostları adını almayı kabul etti." Bkz. Maitenant, a.g.e., ss.73-4 Ayrıca Jakoben Kulübünün tarihi için bkz. Michael L. Kennedy, *The Jacobin Clubs in the French Revolution: The First Years 1793-5*, Princeton Univ. Pr, February 1982

⁵³ Garan, a.g.e. s.66 *Le Père Dushesne (Dushesne Baba) Gazetesi*, 1790-1794 arasında Jacques Réne Hébert tarafından çıkarılan radikal devrim gazetesidir. Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_H%C3%A9bert (30 Aralık 2011) Gazete Jakoben bir tutumla yayınlanır; yazılarında sokak ağzı (argo) kullanır; din karşıtıdır; terörlü destekler. Hébert, *Père Dushesne*'nin 239. sayısında yazdıkları nedeniyle tutuklanır. Jakobenlerin desteğiyle serbest bırakılır. Bkz. Maitenant, a.g.e., ss.108-9 Kemalist ideolojinin radikal dergisi ise radikal *Kadro* dergisidir.

Scruton için Jakobenzizm düalist anlamıyla bir yandan Robespierre tarafından yönetilen, halkın temsilcilerinin bir araya geldikleri kulüp ve derneklerin oluşturduğu hareketi, diğer yandan kendi hedeflerini topluma dayatan, cahil halkın devrimci amaçları anlayamayacağına inanan, amaçlarının gerçekleşmesi için şiddeti meşrulaştıran devrimci bir zihniyeti ifade eder. Jakobenzizmin radikal süreci 27 Ağustos 1789'da halkı hak ve özgürlüklerden yararlandırmak için Evrensel İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ilan edilmesiyle başlar. R.R. Palmer'a göre bu radikalizm "egemenlik halktan kaynaklanır" ve "halk tarafından kullanılması gerekir" tezlerine dayanır. Jakobenz külliyatın halk, yurttaş, vatan kavramları, bu kavramlara kazandırılan içerik yeni bir egemenlik ve meşruiyet teorisinin kaynağıdır. Jakobenzler anayasal bir monarşi kurmak ister. Ancak aristokratik monarşik kuvvetler buna direnir, Devrim'i zor kullanarak bastırma girişimleri Jakobenzizmi radikalleştirir. Bu radikalizm, temsilde adalet ve eşitlik idealleri üzerine inşa edilir.⁵⁴

Jakobenzler Kulübü hem Milli Meclis hem başsavcıdır. Kulübün misyonu vatanseverlik, insanseverlik denilen yeni dini dünyaya yaymadır. Bu kulüp iyi vatandaşlar ile Milli Meclis için pek tehlikeli değildir, fakat aristokratlara ve devrime karşı olan herkese korku veren, cezalandırıcılık rolü olan büyük bir engizisyoncudur.⁵⁵

Jakobenzizm Devrim'in hassas tarafıdır. 1789'da Jakobenzizm ile demokrasi aynı anlama gelir.⁵⁶ Jakobenzler Devrim'in ilk Fransız yurtseverleri, ilericileridir; ülkelerinin düşmanlarıyla ittifak yapan, ulusal ve ideolojik savunma dışında kalan yerel gericiilere karşı Fransa'nın kurtarıcılarıdır.⁵⁷

Jakobenzler, *Ancien Regime*'i tasfiye ederken yukarıdan aşağıya ilk saldırısı gerici Kilise'ye karşıdır. Devrimin tutkuları arasında ilk ateşlenen ve en son söneni dinsizlik tutkusudur. Dinin amacı, insan ile Tanrı arasındaki genel hak ve ödevleri düzenlemek; Devriminki ise dinlere "yasalara, geleneklere, kimliklere ve dile rağmen" insanları bölen ya da yakınlaştıran ortak bir entelektüel vatan oluşturmaktır.⁵⁸ Tocqueville için inançların yok edilmesi hapisaneyeye, askere duyulan ihtiyacın artması demektir.⁵⁹

---

⁵⁴Palmer'a göre alt ve orta sınıfların ekonomik, siyasal, sosyal ve her türlü eşitlik isteği sadece Fransa'da değil, Avrupa'nın diğer monarşik formasyonları üzerinde de radikal, dönüştürücü bir etki yaratır. Çağdaş muhafazakâr Scruton'a göre ise 20. yüzyılın başında Üçüncü Dünya'da gelişen neredeyse bütün modernleşmeci bağımsızlık hareketleri, halka rağmen yukarıdan aşağı yürütülen Jakobenz bir hüviyete sahiptir. İrem, a.g.m., ss.7-9

⁵⁵ Soboul, a.g.e., ss.173-4

⁵⁶ Hobsbawm, a.g.e., s.101

⁵⁷ A.g.e., s.125

⁵⁸ Tocqueville, a.g.e., ss.53-61

⁵⁹ A.g.e., s.28

Devrim karşıtları, Jakoben engizisyoncular tarafından ya giyotine ya hapishaneye gönderilirken asker yurttaşlar devrimci ideolojiyi yayma görevini üstlenir. Misyoner imajıyla ordu J.P.Bertaud'nun "Jakoben Okulu"nun ürünüdür. Jakobenler, asker yurttaşların en yeteneklileri ve cesurları savaşa giderken onların yedeklerini hemen oluşturur.⁶⁰ Bu yenilenme kapasitesi Jakobenlerin büyük gücünün kaynağıdır. "Ya zafer, ya ölüm!" Cumhuriyet ordularının parolasıdır. Bu parola ile ölen her asker özgürlük şehididir. Paris'teki bütün kiliseler bu uğurda "aklın mabedleri" haline getirilir; Katolik azizlerine ait resimlerin yerini özgürlük şehitlerinin resimleri alır. Çünkü özgürlük şehitlerine ibadet, soyut tanrıça akla ibadettir.⁶¹ Cumhuriyetin aleyhinde olan, akıl karşıtı bütün din adamları şiddetle cezalandırılır.⁶²

Robespierre'e göre insan aklının ilerlemeleri devrimin⁶³ mimarıdır. Onunla birlikte 1792 Fransa Cumhuriyeti'nin aktörleri Danton, Marat, Saint Just, Babeuf de Jakobenizmin mimarlarıdır.

Marat'ya göre, "Mutlak ve sınırsız iktidar, yalnız halkta vardır. Çünkü bu iktidar genel iradenin sonucudur. Halk, bütünü ile hiçbir zaman kendi kötülüğünü istemediği gibi, kendini satmaz ve kendine ihanet etmek istemez." Marat devrimde yurttan yana olmayanların cezalandırılması gerektiğini savunur.⁶⁴ Saint Just de cumhuriyetin karşısında olanlarla cumhuriyet için hiçbir şey yapmayanların cezalandırılmasından yanadır.⁶⁵

Danton'unsa önerisi şudur: "Halkın korkunç olmaması için biz korkunç olalım: bir mahkeme örgütleyelim. Yumuşak olmamalı - çünkü bu olanaksızdır- ama alabildiğince de az kötü olmalı. Böylece halk *yasanın* kılıcının tüm düşmanlarının kafası üzerinde sallandığını bilsin."⁶⁶ Saint Just'e göre, yasakoyucu geleceğe yön verir. Halkı nasıl istiyorsa, öyle yapmak yasacının işidir.⁶⁷

Babeuf için halkın gerçek düşmanları, devrimi sürdürmek isteyenleri kötüleyenlerdir.⁶⁸ Jakobenlerin izlediği siyaset bir dost/düşman siyasetidir. *Ancien Régime* yanlıları ve kendilerine karşı olan herkes düşman, kendi söylemlerinden yana olanlar ise dosttur.

⁶⁰ Maintenant, a.g.e., s.75

⁶¹ Soboul, a.g.e., ss.381-5

⁶² A.g.e., s.332

⁶³ Robespierre, "Temsil Yoluyla Yönetim", Vedat Günyol (haz.), Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/Babeuf Devrim Yazıları, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.42-58, s.42

⁶⁴ Marat, "Doğrudan Demokrasi İdeali: Seçilenlerin Seçmenlerce Denetimi", a.g.e., ss.200-2, s.201

⁶⁵ Vedat Günyol, "Saint Just ya da Devrim Meleği", a.g.e., ss.97-100, s.98

⁶⁶ Danton, "Vatanı Kurtarın! (10 Mart 1793)" Türkçesi: Meriç Gök, a.g.e., ss.227-33, s.232

⁶⁷ Saint Just, "Fransa Anayasası Üstüne", a.g.e., ss.106-22, s.111

⁶⁸ Babeuf, "Kurucu Meclis Zamanında Sınıf Savaşı", a.g.e., ss.278-81,s.281

Geleneklerinden kopmamış reel halk ne istediğini bilmediği için onlara doğru yol, Jakoben yol öğretilmelidir. Jakoben söylem bir monologdur. G. Lefebvre'ye başvurulduğunda o bunu şöyle anlatır:

“Jakobenler bence açık seçik biçimde şu düşüncede olmuşlardır: Demokrasi yönlendirilmelidir ve kitlenin spontan yarışına körü körüne güvenilemez. Robespierre halkın her zaman iyi olanı istediğini ama iyiyi her zaman göremediğini söylemiştir. Halkın her zaman iyi olanı istediği düşüncesi iyimserliktir. Ve Jakobenlerin halkı aydınlatmasının ve aslında yönetmenin gerekli olduğunu düşünmeleri için halkın her zaman iyi olanı görememesi yeterlidir. Dolayısıyla belki de şunu söylemek mümkündür: Jakobencilik bir tür aydın zorbalığıdır. Geriye, uygulanabilmesi için, o dönemden beri geleneksel hale gelen demokratik ilkedden yeteri kadar kopamadıklarının bilinmesinin kabul edilmesi kâhpor: Onlar kulüpler oluşturmuşlar, bir parti kurmamışlardır tesadüfen seçilen parlamenter bir meclise bağlı olmuşlardır.”⁶⁹

Jakobenlerin yeni toplum projesi için siyasal programı, genel oy ilkesidir. Onlar bu ilkeyi kullanarak halk kitlelerini kazanmayı hedefler. Köylülüğün şiirsel vizyonundan çok uzak olan Jakobenler, köylerdeki halkın devrimdeki ağırlığını anlayarak büyük bir uyanıklık gösterip köy halkını aydınlatma projelerini destekler.⁷⁰ Halk yapmak, Jakobenlerin tek görevidir; halkı halk yapmak Jakoben yapmaktır. Konvansiyonda Halk birliği ile ilgili görüşler Collot d'Herbois tarafından dile getirilir:

“Tek bir aile olmalıyız. Özgür olmak istemeyen bu aileden kovulacaktır; çünkü biz hepimiz kardeşiz. Jakobenler Konvansiyondur! Konvansiyon halktır! Dernek özgürlük gibi ebedidir!” Jakobenlerin eşitlik ideali, kendileri ile halkı eşitlemek anlamına gelir. Jakobenler halktır. İdeal halk, her bir yurttaşın Jakoben ideallere sahip olduğu halktır. Onlar kendilerine karşı her komployu anında bastırır. Konvansiyon zorbayı ve zorbalığı devirir fakat özgürlük düşmanlarının hala nefes aldıklarını kesinlikle unutmaz. İdeal halk için yapılması gerekenler ise; “(...)halkı aydınlatmak; yasalara saygılı olmayı öğretmek; böylelikle ödevlerini tanıtmak ve sevdirmek; tek kelimeyle derin ve aydınlatıcı bilgelik dolu tartışmalarında Konvansiyonda yeteri kadar geliştirilemeyen bütün noktaları geliştirmektir.”⁷¹

Michelet'e göre, Jacobin'ler kendi akıllarına tapar, halkın gücünü kullanır, onu kışkırtır, onun iradesine hiç danışmaz ve halka aldırmaz. Onlar kendi barbar sistemi aleyhinde konuşan halkı ve onun içgüdüsünü de yok sayar. Jakobenlerin hamuru cinayetle yoğrulmuştur, vatanları darağacıdır. Jakobenler sadece iyi vatandaşların hatalarını affedebilir.⁷² Halkın hata yapmasına engel olacak, halka yol gösterecek olan tek şey ise “devrim imanı”dır. Jakobenlere göre tek Fransa, tek iman, tek yeminin(...) olduğu yerde

⁶⁹ Maintenant, a.g.e., ss.11-2

⁷⁰ A.g.e., ss.53-4

⁷¹ Zikreden Maitenant, a.g.e., ss.134-5

⁷² Michelet, Fransız İhtilali Tarihi II, çev. Hamdi Varoğlu, M.E.B, İstanbul,1967, ss.41-9

şüphe de yoktur.⁷³ Bu uğurda Jakobenler “ölümüne samimi”dir.⁷⁴ Mazzini, tepeden, zorla empoze edilen bu otoriter ahlakçılığa karşı çıkar.⁷⁵ Ona göre, Jakobenlerin dayatmacılığı yüzünden demokrasi ’93 Hayaleti”yle özdeşleşmiştir ve hala “93 Hayaleti”ni gören insanlar vardır.⁷⁶

Furet içinse Devrim’in yasallığı yoktur, sadece meşruluğu vardır. Bu demokratik meşruluğun çoksesliliği, tek söylemde vücuda gelir.⁷⁷ Egemen olduğu söylenen halkın oluşturduğu ulustan bir bireymiş gibi hareket etmesi beklenir. Bu anlayışla, eski toplum yıkılırken devlet geniş bir etkinlik alanına sahip olur; devlet otoritesine gösterilebilecek dirençler zayıflatılarak *de facto* durumdaki “halk”ın kendisi olduğu varsayılan güçlü bir merkezi iktidar kavramınının *de jure düzeyde* doğmasına neden olur. Merkezi iktidarın temelinde “örgütler tarafından koşullandırılmış bir *sosyalleşme türü*” vardır. Yüksek nitelikleri olan hayali kardeşlik topluluklarını⁷⁸ oluşturan sosyalleşme türü anayasa ile inşa edilir. Jakobenler Konvansiyona başkaldırımı en az seviyeye indirerek ideal halkı halk eder. Jakoben idealdeki sosyalleşme türü dışında kalanlar başkaldırmamaları için yok edilir.

Fransız Devrimi ile ortaya çıkan total ideolojiler⁷⁹ Jakoben bir ruh taşırlar. Jakobenizm bütün total ideolojilerin bilinçaltındaki modern ideolojidir.⁸⁰ Bu noktada Jakoben ideolojiler şu şekilde kategorize edilebilir: Liberal Jakobenizm, Milliyetçi Jakobenizm, Jakoben Sosyalizm, Jakoben Anarşizm, Seküler Milliyetçi Jakobenizm, İslamcı Jakobenizm.⁸¹

⁷³ A.g.e., s.194

⁷⁴ Taylor, a.g.e., s.139

⁷⁵ Mazzini, a.g.e., s.46

⁷⁶ A.g.e., s.53

⁷⁷ Furet, a.g.e., s.97

⁷⁸ A.g.e., ss.213-6

⁷⁹ Manheim, İdeoloji kavramını iki ayrı anlamda kullanır; ilki *kısmi*, ikincisi ise *total* ideolojidir. İdeoloji, karşı tarafın belli başlı düşüncelerine inanılmaması gerektiğini ifade ederse *kısmi*, karşı taraf bir gerçeği, belli çıkarlar uğruna bilinçli bir şekilde ört bas ederek dayatırsa *total* ideolojidir. Total ideolojiler radikaldir. Bkz. Karl Manheim, *İdeoloji ve Ütopya*, Çev. Mehmet Okyavuz, De ki Basım Yayım, Ankara, 2009, ss.73-4

⁸⁰ İdeoloji kelimesi Fransızca kökenlidir. Sosyal reformun anahtarı akıl ve doğada gizlidir. Aydınlanma düşünürleri 1789 Fransız Devrimi’nin düşünsel selefleridir. İdeolojinin ilk kullanışı Fransız Devrimi’nin hemen ertesine rastlar. 1797 yılında kelimeyi ilk kullanan Antonine Destutt de Tracy, devrimci Konvansiyon tarafından Aydınlanma düşüncesini yayma göreviyle *Instut de France*’ın başına getirilen filozoflar arasındadır. Tracy (...)diğer bütün bilimlere zemin hazırlayan yeni bir düşünce bilimi, bir “*ideology*” önerir. Doğuştan gelen düşünceler kavramını reddeden Tracy bütün fikirlerin fiziksel duylara dayandığını açıklar. Bkz. David McLellan, *İdeoloji*, çev. Barış Yıldırım, 2.b., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, ss.4-6 İdeoloji, tahakküm ilişkilerini sistematik olarak kuran ve besleyen söylemdir. Bkz. Serpil Sancar, *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.131

⁸¹ Her devrimin zoru, halka rağmen halk için’dir. Her devrim bu yüzden Jakobendir. “Halk radikal olmayan şeydir. Radikalizm “militarizme” en yakın politik duruştur. Ordular radikaldir; çünkü “disiplin” radikaldir. Hayat ya da toplum radikallerini yok etmez; çünkü onlara ihtiyacı vardır ve bu yüzden onları uzlaşmaya zorlar. Radikalizm radikallerini “ıslah etme” kapasitesinden yoksun toplumlar için problemidir. Merkez partileri “radikal” politik vaziyet alışlara sürüklendiğinde Jakobenleşir, merkez parti olmaktan çıkarak İttihat ve Terakki olur. Bütün İttihatçılar Jakobendir; İslamcılık formatında da, liberalizm formatında da, sosyalizm formatında da Jakoben. Bkz. Hüsamettin Arslan, *Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar Meçhul Okurla Söyleşiler*,

Bahsi geçen total ideolojiler Jakobendir, çünkü ilkin bu ideolojilerin soykütüğü Fransız Devrimi'dir; total ideolojiler modern akrabalarıdır. İncileyin, bu ideolojilerin sosyal tezleri vardır, bu tezlerin kaynağı dayatmacılıktır. Üçüncüleyin, total ideolojiler, klasik bilimin statükoculuğunu ve radikalizmini taşır; Sonunculayın, Anarşizm de dâhil olmak üzere, total ideolojilerin merkezinde insan, halk,⁸² toplum değil, devlet vardır.

Total ideolojiler ideal özneyi kurgular, inşa eder, sonra homojen öznelere sahte bir birlik dayatır.⁸³ Ulusçuluk. Onlar ideal özne için ideal bir etik inşa etmekten de geri kalmaz. Bu ideolojiler bilimin diliyle, kesinliğin diliyle konuşur. "Tek hakikat benimkidir"⁸⁴ postulası ile hareket eder, bu hakikatin dışında kalan her şeyi kendi hakikatlerine dâhil edecek bilinci, devlet bilincini, oluşturmak için bilinçaltına müdahale eder.

Reel halk benlik sahibidir. Fakat Jakoben söylem benliklerinin sahibi faileri birer kuklaya dönüştürür. Jakobenizm reel halk için bir *procrustes*tir, insanı insandışılaştırır. İnsandışılaşma insanlaşmanın tahrifidir.⁸⁵ Bu tahrif Jakoben pedagoji ve Jakoben edebiyatla yapılır. Devlet tektip insanın kendini devletle özdeş hissetmesi için bilinçaltına stratejik olarak müdahale eder.

Demokrasiler için vazgeçilmez "özgürlük" fikri bile Jakoben olabilir. Bunu anlamak için liberalizm eleştirilerine göz atmak yeterli olacaktır. Berdyaev'e göre "Demokrasi özgürlüğü sever, ama insan zihnine ve insan kişiliğine duyduğu saygıdan dolayı değil, hakikate karşı umursamazlığından dolayı."⁸⁶

Liberalizm "yeni" tezinden hareket eder. 17. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkan "yeni insan", dolayısıyla "yeni özgürlük" ve "yeni eşitlik" anlayışı liberalizmin temellerini oluşturur. Bu tarihsel dönüşümün ortaya çıkardığı "yenilik" birey merkezlidir. Macpherson'a göre, yeni insan, emeğini ve bu emeğin karşılığını piyasada "özgürce" belirlemek ister.⁸⁷

Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.81 Total ideolojilerin Jakoben olduğuna dikkatimi çeken Hüsamettin Arslan'a teşekkür ederim.

⁸² Halk, "telkin ve irşadla ikna edilen tahakküm ve tecebbür (zor kullanma)" ile bilinçaltına ideolojinin yerleştirildiği kitle anlamıyla değil(bkz. Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2003, s.237), Otantik halk, Halkçılık ideolojisine içkin olmayan "hakiki halk" anlamında kullanılmıştır. Bkz. Arslan, a.g.e., s.16

⁸³ Mclellan, a.g.e., s.89

⁸⁴ Cemil Meriç, *Kırkambar Lehçetül Hakayık*, C.2, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.331, dipnot 26

⁸⁵ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. ler: Dilek Hattatoğlu&Erol Özbek, 7.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.22 Bu noktada Lourau devleti "bilinçaltı" olarak, Bkz. Rene Lourau, *Bilinçaltında Devlet*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.136 Bilinçaltı devlet olan insanları Freire "ezilenler" olarak tanımlar. Bkz. a.g.e., s.29. bu durumda ezilenler ezen Jakoben pedagojinin baskısına maruz kalan reel halktır.

⁸⁶ Zikreden Rüdiger Safranski, *Bir Alman Üstat Heidegger*, çev. Ali Nalbant, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s.296

⁸⁷ C.B. Macpherson, *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, çev. Levent Köker, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s.viii

Bununla birlikte liberalizmde “herkes özgürdür, fakat bazıları diğerlerinden daha özgürdür.”⁸⁸ fikri Liberalizmin Jakoben bir ideoloji olduğunun kanıtıdır. Liberalizmin tezi, J. Locke’ın, bireyin sahip olduğuna inandığı özgürlük, eşitlik ve mülkiyet gibi “doğal haklar”a ve J.J Rousseau’nun devletin temeli saydığı “toplum sözleşmesi” fikrine dayanır. Liberal eşitlik anlayışı her insanın aynı olması değil, bütün insanların “eşit ahlaki değere” sahip olmasına inanmak demektir. Bireyin rasyonel olduğu varsayımı ile liberalizmin tezine tutarlılık verilmek istenir. Liberalizm, bireysel özgürlüğü, bağımsız bireyler arasına hukuki sınırlar çizerek sağlamaya çalışır.⁸⁹ Özgürlüğü garanti edebilecek tek devlet formu liberal devlettir, bu yönüyle liberal devlet baskıcıdır.⁹⁰

Jakoben Liberalizm yeni özgürlük, yeni eşitlik temelinde dayattığı etik idealleri ile baskıcı devletin çatısı altında bir birlik oluşturur. Bu birlik Kierkegaard’ın söyleyişiyle bireylerarası negatif birliktir. Negatif ilişkiyle eşitlenerek bir-hizaya-getirilen birey artık ne Tanrı’ya, ne ailesine, ne sevgilisine, ne sanatına aittir; hatta o bilime de ait değildir. Birey artık pozitif akla aittir. Bir pozitif birleşme olarak akıl *vitta splendida* [tam bir yozlaşmışlık]’tır. Bu yozlaşmışlık, erdemi, cesareti yok eden bir yozlaşmışlıktır.⁹¹

Her şeyin aynı seviyeye indirilebilmesi soyutlamaya bağlıdır; her şeyi kucaklayan bu soyut şey, hayalet *kamudur*. Kamu Bir-Hizaya-Getirme-Efendisi’dir.⁹² Reel halkın mutasyonu ve hayaleti kamu, seküler dünyaya aittir. Bu dünyada Jakoben ideolojilerin bir-hizaya-getirmediği şey yoktur. Zaman da rasyonel olarak bir-hizaya-getirilir. İlahi saat, Kant’ın rasyonel, düzenli saatine dönüşürken farkında olunmayan şey ise vaktin artık “Kierkegaard’in saati”nin gösterdiği vakittir.⁹³

Jakoben Milliyetçilik liberal tezlerden yararlanır. Wallerstein’a göre, ulusal bir ruh yaratma ideali ile halk egemenliğini gerçekleştirmeye ilk teşebbüs eden liberalizmdir.⁹⁴ On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda merkezileşmeye başlayan ve gelişen devletler, liberal

⁸⁸ A.g.e., s.12

⁸⁹ Fatmagül Berktaş, “Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji Liberalizm”, Der. H.Birsen Örs, 19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Politik İdeolojiler, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss.51-2

⁹⁰ Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, çev. Erol Öz, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s.10

⁹¹ Sören Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, Çev. : Nedim Çatlı, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss.248-9

⁹² A.g.e., ss.253-4 Taylor’a göre kamu toplumsal tahayyülün mutasyonudur. Taylor, a.g.e., s.91

⁹³ “Bir zamanlar sarkaçlı bir saati olan bir aile tanıştım, nasıl olduysa saatin bir arızası vardı. Fakat arıza saatin zembereğinin aniden boşalması değildi ya da zincirin kırılması ya da çalmasına engel olacak şekilde sarkacın kolundaki bir sorun; aksine saat tuhaf, soyut ama kafa karıştırıcı bir şekilde çalmaya devam ediyordu, saat on ikide on iki kere ve saat birde bir kere vurmuyordu; bütün gün boyunca düzenli aralıklarla bir kere çalıyordu. Gün boyunca çalmaya devam ediyordu ama belli bir saati söylemiyordu.” Bkz. Kierkegaard, a.g.e., s.243

⁹⁴ Wallerstein, a.g.e., s.102

rejimler dilde bir homojenlik oluşturma çabasına girişir. Bu tür bilinçli devlet faaliyetinin ilk örneği 1789'dan sonraki Jakoben siyasetidir. Milliyetçi Jakobener, Fransız dilini, zorla ve şiddet kullanarak empoze eder.⁹⁵

Modern devletin Jakoben milliyetçi miti/tezi teritoryal devlettir, yani bu devlet "sınırları belli olan bir toprak parçası ile tanımlanır ve bu toprak parçası üzerinde yaşayan nüfusun tümünü kucaklaması gerekir."⁹⁶ Ulusu ulus yapan, homojenleştirme/bir-hizaya-getirmedir. Ulusal ruhu temsil eden bütün semboller Jakoben milliyetçiliğin etik idealini oluşturur.

Teolojik olanın merkezde durduğu dönemlerde *cujus regio ejus religio* (kim yönetiyorsa onun dini) siyasi anlamda artık ulusun ve yurttaşlığın kültürel aşaması üzerinden *cujus regio ejus natio* (kim yönetiyorsa onun ulusu)'na dönüşmüştür.⁹⁷ Dinin unsurlarını milliyetçiliğe atfetmek devlete dini meşruiyet sağlar; milliyetçiliğe dini bir esinti katar; millet seküler kutsal alanın bir parçası haline gelir. Hedefine ulaşmak için milli lider, bir toplumun dini kültürünün çeşitli unsurlarını ödünç alır.⁹⁸

Seküler milliyetçi Jakobenezmin tezini en iyi ifade eden Ernesto Cardenal'dir: "Devrim ve Tanrı'nın krallığı aynı şeydir."⁹⁹ Bu ideolojinin etik ideali din gibi kutsal olmaktır. Halk seküler kutsal topluluk olan ulusa zorla dâhil edilir, buna dâhil olmayanlar ötekileştirilir.

Seküler milliyetçi Jakobenezim "öteki" ayırımı yaparken din birleştiricidir. Aynı dinden olanlar kardeşdir. "İlahi olana açıklık "öteki"ne açıklık demekken ilahi olandan kopuş

⁹⁵ Andrew Vincent, **Modern Politik İdeolojiler**, Türkçesi: Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.413 Gregoire raporunda, Fransızcanın ulusal dil olarak hiçbir dille karıştırılmaması gerektiği, yeni bir gramere dayalı, kitlelere yönelik, yeni bir vokabüler ve seçkin burjuvalar için karşılaştırmalı gramer ve retorik oluşturma çabası üzerinde durulmuştur. *Maintenant*, a.g.e., s.128 Milliyetçilik, modern dünyadaki en zorlayıcı kimlik mitidir. Bkz. Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, 5.b., çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.9 Jakoben Milliyetçilik "insanları kendi varlıklarından utandırmak"tır. Bkz. Frantz Fanon, **Ezilenlerin Psikolojisi ve Yabancılaşma Siyah Deri Beyaz Maskeler**, çev. Mustafa Haksöz, Sosyalist Yayınları, İstanbul, 1996, s.77 Utanç insanın kendisi olmak yerine sonsuz büyük irade görüntülerinin sadece bir aracı olduğu yerde ortaya çıkar. Bkz. Friedrich Nietzsche, **Yunanlılar'ın Trajik Çağında Felsefe**, çev. Gürsel Aytaç, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2006, s.21

⁹⁶ A.g.e., s.326

⁹⁷ Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, çev. Emre Zeybekoğlu, 2.b. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.107

⁹⁸ Mark Juergensmeyer, **Yeni Soğuk Savaş Dini Milliyetçilikler Seküler Devleti Tehdit Ediyor**, Türkçesi: Adem Yalçın, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, s.61

⁹⁹ A.g.e., s.73 Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin seküler milliyetçiliğinin iki önemli durağını, Davison ilkin modernleşme hamlesinin İslam gelenekleriyle uzlaştırılabileceğine inanan milliyetçi Jöntürk düşünür Ziya Gökalp'in siyasi fikirleri; ikincileyin, Türkiye'deki ilk dönem laik siyaset anlayışıyla bağlantılı pratikler, ilişkiler ve kurumlar olarak ifade eder. Bkz. Andrew Davison, **Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme**, çev. Tuncay Birkan, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss.21-2

“öteki”ne kapalılık anlamını taşır.”¹⁰⁰ Yeni bir kardeşlik türü yaratma çabasındaki seküler milliyetçi Jakobenzim, otantik kardeşliğin yıkımı demektir.

Sosyalizmin sosyal tezi komünist devlettir. Ve bu devlete giden yolu öncü sınıf açacaktır. Sosyalistlerin öncüleri, bir ortodoksi oluşması için öncelikle proletarya diktatörlüğünü savunur. Sosyalist ideoloji sınıfsız bir toplum için sınıf devletini ister.¹⁰¹ Bu yüzden Sosyalizm Jakobendir.

Sosyalizmde komünite/cemaat ve işbirliği anlayışı nesnel, teşhis edilebilirdir. Ortak akıl, ortak din ya da ahlaki inançlar vardır. Ortak inanç birçok sosyalist yazıya nüfuz eder. Tasarlanan toplum türü homojendir.¹⁰²

Anarşizmin de bahsi geçen ideolojiler gibi radikal bir tezi vardır. Anarşizm insanın insan üzerindeki egemenliğinin ortadan kalkmasını, özgürlüğü dayatır. Anarşistler devletin ortadan kaldırılması gerektiğine inanır ve bu uğurda genellikle şiddet kullanımına karşı çıkmazlar. Tocqueville’e göre Fransız Devrimi’nin getirdiği merkezileşme, bağımsız toplulukları ve birlikleri tahrip eder, birey ve toplulukları merkezi hükümet karşısında savunmasız bırakır. Tocqueville’in görüşlerini anarşistler, radikal olarak yeniden yorumlar. Bakunin insanların kendi doğa yasaları olduğunu söyler. Bu yasalar, insan yapımı hukuk normlarının ötesinde doğal normları vazedenden doğal hukuk geleneğinin yasalarıdır.¹⁰³ Jakobenzim Anarşizmin etik ideali bireye zorbalıkla özgürlüğü dayatmaktır.

Godwin’e göre devrime neden olan şey, zorbalığa duyulan öfkedir, ancak devrimin kendisi de zorbalığa gebedir.¹⁰⁴ Bu zorbanın eli devletin elidir. Proudhon Prens Napoleon’a yazdığı mektupta zorbalığın fantezisini ironik olarak anlatır: “Hayalini kurduğum toplum nasıl mıdır? Majeste, ben, benim bile gerici olduğuma hükmederek kellemi koparacak bir toplum hayal ediyorum.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Bengül Güngörmez, Eric Voegelin İnsanlık Draması Din-Politika İlişkileri, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011, ss.90-1 Levinas’a göre Aydınlanma, komünal bir kurtuluş çabasını yalnızca reddetmekle kalmaz onun iktidarı boyunca karanlık üzerinden zafer kazanır. Pişmanlık ve kurtuluş yoksa cemaatten söz edilemez. Aydınlanma otonomisi kardeşliği ve cemaati yok etmiştir. Kardeşlik ve cemaat yerine özgürlük ve eşitlik içeren ulusal, sınıfsal ve ırksal kardeşlikler koymuştur. Bkz. a.g.e., s.91, dipnot100 Sekülerleşme, yeniden kutsallaşmadır. Bkz. a.g.e., s.404

¹⁰¹ Macpherson, a.g.e., s.xı

¹⁰² Vincent, a.g.e., s.157

¹⁰³ Foti Benlisoy, “Anarşizm Gönüllü Düzene Övgü”, H.Birsen Örs(Der.), a.g.e., ss.365-7

¹⁰⁴ William Godwin, “Politik Adalet Üzerine İnceleme (1793-97)”, Edt. Robert Graham, Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme(MS.300-1939), çev.ler, Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, ss.29-42, s.33

¹⁰⁵ Zikreden Helmut Rüdiger, “Bir Belge: Proudhon, Sendikalizm ve Anarşizm Üzerine”, Hans-Jürgen Degen (der.), Anarşizmin Bugünü Tavırlar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, ss.177-197, s.195

İdeoloji rasyoneldir, dinin ise ilahi olduğu varsayılır. İslam da diğer dinler kadar ideoloji değildir, çünkü “din”dir. Din kamu alanına aittir. Cumhuriyetin kurucu elitlerinin yaratmak istedikleri halk/millet seküler olmalıdır; oysa Türkiye’de halk Müslüman’dır. Kurucu elitler için Müslümanlık sekülerliğe giden yolda en büyük engeldir. Cumhuriyet rejimi Müslümanlığı yok edilmesi gereken bir hedefe dönüştürür. Fakat bu seküler milliyetçi tavır karşıtını doğurur: İslamcı Jakobenzim. Politik toplumun dine müdahalesi onu ideolojiye dönüştürür. İslamcılık, bilimi temel alarak inancını açıklama ve ona sahip çıkma teziyle kendini dayatan bir ideolojidir. Dolayısıyla İslamcılık da modernizme karşı hem modern hem de Jakoben bir ideolojidir. İslamcılık ideolojisi Kuran’a değil, klasik bilime, modernizme dayanır. İslamcı militanlardan oluşan devrimci öncü grup kavramı da Batı’dan ithal edilmiştir.¹⁰⁶ “İman fedailerini”¹⁰⁷ öncülüğünde bir cihadizm¹⁰⁸ İslamcı Jakobenzimin etik ütopyasıdır.

İslamcılar kendilerine rağmen batılılaşmıştır. Niyetleri ne kadar Batı’ya başkaldırmak olsa da onlar, Batı’yı reddederken bile kabul ederler.¹⁰⁹ İslam’ın reddettiği Makyavelist yaklaşım İslamcılarının eylemlerine damgasını vurur.¹¹⁰

¹⁰⁶ Hulusi Şentürk, *Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011, s.315

¹⁰⁷ Hekimoğlu İsmail, *Minyeli Abdullah*, Timaş Yayınları, 84.b., İstanbul, 2011, s.27 İslamcı Jakobenzimin kültü romanı *Minyeli Abdullah*’ta devlete, akla, şiddete vurgu vardır. Kur’an-ı Kerim’i müdafaa edecek bir devlet kalmamıştır. Bkz. Hekimoğlu İsmail, *Minyeli Abdullah*, Timaş Yayınları, 84.b., İstanbul, 2011, s.17 İslam’ı müdafaa edecek bir devlet ideali bu ideolojinin idealidir. Onlar için millet araba, devlet direksiyondur. Bkz. a.g.e., s.279 Jakoben İslamcılıkta Allah düşmanlarına düşman olmak mümin olmanın icabıdır. Metiner, 28 Şubat dönemindeki hükümet deneyimini ve İslamcılığın İran, Afganistan deneyimlerini eleştirel bir okumaya tabi tutar. Devlet eliyle toplumu fethetme arayışının İslam’ı totaliter ve Jakoben bir ideolojiye dönüştürdüğünü dile getirir. Diğer görüşlere yaşam hakkı tanımayan bu tür bir “Jakoben İslamcılık”ın, İslami aktörlerin eleştirdiği “Kemalist Jakobenlik”ten farklı olmadığını söyler. Metiner’e göre “İslam’ın devleti olmaz. İslam bir devlet dini veya ideolojisi, Kur’an ise bir anayasa kitabı değildir.” Bkz. Kenan Çayır, *Türkiye’de İslamcılık ve İslami Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Bireysel Müslümanlıklara*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss.168-9

¹⁰⁸ Klasik cihat doktrininden icat edilerek modern terörizme dönüştürülen bir gerilla savaşı cihadizm yeni bir İslami gelenektir. Cihadizm, cami ve okullarda aşlanmaktadır; onun İslam ile bir ilişkisi yoktur. Bkz. Selin Çağlayan, *Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık*, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s.51 Pipes, İslamcılığı 20.yüzyılın “radikal ütöpik sistemi” olarak kabul eder, ona göre İslamcılık, İslami çeşnili bir totalitarizmdir. s.62 11 Eylül’le İslamcılık’ın “Militan İslam” ve “siyasal İslam” kavramları dünya medyasında yer bulur, “Militan İslam” şiddet eğilimini, “siyasal İslam” siyasi uzlaşmayı vurgular. Bkz. Selin Çağlayan, *Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık*, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2011, ss.62-3 Siyasal İslam’ın sloganı: “Hakimiyet kayıtsız şartsız Allah’ındır; tek yasa yapıcı ve tek yargıç, O’dur; bunun tersini düşünen ya da söyleyen, kafirdir.” Bkz. Muhammed Said Al-Ashmawy, *İslama Karşı İslamcılık*, Türkçesi: Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s.28 Nasıl ki Kemalizm için “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” geçerli söylemse Jakoben İslamcılık için de “hayatta en hakiki mürşit dindir” söylemi geçerlidir. Bkz. Nevzat Köseoğlu, *Türk Olmak ya da Olmamak Milli Kültür*, Mozaik Kültür ve Etmisite, Ötügen Yayınları, 2005, s.237

¹⁰⁹ Şentürk, a.g.e., s.309

¹¹⁰ Erdoğan Aydın, *İslamcılık ve Din Politikaları*, 3.b., Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s.662

Jakoben ideolojiler için ütopyalarını bir gelenek olarak sürdürecektir olanlar yeni kuşaklardır. Bu yüzden ideolojilerin olmazsa olmazı Jakoben pedagojidir. Bu noktada tarihin aynasından bize görünen Rousseau olur.

Rousseau'nun devleti, Patrie'dir, babadır; bütün vatandaşlar babanın yetimler yurdunun çocuklarıdır. Devlet halkın zihnini biçimlendirmelidir: Sadece çocuklarını değil yetişkinlerini de. Bir milletin fikirlerini kontrol edenler onun eylemlerini de kontrol eder. Bu kontrol, bebeklikten başlar ve halk öyle eğitilir ki kendisini sadece devletin cismi ile olan ilişkisine göre değerlendirir.¹¹¹

Fransız Devrimi'nin önceliği "pedagojik ütopya"dır. Platon'la birlikte "ideal" toplum düzeni peşinde koşanların kendilerine biçtikleri rol "başöğretmenlik"tir. *Ancien Regime*'in, Rönesans'ın, Aydınlanma'nın, 19. ve 20.yüzyılın ütöplistleri ve devrimcileri her şeyden çok "insan yetiştirme sanatı"nda iddialıydılar. Bir "öğrenci-çocuk" olarak görülen,¹¹² Halkçılık ideolojisine konu olan halk, "devlet dersinde ölen"¹¹³ halktır. Hiç kuşkusuz devlet için ölmenin pedagojisini *Emile*¹¹⁴ ile başlatan Rousseau'dur. *Emile* bir tahakkümün kontekstidir.

Rousseau'ya göre, tarım bitki için ne ise eğitim de insan için odur. Arzu edilen yönde yetişmesi için bitki özgür bırakılmaz, onun yönü zorla değiştirilmelidir.¹¹⁵ *Emile*, anne babası olsa dahi yetimdir; eğitimci koşulsuz mirasçısıdır; o yalnız eğitimciye boyun eğmelidir.¹¹⁶ *Emile*'i duygusuz bir varlık, bir robot gibi yetiştirmek, vaktinden önce insan ve bir eğitim harikası yapmak için ilk eğitim süreci olumsuz, dayatmacı olmalıdır.¹¹⁷ Yirmi yaşına geldiğinde *Emile* aklın egemenliğinde,¹¹⁸ eşitlik yasasını bilen bir insandır.¹¹⁹ 19. yüzyılda Rousseaucu pedagojiyle yetişen *Emile*'ler 20. yüzyılın Yurttaş Kane'leridir.¹²⁰

¹¹¹ Paul Johnson, *Entelektüeller*, Türkçesi: Ayşe Polat, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.36

¹¹² Kürşat Bumin, *Hukuksuzluğun Günlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 2002, s.227

¹¹³ A.g.e., s.237

¹¹⁴ *Emile* Rousseau'nun hayali öğrencisidir. Bkz. Jean-Jacques Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.26 Günümüzde devlet yurttaşını neredeyse anne karnında ele geçirir. Modern Jakoben devlet için Yurttaş embriyodur demek, abartılı bir ifade olmaz.

¹¹⁵ A.g.e., ss.6-7

¹¹⁶ A.g.e., s.29

¹¹⁷ A.g.e., ss.93-5

¹¹⁸ A.g.e., s.446

¹¹⁹ A.g.e., s.248

¹²⁰ Kane bencildir, ülkücüdür, düzenbazdır, çok büyük bir adamdır, çok küçük bir adamdır. Kane büyük bir maddi güce ve nüfuza kavuşur bu onu daha bencil ve hırçın yapar. Hiçbir insani, manevi değere bağlanmaz, eksikliğini duyduğu her şeyi maddi güçle sağlamak için olmadık işlere girer. Onun ölürken söylediği son söz, "rosebud", hayatının oymalı bilmecesidir. Rosebud, onun çocukken oynadığı kızığının adıdır ve beklenmedik zenginliğin koparıp aldığı çocukluğunun bütün özlemine taşır; *Yurttaş Kane*'in zenginliğine ve gücüne, nüfuzuna rağmen ömür boyunca elde edemediği her şeyi temsil etmektedir. Bkz. Orson Welles, *Yurttaş Kane*, Türkçesi: Nijat Özön, 2.b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, ss.17-22

Okulun yanı sıra edebiyat cumhuriyeti yurttaş pedagojisinin önemli ayağıdır. Edebiyatçılar devleti istila eder. Burada sözü geçenler, kalem sahipleridir.¹²¹ Edebiyatçılar cumhuriyeti bir tahakküm, bir istibdattır. Edebi siyaset literatüründe, devrimi içermeyen tek eser yoktur.¹²² Yazar, halka sadece devrimin ideolojisini dayatmaz, ona bir mizaç, bir tabiat yeni bir ahlak da dayatır. Yazarın uzun eğitimiyle, bütün ulus onları okuyarak, içgüdülerine, akıl yürütme biçimlerine, tercihlerine ve tabiatlarının özürülü yanlarına kadar, kitapları yazana katılır; eyleme geçtiğinde de, edebi alışkanlığını siyasetin içine taşır. Siyasetin dili, yazarın konuştuğu dilin hırslı kelimeleri, edebi deyişleriyle dolar.¹²³ Politik toplum için güç demek olan bu durum otantik halk için bir trajedidir.

---

¹²¹ Albert Sorel, **Avrupa ve Fransız İhtilali**, çev. Nahit Sırrı Örik, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, s.4

¹²² Tocqueville, a.g.e., s.220

¹²³ A.g.e., ss.230-1 Jakoben yazarın dili, Orwell'ın 1984'ünde, "Büyük Birader" hizacılığına teslim olmak zorunda bırakılan Winston gibi, kahramanlarının realitede halk olmasını isteyen bir dildir. Bkz. George Orwell, **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, çev. Nuran Akgören, 16.b., Can Yayınları, İstanbul, 2007, s.258

İKİNCİ BÖLÜM

I. TÜRK ROMANINDA JAKOBENİZM:

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

-Bir hayal arıyorum, evlat, dedi.

-Ya babalık dedim, sen bir fiçı hayali arıyorsun...

Buğulandı ihtiyarın gözleri, bir tuhaf oldu içim.

-Sen, dedim, eskisin, asilsin, güzelsin, manalısın, efendisın, tahini boyalı konaksın.

"Ben, dedim, yeniyim, Avrupalıyım, Amerikalıyım, Coniyim. İngiltere Kralı ölür, ağlarım, Rita'nın değiştirdiği kocaların listesini bilirim. Sen, dedim, kaç kere kızını Amerikalı askerlere ikram ettin, sen, dedim, örümcek kafalısın.

Ama baktım, pek örümceğe benzemiyordu ihtiyar.

-Evlat dedi. Saz konuşurdu, anlardım. İnsan konuşurdu, anlardım. Hafız Samiler söylerdi, büyük Burhanlar söylerdi, anlardım, anlardım, doyaysıya anlardım. Sağır oldum, duymuyorum, kör oldum, görmüyorum.

-Bağışla be evlat, dedi. Yalnızlık zor şey. Oğlum da, torunlarım da kör oldu zahir. Ne ben onları görüyor, ne ben onları anlıyorum. Bir duvar var. Yüksek duvar, büyük duvar. Titremese ellerim, yıkıversem divarı. Tahini konağı görsen, sardunyaları, kuşkonmazları görsen. -Kurnazca göz kırptı, kolumu çimdikledi.-Hele kadını görsen, dedi, hele başı örtülü kadını görsen.¹

Bahaeddin Özkişi, Serhoş'tan

Yalnız kaldıkça düşünüyorum ve geçmiş olayları daha iyi anlıyorum. Geçmiş zamanı bu günün gözünde tekrar yaşamak istiyorum. Parçalanmış ve dağılmış ben'i bir yırtık resimmişçesine birleştirmek ve gerçek yüzümü görmek istiyorum. Böyle yaparsam, beni omuzlarımdan eğilmeye iten baskıya dayanabilirim, belki de başımı dimdik tutabilirim diyorum. Derin iç sıkıntısının ciğerlerimi dolduran soluklar halinde acı verdiği anlarda, her şeyi anlatabileceğim kanısındayım. Çırlıçırlak, gönlümün ihtiyacınca.

Yıllar önce 23 Nisan'dı. Ben, İmam Ömer Efendi'nin oğlu, ben öğretmenin etkisinde kalmış kırk çocuk gözünde aforoz edilmiş yapayalnız öğrenci, sevilme ihtiyacıyla onların sınıfa geçmişim. Babamın sandıktan aşırıldığı sarığı başımdaydı, naftalin kokuyordu. Tel çerçeveli, beyzi gözlüğü, burnumun üstüne düşürmüştüm. Bir mahalle mektebi hocasını, gözlüğümün üstünden, bakışlarımla taklide çalışıyordum.

Yüzüme vermeğe çalıştığım ifade, tıpkı bize öğrettikleri gibiydi; bön ve kötü niyetli. Elimde uzun bir sopa vardı ve suçlu suçsuz bütün öğrencileri onunla kıyasıya döğüyordum. Sol elimde, bir tesbih tutuyordum. Allah'ın bin bir güzel isminin anıldığı kehribar tesbihi de karıştırmıştım bu çirkin oyuna.

...Beğeniliyordum ve ben artık onlardanım diye düşünüyordum. Öğretmen ve arkadaşlarım tarafından sevilme, küçük kalbimi ve dedelerimi kirletmek bahasına da olsa beni mutlu kılıyordu.

Tören bitmiş, kısa süren anlaşmamız da törenle bitmişti.

Kirliydim ve pişmandım. Gönlümde bir yara açılmış ve kanıyordu. Yıllar geçti o yara hala kanıyor.²

Bahaeddin Özkişi, Nedenlerim'den

"*Incipit tragoedia*."³

¹ Bahaeddin Özkişi, *Göç Zamanı Bir Çınar Vardı Göç Zamanı Papağan Dedi ki*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s.63

² A.g.e. ss.98-9 Bahaeddin Özkişi'nin anti-Jakoben edebi metinlerinden yapılan alıntılar Türk Modernizminin Jakoben tarihini çok iyi özetler.

³ *Incipit tragoedia*: Trajedi başlıyor. Bkz. Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim Ana Metin-1*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.14

Klasik bilimin ideolojisi Pozitivizm'in Türkiye'deki temsilcisi Kemalizm'dir. Pozitivizm Jakobendir. Jakoben bir bilim ideolojisi olan Pozitivizmin politik arenadaki sözcüsü Kemalizm'dir. Pozitivizm trajedir, Kemalizm de öyle. Kemalizm, Pozitivizm'in, Anadolu'daki trajik çağını başlatan ayağıdır. Reel halkın trajedisi olan Kemalizm, Pozitivist patolojisi ile halkı halk eder. Kendinden başka her şeye sağır olan *sıfırın ideolojisi* Kemalizm reel halka duyduğu *Platonik nefretle* Jakoben buyruklarını dayatır.

Anadolu'da kurulan Kemalist cumhuriyet içinde bir Jakoben edebiyatçılar cumhuriyeti de kurulur. Jakoben edebiyatçılar cumhuriyeti, Kemalist cumhuriyetin resmi edebiyat kanonudur. Burada devletin, edebiyatın söylemi, senkroniktir ve Jakoben söylemdir: "Halka rağmen, halk için!" Bu metinde reel halkı bir-hizaya-getiren söylemi eleştirecek tez şudur: "Yakup Kadri'nin romanları Türk kanonunda Jakobenizmin paradigmatik örnekleridir."

Jakobenizmin *procrutes* işlevi düşünüldüğünde Eski Ahit'in "peygamber" Yakub'u (Jacob) ile Cumhuriyet Devrimi'nin Yakup'u arasındaki farklılık ortadan kalkıyor gibidir. Jakobenizm'in Yakub'u Yakup Kadri'de tezahür eder ve bu ironiktir.

Yakup Kadri'yi okuduktan sonra karşı karşıya kalınan çağrışım şudur: Kalem efendiliği hak efendiliğidir; hak efendiliği de, halk efendiliğidir. Art niyetli gevezelik olan *romangevezelik*le, ideolojik gayretkeşliği Yakup Kadri'ye efendilik gücünü verir; aldığı güçle Jakoben yazar halkın kaderini değiştirir. Bu gayretkeşliğin ve Jakoben romanın esprisi trajedir.⁴ Yeni ideolojinin -meli'leri, ahlak hocalığı, zorunlulukları, dayatmacılığı ve şefe koşulsuz itaat, koşulsuz sadakat bu trajedide içkindir.

Yakup Kadri, yazdığı tezli romanlar, *Kadro Hareketi* içindeki öncü rolü, radikalizme, yani bilime, pedagojiye, kadına, bireye ve yurttaşlığa vurgusu ile Jakobendir. Jakobenizmin Yakup Kadri versiyonunda *argumentum bacilinum*⁵ yani şiddet yoktur. Yakup Kadri'nin romanlarındaki Jakobenizm politik, pedagojik, etnik anlamda Jakobenizmdir. 'Yakup'un Jakobenizmleri *hominem novus*(yeni insan)⁶ tipi yaratan misyoner Jakobenizmlerdir. Yeni insanın kaderi seküler anayasada "Ya sev ya terk et", "Ya öl ya öldür", "Ya başar ya yok ol" düalizmleri ile çizilir. Genesis saplantısıyla halk edilen insanın politik bilinçaltına işlenenler

⁴ Aristoteles'ten beri trajedi, korku ve acıdır. Bkz. Aristoteles, *Poteika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, 1453b, s.39, Sokrates için trajedi bir kez bile gerçeği söylemez. Bkz. Zikreden Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Trajedyanın Doğuşu*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, 7.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005, s.89

⁵ *Argumentum bacilinum*: Sopa argümanı. Bkz. Jean-Baptiste Poquelin Molière Türkçesi: Ayberk Erkay, *Scapin'in Dolapları George Dandin*, Mitoş/Boyut Yayınları, İstanbul, 2006, s.71-2

⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 5.b., çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.76

doğunun *otantik benini*⁷ batılı *rasyonel egosuna*⁸ dönüştürür. Bununla rejimin istediği *normatif (rasyonel) bendeş ağı* kurulmak istenir. Rasyonel olamıyorsan terk et, yok ol, öl! Hem insanın hem toplumun ontolojisine aykırı bu yaklaşımın kökeni Tanzimat'tadır.

Tanzimat'la birlikte babasız kalmış kuşağın romancıları, yaşadıkları kaybın ve gecikmişliğin yarattığı psikolojiyle otoriteyi ele alırlar. Yakup Kadri'nin feyz aldığı Ahmet Mithat Efendi geleneğindeki buyurgan sesin kaynağı bu oidipal otoritedir.⁹ Tanzimat romancıları babasından(Osmanlı İmparatorluğu'ndan) miras kalan bir dürtüyle 'Batı'yı fethedeyim' derken "zifaf döşeginde" yenilgi yaşamıştır.¹⁰ Bu yenilgi ve sürekli bir baba arayışı hali Kemalist ideolojide anlamını "tek adam" ve "şef"te bulur.

Şeften aldığı icazetle Yakup Kadri, reel halkı romanlarında ideal faillere dönüştürme çabası olan bir öncüdür. O didaktik romanında yeni insana mesajını/tezini öncü görev duygusu ile dayatır. Yakup Kadri'nin neredeyse bütün metinleri tezlidir. Ahmet Mithat geleneği ile öncü yazara tezli roman yazdırın neden, reel halktan memnuniyetsizliğidir.

Resmi kanonun yazarı, romanlarında yeni Türk tarihinin kronolojisini verir. Bu anlamda onun romanları bir tarih kanonu yaratma bakımından Kemalizm'in Jakoben tarih anlayışını da yansıtır. Yakın ve uzak geçmiş, Kemalist ideoloji ile yeniden inşa edilir. Yakup Kadri tezli romanlarındaki normatif tutumla, yapılması gerekenleri halka bildiren bir haberci olarak Kemalist inşayı gerçekleştirir. Bu eda "Kemalist ulusçuluğun seküler *şimdisini* yaratmak için *geçmiş*i sekülerleştirir."¹¹ Hatta bir hatıra kitabı olan *Anamın Kitabı*'nda bile bu

⁷ Farsçada 'ben' harman, ekin, bağ anlamına gelir. Bkz. Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 8.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1989, s.80 Doğu insanında toplum-ben ilişkisi bir küll-cüz ilişkisi ile açıklanabilir, ontolojik olarak ben çoğuldur. Batı insanının ben'i Aydınlanma ile akla indirgenmiş, tekil varlığı ifade eder.

⁸ *Rasyonel ego* Falzon'un söyleyişiyle *Kartezyen bendir*. Bkz. Christopher Falzon, *Foucault ve Sosyal Diyalog Parçalanmanın Ötesi*, Türkçesi: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s.33

⁹ Bu dönemde yaşanan gecikmişlik duygusu genel olarak 'terakkiyat'a, özel olarak da 'roman'a yetişememiş olmaktan kaynaklanan bir gecikmişlik duygusudur. Kayıp duygusu ise aynı anda siyasi, kültürel ve epistemolojiktir. Babanın(padişahın) himayesinde sürdürülmüş olan hayat, Tanzimat'la birlikte babasızdır. Bkz. Jale Parla, *Don Kişottan Günümüze Roman*, 9.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.74 Doğulu ailede, baba en yüce figürdür. O var olduğu sürece aile kadınları korunmasızdır anneler oğullarını kaptırmama telaşı içinde eşler, metresler egemenlik tutkusu içinde hırslara dayalı eylemlerde bulunurlar. Robert Finn, *Türk Romanı İlk Dönem 1872-1900*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2003, ss.113-4

¹⁰ Cemil Meriç, Türk kültürünün Avrupalılaşmayla birlikte yaşadığı yenilginin "cenk meydanlarında değil, yatak odalarında" yaşandığını söyler. Bkz. Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark Edebiyat ve Endişe*, 3.b., Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.11 ilk romancılar, bir "fetiş hülyası" olarak gördükleri Batı-Doğu evliliğinde, baskın taraf olma umudunu taşırlar. Avrupa bir kadındır, oğulda arzu uyandırır, ama bu arzunun oğulun felaketine yol açmaması için arzu uyandırmanın ehlileştirilmesi ve Ahmet Mithat'ın çeviriyle ilgili uyarılarında söylediği gibi Şark'a uyarlanması gerekir. İlk romancıların düşlediği erkek egemen evlilik gerçekleşmez. Buna rağmen sonraki yazarlar da Doğu-Batı sentezini evlilik metaforuyla anlatılmaya devam edilir. Her ne kadar Avrupalılaşmanın doğurduğu "zillet"e işaret etmişse de Cemil Meriç'e göre Akdeniz, Doğu ile Batı'nın "zifaf yatağı"dır. Ondan önce Türkiye'ye "zifaf döşegi" nitelemesi Peyami Safa'ya aittir. Bkz. a.g.e., ss.79-85

¹¹ Ahmet Yıldız, "Ne Mutlu Türküm Diyene" *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*, 4.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.119

ideolojik patoloji hissedilir. O sadece halkın geçmişini değil, kendi geçmişini de bu saplantıyla yeniden kurar. *Anamın Kitabı*'nda, Yakup Kadri için babası yeni rejimin geçmişini sekülerleştirmek için kullandığı bir figür gibidir:

Çocukluğumda babama ait hiçbir şey bana hoş ve munis gelmezdi. (...)O yuvarlak ve dazlak kafalı, top sakallı, tıknaz bir adamdı. Bu üç fizik vasıf ise benim yakışıklı erkek tipinde aradığım vasıfların taban tabana zıddı idi.¹²

Hele, günün birinde bana, namaz seccadesini bir köşesinde diz çöktürüp mektepteki değnekli hocalarıma taş çıkartacak bir şiddet ve hiddetle bir takım süreler ezberletmeye kalkışınca ondan adeta ürkmeye ve kaçacak yer aramaya başlamıştım. Ben ki, ilkokulun öğrenci rahlelerinde bir yıldan beri diz ve dirsek çürütmekte bulunduğum halde, henüz elifbe'nin "sağdan", "soldan", "ortadan" tabir edilen harflerini bile seçip sökemiordum, nasıl olur da bu kadar zor bir dersin üstesinden gelebilirdim? (...)Lakin, anlaşılan, benim kafam böyle bir öğrenme usulüne de yaradılıştan müsait değildi.¹³

"Babam, biraz keyfi yerinde olduğu günler, ikindi namazıyla akşam namazı arasında, beni ve kız kardeşimi yanına çağırıp bir takım mucize ve keramet kıssaları anlatmayı da severdi. O yaşımızda bize herhangi bir masaldan farklı görünmeyen bu hikâyelerin bazılarıyla çok zaman sonra okuduğum "Kıssas-ı Enbiya" arasında şöyle böyle bir münasebet bulmuştum ama, diğer bir çoğunu halk dilinde dolaşan hurafelerden hala ayırt edemiyorum. Hele bunlardan bir tanesi vardı ki, babamın, kendi çocukluğuna ait bir vaka olarak anlatmasına rağmen, bana o yaşında bile pek uydurma bir hikâye gibi görünmüştü."¹⁴

Annesi ona "*Ekmekçi Kadın*", "*Montekristo*" yu okuyan ve idealinin oluşmasını sağlayan insandır.¹⁵ Burada annesini yeni rejimin seküler şimdisinin temsilcisi olarak görmek mümkündür. Hatıra kitabının adının *Anamın Kitabı* olması bunu kanıtlar gibidir. Bir olarak Jakoben Yakup Kadri, Montekristo kontu gibi rahatsızlık duyduğu geçmişten *Anamın Kitabı* ve romanlarıyla intikamını alır.

Yakup Kadri eski devirde evlatların alın yazısını ana-babaların çizdiğini, böyle bir kadere karşı durmanın imkânsız olduğunu söyler.¹⁶ O, Rousseauvari tavrıyla yurttaş Emilé'ler yetiştirmek için ana-babaların bu otantik misyonunu Jakoben bir pedagoji adına onların elinden alır, kendisi yüklenir. Resmi kanonun yazarı kader tayin edicidir. Yakup Kadri seküler *şimdinin* asıl kader tayin edicisi olan devlet adına bu misyonu yürütür. Attila İlhan bu yazar

¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, 4.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, ss.17-8

¹³ A.g.e., s.67 Ayrıca seküler geçmişin eğitim şekli ve okulu da onun yergisiyle karşı karşıyadır: Feyziye mektebinin hocası Hafız Mistafendi'nin daima çatık ve kızgın surati, Ambarcı Hüseyin Efendinin şimşir sopası bir yana, mektebin pisliği ve mundarlığı, (...)yemekhanenin uyandırdığı gönül bulanıklığı ve ahır andıran bu yerin rahmet okutan gübre kokusu ile okuldaki çocukların ona ayıp gelen söğüşüp döğüşmeleri ve onlarla bir olmayı kibrine yedirememesi (...)kendisiyle muhatap olanları yerel ağızla konuşturarak aşağılar. A.g.e., ss.29-31

¹⁴ A.g.e., s.62

¹⁵ A.g.e., ss.145-6

¹⁶ A.g.e., s.46

tipini “tek partinin kolladığı dalkavuk, resmi edebiyatçı tipi” olarak adlandırır.¹⁷ Yakup Kadri bir procrutestir, onun pedagojik Emilevari kurbanları Anadolu halkıdır.

Trajedî tezli romanda nehirdir. Yakup Kadri'nin nehri onun idealinde akar. Bu nehirde olması gerekenler, akan zaman, ahlak trajik akıntılarla beslenir. Zamanın, halkın efendisi Yakup Kadri romanında, ideallerini kendi zihninden eğitilmesi gereken halkın zihnine akıtır.

Yakup Kadri'nin roman kronolojisinde, en son yazılan *Hep O Şarkı*, tarihi dönemler düşünüldüğünde zincirin ilk halkasıdır.¹⁸ Romanın protagonisti (başkahramanı) Münire kendi hayatını roman şeklinde anlatırken, bize, onu en çok etkileyen, zevk veren romanların Ahmet Mithat Efendi'nin romanları olduğunu söyler.¹⁹ Bu, romanda kahramanla Yakup Kadri'nin *zihin bendeşi* olduğu durumlardan biridir. Bu bendeşlik normatiftir. Zihin bendeşliğiyle Yakup Kadri, kahramanı ile özdeşleşir, hem kahramanına hem okura kendi tezini dayatır. Bu durumda kahramanla zihin bendeşi olması beklenen okurun, dayatılan tezden başka alternatifi yoktur. Yakup Kadri okuru ya/ya hali ile teslim alır.

Hep O Şarkı'da Münire romanındaki “Ben, ne zamanın insanıyım? Şu gözler, üç Padişah devri gördü. Dördüncüsünü de yirmi yıldan beri yaşamaktayım. Dört padişah... Bu bir ömür değil, bir tarih...”²⁰ sözleriyle kendi hayatını, tarihi, sosyal olaylarla özdeşleştirdiğini okura haber verir. Bu doğrultuda romanda Tanzimat dönemindeki konak ve yalı hayatını, tarihi ve sosyal olaylarla aynılaştırır; Batılılaşma ile sosyal yapıda meydana gelen kültürel bozulmayı yazar. Toplumunu etkileyen olayları kendi teziyle vermek isteyen Yakup Kadri, konakta yaşayan bir paşa kızının(Münire) Cemil'e aşkını bir perde gibi kullanır; tezini bu aşkın yarattığı hayal kırıklığının trajik, dramatik fonuna gizler.

¹⁷ Atilla İlhan, *Hangi Edebiyat*, 3.b.,Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011,s.130 Lev Davidoviç'e göre, totaliter rejim edebiyat için zararlıdır: “Eğitim ve ekollerin çatışması, artık yerini, şef iradesine bırakmıştır. Bütün gruplar isteseler de istemeseler de, bir çeşit edebi toplanma kampı olan, tek bir örgüt içinde toplanıyorlar...” Zikreden İlhan, a.g.e., s.136

¹⁸ Atilla Özkırımlı'nın *Hep O Şarkı* üzerine yaptığı yorum için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s.13

¹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, 12.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.11 Orhan Pamuk'a göre, “romancılık, aynı anda hem saf (naive) hem de düşünceli (sentimentalisch) olma işidir. (...) Saf romancı ve saf okur, araba manzarada ilerlerken, pencereden görülen memleketi tanıdığına, insanları anladığına içtenlikle inanan biri gibidir. Arabanın penceresinden gözükken manzaranın gücüne inandığı için de, manzara hakkında, insanlar hakkında konuşmaya ve düşünceli romancıyı kıskandıracak kuvvetli şeyleri söylemeye başlayabilir. Düşünceli romancı ise, arabanın penceresinden gözükken manzaranın sınırlı olduğunu, zaten ön camın çamurlu olduğunu söyler çoğunlukla veya Beckett tarzı bir suskunluğa sürüklenir ya da benim gibi başka pek çok günümüz edebi romancısı gibi, arabanın direksiyonunu, düğmelerini, çamurlu camını, viteslerini de manzaranın bir parçası olarak resmeder ki, gördüklerimizin, romanın görüş açısıyla sınırlı olduğunu unutmamalıyım.” Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İstanbul'da geçen bütün romanları, “saf” bir yazarın dünyasını hissettirir. Bkz. Orhan Pamuk, *Saf ve Düşünceli Romancı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.15-20

²⁰ Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, 12.b., ss.15-6

Moskof Muharebesinin olduğu yıllar, yalı yangınları ile anlatılır. Yalı yangınları eski devrin kapanışını temsil eder ve yangınlardan sonra sosyal yaşam bir enkazdır. Münire'nin çocukluk ve gençlik yılları "baba ocağı" ile özdeşir ve bu ocak yangın sonrasında sönmüştür.²¹ Babası başta olmak üzere eski devir insanların tek tek ölümü anlatılırken sağ kalanlara devlet düşkünü sıfatı yakıştırılır. Sosyal yaşamdaki değişim her halükarda eleştiriden kurtulamaz.²² Kemalizm öncesi bütünüyle kötüdür.

Yakup Kadri gözlemine konaktan yapar. O, *Kiralık Konak*'tan *Hep O Şarkı*'ya konağın romanını yazar. Konak gözlemevidir. Toplum, konaktan izlenerek sosyal sorunlar, tarihi dönüm noktaları saptanır. Yakup Kadri, *Hep O Şarkı*'da yüksek zümrelerin son zenginlik günlerini, son direnişini, *Kiralık Konak*'ta ise çöküş sürecini anlatır. Kent yaşamının konutu olarak konak, siyasi, sosyal değişimin yaşandığı, birey üzerindeki etkilerin incelenebileceği mekândır. Dingin ve sessiz yaşamı temsil eden yazlık köşk, yalı gibi konutlar karşısında konak, olaylara, sorunlara tanıktır. *Hep O Şarkı*'da mutlu zamanlar yalının, acılar ise Nafi Molla Konağı'nın hikâyesidir. Toplumun aksayan yanlarının eleştirildiği bölümler "Nafi Molla Konağı"nda geçer. Münire gelin gittiği konağı gelenekleri-görenekleriyle, yasaklarıyla, yozlaşmışlığıyla Batılılaşma hareketinin hangi kültürel bozulmalardan doğduğunu anlatır.²³

Cemil Bey'le evlenmesine izin vermeyip Nafi Molla Konağına gelin gitmesine karar vererek babası Münire'nin alınyazısını tayin eder. Şeyhülislam Nafi Molla Bey eski ve asil, fakat devlet düşkünü bir ailedendir. O, soyunun şeref ve itibarını kurtarmak, refaha kavuşmak için çarşı esnafından zengin bir adamın kızı ile evlenir. Nafi Molla, eşi ve oğlu Rüknett'in'e tiksintiyle bakar. Aile bağları kopuktur. Münire, eşi Rüknett'in Bey'e hiç saygı duymaz, onu Cemil Bey'le karşılaştırdığında cahil, haylaz bir mektep çocuğu olarak görür.²⁴ Hantal kaynanasının her sabah ve her akşam elini öpmek zorunda oluşu ona mahkûmiyet duygusu hissettirir. Küçük şeyhülislam Rüknett'in Bey, Münire'yi aldatınca Münire baba evine döner. Münire daha sonra anlayacaktır ki yücelttiği aşkı Cemil Bey'le Rüknett'in Bey arasındaki fark, birinin hizmetçi kızlarla, öbürünün kibar fahişelerle düşüp kalkmasıdır.²⁵ Bu hem yalı hem konak insanının yozlaşmışlığına yapılmış bir eleştiridir.

Mısırlı Prenses'le evlenmeyi reddeden Cemil Bey yüzünden babası Hakkı Paşa padişahın gazabına uğrar; Sivas'a sürgün edilir. Cemil Bey taşrada bir hükümet memurunun

²¹ A.g.e., ss.140-4

²² A.g.e., s.140-2

²³ Cevdet Kudret'in *Hep O Şarkı* üzerine yazdığı yazı için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, ss.193-4

²⁴ A.g.e., ss.45-58

²⁵ A.g.e., ss.101-7

kızıyla evlenip çoluk çocuğa karışır.²⁶ Sultan Aziz'e karşı durmuş Cemil Bey'in sonradan bir sığıntıya dönüşmesi Münire'yi hayal kırıklığına uğratar. Cemil Bey ne kendi hayatına yön verebilmiştir ne de Münire ile aşklarının arkasında durabilmiştir.

Hayatını romanlaştırırken Münire'nin yaşadığı uyanış, Yakup Kadri'nin de uyanışıdır, fakat asıl uyanış okurda yaratılmak istenen uyanıştır. Münire hem aşkının hem de sosyal olayların ardındaki gerçeklikleri sonradan görür. Eşini terk ettiğinde babasının çizdiği kadere karşı durduğunu ve kendi kaderini kendisinin tayin ettiği anlatılmak istenir. Cemil Bey ve Rüknettin Bey o dönemde yaşanan Batılılaşmanın iki açıdan görülmesini sağlayan, olumsuz erkek tipler olarak verilir. İkisi de Münire'ye olumsuz şeyler yaşatır. İkisinin de hayata bakış açısı yanlıştır. İster eski olsun ister yeni, aslında okura hissettirilmek istenen ve verilmek istenen mesaj ise, o yıllarda siyasi, sosyal hayatta yaşananların yanlışıdır. Yakup Kadri, okurun, Münire'nin haklılığına inancını pekiştirmek için bu iki erkeği Münire'nin trajedisine eklemiştir. Münire bir uyanış yaşasa da gerçekleri sonradan gördüğü için kendine acır. Yakup Kadri'nin son romanı *Hep O Şarkı* ile okunan tez şudur: "Eski devir, eski ve yenisi ile her halükarda yanlıştır, hakikati bize Kemalizm vermiştir."

Münire, o dönemde halası ve daha pek çok kişi gibi, yaşadıklarından sonra yaralarını sarmak için bir Bektaşî Tekkesi'ne sığınır.²⁷ Dönemin nazırları, paşaları, kâtipleri, şairleri bu sazlı-sözlü dergâhlardadır.

Hep O Şarkı'da, *Nur Baba*'da olduğu gibi, Bektaşî tekkelerini dönemin yozlaşmış kurumları olarak okuruz. *Nur Baba*'da Bektaşîlikle ilgili verilen bilgiler ancak tarikata girenlerin öğrenebileceği gizli bilgilerdir. 1917'de Yakup Kadri İsviçre'ye tedavi olmaya gitmeden önce Bektaşî dergâhına girer.²⁸ *Nur Baba* yayımlandıktan sonra Yakup Kadri çok tepki alır; romanında Bektaşîliğin sırlarını açığa vurmakla suçlanır. O, bu sırların halkın rivayetlerinden başka bir şey olmadığını söyler. Onun için *Nur Baba*'nın yazılma nedeni, Bektaşî dergâhlarının yarasına parmak basmak ve tedaviye nereden başlanacağını göstermektir. N.S. Banarlı'ya göre Yakup Kadri, *Nur Baba*'da yedi asırlık gelenekleri olan tarihi kurumu, bu geleneklerin tarihe katkısını dikkate almaksızın tekkenin son çağlarındaki bozuk taraflarını Bektaşîliğin kendisi gibi verir; Yunus Emre'nin de ilk mensuplarından

²⁶ A.g.e., ss.128-38

²⁷ A.g.e., ss.149-50 Münire elinden roman düşürmeyen bir kadın tiptir. Bkz. Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, 12.b., ss.55-6 Seniha da sürekli roman okur. Bkz. Karaosmanoğlu, *Kırahık Konak*, s.17 Eleştirilen dönemler duygusal olarak kadın tiplerin yaşadığı trajik olaylarla anlatılır. Jakoben romanın sırrı dramatik bir kurguyla okuru etkilemek ve verilmek istenen tezi fark ettirmeden okurun bilinçaltına yerleştirmektir. Yakup Kadri, trajik olaylar eşliğinde dönemin "politik ve sosyal olayların rezalet yönleri" dediği yönlerini vererek okuru etkilemeye, yönlendirmeye çalışır.

²⁸ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.44

olduğu kurumu hırpalamış olur.²⁹ Yakup Kadri Bektâşi dervişlerini genellikle İslamiyet'ten geçmiş ve safiyetini kaybetmiş birer "Diyojen" olarak görür.³⁰

Nur Baba, Ziba Hanım'ın yeğeni Nigar'a âşık olur ve onu bir vesileyle Tekkeye getirtir. Başta Nur Baba'yı önemsemeyen Nigar Hanım daha sonra ona âşık olur.³¹ Nur Baba, Nigar'ın yıkımı olacak nikâhını³² duyurana kadar her şey normaldir.

Nigar'ın akrabası ve Nigar'a âşık olan Macid Nigar için tekkeye gider ve bir merasimle Bektâşi olur. Macid Dergâhta olan bitene anlam veremez. Tekke sahiplerinin keyfi ve kendini beğenmişçesine sınıf teşkilatını tuhaf bulur.³³ Tekkede şahit olduklarından sonra Nigar'ı görmeme kararı alır ve Avrupa'ya gider. Avrupa'dan döndüğünde Macid, kendini kaybetmiş bir Nigar'la karşılaşır.³⁴ Nigar Tekkeden hiç dışarı çıkmadan³⁵ Nur Baba'nın gölgesinde, haşhaşa benzer tiryakiliklerle hem fiziki hem akli çöküş içindedir.³⁶

Macid tip olarak romanda Yakup Kadri'nin fikirlerinin ileticisi, zihin bendeşidir. Tekkeye dair eleştirileri Macid'in hatıra defterinden okuruz:

"Muhabbetin, musiki ve ilahi fasılları yalnız bu adamın manzarasını değiştirmekle kalmıyor, bütün meclise bir başka şekil, tatlı bir hararet veriyor... Hakikaten Bektâşilikte bence yegâne güzel ve manalı olan şey, hep bir ağızdan nefes söylemişleridir. Bu, bir sürü kadın ve erkek sesinden mürekkep öyle garip bir erganun (koro) ki her nefhasında(solukta) bir başka daüsilanın(memleket hasreti) humması titriyor. Okunan mısralar birçok iklimlerden, fikri ve hissi birçok macera ve fenalıklardan geçmiş bunak bir ruhiyetin sayıklamalarına benziyor. Bu, bütün hüznü, bütün neşvesi, bütün o perişan ağırlı ile en hususi bir Türk Musikisi. Dik yeleli çıplak kısraklar üstünde koşan putperest Türk, debdebesi masallara karışmış beldelerin surları kenarlarında kargı sallayan akıncı Türk, bir Arab'ın çadırında Muhammed'in menakibini(destanını), bir Acem'in sarayında Kerbela faciasını dinleyen Müslüman Türk ve nihayet Kayserlerin devrilmiş sofraları etrafında raks ve taraba(eğlence) dalan medeni ve inkırâzi(benliğini yitirmiş) Türk, birer birer gözümün önünden geçtiler. Ben ve bütün yanımdakiler, bu muhtelif maceraların karışık bir muhassalası(bileşke) idik. Nur Baba, çehresinin bütün manasile huzuzi(zevkine düşkün) Türk'ü ifade ediyor; ben ise ruhumun bütün samimiyetile hissi Türk'ü temsil ediyordum. Nigar da bilmem neden adeta bir Şehzadenin gözdesine benziyordu."³⁷

²⁹ Kenan Öztürk, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Siyasi Yaşam*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniveristesesi, İstanbul, 2006, s.40

³⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1977, s.99

³¹ A.g.e., ss.86-8

³² A.g.e., ss.214-5

³³ A.g.e., ss.111-5

³⁴ A.g.e., ss.231-4

³⁵ A.g.e., s.225

³⁶ Akı, a.g.e., s.137

³⁷ Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, ss.134-5

Nur Baba'da Bektaşî dergâhlarında yaşanan çözüme anlatılıyor gibidir. Fakat romanın tezi Yakup Kadri'nin ve dolayısıyla ideolojinin ideal Türk'üne uymayan yozlaşmış Türk'ün tekkelerde bulunmasıdır. Asıl Türk, hissi Türk Macid'dir, Yakup Kadri'dir.

Yakup Kadri romanlarında zihin bendeşi olduğu kahramanlarını aşama aşama, bir millet bilinci ve Türk ideali oluşması noktasında bilinçlendirir. Macid örneğindeki gibi bu bilinçlenme aynı zamanda eski rejime ait politik, sosyal, kültürel, dini geleneklerin ne kadar yozlaşmışlığı üzerinedir. Yakup Kadri'nin seküler motivisi eski ile Türk karşıtlığıdır.

Bir Sürgün'de, Tanzimat'tan sonra toplumun siyasal değişimi, bu değişimin toplumun ve bireylerin yaşayışına etkileri, koşulların insan hayatını belirleyiciliği işlenir. Yakup Kadri baskıcı Abdülhamit yönetimini, bu dönemdeki siyasal örgütlenmeyi, örgütün mücadelesini ve bu mücadelenin yurtdışına kattığı anlamı, Ahmet Rıza'yı, Dr. Nazım, Bahaeddin Şakir,³⁸ Samipaşazade Sezai'yi ve diğer İttihatçı liderleri anlatır. Tanzimat'tan sonra Türk aydını edebiyatla hayat arasındaki ilişkiyi kuramaz, Batılılaşma hareketinin sonucunda bir ikilik yaşar. Bu ikilik, gerçekliği soyut olarak kavramanın bir sonucunda oluşur. *Bir Sürgün* görünürde Dr. Hikmet'in, temelde bir dönemin ve bir kuşağın dramıdır.³⁹

Bu romanda Yakup Kadri, Doktor Hikmet'in zihin bendeşidir. Doktor Hikmet iyi bir okuyucudur. Paris'i, Parisli'yi ve Fransız kültürünü kitaplardan bilir. Fransa'ya kaçmak zorunda kalması onun için başlangıçta bir maceradır. Onu götürececek gemiyi beklerken heyecanlıdır. Türkiye onun için artık bir zindan, İzmir onu hür ülkelere götürecektir.⁴⁰ Fakat yolda öğrenir ki Fransa kendi gibilerle doludur.⁴¹ Paris'e gelince okuduklarına uymayan bir gerçeklik karşısında yaşadığı hayal kırıklığı Doktor Hikmet'i bunalıma iter:

“(…)çünkü dilini kendi dilim kadar biliyorum, çünkü edebiyatına, kültürüne kendi edebiyatımdan, kendi kültürümden ziyade vakıfım diye bu dünyaya has vatanına girer gibi girmek istemişti. Fakat, şimdi, anlıyor ki bu yabancı bir dünyadır.”⁴²

³⁸ Bahaeddin Şakir hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Çiçek, Dr. Bahaeddin Şakir İttihat ve Terakki'den Teşkilat-ı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004

³⁹ Atilla Özkırmı'nın yorumu için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, ss.13-7 Doktor Hikmet fizik ve moral portresi ile yazara benzer. Doktor Hikmet tüberkülozdan ölüyor. Aynı hastalıktan Yakup Kadri de muzdariptir. Doktor Hikmet kendisinden hiç memnun olmamıştır. Yakup Kadri de 1938'de Hikmet Münir'le mülakatında, kendisinden hiç memnun olmadığını, kendini tahlil ede ede hırpaladığını söyler. Bkz. a.g.e., s.311 Bu dönemde Türkler “Jeune Turc” (Genç Türk), “Vieux Turc” (Yaşlı Türk) diye iki ayrı fırkadır. İdare ve kuvvet Yaşlı Türklerin elindedir, Genç Türkler, Yaşlı Türklerin rejimini devirmeye çalışırlar.

⁴⁰ Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, ss.23-4

⁴¹ A.g.e., s.30

⁴² A.g.e., s.152

Jeune Turc'ler Paris'te o kadar kendi aralarında, bütün frenkperestliklerine rağmen Frenklerden kopuk yaşamaktadırlar ki Batı'nın strüktürüne dair fikirleri yoktur. Bu, gözü kapalı bir Avrupa medeniyeti hayranlığına yol açmıştır.⁴³ Onlar ne kendileri ne de batılıdırlar. Nitekim hangi milletten olduğu sorulduğunda yüreği ağzına gelen Doktor Hikmet bütün yalan kabiliyetini kullanarak İstanbullu bir Rum olduğunu söyler.⁴⁴ O hem Batılı karşısında Türk bilinci tam oluşmamış hem de Türk olmaktan utanan bir aydındır.

Doktor Hikmet yaşadığı ideolojik buhranı Ahmet Rıza Bey'e anlatsa, Jeune Turc'lerin şefinin muhtemelen ona şu cevabı vereceğini düşünür: "Avrupa medeniyetini anlamak o kadar kolay bir şey değildir. Ben ki eski "pozitivist"im; hala bunun künhüne eremedim. Auguste Comte'u okuyunuz; Auguste Comte'u okuyunuz."⁴⁵

Doktor Hikmet bu buhrandan kurtulmak için kütüphanelerde, entelektüel gençlerin ağzından eksik olmayan yazar, kitap, meslek ve doktrinleri keşfeder. Artık yavaş yavaş Parnassien'lerin kimler olduğunu, klasik etiketinin ne mana ifade ettiğini bilir. Artık Proudhon'un, Marx'ın, Engels'in ve bunların karşısında sisli bir dağ gibi yükselen Hegel'in dediklerini öğrenir. Doktor Hikmet kendini yeni baştan yaratır:

"On dokuzuncu asrın bu büyük fikir nehirlerinin başında bir takım ırmaklar da keşfediyordu. Bunlar bir taraftan sosyalist ve liberal okullara mensup ekonomistlerle, Hippolyte Taine nevinden realist mütefekkir ve münekkitler ve nihayet, August Comte gibi pozitivist sosiologlardı. Doktor Hikmet, hatta bir aralık, adını Sabahattin Beyin "Terakki" gazetesinde gördüğü Edmond Desmoulains adında bir müellifin eserini de okudu ve ondan biraz sonra Gustave Lebon isminde orijinal bir muharririn belli başlı sosyal ve politik meselelere dair kitaplarını gözden geçirdi."⁴⁶

Doktor Hikmet bilgisini artırmanın yanı sıra devrim ile ilgili sohbetleri dinler. Devrimin fetiş kavramı hürriyet⁴⁷ romanda uzun uzun açıklanır:

⁴³ Atilla Özkırmımlı'nın yorumu için bkz. a.g.e.,s.14

⁴⁴ A.g.e., s.55

⁴⁵ A.g.e., s.157

⁴⁶ A.g.e., ss.192-3

⁴⁷ 1876 Kanun-i Esasi'nin ilanı Osmanlı tarihinde gerçek bir dönüm noktası olur. Abdullah II'nin istibdadından sonra ona karşı isyan eden İkinci Jön Türk hareketi ile Meşrutiyet yeniden ilan edilir. 24 Temmuz 1908'de Kanun-i Esasi bizzat Abdülhamid II'nin Hatt-ı Hümayunu ile yeniden yürürlüğe konur. Zamanın basını ve yazarları bu harekete bir isim bulmuşlardır: Hürriyetin İlanı. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.41 Hürriyet 1908 kuşağının özlemi olan hürriyeti Tanpınar Huzur'da şöyle anlatır: "Ben bu kadar kendi zıddı ile beraber gelen ve zıtların altında kaybolan nesne görmedim. Kısa ömrümde 7-8 defa memleketimize geldiğini işittim. Neyin? Hürriyetin... Bir kere bile kimse bana gittiğini söylemediği halde 7-8 defa geldi. Bu hürriyeti sınıksız yakaladığımızı göre, demek ki kimsenin ona ihtiyacı yok. Bkz. Zikreden Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, 4.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.19 Hürriyete 'Hakikaten muhtaç olsaydık, hakikaten sevseydik, bir daha gözümüzün önünden, dizimizin dibinden ayırmazdık.' Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 8.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002, s.22

"(...)Bana "hürriyet", müsavi "Allah" gibi geliyor. Klasik idealist lehçelerin baş kelimeleri: Idee, yahut Allah veyahut hürriyet! Fransız ihtilali esnasında halk bunun ne demek olduğunu anlamıyordu. (Çünkü, halk kıyımının parolası "ekmek!"ti.) Onun içindir ki, Robespiyerre güzel bir sokak orospusunu resmi altına "hürriyet", "hürriyet ilahesi" kelimelerini yazdırdı. (Biliyorsunuz, Versailles'a yiyecek istemeye giden bir dilenci kafilesinin önüne bir karı düşmüştü. Kuvvetle sanıyorum ki bu "Deesse de la Liberte" onun portresidir.) İşte Jacobin'ler şefinin bu truc'ü (hüner) sayesinde ki o anlaşılmayan kelime, hürriyet, populaire bir put haline girdi. Liberte, Liberte cherie! (özgürlük, sevgili özgürlük) Paris külhan beylerinin ağzında bir zampara şarkısı halini aldı. Zira, bu kelime, cahil yığınlarını, sokak halkının dimağında daima o güzel ve gürbüz karının image'ını uyandırıyor. Görüyorsunuz ki, bu, halis bir fetişizmadır; en iptidai manasında halis muhlis fetişizma..."⁴⁸

Doktor Hikmet Türkiye'nin ecnebler tarafından nasıl görüldüğünü anlamaya çalışır:

"(...) Bence Türkiye nevi şahsına münhasır bir acayip nesnedir ve olsa olsa koloniler sırasında tasnif edilebilir. Fakat tam bir koloni de değildir. Bir himaye altında müstakil bir devlet midir? O da değil. Çin gibi, bir anakronik saltanat tipi midir? Hayır. Hindistan gibi, Mısır gibi bir Avrupalı devletin askeri ve idari işgali altında mı yaşar? Gene hayır. Osmanlı saltanatının bir görülmemiş hususiyeti hiç kimsenin malı olmamasındadır. Bu sahipsiz bir ülkedir. Onun üzerinde, ne kendisini, yeryüzünde Allahın gölgesi ilan eden Sultan tam bir mülkiyet hakkı iddia edebilir; ne de garp emperyalistlerinden herhangi biri... Çünkü, bunlardan bir tanesi, mesela Avusturya İmparatorluğu, elini su saltanatın Avrupa parçasına doğru uzatmak meylini gösterdi mi, derhal Rus Çarlığının bir omuz darbesiyle geri basmak mecburiyetinde kalır. Büyük Britanya, Şarki Akdeniz'den bir stratejik noktaya konmaya kalkıştı mı, hemen Fransa'nın garbi Akdeniz kenarında bir geniş toprak parçasını yutmak istediği görülür ve iki menfi kudretin çarpışmasını andıran bu rekabet sayesinde, Allahın gölgesi, gölge-saltanatını, bir nevi ip cambazı terazisi politikasıyla muhafaza etmek imkânı bulur. Muhafaza etmek, diyorum. Lakin, Türkiye, peygamber vekilinin elinde öyle bir maldır ki, intifa hakkı hep başkalarına aittir. Zira, Türkiye kapitülasyonlu bir memlekettir. (...) herkes gelip onun içinde oturabilir ve onun eşyasını kendi eşyası gibi kullanır ve ev sahibi, ağzını açıp ufak bir itirazda bulunamaz. Bulunmak hakkına ve kuvvetine malik değildir. Çünkü... çünkü capituler etmiştir."⁴⁹

1939'da D.A.Yüceler'e göre *Bir Sürgün*'deki tez Fransızları ve onların ecnebilere karşı aldıkları tavır ve vaziyeti göstermektir; bu roman Fransa'ya gidecek gençlere psikolojik rehber olmak amacını taşır.⁵⁰ Bu absürd tezin yanında romandaki asıl tez, devrim konusunda Jön Türk aydınının yanlış fikirlere sahip olduğunu göstermektir, Jön Türk aydınının eleştirisinden hareketle de Kemalist aydınının nasıl olması gerektiği mesajını vermektir.

Bir Sürgün daha çok Jön Türk aydınını eleştiren bir romandır, *Kiralık Konak* ise sosyo-kültürel anlamda yaşanan değişimleri bir çöküş olarak anlatan bir romandır.

⁴⁸ Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün*, ss.196-7

⁴⁹ A.g.e., ss.200-1

⁵⁰ A.g.e., s.310

Kiralık Konak'ta II. Meşrutiyet ile Çanakkale Savaşı dönemi anlatılır.⁵¹ Romanda eski devrin temsilcisi, eski bir Osmanlı bürokratu Naim Efendi'dir. Romanda Naim Efendi'nin etrafında Batılılaşan değerlerle yozlaşan bir kuşak kurgulanmıştır. "Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyordular. Bunların elinde İstanbul'da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı."⁵²

Yakup Kadri *Kiralık Konak*'ta Naim Efendi, Seniha ve Hakkı Celis tipleri ile okuyucuya yön vermeye çalışır. Naim Efendi, artık geçerliliği kalmamış değerlerin temsilcisidir.⁵³ Onun ruhu zamanda durmuştur; o aslında babasının resmi yanında asılı Mahmudiye fesli bir resim gibidir, zamanın ve saatlerin değişimine tabi olmaya ve başkalarının elleri onu nereye bırakırsa orada kalmaya mahkûmdur.⁵⁴ Romanın sonunda Naim

⁵¹ Bu dönemde siyasi alanda tek olan İttihat ve Terakki otarşıktır, iç ve dış sosyal problemleri ıslahat olarak ele alır, planlar ve bunlara ilişkin kanunlar çıkarır. Programında Batılılaşma ve laiklik, kültür alanında, "Milliyetçilik-Batılılaşma" temel alınır, hurafe ve gelenekçiliğe savaş açılır. Bir "millî" hezeyanı yaşanır: Milli Kütüphane, Milli Hazine-i Evrak, Milli Coğrafya Cemiyeti kurulur; Milli Tarih anlayışı ve buna uygun yazılmış ders kitapları, milli müzik, milli filmcilik, edebiyatta milli hamleler, dilde Türkçecilik, Osmanlı alfabesinin sadeleştirilmesi İttihat Terakki'nin icraatlarındandır. Bkz. Tunaya, a.g.e., ss.42-3 Milliyetçilik hareketini yaymak için 1911'de Türk Yurdu dergisi, 1912'de Türk Ocakları teşkilatı kurulur. Türk Ocakları 1930-31 yılında yerini Halkevlerine bırakır, 1949'da aynı adla tekrar açılmıştır. Bkz. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s.30 Milliyet fikrinin öncüsü Türk Ocakları'dır. Milliyetçilik Türkçülere göre halkçılıktır. Milli kültürü bulmak için halk'a inmek gerekir. Bkz. Tunaya, a.g.e., s.78 Lewis'e göre, Türk devrimi biçimsel olarak 1908'de eski politik düzenin yıkılması ve yenisinin kurulması ile başlasa da bu devrim iki yüz yıldır sürmektedir. Bkz. Zikreden Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928*, çev. Ergun Aydınoglu, 2.b., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.84 İttihat ve Terakki Fırkasının(İTF) hedefi mutlakıyeti devirmek ve devleti modernleştirmektir. Jön Türk hareketinin içinde "jakoben-otoriter" ruha sahip bir kanat ile "ılımlı-liberal" ruha sahip bir kanadı içerir. İTF'de ve Kemalist dönemde "Jakoben-otoriter" ruh galip gelir. Türkiye'de bu çatışma bugün de sürer, büyük olasılıkla çatışma daha da sürecektir. Bkz. Fabio L. Grassi, *Atatürk*, çev. Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss.50-1 Trimberger'e göre, Osmanlı Türkiye'sinde devlet hizmetinin alt kademelerinde bulunan radikal bürokratlar tarafından yönlendirilen hareketler 1860'larda ortaya çıkar. Fakat Osmanlı taşrasındaki etnik çeşitlilik Türkiye'de tepeden inme devrimi I. Dünya Savaşı'nda imparatorluk çökene kadar engeller. Bkz. Ellen Kay Trimberger, *Tepeden İnme Devrimler Japonya, Türkiye, Mısır, Peru*, çev.Fatih Uslu, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s.64 Osmanlı'yı mahveden I. Dünya Savaşı'na apar topar girilmesine neden olan Genç Türk diktatörlüğüdür. Alt düzeyden subaylar arasında gelişen Genç Türk hareketi radikaldir. Onların milliyetçi ideolojileri ile bürokratların siyasi eylemleri ile gerçekleşen hareketleri kitlelerin desteğine bağımlı değildir ve askeri ve bürokratik güç üzerinde herhangi bir muhalefeti sindirecek denetimleri vardır. Bkz. A.g.e., ss119-27

⁵² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, 26.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.11

⁵³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, 20.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.194

⁵⁴ Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, s.77

Efendi konağı terk etmiş, kız kardeşi Selma hanımın evine yerleşmiş “yeni başlayan devrin eşiğindeki korkunç hayaletlerden birdir.”⁵⁵

Seniha ise sürekli Gyp’in romanlarını okur.⁵⁶ Okuduğu roman tiplerini yaşatma gayesindedir. Yakup Kadri, okurun, Seniha’dan ve onun temsil ettiği fikirlerden nefret etmesi için onu, “hesaplar kurarak erkeği avlayan ve sonra da adi bir fahişe gibi kıkırdayan, yüzeysel ve bencil” bir tip olarak verir.⁵⁷

Seniha, Batılılaşan zümrenin temsilcisidir, başına buyruk yaşar. Naim Efendi torunu Seniha’nın yaptıklarına bir türlü anlam veremez. Seniha ile Faik Bey birbirine âşıktır, fakat evlenmek istemezler.⁵⁸ Nikâh, Seniha’ya göre “gayri tabii ve fuzuli bir merasim”dir.⁵⁹ Yakup Kadri, bu düşünceleri benimseyen Seniha ve Faik Bey gibileri Tanzimat cereyanının artığı olarak değerlendirir:

“O kadar büyük necabet ve salâbetle [soyluluk ve sağlamlık] başlayan Tanzimat cereyanı, döne dolaşa, nihayet İstanbul’un ortasına Seniha gibi bir kadınla, Faik Bey gibi bir erkek örneği bırakıp geçmişti. Türk dehasının yaptığı bu son medeniyet tecrübesi de gelmiş ve gelecek nesillere acı bir imtihan olmaktan başka bir işe yaramamıştı.”⁶⁰

Balkan Harbi sonrasında vücudunun en kuvvetli uzvu kesilmiş Türkiye için hummalı bir devir başlamıştır.⁶¹ Romanda Hakkı Celis Seniha’ya âşık, şiir okuyan, romantik⁶² bir tipken askere alındığında bir uyanış yaşar. Muhabbet yolunda ölmek düşüncesi, “millet için ölmek ülküsüne”⁶³ dönüşür.

Hakkı Celis’in uyanışı birdenbire gerçekleşen bir uyanış olarak şaşırtıcıdır. Hakkı Celis’in Seniha’yı eleştiren konuşması karşısında Seniha ona asla bir hayat adamı olmayacağını söyler. Hakkı Celis düşünmeden “öyleyse ölüm adamı olurum” cevabını verir. Bu uyanış Seniha’ya verilen hezeyanlı bir cevaptır. O ana kadar askerliğin ölümle ilişkisini düşünmemiştir. Ölüm adamı olma fikrini iyice benimser. Bu fikirde ne kadar samimi olduğundan Hakkı Celis’in kendisi de şüphelidir. Fakat yeni ülküsü karşısında Seniha’yı

⁵⁵ A.g.e.,s.166

⁵⁶ A.g.e., s.17

⁵⁷ Moran, a.g.e., s.186 Ayrıca Seniha tipi Moran’a göre çelişkili bir tiptir. O, Seniha’nın çelişkili olmasını “tip” Seniha ile “birey” Seniha’yı bütünleştirme güçlüğü’nün üstesinden gelemeyen Yakup Kadri’ye bağlar. Bkz. a.g.e., ss.182-91

⁵⁸ Karaosmanoğlu, **Kıralık Konak**, s.100

⁵⁹ A.g.e., s.42

⁶⁰ A.g.e., s.167

⁶¹ A.g.e.,s.137

⁶² A.g.e., s.23

⁶³ A.g.e., s.174

sevme fikrinden utanç duyar. Artık onun için hayatın anlamı savaşa gitmektir.⁶⁴ Batılı değerlere(Seniha'ya) duyulan hayranlık Hakkı Celis'te (ulus sevgisi) derin bir etki yaratsa da bu uyanışın yapay bir uyanış olduğunu *Kiralık Konak*'ta zayıf bir tez olarak okuruz. Hakkı Celis hem milli ideale bağlı hem Batıya hayran bir kahraman olarak inandırıcı değildir.

Yakup Kadri romanda Hakkı Celis dışında herkesi "ulus ve yurt sevgisinden yoksun, kendi kişisel sorunlarıyla meşgul, yanlış değerlere saplanmış"⁶⁵ olarak verir. Hakkı Celis millet denilen şeyin "Naim Efendi gibi fosiller, Senihalar ve Faik Beyler gibi sefil iştahlı insanlar" olmadığını anlar. Bunlar milletin çürüten yanıdır. Bu kangren uzuvlar kesilmelidir.⁶⁶

Hakkı Celis'in ani uyanışı her alanda gerçekleşen bir uyanıştır. Ona önceleri inandığı sanat bile artık suni gelmektedir:

"Bu yavan, bu tuzsuz ve mayasız edebiyata-afedersiniz- bir tek isim bulabiliyorum: Zampara edebiyatı. Otuz yıldan beri kâh 'Edebiyat-ı Cedide', kâh 'Fecriati', şimdi de 'hece vezni cereyanı' adları altında hep bu çığır devam ediyor duruyor. (...)Doğrusu bütün bunlar, beni asıl şiirden, asıl edebiyattan bile nefret ettirdiler." "(...)milletin itikatlarını, gazalarını, hezimetlerini, elem ve neşatını terennüm eden o büyük halk ve millet şairleri benim için daima mübarektirler."⁶⁷

Yakup Kadri bu edebiyat akımlarından ilk ikisinde bulunur. Hatta Fecr-i Ati'nin kurucularındandır. Anlaşılan odur ki Hakkı Celis ile birlikte Yakup Kadri de uyanır. Yakup Kadri için asıl edebiyat artık Jakoben edebiyattır. Halk için yapılmayan edebiyat, edebiyat değildir. Jakoben edebi türler dışında bütün edebi türlerle birlikte Jakobenezme inanmayan bütün insanlar ötekileştirilir. Nasıl ki Naim Efendiler, Senihalar, Faik Beyler toplumun çürümüşleri olarak toplum dışına atılır, onlara hitap ettiği düşünülen edebiyat da toplum dışına itilir. Çürümüş ya da değil olan, ölen, değişen her şeyin topluma içkin olduğunu göz ardı eden bir tavır sergilenir.

Bir başka roman *Hüküm Gecesi*, II. Meşrutiyet dönemindeki politik oluşumları, sosyal yapının çözülmesini, yeni oluşan sosyal sınıfları, sivil-asker bürokratların egemen güçlerin desteğiyle yönetime el koymasını anlatır. Romanda kahramanların çevreyle çatışmaları iç dünyalarındaki çatışmalarla birlikte verilir. Olaylarla kişiler muhalif bir gazeteci olan Ahmet

⁶⁴ A.g.e., ss.151-3

⁶⁵ Moran, a.g.e., s.194

⁶⁶ Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, s.175

⁶⁷ A.g.e., ss.178-80

Kerim'in gözünden anlatılır. Romanda İttihat ve Terakki'nin siyasi oyunları, baskısı, kaba gücü olağan sayan yönetim anlayışı ile muhalefetin ikiye bölünmüşlüğü, çıkarıcılığı da verilir.⁶⁸

Niyazi Akı'ya göre, *Hüküm Gecesi* idealsiz, vatani gerçek haliyle tanımayan aydının kendi kendinden tiksinişini anlatır. *Hüküm Gecesi*'nde 1913'teki görüşler Ahmet Kerim'in değil, 1922'de köylüyle temasa geçerek *Düşmanın Yaktığı Köyler Ahalisine*'yi yazan Yakup Kadri'nindir.⁶⁹ Çünkü yazar köy ve köylü karşısında aydının durumunu ilk defa bu yazıyla araştırır. *Hüküm Gecesi*'nin yazarı 1920-1922 yıllarına ait fikirlerini 1913 yıllarına naklederek senkronik bir durum yaratır. *Hüküm Gecesi* 1927'de yazılmıştır, fakat roman olayın geçtiği yıllara, kısmen Cumhuriyet devri fikirleri ardından bir bakıştır. Bu durum, romanın fikir mimarisinde zaman bakımından bir plân zaafı yaratır.⁷⁰

Yaban'daki aydın-halk ayrılığına yapılan vurgu bu romanda da görülür. Yakup Kadri'nin tezi, bu kez Ahmet Kerim'in arkadaşı ve bir muhalif olan Hasip Bey'den duyulur, bu tez aynı zamanda Edmund Desmoulains'in sosyal tezidir: Türk Milletinin kafası değişmeden ona hangi idare şekli verilirse verilsin boşunadır.⁷¹

Ahmet Kerim adeta halktan tiksiniyordur. Halk, tek başına bir şey yapamayan aciz varlıktır. "Allahü Ekber!" nidalarıyla ihtilal olurken Ahmet Kerim, beyinsiz, yalancı sokak halkından nefret eder.⁷² O İttihat ve Terakki'yi, muhalefeti milli bir ideal yaratamamakla suçlar:

"İdealsizlik, idealsizlik!.. İsteddiğiniz kadar rejim değiştirin. İsteddiğiniz kadar adam getirip götürün, bu gemiyi yürütemezsiniz, çünkü kazanı yanmıyor. Çünkü, bu, merkezi hareketten yoksun bir cisimdir."⁷³

Romanda, Yakup Kadri, Jakoben tavrından dolayı sonradan kendisine yöneltilecek bütün eleştirileri, Jakoben bir ideoloji olan İttihatçılık için yapar. Bu eleştirileri Yakup Kadri'nin zihin bendeşi Ahmet Kerim'den duyarız: İttihat ve Terakki gençlikte ideal bırakmadığı gibi gençliğin var olan ideallerini de çalar; okullarda daha küçükken bel kemiği kırılmış, beyni uyuşturulmuş çocuklardan bir nesil yetiştirir. Bu gidiş, vatan ve hürriyet aşkını

⁶⁸ Atilla Özkırımlı yorumu için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, ss.16-7

⁶⁹ Yakup Kadri "*Düşmanın Yaktığı Köyler Ahalisine*"de düşmanın köylülere yaptıklarını unutmayacağını söyler: "Düşmanın gayz ve vahşeti sizin üstünüzden bir kaza gibi gelip geçti; fakat biz o gayzı, o vahşeti ve o düşmanı daima, daima içimizde taşıyoruz. Durmadan yanıp, durmadan tutuşuyoruz. Durmadan yağmaya, durmadan eza ve hakarete maruzuz; her dakika doğrulup, her dakika yıkılıyor." Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Erenlerin Bağından*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, ss.113-4

⁷⁰ Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, s.356

⁷¹ A.g.e., s.129

⁷² A.g.e., ss.223-7

⁷³ A.g.e.,s. 185

İttihatçılık taassubuna dönüştürür.⁷⁴ Yakup Kadri, *Hüküm Gecesi*'nde genelde İttihatçıların milli ideal yaratamaması fikrini anlatmaya çalışır. İttihatçılık, sokak palavracılığı, kuru sıkı kabadayılık ve demagogça atıp tutma; devlet ve hükümet işlerinde lâubalilik, millet arasında münafıklık, zulüm, vahşettir İttihatçılar aynı zamanda milli olmayan bir milliyetçiliği tekeline alan ütöplastlerdir.⁷⁵ Halkın kendiliğinden harekete geçeceğini ümit etmek ham hayalin üstünde, bir çeşit hezeyandır.⁷⁶ Hâlbuki umutsuz halkın yeni bir vatanseverlik hamlesine ihtiyacı vardır.⁷⁷ Yakup Kadri için, 1927'den bakıldığında, bu hamleyi gerçekleştiren ideoloji elbette ki Kemalizm'dir.

Yakup Kadri'nin hemen hemen bütün romanlarında eleştirilen bir halk vardır. *Kiralık Konak*'ta halk sevişen ve sevişenleri konuşanlardan ibaret bir halktır.⁷⁸ *Hüküm Gecesi*'nde halk, Ahmet Kerim'in günlük bir gazete yazarı ile kaldırım fahişesi arasındaki benzerlikleri düşünürken budalalığıyla her ikisine de sermaye olan bir halktır. Ahmet Kerim romanın sonunda halkın işlenmemiş kaba maden olduğunu söyler.⁷⁹ Bu maden Kemalist ideoloji ile işlenecektir. Ayrıca Kemalizm'in yakın ataları İttihatçıların gerçekleştiremediklerini de Kemalist ideoloji gerçekleştirecek, onların düştüğü hatalara düşmeyecektir.

İttihatçılar döneminde muhalefet susturulmuştur. Lütfi Bey'in kanunu (1909 Matbuat Kanunu) ile en hafif bir yerme ve kötöleme, bir gazetenin kapatılmasının yeterli sebebidir.⁸⁰

Romanın sonunda Ahmet Kerim, yaşananlar karşısında Türk olmaktan utanır. O dönemin aydını olarak hiçbir şey yapamamış bir sürgündür. Aynı utancı *Bir Sürgün*'de Doktor Hikmet de yaşar. 1927'ye geldiğinde Kemalizm bütün hamlelerini yapmasına rağmen ideolojinin ve Yakup Kadri'nin istediği bir Türk aydını henüz varlık gösterememiştir. İdeal halk ise hiç görünmez. Ona göre Türk milleti arafta kalmıştır. Yakup Kadri bu zavallı milletin, yeryüzünde böyle bir cezaya uğramak için ne günah işlediğini merak eder, durur. Artık İstanbul onun için Tanrı'nın gazabına uğramış bir Sodom, bir Gomore'dur.⁸¹

Sodom ve Gomore'da mütareke döneminde, günahkâr şehirde (İstanbul'da) yaşanan ahlaksızlık hat safhadadır. Yakup Kadri'nin günahkâr ilan ettiği halk *Sodom ve Gomore*'da, Berna Moran'ın ifadesiyle "kadını ve erkeğiyle alafranga züppe tipinin vardığı son aşamayı

⁷⁴ A.g.e., s.127

⁷⁵ A.g.e., s.207-8

⁷⁶ A.g.e., s.248

⁷⁷ A.g.e., s.239

⁷⁸ A.g.e.,s.71

⁷⁹ A.g.e., s.25

⁸⁰ A.g.e, s.133

⁸¹ A.g.e., s.212-8

sergilerler. Türk kızları ve kadınları düşman subaylarıyla aşk serüvenleri yaşamak için çırpınırlarken, çıkarlarını emperyalist itilaf devletlerinin zaferine bağlamış erkekler de her türlü rezilliğe hazırdılar.” İçlerinde fahişeler, eşcinseller, pezevenklik yapanlar vardır.⁸²

İngilizlerin himayesinde kumarhane işleten Atıf Bey İngiliz Captain Marlow’un hayalindeki Türk’tür.⁸³ Leyla’nın arkadaşı Nermin ise Amerikalı gazeteci Miss Fanny Moore ile aşk yaşar ve sonunda Amerika’ya kaçarlar.⁸⁴ Tanzimat devrinin alafranga Türkü olan Sami Bey, Türk’ten başka her milletin gücüne inanan,⁸⁵ işlerinin hep yabancılarla olması nedeniyle kızı Leyla’yı bir İngiliz subayı olan Captain Gerald Jackson Read’e sunmaktan çekinmeyen bir babadır.⁸⁶ Romanda tek ahlaklı tip, milli duygular taşıyan yeni insan Necdet’tir.

Kiralık Konak’taki Hakkı Celis’in yerini *Sodom ve Gomore*’da Necdet alır. Necdet’in de Hakkı Celis gibi memnuniyetsiz olduğu yeni âlem içinde yeni insana dönüşmesini sağlayan, “Mustafa Kemal’in adını söylerken sesi titremesine neden olan”⁸⁷ şey yurduna ve ulusuna olan sevgisidir. Necdet romanda milli ideale inanan tek kişidir. Onun karşısında Türk kızı Leyla, İngiliz terbiye ve kültürü ile yetişmiş, züppe, şımarık ve bilinçsizdir. İngiliz subayı Captain Jackson Read’le ilişkisi ile dile düşmekle övünür.⁸⁸

Leyla’nın dayısının oğlu ve nişanlısı olan Necdet mutaassıp bir İngiliz düşmanıdır. Mütarekeden sonra, Lloyd George siyaseti karşısında Türk aydınının kalbinde, Necdet’te milli bir kin uyanması için, Leyla başta olmak üzere pek çok sebep vardır.⁸⁹

Necdet, Macid gibi hissi bir puttur. Necdet yaşananlar ve Leyla’nın yaptıkları karşısında yaptığı tek şey milli kininden beslenmektir. Daha sonra Sakarya zaferi haberleriyle Necdet, günahlarının kefaretni ödeme arzusuyla Anadolu’ya gitme isteği duyar. Garp medeniyetinin bütün lağımı İstanbul’a boşalmıştır, Anadolu ise henüz zapt olunmamış ve temizdir. İstanbul’da “Kızlarımızı, karılarımızı ve dudak yüzü görmemiş nazlı sevgililerimizi ellerimizden aldılar ve onlara gözlerimizin önünde istediklerini yaptırdılar ve kız kızla, erkeği erkekle kızıştırdılar ve bütün tabii zevklerin zehrini, ıstırabını, azabını kattılar... Ben işte bu utanılacak ve yüz karartıcı yerden geliyorum. Bu meydanın en gülünç, en maskara oyuncularından biriyim... Bir pula satılmış kıymetsiz esirleriz...”⁹⁰

⁸² Moran a.g.e., s.264

⁸³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, 24.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.150

⁸⁴ A.g.e., s.257

⁸⁵ A.g.e., s.288

⁸⁶ A.g.e., s.73

⁸⁷ A.g.e., s.285

⁸⁸ Moran, a.g.e., ss.265-6

⁸⁹ Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, ss.23-4

⁹⁰ A.g.e., ss.192-4

Ölmek fırsatını kaybettiği düşüncesi Necdet'e ezilip geçilmesi gereken bir böcek gibi hissettirir. Yakup Kadri için ölmek lazım geldiği zaman ölmesini bilmeyen bir adamdan daha iğrenç bir şey yoktur.⁹¹ Leyla'nın aşkı yüzünden düştüğü durumu mili mücadelede aktif rol alan arkadaşı Cemil Kami'ye anlattığında o Necdet'in haline tiksinererek bakar. Artık onun karşısında bir sokak köpeği konumundadır.

Olanlar karşısında Necdet'e mutluluk veren tek şey Türk askerinin galibiyetidir.⁹² İstiklal Harbi kazanıldığı vakit iliklerine kadar çürüten İstanbul, bu çağdaş Sodom, bu asi Gomore tutuşup yanacak, ateş her şeyi temizleyecektir.⁹³ Halk tuzlu ve baharlı denizin içinde kanayan bir zerre haline girmiştir. Ferdi şuur milli şuurun içinde kaybolup gitmiştir. Bu eriyiş ilahi bir mutluluktur.⁹⁴ Türk ordusunun milli zaferi, Necdet'in Leyla ve çürümüşlük karşısındaki zaferidir.

İstanbul, çürüyen başkenttir; bu çürümüşlüğe karşılık yeni bir millet oluşmaktadır; yeni milletin yeni başkenti Ankara'dır. Yakup Kadri, yeni milleti *Ankara* romanında verecektir. '*Sodom ve Gomore*'da işgal döneminin İstanbul'daki etkileri, '*Yaban*'da ise köydeki etkileri anlatılır. Halk bu romanlarda hep eleştirilendir.

"Burada Türk milleti Beni İsrail'i andırır." İsrail kabilesi, peygamberlere kulak asmayarak Tanrı'nın sözünden çıktıkları, günaha saptıkları zaman Tanrı'nın gazabına uğrarlar: Sodom ve Gomore kentlerinde olduğu gibi." Yakup Kadri, *Kıralık Konak, Sodom ve Gomore* gibi romanlarında Kutsal Kitaba vurgu yapar. Bu, Kutsal Kitabın kendisini çok etkilediğini gösterir. İncil'den yaptığı alıntılarla Türkiye'de yaşananlar arasında bir ilişki kurar. İsa Yahudileri imana getirmeye, onları kurtarmaya çalışır, bir dirençle karşılaşır. Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal kurtarıcılık görevini üstlenir. Halifeye bağlı olan kesim de onun karşısındadır. İsa kendini iyi bir çobana benzetir.⁹⁵ Yakup Kadri için Çoban "Ankara'nın yalçın kayası üstünden seslenen" Mustafa Kemal'dir.⁹⁶

Yaban'da "Aydın ile köylü arasındaki uzaklığın romanın tezi olduğunu ileri süren eleştirmenler; bu kopukluğu, Osmanlı döneminde olduğu gibi, yalnızca kültür ikiliğinden doğan bir kopukluk gibi görürler. *Yaban*'da vurgulanan asıl karşıtlık, vatani kurtarmak için

⁹¹ A.g.e., ss.262-3

⁹² A.g.e., s.285

⁹³ A.g.e., ss.260-8

⁹⁴ A.g.e., s.281

⁹⁵ Moran, a.g.e., ss.205-8

⁹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, 46-49.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.109

savaşan ilerici aydınlarla Kurtuluş Savaşı'na inanmayan gerici köylüler arasındadır.”⁹⁷ Bu karşıtlık ve tek kurtarıcının çoban Mustafa Kemal olması fikri romanın tezidir. Ahmet Cemal ise Yakup Kadri'dir. Yaban Ahmet Celal, köylüyle fakat köylüden uzak, yalnız, idealleriyle onları yargılama hakkına sahip bir efendidir.⁹⁸

Ahmet Celal Yakup Kadri'nin romanlarındaki tek subay baş kahramandır.⁹⁹ *Yaban* resmi kanon yazarı Yakup Kadri'nin reel halkı reddederek militarist zihniyetli Türk aydını idealini öne çıkardığı Jakoben romanıdır.

Ahmet Celal, Birinci Dünya Savaşı'nda kolunu kaybeden bir subaydır ve bu yüzden Kurtuluş Savaşı'na katılamaz. O, emir eri Mehmet Ali ile birlikte onun köyüne gelir. Köyü ve köylüyü Ahmet Cemal'in düşmanca gözlemlerini kaydettiği günlüğünden okuruz.

Karaosmanoğlu, bütün roman boyunca kuru, hastalıklı, pis ve çorak bir doğa imgesi yaratırken bir yandan da çeşitli yollardan köylüleri bu doğayla bütünleştirerek fizik plandaki olumsuz nitelikleri moral plana da yansıtır.¹⁰⁰ Öyle ki Anadolu'ya ait doğadan bile nefretini okuruz *Yaban*'da.

Boz topraklar çürümüş, pıhtılaşmış, bir cerahat gibi ılıktır; tepeler, birer urdur. Boş, lüzumsuz fezada, hiçbir kuş geçmez.¹⁰¹ Orta Anadolu'da köy donmuş bir konaktır. Burada, mesafe insanı yutmuştur ve insan mesafe içinde, dehşetten donar. Dünya, uzun bir şerittir. Bu şerit burada başlar ve burada biter. Kadın, kız denilmeye layık bir yaratık yoktur. Herkes yabandır, köylüler için de, Ahmet Celal yabandır. Türk “entelektüel”i, Türk ülkesinde bir

⁹⁷ Moran, a.g.e., s.204 Moretti'ye göre, ulusal *topos*'lar üzerine oturtulmuş romanlar, romancının ideolojisine uygun ülke, yurt, anavatan, memleket toprakları anlatan romanlardır. Modern devletin *topos*'u, bu romanlarda çekici bir yuvaya dönüştürülür. Anadolu tema'sıyla yazılan romanlarda yolculuk ve imtihan motifi vardır. Yolculuk vatanseverin yolculuğudur, bu yolculuk savaşmak, hizmet etmek için Anadolu'ya yapılan yolculuktur. İmtihan ise kutsal bir görev olarak ulus ve ulusun kurucu babası Atatürk'e sadakatin kanıtlanmasının gerektiği bir sınavdır. Mustafa Kemal'in koyduğu hedefe ulaşma yolundaki şevkleri düşünüldüğünde bu zorlu ve imkânsız olmayan bir görevdir. Milliyetçi ülkülerle Anadolu'ya gidenler halkla aralarındaki uçurumun kapatılamaz olduğunu farkına varır. Öncü kahramanlar için bu hayal kırıklığının bütün suçlusu halktır. Çünkü halk milliyetçi bilinçten yoksun, işbirliğinden uzaktır. Kahramanların Topophilia'sı (bir kişinin ülkesine duyduğu aşk), ülkenin gerçekleri keşfedildikçe topophobia'ya dönüşür. Topophobia, genç vatanseverlerde dönüştürmekte başarısız oldukları şeyi kontrol altına alma saplantısı doğurur. Anadolu tasvirlerinin altında bir topomania, yani anavatanı babaya layık kılacak bir dahili sömürgeci tutum yatar. F. Jameson bu noktada bütün Üçüncü Dünya ülkesi romanlarının milli alegoriler olduğunu söyler. Bkz. Jale Parla, “Alegoriden Mesel'e: Türk Romanında Anadolu'nun Kayıtları”, Z.Tül Akbal Süalp, Aslı Güneş (Edt.ler), *Taşrada Var Bir Zaman Taşra Kavramı Üzerine Tartışmalar*, Çitilembik Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 67-86, ss.67-9

⁹⁸ Ahmet Cemal'de olduğu gibi Yakup Kadri'nin nerdeyse bütün zihin benzedişleri yalnız hissi Türklere dir. Moran'ın deyişiyle Yakup Kadri'nin “kahramanları hep, bireyci, çıkarıcı, yozlaşmış insanlar arasında ‘yalnız’ kişilerdir. Ancak kendilerini bir bütünün(ulusun) parçası olarak görebildikleri zaman aşk ve tutkularından ve kişisel mutsuzluklarından kurtulurlar.” Bkz. Moran, a.g.e., s.266

⁹⁹ Necdet ve Hakkı Celis sonradan asker olur, Hikmet doktor, Ahmet Kerim ise gazetecidir.

¹⁰⁰ Moran, a.g.e., s.214-5

¹⁰¹ Karaosmanoğlu, *Yaban*, ss.20-30

garip yalnız kişidir. Okumuş bir İstanbul çocuğu ile Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı bir Pencaplı arasındaki farktan daha büyüktür.¹⁰²

“Terbiye görmemiş, galiz, iğrenç, çirkin bir goril sürüsü” olarak nitelediği köylüler onun gözünde “yırtıcı ve barbar” bile değildirler. Bu köy illet ve sakatlık yuvasıdır.¹⁰³

Moran, *Yaban*'ın satırlarına yayılmış, Yakup Kadri'nin köylü için kullandığı pek çok hayvan benzetmesi için şu yorumu yapar: “Diyebilirim ki hiçbir romanda insanları anlatmak için hayvanlara bu denli çok başvurulmamıştır.”¹⁰⁴

Ahmet Celal'i bu köyden kurtaracak yegâne halaskar Anadolu ordusudur. Sürünün kurtarıcısı ise Ankara'daki çobandır. Ama o gün geldiğinde ne kendisinin ne de köylünün o sürüde olacağına inanmaktadır. Köylü Mustafa Kemal'e, Ahmet Celal de köylüye düşmanken kaynaşmaları da imkânsızdır.

Moran “Yakup Kadri, Anadolu köylüsünü kötü göstermek için neden bu kadar çabalar?” diye sorar ve bunu Yakup Kadri'nin Kemalist ideolojiyi benimsemesine bağlar. 1922 ile 1932 yılları Yakup Kadri'nin desteklediği devrimlerin yapıldığı yıllardır, geleneklerine ve İslam'a bağlı Anadolu köylüsü ise bu devrimleri benimsemez. Yani *Yaban*'daki köylü, 1932 yılında Kadrocu Yakup Kadri'nin tutuculuğun ve gericiliğin kaynağı olarak gördüğü Anadolu köylüsüdür. 1932'nin Yakup Kadri'si demek, Kadro dergisinin imtiyaz sahibi, Kadrocuların görüşlerini paylaşan Yakup Kadri demektir. Kadronun çıkış amacına uygun olarak otoriter bir yönetimle devrimler sürdürülecek, yeni bir ulus meydana getirilecektir. Yeni ulusu Anadolu köylüsü oluşturacağına göre bunları dönüştürecek aydın bürokratların “malzeme”yi tanınmaları gerekir. Vedat Nedim,¹⁰⁵ bu “malzemeyi” cesaretle

¹⁰² A.g.e., ss.32-6

¹⁰³ A.g.e., ss.18-9

¹⁰⁴ Moran, a.g.e., s.212

¹⁰⁵ *Vedat Nedim TÖR*(1897-1985): 1897'de İstanbul'da doğar. 1916'da Galatasaray Sultanisi'nden mezun olur. Yükseköğrenimini ve ekonomi üzerine doktorasını Berlin Üniversitesi'nde yapar. Almanya'da öğrenimi sırasında Werner Sombart'ın “Kapitalizm Tarihi” derslerinden etkilenmiştir. Orada *Kurtuluş* adlı sol gruba girerek aynı adlı yayıncının çıkartılmasında rol oynar. 1920'de Komintern'in Moskova'da yapılan 4. Kongresine İstanbul temsilcisi olarak katılır. 1922'de Türkiye'ye döner. 1923'te “*Aydınlık*” dergisinde yazmaya başlar. *Kadro* akımı içinde gelişen fikirleri *Aydınlık*'ta işler. 1925'te Komünist tevkifatı üzerine Şefik Hüsnü Viyana'ya kaçar. Şefik Hüsnü'nün isteği ile Türkiye'deki Komünist Partisi'nin Genel sekreterliği görevini üstlenir. Milliyetçilik ideolojisine bağlılığından Komintern'le ve Şefik Hüsnü ile anlaşmazlığa düşer. 1927'deki Komünist tevkifatı içinde o da vardır. Gerek tevkifat esnasında gerekse yargılama esnasında yaptığı açıklamalardan dolayı “muhabir” olarak nitelendirilir ve sol çevreden tecrit edilir. O da öteki Kadrocular gibi iktidara yanaşmış Kemalizm'e bir liman olarak sığınmıştır. Fikirlerini Kemalizm adına sergilemeye başlar. Bkz. Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, ss.41-3 1944'te Yapı Kredi Bankası'nda kültür işleri danışmanı olarak çalışmaya başlayan Tör, 1970'te Akbank'ın kültür danışmanlığı görevini üstlenir. Ölümüne kadar ilgisini sanat ve kültür alanlarında yoğunlaştırır, çocuklar için dergiler de yayımlar. 1985'te ölür. Bkz. Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi Ulusçu Bir Sol Akım*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.233

tanıttığı için Yakup Kadri'yi över, *Yaban*'la artık ne olduğu bilinen köylü için "ona teknik aşısı yapacağız." der. *Yaban*'daki köylü, 1930'lardaki yönetici sınıftan bir aydın bürokratin kafasındaki Anadolu'nun simgesidir.¹⁰⁶

Yakup Kadri *Yaban*'ın önsözünde *Yaban*'a yapılan eleştirilere "özrü kabahatinden büyük" dedirten bir cevap verir. *Yaban*'a yöneltilen suç, kitabın köylü aleyhtarı olması, köylünün maddi ve manevi sefaletinin entelektüel ağızdan aşağılanmasıdır. Köylünün içinde bulunduğu durum için aydınlara seslenir: "Bunun sebebi, Türk aydını gene, sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksilmek hakkını kendinde buluyorsun. (...)Anadolu halkının bir ruhu vardı; nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı; işletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın, O, katı toprakla kuru göğün arasında yabancı bir ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin! Ne ektin ki, ne biçeceksin?..."¹⁰⁷

Yaban yayınlandığında Yakup Kadri'nin de dediği gibi pek çok eleştiriyle karşılaşır. Buna karşılık *Kadro* cephesinden "*Kadro* dergisi *Yaban*'ı koruma hareketi başlatır!" dedirtecek savunmalar gelir:

Vedat Nedim *Kadro* dergisindeki yazısında *Yaban*'ın Türk köyü ve köylüsüne örülen edebiyat maskesini erkek bir jestle alaşağı ettiğini yazar. Yakup Kadri muhakkak ki, bir Halk Düşmanı'dır. Ibsen'de de doğruları söyleyen doktor "halk düşmanı" diye taşlanır. Köksüz münnevvere bir sille aşkeder *Yaban*. O, inkılâba uzanan plastik bir işaret parmağıdır. "Türk köylüsü yüzüstü ve yapayalnız bırakılmaz artık. *Yaban*, *Kadro*'ya göre ilk orijinal Türk romanıdır. "Napoleon, Goethe'yi gördüğünde nasıl ki "İşte insan!" demiştir. *Yaban*'ı okuyan ileri Türk aydını da: "İşte bir roman!" diyecektir.¹⁰⁸

İlhan'a göre, eski, bir yamadır, eskiyi inkârla işe başlayan yeni hareket tam katıksız bir inkılâptır; *Yaban* okunacağı gibi okunmayıp tezi de özlü bir tenkitle karşılanmamıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Moran, a.g.e., ss.215-8

¹⁰⁷ Karaosmanoğlu, *Yaban*, s.10

¹⁰⁸ Vedat Nedim, "İşte Bir Roman: *Yaban*", *Kadro* 16, Nisan 1933, haz. Cem Alpar, *Kadro* 1933-C.2 (tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara,1982, ss.47-9, ss.47-9

¹⁰⁹ Mehmet İlhan, "İnkılâbı Bilmek", *Kadro* 18, Haziran 1933 Özel Sayı, haz. Cem Alpar, *Kadro* 1933-C.2 (tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.65-6, ss.65-6

Şevket Süreyya'ya¹¹⁰ göre, *Yaban* milli bir romandır. Milli roman, sosyal bir örgüsü olan, bu örgünün de milli olduğu romandır. *Yaban* Türk stepinde, Türk insanının hikâyesidir. Türk, bozkır çocuğudur ve bozkırdan doğan Türk milletidir. Türk aydını *Yaban*'ı yadırgasa da okumalıdır. *Yaban* milli edebiyatın, bir devrin başıdır, açılan bu devirde aydınının bir vazifesi vardır. İnkılâp edebiyatı gürültü ve heyecan edebiyatıdır.¹¹¹

Kemalist devrimle toplumda bir yanda Batı özentili bir yaşamı sürdürenler, diğer yanda yığınlar vardır. Bu ikilem, Yakup Kadri'nin *Ankara* romanındaki Cumhuriyet Balosu bölümünde verilir. Ankara Palas'taki baloda fraklı, smokinli erkekler; tuvaletli, mücevherle donanmış kadınlar, otelin kapısı önünde hayretle izleyen kasketli, yamalı pantolonlu, çarıklı yığınlar vardır.¹¹² *Ankara*, çarıklıların smokinlilere dönüşmesini anlatan/dileyen bir külkedisi masalıdır.

Ortodoksinin, Türk milletinin kalbi masal, kutsal kenti Ankara'dır. Yakup Kadri Ankara'yı öylesine yüceltir ki Ankara Türk'ün Vatikan'ıdır hissini verir. Her vatanperver, koynunda Wilson'un 14 maddelik muskasını¹¹³ taşıyan müridi olmalıdır *Ankara*'nın. Romanda Ankara anlatılırken muskanın taşıyıcısı bir vatanperver ve Yakup Kadri'nin zihin bendeşi Selma onun fikirlerini bize iletir: "Biz, buraya medeniyet getiriyoruz. (...) Hepimiz Türk değil miyiz? (...) bizi kendilerinden saymıyorlar, bize "yabanlar" diyorlar." Selma'nın her şeyi ve herkesi yadırgayan bir tavrı vardır.¹¹⁴

¹¹⁰ Şevket Süreyya Aydemir (1897-1975): Edirne'de topraksız bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Aydemir, öğretmenlik eğitimi alır. 1897-1914 yılları İmparatorluğun savaş yıllarıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesinde savaşır. 1919-1921 yılları arasında Azerbaycan'ın Nuha kasabasında öğretmenlik yapar.1920'de Komünist Parti'ye katılır. Moskova'da Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi'nde(KUTV) yüksek öğrenim görür. Bu dönemde üniversitenin öğrenci temsilcisi olarak Komintern toplantılarına katılır. 1923'te eğitimini tamamlayarak İstanbul'a döner. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na (TİÇSF) katılır. *Aydınlık*'ta yazar. 1925'te tutuklanarak mahkum edilir. 1926'da infaz yasasındaki değişiklikten yararlanıp serbest kalsa da 1927'de tekrar tutuklanır. Kısa süre sonra serbest bırakılır ve TİÇSF'den bütün bağlarını koparır. O sosyalist düşüncesini sorgulayarak 'Milli Kurtuluş Hareketi' tartışmasının öncülüğünü yapar. Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalışır, Ankara Ticaret Lisesi'nde müdürlük yapar. 1929'da Türk Ocakları'nda ideolojik konularda konuşma yapar ve *İnkılap ve Kadro* adı altında raporlaştırır. Bu raporunu zamanın ileri gelenlerine göndererek, bir anlamda Kemalist yönetimin tepkilerini ölçer. 1932-34 yıllarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge ile birlikte *Kadro* dergisini çıkarır. 1929-37 yılları arasında Ankara Ticaret Lisesi'nde müdür olur. 1937-39 yıllarında sırasıyla Ankara İktisat Müdürü, İktisat Vekaleti Sanayi Tetkik Heyeti Başkanı olarak görev yapar. 1946'da Tökin ile "Kadrocu Plan" olarak anılacak olan bir sanayi planı raporu hazırlar, ama uygulanmaya konmaz. 1947-51 yıllarında Ulaştırma Genel Müdürlüğü'nde müfettiş olarak görev yapan Aydemir, Demokrat Parti'nin zorlamasıyla emekli olur. Günlük gazetelerde yazmaya başlar. Kadrocu tartışmalara benzer konularda *Yön* dergisinde yazar. 1976'da ölür. Bkz. Mustafa Türkeş, a.g.e., ss.229-31

¹¹¹Şevket Süreyya, "Yaban" Kadro 18, Haziran 1933, Özel Sayı haz. Cem Alpar, Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982,ss.80-7 ss.81-7

¹¹² Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.340

¹¹³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, 27.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.41

¹¹⁴ A.g.e., s.31

Selma'nın "Sanki vatan yalnız İstanbul'dan ibaretmiş; sanki biz burada gurbette imişiz gibi." sözü muska taşıyıcıları ile "ötekiler" arasındaki klasik uçurumun ifadesidir. Bu uçurumu Neşet Sabit ise "memleketin sahibi dağ başındaki oduncu çocuktur yalnız o, bu taşlar, bu topraklarla konuşmasını bilir; bu toprakların, bu taşların sırrı, yalnız ona açılır." diyerek anlatır.¹¹⁵

Selma Cumhuriyetin üç dönemi ile özdeş üç evlilik yapar. Her dönem, o dönemin idealini yansıtan eşi olur. Selma'nın ilk eşi Banka şefi Ahmet Nazif, ikinci eşi Binbaşı Hakkı Bey'dir. Selma ideal-dışı olan iki eşini hayatının dışına atar. Bu, ideal-dışı halkın da hayatın dışına fırlatılışdır. Ve ideal olan Neşet Sabit hayata buyur edilir. Romanın sonunda anlaşılan, Cumhuriyetin ideal kadın tipi olarak verilen Sema'nın, ideal olana ulaşan ideal fahişe tip olduğudur.

Cumhuriyetin muskasının taşıyıcılarının buluşma adresi olan baloda bir adam, muharrir Neşet Sabit'e ideolojinin Jakoben söylemini özetler. *Yaban*'a yapılan ağır eleştirilerden sonra Yakup Kadri "yukarıdan aşağıya" tezini daha yumuşatılmış olarak söylemenin yolunu kendince bulmuş gibidir. Fakat bu bir yanılgıdır: Demokrasinin kanuniyeti aşağıdan yukarıya doğrudur. Bunun tersi *katastroftur*. "Halka doğru" lafının hakiki manası halkı kendine doğru çekmektir.¹¹⁶

Romanda Onuncu Yıl Nutku'nu dinleyiş, yaşananları ve hissedilenleri veren cümleler bir başlangıç iddiası olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratılışının modern çağla bütünlüğü anlatılır ve Mustafa Kemal, Selma'nın olmazları olduran güçlü kahramanıdır. Selma'nın Nutuk'u dinlerken hissettikleri romanda şöyle anlatılır:

Bu, bir "*dünyanın ikinci yaratılışı*" idi. Bundan dört yıl evvel yüzünü gördüğü ve sesini işittiği Tanrı, aydınlığa, ol! demişti; aydınlık oluyordu. Suya ol' demişti, su oluyordu ve "*Suların arasında Levh olsun,*" demişti. Levh, meydana gelmişti ve "*tohum verir nebatı ve yeryüzünde tohumu kendisinden olarak cinsine göre yemiş veren ağaçlar husule gelsin*" demişti ve "*tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti.*"¹¹⁷

Neşet Sabit için, yeni cemiyet gibi yeni insanda kaza ve kadere bırakılmış hiçbir taraf olamaz. Her şey akıl ve irade işidir ve yeni insan, ki o tam insan demektir, kendi benliğine iradesiyle egemen olmasını bilecektir. Kader ve kaza, baht, tesadüf, cin ve peri masallarındaki tabirler mecaz olacaktır. Çünkü insan, kendi alinyazısını yazacak ve kaza, kader kendi arzusu,

¹¹⁵ A.g.e., ss.78-80

¹¹⁶ A.g.e., s.113-4

¹¹⁷ A.g.e.,s.174

iradesi olacaktır.¹¹⁸ Bu yeni insanı yaratmanın gururunu Neşet Sabit şöyle anlatır: “Yeni bir nesle biz vücut verdik. Onu bizim neslimiz yarattı.”¹¹⁹ Bu sözlerle Yakup Kadri'nin Selma'nın olduğu gibi Neşet Sabit'in de zihin bendeşi olduğu anlaşılır.

1937'ye gelindiğinde hala Kemalist idealleri tam olarak gerçekleştirememenin acısını anlatır *Ankara*. Romandaki tez: Kahramanları ele geçirir gibi reel halkı ele geçirip *Ankara*'da Kemalizm'e teslim etmek gerekir.

Ankara ütopyasında gerçekleşmeyen ideallerin gerçekleşememe nedenleri *Panorama*'da verilir. Niyazi Akı'ya göre, Yakup Kadri'ye *Panorama*'yı yazdıran neden, *Yaban* ve *Ankara*'da anlatılan inkılâp ve milli mücadele ruhunda sezdiği gevşemedir.¹²⁰

M. Sunullah Arısoy'a göre, *Panorama*'nın tezi, “devrim henüz sağlam bir temele oturtulamamış”tır. Devriminin karşılaştığı tehlikeler vardır. Yüzeysel tedbir ya da aldatmacalarla devrimin kök saldığını düşünmek bir yanılgıdır. Romanda Cumhuriyet'in ilanından bu yana yaşanan siyasal, kültürel oluşumların, yanlışlıkların, kuşaklar arası dünya görüşü ayrılıklarının, ülkücülüklerin, çıkarıcılıkların tablosu çizilir. *Panorama* ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı bir uyarıdır.¹²¹

Zoraki diplomat Yakup Kadri'nin Kemalist devrimi gerçekleştiren kadrolarla hesaplaşmasının romanı *Panorama*'da yaşadığı hayal kırıklığının nedenlerini anlatır. Yakup Kadri romanda 1933-1950 yılları arasında toplumun “Panorama”sını verir. 1933'lerin *Kadro* idealinden uzaklaşılmasını ve sosyal, siyasal alanda yaşanan olumsuzlukların kabahatlilerini sorgular. Yakup Kadri'nin bu suçlu arayışı *Yaban*'daki tezine dayanır.¹²²

Romanda zihin bendeşlerinden biri olan örnek milletvekili Halil Ramiz'in kötümserliği, Yakup Kadri'nin kötümserliğidir. Halil Ramiz “Orta Anadolu'nun kasvetli” manzarasını düşündüğünde Kemalist devrimin ortaya koyduklarını düşündükçe bunları takdir etmekten vazgeçmez. Ona göre, Kemalizm çorak vatan topraklarına henüz kök salamamıştır. O, şefe ve şefin devrimine sadakatle bağlıdır.¹²³ Ancak devrime sadık olanlar Kemalizm'in ideallerini gelecek nesillerin genesisi olmasını sağlayabilirler.

Yakup Kadri milletvekili Neşet Sabit'i olumsuz bir tip olarak ideal milletvekili olan Halil Ramiz'in karşısına koyar. Neşet Sabit ve onun gibilere göre İnkılâp olup bitmiş, inkılâp

¹¹⁸ A.g.e., ss.190-1

¹¹⁹ A.g.e., s.219

¹²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, ss.581-6

¹²¹ A.g.e., ss.588-9

¹²² Atilla Özkırımlı'nın yorumu için bkz. a.g.e., ss.13-5

¹²³ A.g.e., s.45-7

prensipleri kanunlaşmış; sağlam temeller üstünde yeni ve ileri bir cemiyet binası kurulmuştur. Bunun alt katında bazı fosiller daha birkaç zaman için bir şeyler homurdanabilir fakat bu homurtular hiçbir yankı uyandıramaz.¹²⁴

Panorama'da altmış yaşındaki Tahincizade Hacı Emin Efendi bu fosillerden biri olarak anlatılır. O, Şapka Kanunu'nca çarpılır, kanundan sonra evinden dışarı adım atmaz.¹²⁵ O, Soyadı Kanunu'nu kabul etmeyen, evin besleme kızı Fatma'yla imam nikahıyla evlenen, irticanın temsilcisi bir yobazdır.¹²⁶ Mustafa Kemal'e Atatürk demeyi de reddeder. Mustafa Kemal, Tahincizade için, ölümünden sonra alaycı bir sırtış eşliğinde "rahmetli"dir artık. Romanda onun gözünden olayların panoraması şöyle verilir:

Rahmetli... Evet Allah rahmet etsin dedi. Meğer beterin beteri varmış ve gelen, gideni aratırmış. Onun zamanında hiç değilse nereye gittiğimiz malumdu. Aldatma, avutma denilen şey yoktu. Ya bu deveyi güderdin, ya da benim gibi bu diyardan giderdin. Kastamonu'da halkı topladı; elinde tuttuğu şapkayı gösterdi; dobra dobra: "Bunun adına şapka derler. İşte ben onu başıma geçiriyorum. Siz de bundan sonra fesi sarığı atıp bunu giyeceksiniz!" dedi. Onun arkasından Kur'an yazısını kaldırdı. Daha sonra Ezan-ı Şerif'te 'Allahüekber, Allahüekber demeyi yasak etti. Yerine bilmem ne laflar koydu. Emme, bütün bunları Haccac-ı Zalim gibi kellesini koltuğunun altına alarak yaptı. Şimdikiler öyle mi? İşler hep yalan dolan; hep münafıklık, hep mürailik. (...)Hem onun yolunda yürüyoruz, derler, hem de gölgelerinden korkarlar. Kollarına en ufak bir hata gelsin istemezler. Sağa sola baş verip kuyruk sallarlar. Yok bundan sonra halka eza cefa edilmeyecekmiş; daima halkın dilediği olacakmış. Yok, köylü zaruretten kurtarılacakmış. Yok devlet burnunu her işe sokmayacakmış; herkes alış-verişinde serbest bırakılacakmış. Ne bileyim daha ne karın ağrısı. (...)Üç yıldır bu milleti hep böyle boş vaatlerle kandırıp dururlar; aldatıp dururlar ve bu Karagöz perdesinin arkasında yine bildikleri oyunları oynarlar. Başını sokacak evi, namazını kılacak mescidi olmayan köylüye zorla taş taşıtırıp saray gibi mektep binaları yaptırurlar. Başlarına, sözüm ona hoca diye elin cahillerini musallat ederler. Bunları yedireceksin, içireceksin, derler. Çiftçinin, buğdayını yok pahasına alıp, elaleme diledikleri fiyata satarlar. Derken, bu da yetmiyormuş gibi, başımıza bir iaşe belası da çıkardılar. Bizi işimizde, gücümüzde serbest bırakmak şöyle dursun çoluk çocuğumuzun nafakasına bile el koymaya kalkıştılar. Bizden ambarımızın, kilerimizin hesabını sordular. Vakıa, başa çıkamayacaklarını anlayınca vazgeçtiler. Vazgeçtiler emme ahalide ne gönül rahatı ne emniyet kaldı. Fakir fukaranın yüreği bugünkü kadar ekmeğe hasret kalacağım diye tir tir titreyip batıyor. İçlerinden biri ağzını açıp bir şey söyleyecek oldu mu, vay haline... Vatan hainliğinden tut da düşman casusluğuna kadar türlü töhmetler altında eziliyor. Neymiş? Yok, muharebe varmış. Yok, memleket büyük bir tehlike karşısındaymış. Devlet bu tehlikeyi önlemek için bilmem kaç yüz bin kişilik bir ordu toplamış; her şeyden önce bu ordunun yiyeceğini, giyeceğini, topunu tüfeğini düşünmek lazım. Harp varmış, var emme, bize dokunan kim? Bizim canımıza malımıza hangi devlet göz dikmiş? Bu malûm değil. Yıllarca Almanya, Almanya diye herkesin gözünü korkuttular. Bir de baktık ki bu da yalanmış. Almanlardan bize hiçbir zarar gelmezmiş. İşte ümmeti Muhammed'i ezmek için şimdi bakalım ne bahane bulacaklar?¹²⁷

¹²⁴ A.g.e., s.23

¹²⁵ A.g.e., s.46

¹²⁶ A.g.e., s.582

¹²⁷ A.g.e., ss.424-5

Yakup Kadri en başından beri romanlarında bu zihniyette olanları ideal olanla değiştirme çabasındadır. Kemalizm'in ötekilerini değiştirme esnasında kendilerine yapılanlara karşılık vereceği endişesiyle gelecekte olacakların kaygısını Yakup Kadri şöyle dile getirir: "Atatürk'ün heykellerine saldırıyorlar; yarın açıktan açığa, O'nun yolunda yürüyenlerin kellelerini uçurmaya kalkışacaklardır."¹²⁸

Nitekim 1950'de seçim sonrası Ahmet Nazmi ve Fuat bu zihniyetler tarafından öldürülür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin softaların elinde ne hale geleceğini anlatmaya çalışan *Panorama* Türk aydını ve cumhuriyetin koruyucuları olan ideal halk için temel bir kitap, bir vasiyettir.

İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü olan Cahit Halid ile Diyarbakır Lisesi'nde edebiyat ve felsefe hocası olan Ahmet Nazmi arasındaki mektuplaşmalarda, Yakup Kadri Jakoben fikirlerini ortaya koyar. Cahit Halid mektubunda: "...pek tabidir ki birtakım prensiplerin formüllerinden ibaret olan kanunlar, valilere, polislere, jandarmalara verilen emirler, ülkenin yeni baştan kurulması ve on sekiz milyonluk bir milletin yekpare bir blok halinde harekete getirilmesi manasını ifade eden Kemalist inkılâbını yürütüp başarmaya kâfi gelmez. İnkılâp bir zoru gerektirir ama "zorlama", yalnız "fikirden gelen bir zorlama, yalnız fikir zorudur."¹²⁹

Ahmet Nazmi, Cahit Halid'in bir mektubuna verdiği cevapta, Fransız muharriri Benda'nın koyu milliyetçilere çattığını yazar. Benda, halkı taassuba sürükleyen kalem sahiplerini sosyal ihanetle suçlar. Sonucu şüpheli bir "yeni nizam" için kalem sahipleri mevcut nizamın temellerini sarstmaktadır. Tarihin kaydettiği nice felaketler halkın bu tarzda zehirlenmesi sonucunda kaydedilir. Fakat "Bir inkılâp nesli, bir fedai alayı demektir."¹³⁰ düşüncesinde olan Yakup Kadri, zihin bendeşi Ahmet Nazmi'nin ağzından şöyle devam eder: "Şu halde, ammenin ruhu üzerinde nüfuz sahibi olmak sanatını bilen ve ammenin fikirlerini istediği yere sürüklemek kudretine ermiş bir sanatkâr ya da bir muharririn tarih önündeki mesuliyeti; bir milletin mukadderatını idare eden herhangi bir devlet adamının o millet önündeki mesuliyetinden daha ağır, daha büyük olması lazım gelir. Şu yönden daha büyük, şu yönden daha ağır ki, devlet adamı işlediği hatanın cezasını görür; fakat muharrir, fikir hürriyeti namına, kanun önünde daima sorumsuzdur."¹³¹ *Panorama*'daki bu satırlar hazin satırlardır. Cemil Meriç'e göre *Panaroma*, bütün bir tarihe fırlatılan çamurdur.¹³² Mektupta

¹²⁸ A.g.e., s.571

¹²⁹ A.g.e., ss.111-4

¹³⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Tiyatro Eserleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.90

¹³¹ A.g.e.,214

¹³² Cemil Meriç, *Kırk Ambar Rümuz-ül Edeb*, c.1, 11.b., İletişim Yayınları, İstanbul,2009 s.316

daha sonra halka, zor yoluyla nasıl yön verilebilir ya da nasıl ihanet edilir, sorusuna cevap olabilecek ve *Ankara*'nın devamı olabilecek satırlar gelir:

“Evet, bir entelektüel her şeyden önce, halka doğru gitmek ya da halkı kendine doğru çekmek sanatını bilgisini itikadını halka yaymak, sözün kısası, kafasını ve ruhunu halkın menfaatlerine vakf etmek vazifesini yüklenmiştir. Bu noktada seninle tam bir anlayış halindeyim; daha doğrusu bu noktada, seninle (prensipte bakımından) hiçbir ayrı gayrılığım yoktur. Hele bu memleket gibi her şeyin yeni baştan yapılması, topraklar kadar kafalarında sürülüp işlenmesi, ekilip yeşertilmesi, adeta bir yangına yetişmek derecesinde “acil” zaruret şeklini aldığı bir yerde bu, istilaya uğramış bir vatani kurtarmaya koşmak vazifesi kadar söz götürmez itiraz ve itiraz kabul etmez bir boyunu borcudur. Bunun içindir ki çok defa, tarihin büyük fikir, iman ve ideal fedailerine bana, cenk meydanlarında en yüksek yiğitlik harikaları göstermiş kahramanlardan çok daha yüce görünmüştür. (...)Fichte, bugünkü Alman birliğinin, bugünkü Alman devletinin kurucusu olan Fichte işte, bunlardan biridir. Napolyon orduları vatanını ezip çiğnediği sıralarda bu adam; her türlü edebi sanattan mahrum nutuklarıyla milletine bugün varmış olduğu hedefi işaret ediyor ve ona bu hedefe ileten “Milli Mücadele” ve “Milli Kalkınış” yolunu açıyordu. (...)“Sana fikirlerin Fantasmagorie”si hakkında bir başka misal daha: Fransa’da bütün ömrünü bir vilayet köşesinde yol mühendisi olarak geçirmiş sakin ve yumuşak mizaçlı bir adamcağız, “Reflexions sur la Violence” diye bir kitap yazıyor. Yıllarca bir köşede adsız sansız bir yarı-aydın ömrü sürmeye mahkûm kalmanın acısı yüreğini kim bilir ne kadar hınç ve isyanla doldurmuş olacak ki, 450 sayfayı geçen bu kocaman ve keşif eserinde, “Zor kullanmadan hiçbir sosyal reformun gerçekleştirilemeyeceği” tezini ispatlamaya çalışıyor.”¹³³

Yakup Kadri bu kez *Yaban*'ın devamı olabilecek fikirlerini dile getirirken de: Eğer bu halk anakronik, geri bir yığın olarak kalmışsa samimi bir entelektüel buna ağlamalıdır. Düşünen ve bilen kafalar, modern yayım vasıtalarıyla halka, büyük tarihi hadise hakkında fikir vermemişlerse, yazarlar halkın ruhuna devrim heyecanı uyandıramamışsa suç onlardadır.¹³⁴

Yakup Kadri *Panorama*'da milletvekili Halil Ramiz'in ağzından bu çalışmanın tezini kanıtlarken Jakobin ideolojisinin karşı karşıya olduğu tehlikeyi de anlatır: “...biz tepeden inme bir inkılâbın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar azdır ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz. Yazık ki aramızda böyle bir tehlikeyi önlemek için muhtaç olduğumuz birlikten de eser yok. İçimizden biri (...)bazı iftiralara uğradı mı, hemen ondan yüz çevirmeye hazırlanırız. Aman, bu çamurdan benim üstüme bir şey sıçramasın deriz.”¹³⁵

Ahmet Nazmi, tek parti dönemini, yirmi yedi yıllık istibdat devri sayanlar karşısında “Milli Mücadele bu devrin içinde olmamış mıdır?!” diye düşünür. Türk Milleti, ümmet kaosundan millet sentezine, bir yarı sömürgelelikten vatan mertebesine, ortaçağ karanlığından

¹³³ A.g.e., ss.215-21

¹³⁴ A.g.e., ss.449-50

¹³⁵ İlhan Tekeli-Selim İleri, *Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.450

medeniyetin aydınlığına bu devirde geçmiştir; bu istibdadın olumlu yanları daha fazladır. Fakat yaşananlardan memnuniyetsizliğiyle “Desenize, inkılâp kanunları buz üstüne birer yazıymış!” diye düşünen Halil Ramiz ise Mustafa Kemal’in büyük eserinin geldiği hal karşısında utana utana Atatürk büstüne bakar.¹³⁶

Panorama, Kadrocuların fikirlerinin devamı niteliğindedir. Bu roman, Kadro’nun şef tarafından yayın hayatına son verilmesi nedeniyle halkın zihnine yerleştirilemeyen fikirlerin hem geniş bir tekrarı hem de Yakup Kadri’nin vasiyet olarak açıklanamayan, eksik kalmış son sözlerini söyleme gayretidir. Yakup Kadri öncü misyonunu son romanı *Panorama*’da da kararlılıkla sürdürür.

Faust Mefisto’ya: “Sen yüceyi yıkamadın/ O zaman parça parça yıkmaya çalıştın!”¹³⁷ der. Kanun önünde kendini sorumsuz olarak gören Türk kanonunun Jakoben yazarı, öncü, Yakup Kadri romanlarında politik azınlığın ideallerini dayatır; bu sınıfın isteğiyle sosyal alanı ütöpik olarak yıkıp Kemalist projedeki inşayı parça parça gerçekleştirir.

Öncülerin de öncüleri vardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu öncü ruhu olan Mustafa Kemal projesi, kendisini hayata geçirmek için araçlara ihtiyaç duyar. Bunlar kendisini takip edecek öncülerdir.¹³⁸ Kurucu öncü ruhtan aldığı güçle öncünün öncüsü Yakup Kadri, özgürce ve saygısızca otantik halkı makineler gibi kurarak itaatkâr, ideal halka dönüştürme başarısıyla Türk kanonuna kabul edilir.

Öncülük misyonuyla *Kadro*, 1930’larda Kemalist devrimin sistemleştirilmesi sorununa¹³⁹ çözüm olma iddiasıyla ortaya çıkar. Yakup Kadri, eskiyi reddetmekle işe başlayan *Kadro*’nun ideallerinin kaynağını bize açıklar: “Bizim neslimiz, fikirleri ve hisleri,

¹³⁶ Karaosmanoğlu, *Panorama*, s.500

¹³⁷ Zikredenler Y.A.Krasin-B.M.Leibzon, *Devrimci Teori ve Devrimci Politika*, çev. Mustafa Arı, Konuk Yayınları, İstanbul, 1979, s.3

¹³⁸ Öncü bahsinde Nietzsche’ye başvurduğumuzda şunları duyarız: “Büyük devlet adamlarının ve genel olarak kendi planlarını hayata geçirmek için pek çok kişiyi kullanmak zorunda kalan herkesin, bazen bir yoldan, bazen de başka bir yoldan ilerlediklerini görüyoruz: onlar kendi planlarına uygun olan insanları ya çok kurnazca ve özenle seçip ardından da seçtikleri kişilerin doğalarının onları tam da kendilerinin istedikleri doğrultuya yönelteceğini bildikleri için onlara görece büyük bir özgürlük düzeyi tanır; ya da öteki türlü, önlere gelen her şeyi alarak kötü biçimde seçerler ama ardından da bu ikili amaçlarına uyacak bir biçim veririler. İkinci türden kişi daha güçlüdür ve aynı zamanda daha itaatkâr araçları arzular; o genelde, sözü edilen ilk ruhlara oranla insanlar hakkında çok daha az şey bilmektedir ve onlar karşısında çok daha saygısızdır ama onun kurduğu makine çoğu zaman birincisinin atölyesinden çıkan makineden daha iyi çalışır.” Bkz. Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, 1.Kitap, çev. Cemal Atıla, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.290

¹³⁹ Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.7

başkalarının yazdığı kitaplarda hap hazır bulmadı. Kendi dişi tırnağı ile çetin hayat hadiselerinin kara bağrından sökü� çıkardı.”¹⁴⁰

Şevket Süreyya, İnkılâbın topluma cebri bir müdahale olduğunu söyler. Şuurlu, inkılâba inanan *Kadro*, cebirle gelen bu zaferin tamamlayıcısıdır. Yoksa devrim izahsız, teorisz, fikirsiz hatta öncüsüz ve kadrosuz kalabilir.¹⁴¹ Bu sözler, Şevket Süreyya'nın Kemalizm'e dair hem itirafı hem endişesini anlatan sözlerdir.

Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*'ta, *Kadro*'nun küçük ama iddiasının büyük olduğunu söyler. “Resmi” şahsiyetleri, derginin, en çok bu kraldan kralcı gücü ile “haddini bilmezliği” sinirlendirir. Nitekim dergi çıkmak üzere iken, “rejimin üçüncü adamı Recep Peker:¹⁴² “Parti namına neşriyatta bulunmak hakkını kimden alıyorsunuz? Bir fikir mecmuası çıkarmak lazım gelirse onu ancak biz çıkarırız ve zaten çıkarmak üzereyiz de... Hem avant-garde avant-garde diye bir laf söyleyip duruyorsunuz. Bu da ne demek? Bizden daha ileri avant-garde mi olur?” demiştir.¹⁴³

“Kadro” sözü Osmanlı saltanatı devrinden beri “memurin kadrosu”nu ifade eder, Kadrocuların bu adı almalarının sebebi ise, bir devrim partisinin bir fikir ve ideal çerçevesinde yürümesi gerektiğine olan inançlarıdır. Yakup Kadri'ye göre, Recep Peker'in icat ettiği altı oklu flama böyle bir çerçevenin yerini tutamaz. Ve o, altı okun neyi işaret ettiğini halka anlatmak gerektiğini yoksa bu okların birer sembolden ibaret kalacağını söyler. *Kadro* da bu sembolün ilkelerini açıklamak için çıkar.¹⁴⁴

Şevket Süreyya için *Kadro*, milli kurtuluş hareketinin, milli devrimin kumanda heyetidir. Devrimin azınlık kadrosu, bilinçli öncüler ve yöneticilerdir. Devrimin tek ve idealist partisi, onun tek ve idealist lideri etrafında toplanan *Kadro*'dur.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Yakup Kadri, “Bir Kıssa ve Bir Hisse” *Kadro* 14, Şubat 1933, haz. Cem Alpar, *Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)*, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.25-7, s.27

¹⁴¹ Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, s.24

¹⁴² Şevket Süreyya'ya göre, Birinci Adam Ebedi Şef Mustafa Kemal, İkinci Adam Milli Şef İsmet İnönü'dür. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919)* I, 30.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1911)* II, 27.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938)* III, 25.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010 ve Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam İsmet İnönü (1884-1938)* I, 9.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam İsmet İnönü (1938-1950)* II, 7.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam İsmet İnönü (1950-1964)* III, 6.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999 Parla'ya göre de Kemalist rejimin üçüncü adamı Recep Peker'dir. Peker'in Dersim katliamından sonra “kan ulusçuluğu” tavrını yansıtan söylemi şöyledir: “Türk beraberliğini bozan köklü tüm unsurları süpürdük bu devlet tipiyle hayatımızdan çıkardık.” Bkz. Ahmet Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyene” Türk Ulusal Kimliğinin *Etno-Seküler Sınırları(1919-1938)*, İletişim Yayınları, 4.b, İstanbul, 2010, s.200-7

¹⁴³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.45-6

¹⁴⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, ss.109

¹⁴⁵ Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, s.259

Açık bir söyleyişle *Kadro*, reel halkı yok sayan, yerine Jakoben bir ideoloji Kemalizm'in ideal halkını inşa etmek isteyen öncü aydınların çıkardığı bir dergidir. *Kadro* Kemalizm'in halka nasıl dayatılacağını anlatır. Neredeyse her sayısında okur arayan Kadrocular azınlıktır ve azınlığa hitap eder. *Kadro*, ötekileştirirken ötekileşen bir oluşumdur. Bu dergi içinde gelişen *Kadro Hareketi* Jakobendir. *Kadro*'da Politik Jakobenizm, Ekonomik Jakobenizm, Etnik Jakobenizm, Pedagojik Jakobenizm, Edebi Jakobenizm hâkimdir.

Ekonomik Jakobenizm, devletçilikte tezahür eder. Sanayileşme ve yüksek tekniğe ulaşmak için tek yol devletçiliktir.¹⁴⁶ Şevket Süreyya, bütün dünyada “Dirigée”¹⁴⁷ ekonomi teorilerinin itibar gördüğünü söyler.¹⁴⁸ Yakup Kadri de gerek Milli Mücadelenin, gerek devrim hareketinin, başlangıçtan beri, tam bir birlik ve dayanışma içinde vazife gören bir diriyan kadrosundan yoksun kaldığını söyler.¹⁴⁹ Bu yüzden Kadro diriye bir ekonomiyi, diriye bir siyaseti benimser. Yakup Kadri ise diriye edebiyatı yapar.¹⁵⁰

Devletçilik kadrocular için araç değil, amaçtır. Kadroculara göre üç devletçilik türü vardır. İlki, fiskal devletçiliktir. Bu devletçilik liberal esaslarla yürür ve devlet sadece kar amacı güttüğünde ekonomiye müdahale eder. İkincisi sosyalist devletçiliktir. Bu sistemde bütün üretim araçları devlete aittir. Üçüncüsü milliyetçi devletçiliktir. Önder kadro ekonomiyi ulusun çıkarlarını düzenleyip yönetmesi için bir teknisyenler kadrosu oluşturur. Kadrocuların devlet anlayışı ulus çıkarlarını ön plana çıkaran bütüncü bir anlayıştır.¹⁵¹

Tahir Hayrettin'e göre ideolojinin parolası, *ayar ve plandır*. Kemalist Devrim'in “cihanlık hamlesi” milletleşmektir. Tahir Hayrettin, ayarsızlığın milletleşmeyi geciktireceğini söyler. “Ayarlı bir millet ancak planla yaratılabilir.”¹⁵² Avrupa'nın fetişleştirilmiş sembolü

¹⁴⁶ Ertan, a.g.e., s.95

¹⁴⁷ Dirijizm (Fr. *dirigisme*), “güdümlü tutum” demektir. Bir ekonomi terimi olarak devletin iktisat üzerindeki müdahalesi anlamına gelmektedir. Dirijizmin Türk edebiyatı sahasında “devletin sanata müdahalesi” anlamındadır. Dirijizmin iki yönü vardır. Birincisi bir edebî metnin yeni baskılarında inkılâplar lehine değişikliklere gidilmesi, ikincisi ise eskiden üretilmiş edebî metinlerin başkalaştırılarak inkılâplar lehine söylemlerin yerleştirilmesidir. Bkz. Selçuk Çıkla, “Edebiyatta Dirijizm”, *Millî Folklor*, ss.61-2

¹⁴⁸ Şevket Süreyya, “Enfilasyon Değil İş Bolluğu” *Kadro* 12, Birinci Kanun 1932, Cem Alpar(haz.), *Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)*, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.5-11, s.10

¹⁴⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 2.b. İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.97

¹⁵⁰ Akı, a.g.e., s.139

¹⁵¹ Ertan, a.g.e., ss.99-101 Devrim, devrim değil, ayarları düzeltmedir. Bkz. Terry Eagleton, *Eleştiri ve Teori Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.168 Halkı ayarlama adına yazılan “Metin ideoloji üretimidir.” Bkz. Terry Eagleton, *Eleştiri ve Teori Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.73

¹⁵² Tahir Hayrettin, “Ayarlı Millet ve Plan”, *Kadro* 18, Haziran 1933 Özel Sayı, haz. Cem Alpar, *Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)*, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.54-8, ss.55-8

plan,¹⁵³ Şevket Süreyya'nın dolayısıyla Kadro'nun da fetiş kavramıdır. Ona göre plan, "Dikta ve Direktif" yani bir empoze ediliş olmalıdır.¹⁵⁴

Resmi kanonun bir başka Jakoben edebiyatçısı Falih Rıfki¹⁵⁵ *Kadro*'ya yazdığı "Bizim Köy" adlı yazıda Kemalizm'in Nizam-ı Cedidçiler, Tanzimatçılar ve Meşrutiyetçilerden farkını ortaya koymaya çalışır. Onlar "yeni ordu, yeni kanun, yeni kıyafet, yeni kadro, üstünkörü bir taklit ve tercüme ile ne mümkünse yapar; akıllarının ermediği, millet yapmaktır." Köylerin birer Kemalist köy olması ideale sahip olan resmi ideoloji "radyodan ocağının başında *Köy Saati*'ni dinleyen ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacaktır."¹⁵⁶

Kemalist ideoloji akıl erginliği ile köylüyü kendine rağmen millet yaparken onun otantik/Müslüman saatini bozar. Tanpınar'a göre Haşim'in "Müslüman Saati"nin sihrini artık hiçbir şey veremeyecektir.¹⁵⁷ Gregoryan takviminin benimsenmesi ile "Cumhuriyet'in yabancı zaman boyutu", "İslami zaman metaforunu silerek zamanın yapısında bir boşluk" açılmasına neden olur.¹⁵⁸ Cumhuriyetin saati Kemalizm'i dayatan "Jakoben köy saati"dir. Bu saat, halkın otantik/Müslüman saatine galip gelir. Köy saati hep birlikte Batı'nın saatine ayarlanma vakti olan modern saattir. Çünkü bu saat, utanç duyulan halk için tasarlanan medeniyetçiliğin, milliyetçiliğin projesidir. Köy saati ile insanların otantik saate değil, ayarlanan saate kul olmaları beklenir. O artık "tahtından indirilemeyecek tek diktatördür."¹⁵⁹

¹⁵³ Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, s.152

¹⁵⁴ A.g.e., s.75

¹⁵⁵ *Falih Rıfki Atay*(1894-1971): 1894'te İstanbul'da doğar. Ortaokulu Mekteb-i Tahsil Mektebi'nde, lise öğrenimini Mercan İdadisi'nde tamamlar. II. Meşrutiyet'in ilanı edildiği 1908 yılında girdiği Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ni 1912'de bitirir. 1911'de ilk yazıları, *Servet-i Fünun* dergisinin genç yazarlara ayrılan ek sayfalarında yayımlanır. *Tecelli* (1911) dergisi ile *Kadın* (1912) dergisinde şiirleri çıkar. 1913'te memuriyet hayatına başlayan Falih Rıfki, Sadaret ve Dahiliye Nazırlığı kalemlerinde çalışır. Bu dönemdeki yazıları, Türkçülük ve Türkçecilik akımlarının etkisini taşır. I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Suriye'ye gider. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yazılarını *Tanin* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde yazar. Savaşın ardından Tetkik-i Mezalim Heyeti'nde görevlendirilen Falih Rıfki, Halide Edip, Yakup Kadri, Mehmet Asım ile birlikte Yunan ordusunun yakıp yıktığı yerleri saptamak üzere tüm Batı Anadolu'yu dolaşır. 1923'ten TBMM'ye girer ve aralıksız 27 yıl milletvekilliği yapar. Bir yandan da *Hakimiyet-i Milliye*, *Ulus*, *Milliyet* gazetelerinde başyazarlık yapar. Köşe yazılarında Atatürk devrimlerini ve batılılaşmayı savunur. Yeni Türk Alfabesinin hazırlanması ve uygulanması sırasında Dil Encümeni olarak görev yapar. İzmir'in kurtuluşundan sonra tanıştığı Mustafa Kemal'in dostluğunu kazanır ve bu döneme an ilişkin anılarını *Atatürk'ün Bana Anlattıkları* (1955), *Çankaya* (1961) ve *Atatürk Ne İdi?* (1968) adlı kitaplarda toplar. Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara geçmesinden sonra *Dünya* gazetesini kurarak (1952) muhalefete geçer; yeni iktidara karşı Atatürk devrimlerini savunur. 1971'deki ölümüne kadar bu gazetenin başyazarlığını sürdürür.

Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Falih_R%C4%B1fk%C4%B1_Atay

¹⁵⁶ Falih Rıfki, "Bizim Köy" *Kadro* 18, Haziran 1933, Özel Sayı, haz. Cem Alpar, *Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)*, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.15-7, ss.16-7

¹⁵⁷ Zikreden Gürbilek, a.g.e., s.135

¹⁵⁸ Andrew Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme*, çev. Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, 2006, s.252

¹⁵⁹ Refik Halid Karay, *Bugünün Saraylısı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2002, s.41

Kemalizm'in kurgulanmış süreci, kurulmuş saatlerin tiktaklarıyla ifade edilir.¹⁶⁰ Halil İrdal, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde halkın saatini Kemalizm'e ayarlayarak Türkiye'nin makine üretimi halkını inşa eder.

Kadrocular politik alanda da Jakobendir. Onlar otoriter bir siyasi sistemden yanadır. Şevket Süreyya "Bizim hareket noktamız toplum içinde ferde; adeta toplumun bütünü aleyhine işleyen bir hürriyet vermek değildir. Bizim inkılabımızın davası, evvela millete dünya içinde hak ve eşitlik sağlamak suretiyle özgürlüğü korunan bir vatanda ve hür millet içinde ferde iş ve vazife vermektir. Hürriyet ancak hür bir vatanın havasında teneffüs edilebilir."¹⁶¹ diyerek önceliğin topluma değil, Kemalist devlete verildiğini açıklar.

Vedat Nedim ise her devrimin yeni bir devlet tipi yaratma ve kurma savaşı olduğunu söyler. Türk devriminin devlet ideali kendine hastır ve devlet milletleşmenin ifadesidir.¹⁶²

Burhan Asaf¹⁶³ Cumhuriyetin neden "Şef"le özdeş olduğunu açıklamaya çalışır. Millet, ihtilal için vurularak "millet olma hakkı"na kavuşmuştur; Mustafa Kemal, ihtilal için vurularak "millet kurtarıcısı olmak hakkı"na varmıştır; Cumhuriyet de, ihtilal için vurularak "Cumhuriyet olma hakkı"na ermiştir. Bu yüzden Burhan Asaf için Cumhuriyet'in adı Gazi Cumhuriyet'tir.¹⁶⁴

Türkeş *Kadro*'nun Faşizm gibi otoriter olduğunu düşünür. Fakat onları ayıran nokta, *Kadro*'nun ilke olarak otoriteryenizmi kabul etmesi, tek parti yönetimini savunmuş olmasıdır.¹⁶⁵ Şef Mustafa Kemal, yeni Türkiye'yi sıkı bir inkılâp disiplini altında, İstiklal

¹⁶⁰ Jale Parla, *Don Kışottan Günümüze Roman*, s.257

¹⁶¹ Ertan, a.g.e., s.121

¹⁶² Vedat Nedim, "Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir", *Kadro* 15, Mart 1933, haz. Cem Alpar, *Kadro 1933-Cilt:2 (tıpkıbasım)*, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.13-9, ss.13-4

¹⁶³ *Burhan Asaf Belge*(1899-1967): Osmanlı Mutasarrıfı bir ailenin çocuğu olan Belge İlkokul eğitimini Beyrut'ta, liseyi Galatasaray Lisesi'nde tamamladıktan sonra yüksek öğrenim için Almanya'ya gider. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Berlin'de İnşaat Mühendisliği eğitimi alan Belge, 1922 yılında mezun olduktan sonra 1924 yılına kadar Anadolu Haber Ajansı'nın Bükrüş temsilcisi olarak gazetecilik yapmıştır. Almanya'daki öğrencilik yıllarında sol gruplar içinde yer alır.s 1925'te hem *Aydınlık*'a yazar hem de Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na (TİÇSF) katılır. Şevket Süreyya ve Vedat Nedim gibi Burhan Asaf da 1925'te mahkum olur, 1926'da serbest bırakılır. TİÇSF'den bağlarını koparır. 1920'de Türk Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başlar. 1933-43 yıllarında Tör'ün çalıştığı Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nde danışmanlık yapar. Ayrıca bu yıllarda Ankara Radyosu'na programlar yapar. 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Demokrat Parti'yi destekler, partinin yayın organı *Demokrat İzmir* gazetesinde yazar. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle *Zafer* gazetesinde yazar. 1957'de Demokrat Parti milletvekili olarak meclise girer ve Ankara Radyosu'nda haber programları yapar. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle birlikte ömür boyu hapse mahkum olan Belge, 1963 yılı affıyla serbest bırakılır, 1967 yılında Almanya'ya giderek ölünceye kadar Alman Radyosu'nda çalışır. Bkz. Mustafa Türkeş, a.g.e., ss.234-5

¹⁶⁴Burhan Asaf, "Gazi Cumhuriyet" *Kadro* 22, Teşrinevvel 1933, Cem Alpar(haz.), *Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)*, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.24-7, s.27

¹⁶⁵ Türkeş, a.g.e., s.129

mahkemelerinin memleket üzerinde hissettirdiği baskıyla kurar.¹⁶⁶ Şef, yol gösterici, en doğru düşünen, yanlış yapmayan, milleti kendi varlığında temsil eden kişidir. Peker'e göre siyasi partinin en önemli unsuru şeftir.¹⁶⁷

Kadronun şefsiz kalma fobisi vardır. *Politikada 45 Yıl*'da Yakup Kadri, "Atatürk ya da İnönü'ye bir şey olursa bütün devrimler duracak sanırdık" diyerek bu fobiyi dile getirir. Devrimleri koruma sloganı da bu korkudan ortaya çıkar. "Devrim denilen kime karşı korunacaktı peki?" diye sorar İdris Küçükömer. Çünkü devrim yukarıdan aşağıya yapılmıştır, halkla ilişkisiz ve halktan kopuktur.¹⁶⁸

Kadrocular Ziya Gökalp gibi Anti-Ottoman'dır, "kültürel olarak Orta Asya kültürünü savunurlar."¹⁶⁹ Gökalp'e göre, Türkçülüğün ilk esası 'halka doğru' prensibidir ve Türk aydını henüz bu kültürden yoksundur. Aydın iki amaçla halka doğru gitmelidir; ilkin halktan kültürel bir terbiye almak, ikincileyin halka medeniyet götürmek için.¹⁷⁰

Halkçı olduğu iddiasını taşıyan ideolojiler halka karşıdır. "Halka yukarıdan bakmanın adı"¹⁷¹ olan Halkçılık, CHP ve Kadrocuların ithal kavramıdır. Halkçılık Batı'da önemli ise Türkiye için de öyle olmalıdır. Kadrocu ideolojinin cemiyet için planladığı külli değişim projesi, cebri otoriteyi de zorunlu kılar. Cebirsiz uygulamalarla kitlelerin iradesini kadrocu ideolojiye uydurmak mümkün değildir. Bu otorite kadrocu ideoloji dışındaki herkese, aydınlara karşı da uygulanır.¹⁷² Kadrocular Kemalist ideoloji için halk imal ederler.

Kadroculara göre ideolojiye ters düşen her şey ya gayri ilmidir ya da onu ortaya koyanlar "şarlatanlar"dır.¹⁷³ Halk, kadrocuların gözünde gerici unsurları bünyesinde taşıyan bir kütledir; eğitimsiz ve cahildir; doğruyu bilmediği gibi ne istediğini de bilmez. Onlara ne istemeleri gerektiğini öğretecek olan kadro ideologlarıdır.¹⁷⁴

¹⁶⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.17

¹⁶⁷ Naci Bostancı, *Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, ss.97-9

¹⁶⁸ İdris Küçükömer, *İdris Küçükömer'le Türkiye Üstüne Tartışmalar*, Yöneten: Ali Gevgili, Profil Yayıncılık, 2010, s.119

¹⁶⁹ Ertan, a.g.e., s.126

¹⁷⁰ Mustafa Türkes, *Ulusal Bir Sol Akım Kadro Hareketi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.35

¹⁷¹ Hüsamettin Arslan, *Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar Meçhul Okurla Söyleşiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.160 Türkiye Cumhuriyeti'nde homojen bir halk yaratma Batı'ya karşı Batı'ya yaranma gayretidir. Altıokun Halkçılık anlayışı Jakobencedir. Bu, doğruları sadece kendileri bilen Kemalist aydınların kendilerini halktan ayırmanın bir yoludur. Kemalizm'in Halkçılık anlayışı tepeden inmece bir anlayıştır. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 4.b., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.216-7 Roman tepeden inmece anlayışın bir aracıdır. Tunçay'a göre, ders olarak okutulan tarih unutulsa da romanlarda okunan tarih taş gibi sağlam kalır. Zikreden Ahmet Şimşek, "Tarihsel Romanın İşlevi", *bilig*, Bahar/2006 Sayı 37, ss.65-80, s.73

¹⁷² Bostancı, a.g.e., ss.106-7

¹⁷³ A.g.e., s.32

¹⁷⁴ A.g.e., s.104

Kadro'nun muhatabı aslında halk değildir. Halk zaten ideoloji ile tamamlanacak yarım varlıktır. Bu durumda halk ideoloji için bir sorun yaratmayacak hale getirilmelidir. Bunun yolu onu millet yapmaktır. Şevket Süreyya'ya göre, halk, kendi ideolojilerini idrakten ve ratio'dan yoksun insanlardır, onlar "yarım insanlar"dır. "Yarı münevver cihanı telakki tarzından mahrum olandır." Kadronun muhatabı olanlar ise Türk devrim ideolojisine bağlı devrim aydınıdır.¹⁷⁵ Şevket Süreyya halkı ideolojinin dışında ve devrimin aleyhinde, ideolojinin şiarlarının sadece benimseyicisi olarak görür. Bu yüzden devrim halk için, halka rağmen bir harekettir.¹⁷⁶

Etnisitin kaderi Jakobenzimdir.¹⁷⁷ Etnik anlamda Jakobenzim *jus sanguinis* ilkesine dayanır. Anne babası Türk olan her çocuk Türk'tür. Fakat ilk önce anne babayı Türk yapmak gerekecektir, ki *Kadro*'nun misyonu budur.

Kadrocular çatışma yaratacak her türlü ortamın yok edilmesinden yanadır;¹⁷⁸ benimsedikleri etnik Jakobenzim çerçevesinde etnik bir temizliği savunurlar. Bu tasfiyeci yaklaşımı *Kadrocular* "Şark"ı yeniden Türkleştirme hareketi olarak gösterirler. İsmail Hüsrev¹⁷⁹ Kürtçe konuşan aşiretlerin, Türkleri, Kürtçe konuşmaya mecbur ederek zorla Kürtleştirdiklerini ifade eder. Ayrıca Türklerin Sünni ve Hanefi, Kürtlerin de Alevi olduklarını iddia eder. Yani aşiretler Türklere dillerini dayatmakla kalmayıp mezheplerini de dayatmışlardır. "Şarkta derebeylik nizamıyla yapılacak mücadele ancak bir tasfiye hareketi

¹⁷⁵ Şevket Süreyya, "Yarı Münevverler Kulübü", *Kadro* 8, Ağustos 1932, Cem Alpar(haz.), *Kadro*, 1932-C.1(tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara,1978, ss.40-3, ss.40-1

¹⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, 21.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s.446

¹⁷⁷ Arslan, a.g.e., s.111

¹⁷⁸ Ertan, a.g.e., s.141

¹⁷⁹ *İsmail Hüsrev Tökin*(1902-1994): Orta sınıf bir ailenin oğlu olan Tökin, İstanbul'daki Avusturya Lisesi'nden mezun olur. 1922 yılında Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçiliği'nin verdiği burs ile Moskova'da yükseköğrenim görmeye gider ve Şevket Süreyya, Vala Nurettin ve Nazım Hikmet ile birlikte, Moskova'da Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi'nde(KUTV) eğitim görür. Ayrıca 1926 yılına kadar da Moskova Üniversitesi'nde İktisat öğrenimi görür. Kendisi kabul etmemekle birlikte, Halk İştirakiyun Fırkası ile ilişki içinde olduğu ileri sürülür. Tökin, bu partinin temsilcisi olarak Komintern'in dördüncü kongresine katılır, sonra da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası(TİÇSF) ile temasa geçer. 1926'da Türkiye'ye döner, önce bir Alman şirketinde çalışır, 1927'den itibaren Şevket Süreyya'nın müdürü olduğu Ankara Ticaret Lisesi'nde dersler verir. 1933-39 yılları arasında Sümerbank'ta çalışır. 1939-41 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü ve Ticaret Lisesi'nde dersler veren Tökin, 1941-2 yıllarında Ticaret Bakanlığı'nda görev alır. 1942-50 yıllarında görev yaptığı İktisat Bakanlığı'nda Şevket Süreyya ile birlikte uygulamaya konulmayan 1946 Sanayi Planını hazırlar. Bu arada Tökin, *Doğuş*(1944-46) ve *Sohbet*(1950) dergilerine yazılar yazar. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, İktisat Bakanlığı'ndaki görevinden uzaklaştırılır, Demiryolları Genel Müdürlüğü'nde bir göreve atanır. 1953 yılına kadar kaldığı bu görevden istifa ederek İstanbul'a taşınır ve Yapı ve Kredi Bankası'nda 1963'e kadar burada müşavir olarak çalışır. 1963-73 yıllarında İstanbul Ticaret Odası'nda genel sekreterlik yapan Tökin, 1973'de emekli olur. 1994'te ölür. Mustafa Türkeş, a.g.e., ss.231-2

olabilir.” Bu tasfiye hareketi, Türk inkılâbı için cerahat olan dış kaynaklardan destek bulan bir irtica kaynağını kökünden temizlemiş olacaktır.¹⁸⁰

Şevket Süreyya aynı doğrultuda, Osmanlı İmparatorluğu devrinde Van ve Diyarbakir eyaletlerinde Kürt beylerinin tahakkümü Türk dilinin ve nüfusunun ezilmesine Türk kültürüne yabancılaşmış, Kürtleştirilmiş insanların ortaya çıktığını savunur. Buna kanıt olarak aşiret isimlerinin %70’inin halis Türk ismi olmasını gösterir.¹⁸¹ Kemalist ideolojinin sözcüleri olan Kadrocuların bu savunmaları bir tasfiye hareketi olan Dersim katliamının da açıklamasıdır.

Kadrocular pedagojik anlamda da Jakobendir.¹⁸² Bütün total ideolojiler için genç neslin pedagojisi önemlidir.

Kadro’da yayınlanan yazıları İtalya’daki faşizme benzeten İtalyan *Politika ve Edebiyat* gazetesi Türkiye’deki milli kurtuluş hareketini “çocukluk çağında bir faşizm” olarak niteler. Her ne kadar Kadrocular İtalyan faşizminden etkilendikleri fikrine tepki gösterse de gençlerin eğitimi konusunda faşist İtalya’nın eğitim metotlarını benimsemişlerdir. Kadrocuların tezi, genç neslin sokak dağınıklığından kurtarılıp inkılâp disiplini altına sokularak kadrocu çatı altında teşkilatlandırmaktır. Böyle bir gençlik milletin ruhuna gurur ve emniyet verecektir. Milyonlarca genci aynı görüşte birleştirmek onların hayalidir. Aynı teşkilat, aynı kıyafet, aynı hareket temposu, aynı anlayış, Faşist İtalya ve Faşist Almanya’daki faşist liderlerin idealleridir. İtalya’daki “kara gömlekliler” böyle bir genç nesli yaratmak için tasarlanmış bir örgüttür. Halkevleri, Kadroculara göre genç nesli “içtimai iş ve terbiye” altına alınacağı yerler olacaktır. Kadrocuların istediği insan tipi olan ideolojiye bağlı “fanatik insan tipi”dir. Onlar ayrıca sosyalistlerin gençliği terbiye edişini hayranlıkla anlatır.¹⁸³

¹⁸⁰ İsmail Hüsrev, “Şark Vilayetlerinde Derebeylik II”, *Kadro* 12, Birinci Kanun 1932, Cem Alpar(haz.), *Kadro, 1932-C.1(tıpkıbasım)*, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.18-24, ss.21-4

¹⁸¹ Şevket Süreyya, “Dersim ve Derebeyi”, *Kadro* 6, Haziran 1932, Cem Alpar(haz.), *Kadro, 1932-C.1(tıpkıbasım)*, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss. 41-5, ss.42-4
Jakobenizm Jakoben ideolojileri doğurur. *Kadrocuların Kürtlere karşı Jakoben milliyetçi tutumu* günümüzde Jön Kürtlerin Jakoben Kürt milliyetçi ideolojisinin temelini oluşturur. Aynı şekilde Jakoben *Kadrocuların* İslam dinine negatif yaklaşımı Jakoben İslamcılık ideolojisinin doğmasına neden olur.

¹⁸² Jakoben pedagoji, ulusal eğitime dayanır. Ulusal eğitimde Binyazar’a göre düşsel kişi yetiştirmemek, bağınaz kişinin var olmasına olanak vermemek, çağdaş düşünceyi toplumun kültürel öncüsü yapmak ana ilkedir. Bkz. Adnan Binyazar, *Toplum ve Edebiyat*, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s.177 Mustafa Kemal, birer “miskinler tekkesi”ne dönen ibadet yerlerini bilimin, sanatın, aklın ışığıyla aydınlatmak istemiştir. Bkz. a.g.e., s.213 ...doğa bilimleriyle ilgili ders kitaplarına bile dinsel konuların sızdırılmasına göz yumulursa eğitim, amacından saptırılmış olur. Yoksa eğitim, ne öğrenciye ulusal bilinç aşılamanın ne de ona evrensel kültürün kapılarını açmanın aracı olur. İki yüz elli yıldır Aydınlanma savaşını veren Türkiye’de, geçen iktidarlar döneminde olduğu gibi, nasıl olur da, eğitimden sorumlu yöneticiler, artık ilkelleşmiş bu amaç doğrultusunda bir din devletinin temelini atıp ortaçağı diriltmeyi düşünebilirler? Bkz. a.g.e., ss.261-2 Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nın ardından başlattığı Aydınlanma Devrimi, erdemli halkla ayakta kalır, aksi takdirde eğitimsizlik Anadolu’yu bitirecektir. Bkz. a.g.e., ss.331-5

¹⁸³ Bostancı, a.g.e., ss.130-41

Halkevleri de gençleri ve köylüyü Kemalizm'e ayarlamının yoludur. Geleceğin kahramanları halkevlerinde yetişecektir. Eflatun Cem,¹⁸⁴ "İnkılâp Edebiyatı" başlıklı yazıda "Kim bilir yolunu beklediğimiz sanatkâr, belki de buradan çıkacaktır." diye yazar.¹⁸⁵

Panorama'da Ahmet Nazmi mektubunda, Cahid Halid'e "Sana bu satırları, içinde in cin top oynayan, Halkevi'nin çırılçıplak odasından yazıyorum."¹⁸⁶ der ki bu beklentinin hayal kırıklığı ile sonuçlandığının göstergesidir.

Devrimin başarısı, ilkelerin, azınlık Kadro'nun dimağından, halkın dimağına inmesi demektir. Kadronun yerini alacak gençlik, kayıtsız şartsız inkılâp esaslarına göre yetiştirilmeli, inkılâp fikri ona bilinç olarak verilmelidir.¹⁸⁷

Şevket Süreyya *İnkılâp ve Kadro*'da, 2000'inci yılda, Türk Milleti Kurtuluş Hareketinin fikri yapısını değerlendirmek isteyen araştırmacıların görüş ayrılıklarına düşeceğini söyler. Bu görüş ayrılıklarının önüne geçmek için kahramanların eserini aydınlar, teorisyenler hatta sanatkârlar tamamlamalıdır. Halk şarkılarında, destanda, şiirde, romanda ve sahne edebiyatında, inkılâp, onu sonraki nesillere aktaracak eserleri henüz verememiştir. *İnkılâp ve Kadro* bu şiarla yazılır.¹⁸⁸

Yakup Kadri, halkın cehaletinin kaynağını okulsuzluk olarak görür.¹⁸⁹ Okul, ideoloji aşısının yapıldığı enstrümandır. İdeolojinin araçları olarak okullar *jus sanguinis* ilkesinden hareketle yeni neslin "damarlarındaki asil kandan"¹⁹⁰ güç alarak yetiştirildikleri, yaratılan düşmanlarını tanıdıkları, icat edilen pagan gelenekleri öğrendikleri, homojenleşip egemen ideoloji ile bütünleştikleri kurumlardır. Ayrıca radyoda yayınlanan *Köy Saati* pedagojinin başka bir enstrümanıdır.

¹⁸⁴ Eflatun Cem Güney(1896-1981): 1896 yılında, Hekimhan'da doğar. Eflatun Cem Güney, geleneksel halk hikâyelerini ve masalları derlemiştir. Kendisi de masallar yazar. Masalcı Baba olarak tanınır. Sivas Sultani'sini bitirdikten sonra, Konya Öksüzler Yurdu'na Türkçe öğretmeni olarak tayin olur. Anadolu'nun birçok yöresinde öğretmenlik yapar. Kuva-yi Milliye'nin yayın organı *Öğüd* gazetesinde görev yaparken, bir taraftan da *İrşat* dergisini çıkarır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde, yerel sanat dergilerinin çıkması için çalışmalar yapar. Danimarka'da bulunan Andersen Kurumu; 1956 yılında *Açıl Sofram Açıl* adlı eseriyle yazara, Dünya Çocuk Edebiyatı Onur Belgesi verilir. *Dede Korkut Masalları* adlı kitabıyla bu ödülü 1960 yılında tekrar kazanır. Türk Çocuk Edebiyatının, önde gelen yazarlarından olan Eflatun Cem Güney, birçok masalın günümüz Türkçesiyle yeniden ortaya çıkarılması için, büyük çaba göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'na, İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü yardımcılığına atanan Güney, İstanbul Radyosu'nda *Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı programda anlattığı masallarla da bilinmektedir.

Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Eflatun_Cem_G%C3%BCney (8 Şubat 2012)

¹⁸⁵ Eflatun Cem, "İnkılâp Edebiyatı", Kadro 18, Haziran 1933, Özel Sayı, Cem Alpar(haz.), Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982,ss.67-9, s.69

¹⁸⁶ Karaosmanoğlu, *Panorama*, s.585

¹⁸⁷ Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, ss.83-7

¹⁸⁸ A.g.e., s.14

¹⁸⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Serencam*, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.147

¹⁹⁰ Bostancı, a.g.e., 147

Kadrocular bir Sümer hikâyesindeki şu alıntıyı çok önemli bulur: Tarih yapar, efsane güzelleştirir.¹⁹¹ Edebi Jakobenizm demek efsaneleştirmek demektir. Efsaneleştirme edebiyatının öncüsü Yakup Kadri'dir. Yakup Kadri'nin efsanevi anlatımı, Mustafa Kemal'i, mesela bir Prometheus'a dönüştürür. O, yüreğinin üstünde "bir milleti kurtarmak" misyonuyla Türkiye denilen o zindanı aydınlatacak yıldırım ışığını, çetin bahtın elinden kapmak için yola çıkar.¹⁹²

Burhan Asaf eski olan Tanzimat'ı "gölge-devlet, gölge-otorite"¹⁹³ olarak niteler. Yakup Kadri için Türk cemiyeti resmi ideolojiyle şekillenmedikçe, yeni bir sanat ve edebiyat hareketinin doğmayacağını, fikirlerin gölge-his ve gölge-fikirlerden ibaret kalacaktır.¹⁹⁴ Eski olan Divan'ın mahzeninden çıkıp milli şairlere, halk şairlerine kavuşunca canlı bir âleme doğacaktır.¹⁹⁵ İnkılâbın yıktıkları hayatın dışına atılmalıdır. Yakup Kadri için inkılâpla değiştirilenler her ne kadar yeni de olsa inkılâp kendilerini de eskitecektir.¹⁹⁶

İnkılâp edebiyatı ideolojiyi meşrulaştırır çünkü "akılla işlenen"¹⁹⁷ bu edebiyat ideolojinin kurguladığı "yeni insan"ı¹⁹⁸ yaratacaktır.

Geç aydınlanan bir ülkenin erken aydınlananları Kadrocular,¹⁹⁹ üzerlerine düşen misyonu yerine getirirken hem toplumda hem de uluslararası düzeyde "biz ve öteki" ayrımı yaratırlar. Toplumda "biz", ideoloji yanlısı aydınlar, kanona dâhil yazarlar, dönüştürdükleri yurttaşlar; "öteki" ise bütün ideoloji karşıtlarıdır. Uluslararası düzeyde "biz", Türkiye ve yeni

¹⁹¹ Şevket Süreyya, "Ergenekon Efsanesi", Kadro 13, İkinci Kanun 1933, haz. Cem Alpar, Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.5-9, s.5

¹⁹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk Biyografik Tahlil Denemesi*, 11.b, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss.38-9 *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda Refet Kadroya ilişkin fikirlerini şöyle açıklar: "İnkılâp bir kadronun eseri idi ve o da tek kişilik bir kadroydu", "Yeni kadro iş başına gelse bile biz eski taslarımızla yıkanmaya devam ederiz." Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları*, 14.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, ss.383-4

¹⁹³ Burhan Asaf "Fırka Mektebi", Kadro 9, Eylül 1932, Cem Alpar(haz.), Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, s.31

¹⁹⁴ Yakup Kadri, "Edebiyat Buhranına Dair" Kadro 8, Ağustos 1932, Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım), Cem Alpar(haz.), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.27-9, s.29

¹⁹⁵ Yakup Kadri, "Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı" Kadro 10, Birinci Teşrin 1932, Cem Alpar(haz.), Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.26-7, s.27

¹⁹⁶ Yakup Kadri, "Başyazı" Kadro 10, Birinci Teşrin 1932, Cem Alpar(haz.), Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, s.3

¹⁹⁷ Yakup Kadri, "Hammadde ve Halkla Sanatkâr", Kadro 3, Mart 1932, Cem Alpar(haz.), Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.17-8, s.17

¹⁹⁸ Yakup Kadri, "İnkılâp Edebiyatı", Kadro 25, İkinci Kanun 1934, Cem Alpar(haz.), Kadro, 1934-C.3 (tıpkıbasım), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları No:134, Ankara, 1980, ss.21-3, s.23

¹⁹⁹ İlhan Tekeli-Selim İleri, *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.x

milli kurtuluş hareketleri; “öteki” ise metropol ülkelerdir. Kadrocular “Türkiye’ye milli kurtuluş hareketleri içinde tarihi bir öncülük misyonu da yüklemektedir.”²⁰⁰

Ahmet Ağaoğlu’na göre Kadro devrim adına özgürlüğü yadsır ve üretim araçlarını devlet elinde toplamak için ilkelerini herkese kabul ettirmek ister. “Kadro Diktatörlüğü” savaş sonu “fikriyatı” gibi gösterilir. Ayrıca “devletçi edebiyat” söylemi halkın inkârıdır.²⁰¹ O, kadrocuları otoriter bir hareket olarak niteler. Onların Jakoben yaklaşımına tepkisini gösterir²⁰² ve Cumhuriyetin bir diktatörlük olduğunu söyler.²⁰³

Öncülük, özü gereği, kurumlarla ve devletle kalıcı karşıtlık içindedir.²⁰⁴ Çavdar’a göre Tek parti iktidarı devrim ideolojisinin kendisi dışında savunulmasına bile tahammül edemez. “Kadro” dergisinin kapanmaya mecbur edilmesi bu tutumun bir çeşit kanıtıdır.²⁰⁵ Buna karşılık İleri ve Tekeli’nin yorumu da şöyledir: “Rejim Kadroculara değil, *Kadro* dergisine karşıdır.”²⁰⁶

Kemalizm’in halk, halkın da Kemalizm’i algısını anlatan iki örnek bu bölümü özetleyecektir.

CHP lideri İnönü 17 Mayıs 1968’de *Ulus Gazetesi*’nde, yayınlanan hatıratında bir anısını anlatır. İkinci İnönü Savaşı sırasında Bursa’dan geriye doğru göçen ve içinde subay ailelerinin de bulunduğu bir kafiye rastlar:

“Kafileyi durdurdum. Subayları bir kenara topladım içinde bulunduğunuz vaziyeti bilesiniz. Bundan başka subay olarak da yerinizi bilmelisiniz. Padişah düşmanınızdır. Yedi düvel düşmanınızdır.

Bana bakın, dedim. Kimse işitmesin, millet düşmanınızdır.”²⁰⁷

Şevket Süreyya Aydemir 5 Mart 1969’da *Cumhuriyet Gazetesi*’nde Serbest Fırka’ya değinirken şunları anlatır:

Fethi Bey arkadaşları ile parti teşkilatı için seyahate çıkar. Ve daha ilk merhalede her şey allak bullak olur. Mesela ilk merhalede İzmir’de “Fethi Bey geliyor” diye yer yerinden oynar. Daha sekiz yıl önce başta Mustafa Kemal’in kumandasında düşmandan kurtarılan İzmir’de halk dalga dalga Fethi Bey’in nerdeyse ayaklarına kapanır, haykırlar: “Kurtar bizi, Kurtar!”

²⁰⁰ A.g.e., s.502

²⁰¹ Korkmaz Alemdar, “Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler” *Kadro* 1932-C.1 (tıpkıbasım), Cem Alpar(haz.), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara,1978, ss.21-40, ss.29-30

²⁰² Ertan, s.179

²⁰³ A.g.e., s.108

²⁰⁴ René Lourau, *Bilinçaltında Devlet*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001,s.220

²⁰⁵ Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 4.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.361

²⁰⁶ Tekeli-İleri, a.g.e., s.425

²⁰⁷ İdris Küçükömer, “Batılılaşma” *Düzenin Yabancılaşması*, 5.b., Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007, s.199

Hatta bu karışıklıkta bir polis kurşunu ile vurulan bir yavruyu kucağına alan yaşlı bir baba, bu kurbanı getirir, Fethi Bey'in ayaklarına serer: "Bu ilk kurbanımız, ama daha kurbanlar lazımsa vereceğiz, fakat bizi kurtar! diye inler meydana gözyaşı selleri çağlar. Her tarafta bir takım resimler yırtılır, parçalanır.

Hâlbuki Fethi Bey halk için bilinmeyen bir adamdır. Ve sonra, kim, kimi, kimden kurtaracaktı? Bu İzmir, daha sekiz yıl evvel, düşman işgalinden kurtarılmadı mı? Ve bu şehri kurtaranlar, şimdi bu halkın: "Bizi onlardan kurtar, dedikleri değiller mi? O halde sekiz sene içinde ne oldu? Bu gözyaşları, bu kurbanlar ne için?"²⁰⁸

Kemalist Jakobenlerin bir devlet yaratmak için reel halkı ideal halk uğruna kurban etmesi öncülere, yazarlara pek şaşırtıcı gelmezken halkı hilkat garibesi olarak gören Jakobenlerin anti-insan tutumları da şaşırtıcı değildir. Fakat Jakobenleri düşman olarak gören, Jakobenlerden kurtulmak isteyen bir halk ne hikmetse asıl hilkat garibeleri için şaşırtıcıdır.²⁰⁹ Reel halkı trajediye indirgeyen, acı/nma/nın yaratıcılarının yaşadığı şaşkınlık kapristen başka bir şey değildir.

Yakup Kadri Kemalist ideoloji için halkı dönüştürme misyonuyla militan edebi arenada istediği gibi at koşturan Jakoben bir romancıdır. Yakup Kadri, bilim ve çağdaşlık maskesi adı altında geçmiş, geleneği, hakikati inkâr eder.²¹⁰ O, Kemalizm'in "ajan aydınıdır."²¹¹ Halkı Kemalizm'in köleleri yapan, hakikatleri tekeline alan ajan aydın halka karşı günah işler. Cemil Meriç'e göre aydın bu günahını bağışlatmak zorundadır.²¹²

Yakup Kadri biraz Kien'dir. Kien, geçmiş ve şimdiki ortadan kaldırıp kafasında yarattığı gelecek zamanla örtüşen reel bir geleceğin özlemi içinde, kendisine daha çok geçmiş biriktirmek isteyen bir insandır. Yakup Kadri'nin ideali Kienvari bir idealdir; bütün bir zaman içinde "tek bir geçmiş yaratabilmektir."²¹³ Bu geçmiş, aynı zamanda Kemalizm'in dayattığı gelecektir. Öncü Yakup Kadri Kemalizm için Jakoben romanlar yazarak Türk kanonunun önde gelen yazarlarından biri olur; *Kadro* dergisinden sonra diplomat olarak en sonundaysa politik arenada bu misyonunu sürdürür. O yaşarken de Jakoben bir ölü olarak da bu öncü

²⁰⁸ A.g.e., ss.91-3

²⁰⁹ Öncüler ideolojilerine öyle inanmışlardır ki, ideolojiye karşı herhangi bir hareket onlarda şaşkınlık yaratır. Şaşırma, *Yaban* bahsinde de geçerlidir ve bu şaşkınlık iki yönlüdür. Ahmet Celal, köylü için şimdiye kadar görmediği bir insan tipidir. Bu insan tipi karşısında köylü şaşkıncıdır ve köylü için Ahmet Celal *Yaban*'dır. Fakat köylünün Ahmet Celal'i *Yaban* olarak görmesi Ahmet Celal'i daha da şaşırtır. Ahmet Celal'in otantik, hakiki köylüyü inkâr etmesi ve kendi inandıklarına inanmayana duyduğu şaşkınlık ise şaşırtıcıdır. Ahmet Celal'in şaşkınlığı ile köylünün şaşkınlığı arasında dağlar kadar fark vardır. İki çocuk düşünelim ve *Yaban*, çocuk dilinde bir hakaret olsun. Biri diğerine "Yaban!" dediğinde öteki muhakkak ki "sensin!" diyecektir. Sensin, diyen çocuk karşısında Yaban diyen çocuk dona mı kalır?

²¹⁰ Çağdaşlık maskesi altında hakikati inkâr etmenin adı *Faustik Meydan Okumadır*. Bkz. Roy Livingston, *Geleneksel Edebiyat Teorisi*, İnsan Yayınları, 1998, s.16, dipnot 1

²¹¹ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, 19.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.37

²¹² A.g.e., s.101

²¹³ Elias Canetti, *Körleşme*, çev. Ahmet Cemal, 7.b., Payel Yayınları, İstanbul, 2011, s.195

misyonuyla yeni kuşakların kaderini çizer. Batı'nın karbon kâğıdı Kemalizm'in yazarı Yakup Kadri, Kien gibi kendi kafasındaki dünyada yaşar, onun dünyası *kafasız bir dünyadır ya da dünyasız bir kafası vardır.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. TÜRK ROMANI KONTEKSTİNDE BİR MUKAYESE:

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU *versus*

REFİK HALİD KARAY

"Başıma harika bir şey geldi. Göğün yedi kat yukarılarına çekildim. Tanrılar orda saf saf dizilip oturuyorlardı. "Ne dilersin?" dedi Merkür, "Gençlik mi, güzellik mi, güç mü, uzun bir ömür mü, en güzel bakireyi mi, yoksa sandığımızda bulunan öteki nimetlerden birini mi?" Sadece bir tanesini seçeceksin ama. Bir an şaşırđım kaldım. Sonra tanrılara şu şekilde hitap ettim: "Çok saygıdeğer çağdaşlar, dileğim tek şudur ki, kahkaha hep benden yana olsun." Tanrılardan hiçbiri tek kelime etmedi; hepsi gülmeye başladı. Bundan dileğimin kabul edildiği sonucuna vardım ve tanrılar kendilerini zarafetle nasıl ifade edeceklerini biliyorlardı: zira ciddi bir tavırla, "Dileğin kabul oldu," demek onlara yakışmazdı."¹

S. Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*'dan

"Kahkahalarla yaldızlanıp
Bugün, biraz daha sokulsun yanıma hakikat."²

F. Nietzsche

Belki de tam burada *icraatlarımızın* alanını keşfediyoruz; hani bizim de özgün olabileceğimiz, belki de dünya tarihinin paradisini yazan ve Tanrı'nın palyaçosu olduğumuz şu alanı, belki de bugün hiçbir şeyin geleceği olmasa bile, *kahkahamızın bir geleceği* var.³

F. Nietzsche

"Gülüştünüz yas, sevinciniz hüzün olsun. Rabbin önünde alçalın, o sizi yüceltecektir."⁴

James İncili

"*Incipit paradoia*"⁵

Kierkegaard'a kahkahayı armağan eden mitolojik tanrıların dışındaki Tanrı gülmez. Baudlaireci gülüşte mutlak güce gülme yakıştırılmaz, fakat kutsal gülüşünün bir parçası olarak Tanrı, kendi suretindeki insana gülme olanağı verir. Teolojiden ilham alan total ideolojilerde gülme bastırılır. Hiçbir mutlak güç ve kendini mutlak ilan eden hiçbir otorite kendisine gülünmesini istemez. Çünkü gülme otoriteyi yıkıcı etkiye sahiptir. Bu yüzden I.

¹ Sören Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.277

² Friedrich Nietzsche, *Dionysos Dithyrambosları*, 2.b., çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2006, s.115

³ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Gelecek Felsefesini Açış*, çev. Ahmet İnam, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.146

⁴ James 4:9 bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/James_I_of_England (16.09.2011)

⁵ *Incipit paradoia*: Parodi başlıyor. Bkz. Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim Ana Metin-1*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.14 Parodi, Yunanca bir kelimedir. Para, aoidé kelimelerinden oluşur. Para yanında, boyunca, nazaran, hilafına, tarafından anlamına gelir. Aoidé, türkütü, şarkıdır. Parodi eğlenceli, alay eden, şaka dolu şarkıdır. Bkz. a.g.e., s.7

James seküler Tanrı olarak İncilinde gülmeyi yasaklar.⁶ Gülmenin gardiyanı Platonik gülüşten feyz alan Jakoben gülüşte ciddiyet bir zorunluluktur. Çünkü ciddiyet Jakobenizmin dayattığı tek kaderi yaşatacak, halkı bir-hizaya-getirecek sopadır. Sopayı tutan için ciddiyet bir gerekliliktir. Ciddiyetin karşısında gülme bir gelecek, bir hakikat umududur.

Türklerin *Ancien Régime*'i Osmanlı İmparatorluğu'nda gülmenin, Bergsoncu gülüşteki gibi, toplumda töreleri düzelten etkisi vardır. Orada heterojen ve otantik halk, Bakhtinci karnavalesk gülüşe de sahiptir. Georgeon'a göre, gülme *homo ottomanicus*'a özgüdür; alışverişte, pazarda, ulaşımda kullanılan ortak dil küfür ve şakaların dilidir.⁷ Muhayyel Yeni Türk'ün gülmesi imparatorluk gülüşünden farklı, metazori bir gülüştür. Bu farklılık düşünüldüğünde, Modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde gülmeden bahsetmek, tarihe açılan yeni sayfada⁸ onu eleştirmek demektir.

Modern Türkiye'de Halkçılık ideolojisi ile kurgulanan halk, Kemalizm'in seküler kutsallığının taşıyıcısıdır. Yeni Türk, yeni doğmuş çocuk gibi masumdur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Jakoben geleneklerle inşa edilmiş Yeni Türk'e kuralları ihlal eden Nietzscheci gülüşle ya da hakikatin yasalarına, kendi yasalarını dayatanlara Demokritosgil gülüşle gülme, seküler bir günahı işlemek demektir, bu günahın affı yoktur. Hele ki ideolojinin kutsal kitabını yazan Mustafa Kemal'e gülmek, taş kesilmek demektir. Çünkü o, halkın *Deus ex machina*'sıdır.⁹ Hakikatin yasasına karşı yasakoyucunun palimpsest anayasası otantik ruhla okunduğunda, bu metinden silinenin reel halk olduğu görülür. Anayasada, seküler milliyetçi Jakobenizm, Platonik nefreti ile reel halkı yok etmek için pusudadır. Jakoben anayasa ile otantizmi yok etmek, otantik gülüşü de yok etmek demektir.

⁶ Georgeon'a göre Osmanlı gülmesi, İslami gülmeye dayanır. Kuran'ın birçok yerinde Cennette iyi Müslümanlara vaat edilen gülme ve neşeden söz edilir; ama Allah'ın düşmanlarının dalga geçen gülmesi mahkûm edilir. İslam, gülmeyi, özellikle peygamberin şakalar yapan hadislerine dayanarak görelilik olarak olumlu karşılar. Bkz. François Georgeon "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?", Irène Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), *Doğu'da Mizah*, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.79-101, s.89. Yemek ve içmek gibi gülmek, oynamak, neşelenmek de insan fitratının gereğidir. İslam, tavizsiz ciddiyet, daimi ibadet, dünyadan el etek çekme neşelenmeyip gözlerini ahrete odaklama, dünya hayatından uzak durma zannedilir. Hâlbuki İslam'da gülme vardır, fakat İslami gülme, seviyelidir. Bkz. Ebu Muhammed Hamis es-Said, *Peygamberimizin (s.a.v) Mizah Anlayışı*, çev. Muhammed Ateş, Polen Yayınları, İstanbul, 2007, ss.11-3. Peygamber için çocuklar, kadınlar ve ezilmiş insanlarla şakalaşmakta, Hz. Ali'ye göre "İnsanları somurtkanlıktan çıkaracak kadar mizah yapmakta bir beis yoktur." Bkz. a.g.e., ss.22-7. İslami geleneklere göre yaşayan insandan gülme esirgenmez; aksi davranışlar ise cezalandırılır. Kuran'da alay etme ve gülme ile ilgili sureler şunlardır: Maide Suresi 5/57, En'am Suresi 6/10, Tevbe Suresi 6/65-66-79-82, Hud Suresi 11/38, Nahl Suresi, 16/34-55, Enbiya Suresi, 21/36-55, Hucurat Suresi 49/11, Abese Suresi 80/33-9.

⁷ François Georgeon "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?", a.g.e., ss.84-7

⁸ A.g.m, ss.79-80

⁹ *Deus ex machina*: Beklenmedik kurtarıcı. Bkz. Friedrich Nietzsche, *Yunan Trajedyası Üzerine İki Konferans*, çev. Mahmure Kahraman, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005, s.26

Kemalizm'in politik alanda otantik halkı yok etme tasarısı, ciddiyetle kurulmuş Jakoben edebiyat cumhuriyetinin de tasarısıdır. Militarist ve milliyetçi bir ruha sahip yazar kadrosundan oluşan edebiyat kanonu, Mustafa Kemal'i putlaştırır. Resmi kanon yazarı reel halka, *etik yaklaşım*¹⁰ ile tezli romanını dayatır. Tezli roman ideoloji-merkezlidir. İdeoloji-merkezli Jakoben metinler militan metinlerdir. R. Barthes'e göre, politik ve sosyal olaylar edebiyatın bilinç alanına yayılır; "militan"la yazar arasında yeni bir yazar türü yaratır; böylece "militan" bir yazı doğar.¹¹ Militan metinler olan Jakoben metinler halka *etik yaklaşım*la bakar, bu yaklaşım halkın otantikliğini (*emik* olduğunu) reddeden bir yaklaşımdır. *Etik yaklaşım* ideolojik bir bakış açısına sahipken *emik yaklaşım* toplumu kendi konteksti içinde anlar. Yakup Kadri'nin *etik yaklaşım* edebiyatı ve romanı ciddileştirir, ona ideolojinin misyonunu yükler. Oysa edebiyat ciddiyet üzerine kurulmaz, o oyun ve alaydan, esprili ve neşeli konuşmalardan doğup gelişir.¹²

Gülme Jakoben ideolojilerin panzehiridir.¹³ Gülmenin esprisi gerçek olmasıdır. Jakobenzimle yaratılan gülme sunidir. Asık suratlıların gülüşü Jakoben gülüş, zorlama, ötekine düşmanlık yaratan, onu kendinden utandıran bir gülüş olarak "yeni insan"ı eğitmenin itici gücüdür. Meşrulaştırılmış bir gülme olan Jakoben gülüş milliyetçidir. Ulusal bayramlar modern devletin şenlikleridir. Bu şenliklerde gülme özgür bırakılır. *Ankara*'da Selma'nın cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında duyduğu coşku, mutluluk bunun en iyi örneğidir. Her

¹⁰ *Etik yaklaşım* kendi tarzında anlamak; *emik yaklaşım* ise bir şeyi kendi kontekstinde anlamaktır. "Ben bir kontekst içinde varım, demek ki benim kimliğim konteksiz düşünülemez. Her şeyi kendi kontekstinde anlamak doğru anlamaktır. Kontekst her şeyin içinde olduğu için herkesin konteksti farklıdır. Bir şeyi kontekstiyle yargılamak, ona hakkını teslim etmek demektir." Bkz. Hüsametdin Arslan, *Sosyal Bilimlerde Yöntem Dersi Notları*, Bahar Yarıyılı, 20.05.2008 Reel halkı emik yaklaşım ile anlama tarzı doğru anlama tarzıdır. Etik yaklaşım reel halkı olduğundan başka bir şey olarak ideolojinin dayatmacılığı ile yargılar. Ayrıca *Emik* terimi otantik olanın 'yerlinin bakış açısı'ni ifade eder, *Etik* teriminin karşıtıdır. Bkz. Thomas Hylland Eriksen, *Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış* çev. Ekin Uşaklı, Avesta/Sosyal Bilim, İstanbul, 2002, s.26, dipnot 1

¹¹ Zikreden Selçuk Çıkla, "Türkiye'de Edebiyat Kanonu", *Mavi Yeşil*, Çevre Kültür Sanat, Sayı:53, Eylül-Ekim 2008, ss.9-12, s.12

¹² Barry Sanders, *Kahkahanın Zaferi Yıkıcı Tarih Olarak Gülme*, çev. Kemal Aktay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001 s.47

¹³ Gülme, Nietzscheci bilimin şen umududur, Kuhn'iyen anlamda ise bilimin bilimcelerini çözer. Bilimin yalnızca formüllerden ve bu formülleri uygulama kurallarından ibaret olmadığını, koskoca *gelenekleri* de içerdiğini vurgulayan *Wittgenstein* olur. *Kuhn* bu eleştiriyi genişleterek daha da somutlaştırır. Kuhn'a göre bir *paradigma*, kimlikler kolayca teşhis edilebilir özelliklerin yanı sıra bilinmeyen, ama araştırmayı gizliden gizliye yönlendiren ve ancak diğer geleneklerle karşı karşıya geldiğinde keşfedilen eğilimleri ve usulleri de içeren bir gelenektir. Bkz. Paul Feyerabend, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.90 Devrimlerle yıkılıp yenilerinin oluşturulduğunu söylediği paradigmlar, bilgi ortamını yaratan amaçların, çıkarların örgütlediği sistematik yapıdır. Bkz. Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, 8.b., çev. Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008, s.53 Sokratik gülüşün hasetçi dengeleyiciliği düşünüldüğünde, ortaya çıkan hasetçi paradigmlar sistem içinde bilimsel devrimle bozulan eşitliği sağlayarak bilimin bulmacalarını çözer, olağan döneme dönülmesini sağlar. Klasik bilimin Jakoben tavır yerini paradigmatik bilim komünitesi içinde demokratik tavra bırakır.

ne kadar Nietzsche kötü insanların şarkıları olamayacağını¹⁴ söylese de onların şarkıları meşru şenliklerde söylenen meşru şarkılar, marşlardır. Milli marşlar ötekilere ezgili olarak küfür etmektir. Bu ezgiler hem ideal dünyaya hem ötekinin dünyasına ciddiyetle savrulur. Jakoben gülüş tek meşru gülüştür. Jakoben ideolojilerin hastalığı dayatmadır, onlar için bir halk hastalığı olan gülme ise kendi lehine dönüştürülmesi gereken unsurdur. Reel gülme hasetçi halkın öcüdür. Bu öç Jakobenlerin dayatmacılığından alınan öçtür. Hasetçi dengeyi sağlayan halkın öcü, bir anlamda, Refik Halid'in mizahındaki gülüş ile alınır.

Bu bölümde mukayeseye konu olan Refik Halid'in metinlerindeki mizahi yaklaşımı *emik yaklaşımdır*. Gülme *sui generis*dir. İdeolojik kontekstler karşısında Refik Halid'in mizahi kontekstleri anti Jakobendir. Ciddi bir ideoloji olan Kemalizm mizahi gülmeye karşıdır.¹⁵ Çünkü bu gülme, ideolojiyi yıkıcı bir güce sahiptir ve paradoksal olarak hem ciddi hem gayrı ciddidir. Tek başına düşünüldüğünde gayrı ciddi bir fiil olan gülme aleniyet özelliği ile ciddidir: çünkü gülme ideolojilerin sırrını açığa çıkarır. İdeolojiye gülmek demek onu eleştirmek, onun fikirlerini alaya almak, kurduğu otoritenin etkisini ve baskısını yok etmek demektir. Komüniteye demokratik¹⁶ olma imkânı veren gülme, reel halkın geleceği için umuttur.

Yakup Kadri ciddi misyonu ile tezli romanlarını yazarken, anti Jakoben romancı Refik Halid metinlerinde gülmenin denetlenemez etkisini kullanır. Yakup Kadri Anadolu'daki ideal dünyanın, ideal halkın mimarıdır; o romanlarında halkın nasıl olması gerektiğini ciddiyetle anlatır. Bu romanlardaki ciddiyetin esprisi trajedidir. Onun Jakoben romanındaki egemen sır baskı ve dayatmadır. Yakup Kadri ciddi romangevezeliği ile halkın insanlaşma ahlakını onun elinden alır, yerine modern ideolojinin an içinde kendini yok eden ahlakını koyar.

Refik Halid *Edebiyatı Öldüren Rejim*'de edebiyatın totaliter ideolojiler karşısındaki durumunu anlatır:

¹⁴ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.14 Bellekler ulusal andlar, marşlar ve gürültülü sloganlar dolduruluyor. Bkz. Ayşe Kadioğlu, "Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği", Ayşe Kadioğlu(haz.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, çev. Can Cemgil, Metis Yayınevi, İstanbul, 2008, ss.31-54, s.42

¹⁵ Osmanlılar, İslam geleneğinin miras bıraktığı gülme etik ve estetik devralmışlardır. Osmanlı Türkçesi'ndeki mizah sözlüğü Arapça-Farsça kökenlidir. 1923'te İmparatorluğun çöküşüyle mizahi hiciv ölür. Gülme dini gelenekle vardır. Ulusal devlette gülme ortadan kalkar. Yeni rejimde dine gülmek Osmanlı'nın komikliğiyle alay etmek ona serbesttir. Bütün devrimler gibi Kemalist Devrim de ciddidir. İmparatorluğun komik biçimler neredeyse yok olur. İmparatorluğun sonuna damgasını vuran Ermeni tehciri ve Yunan nüfus mübadelesi, gayrimüslimler hakkında şakalar yapmayı zorlaştırır. Sadece Yahudi tipi varlığını sürdürür ama otuzlu yılların sonuna doğru o da faşist modellerin etkisiyle anti-semitizme doğru sapar. Geriye sadece kalın kafalılığıyla alay edilen Lazlar kalır. Bkz. François Georgoen "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?", a.g.e., ss.90-7

¹⁶ Komüniteryen Demokrasi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sema Karaca, *Komüniteryen Demokrasi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, 2012, Bursa

“Totaliter rejimlerin güzel sanatlardan çoğunu, hele hürriyete en fazla ihtiyaç gösteren edebiyatı öldürdüğüne artık şüphe kalmadı. Son yirmi yılda İtalya dünya edebiyatına ne kattı? Ve gene Almanya, Nazi devrinde kendi topraklarında kimleri yetiştirdi? Eğer İtalyanca ve Almanca bazı değerlice eserler çıktı ise bunları yazanlar anayurtlarından ya kendi arzularıyla veya zorla uzaklaştırılmış hür düşünceli kimselerdir... Totaliter rejimler yalnız kendi görüşlerinin ölçüsünde eser istedikleri için heykeltıraşlık ve mimarlık da malum kalıplardan dışarıya çıkamıyor... Ferde kıymet vermeyen faşist rejimlerde en verimsiz, en cılız, tamamiyle güdük ve kavruk kalan sanat, edebiyattır. Edebiyatı öldüren rejim, insanlık için tehlike teşkil eder.”¹⁷

Edebiyatı öldüren totaliter ideoloji Kemalizm Pozitivizm’e inanır. Dolayısıyla Yakup Kadri pozitivist, deterministtir. Yakup Kadri’nin ideolojiye olan inancı onun roman yolunu realizme götürür. Ahmet Mithat geleneğinden kalma pedagojik/patolojik mirasla Yakup Kadri, ideolojinin başöğretmenliğine soyunur.¹⁸ Bu, gerçek romandan uzak patoloji, Jakoben bir roman ve edebiyat anlayışıdır.

O Flaubert, Balzac gibi yazarlardan etkilenmiştir; romanlarında realite ön saftadır; maksatlı, bilinçli bir tekniği vardır.¹⁹ Piyesleri sosyal konuları ele alan tarafı ile Ibsen’e ve Fransız natüralistlerine bağlıdır.²⁰ Yakup Kadri “hem bilimsel hem edebi olarak ‘somut olan’a takıntılı”²¹ tavrıyla reel halka karşıdır. Toplumcu gerçekçi Yakup Kadri Kemalist ideolojiye uygun tipleri yaratır. “Toplumcu gerçekçilik olumlu kahraman temasına sarılır.”²² Yakup Kadri toplumdaki farklı topluluklara, inanışlara aldırılmaz. O karbon kâğıdıyla romanına ideal Türk’ü çizer. Yakup Kadri’nin tek problemi, ideal kahramanını reel dünyada yaşatma isteğidir.

¹⁷ Zikreden N.Ahmet Özalp, **Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi**, Kapı Yayınları, İstanbul, Ocak 2011, s.ix

¹⁸ Yakup Kadri Mustafa Kemal’in başöğretmenliği rolünü çalar, yazdığı Jakoben romanları, Kadro Hareketi ile o bu role kendini o kadar kaptırmıştır ki yaşadığı rol karmaşasının bedelini *Zoraki Diplomat*’lıkla öder.

¹⁹ Niyazi Akı, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss.122-5

²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Tiyatro Eserleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.18 Natüralizmin roman ideali, sosyal gerçekliği fotoğraflık bir objektiflikle ifade edilmesidir. Realist romancı canlı tabloyu yaratan kişidir. Bu tabloda fazilet ve kötülükler vardır, bu olayların en önemlisini romancı seçer ve sosyal tipleri buna göre şekillendirir. Sevim Kantarcıoğlu, **Edebiyat Akımları Platon’dan Deridda’ya**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss.141-2

²¹ Ian Watt-Roland Barthes, **Gerçekçilik ve Romansal Biçim**, çev. Mehmet Sert, Yirmi Dört Yayınları, İstanbul, 2006, s.55

²² Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, 19.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.61 *Bir Sürgün*’deki Hikmet’i hayatının her hangi bir devresinden alır, an’ı merkez alarak mazisini anlatır ve durumunu mazisiyle aydınlatır. Bkz. Karaosmanoğlu, a.g.e., s.135 Böylece “sosyal yazar hüviyeti”ni kazanır. Bkz. a.g.e., s.97 *Şapka, Baskın, Tercüme-i Hal*’de realist hikâyelerinde bile, bir içtimai nizamsızlıktan şikâyetten ziyade fert hürriyeti hesabına bir müdafaa, örf ve adetlere karşı bir isyan sezilir. Bkz. a.g.e., s.43 *Ankara*’da Binbaşı Hakkı cemiyetin gidişine uyan bir tiptir. Harp ennasında katı ve cenkçi iken harpten sonra ulaştığı rahat hayata uyan yumuşak bir tip olur. Realistler gibi Yakup Kadri’de hayat tarzının şahsiyeti değiştireceğini kabul eder. Bkz. a.g.e., s.176

Refik Halid'in romanında kahraman Yakup Kadri'nin kahramanları gibi *hayali cemaatin*²³ kahramanı değildir. Refik Halit'in "karakterlerinin ruhu" vardır.²⁴ Refik Halid Yakup Kadri'nin antitezidir. Yakup Kadri'nin metinleri ne kadar ciddiye, Refik Halid'in metinleri o kadar güldüren metinlerdir. Yakup Kadri'nin tek sesli, ciddi karakterlerinin yanında Refik Halid'in karakterleri çoksesli karakterlerdir. Yakup Kadri farklılık kabul etmez, okuyucusuna ideal halkı anlatır, bu homojen halkın toplumda karşılığı yoktur. O reel halkı reddeder. Refik Halid farklılıkları kabul eder, halk ne ise okuyucuya onu anlatır. Onun yazdığı halk toplumunda bir karşılığı olan çoğul, somut, reel halktır. Onun metinlerinde mizah ile halka içkin gülme öğeleri vardır.

Refik Halid halkı dışlamayan realizmi ile halkı olduğu gibi kabul eden bir anlayışla ve mizahi yazar. Refik Halid'in bakış açısı toplum merkezlidir. Bu bakış açısı "birey ve toplum arasındaki etkileşimden, toplum adına vazgeçilmesi"²⁵ gerektiğini savunur. Refik Halid realizmi şöyle anlatır:

Ben temiz realizm severim. (...) Maupasant'ı ele alalım. Kullandığı kelimelerle insana tiksinti vermez. Sadece tiksinden intibayı alırsınız. "Bok" kelimesini söylemek iş değil. Pek çirkin şeyleri rötüs etmek bir eserin kuvvetli olmasına mani değildir."²⁶

Gençlik yıllarında (Fecr-i Ati döneminde) Yakup Kadri ve Refik Halid çok iyi iki dosttur.²⁷ Yakup Kadri *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda Refik Halid'in "İttihat ve Terakki'nin pehlivanlarını bırakıp da Hürriyet ve İtilaf"²⁸ ancak acınmaya değer cüceleriyle uğraşmak gibi zebun-küşlüğe(düşkünü ezen) düşeceği akla gelmezdi" diye yazar.²⁹ İdeoloji, onların yollarını ayıran önemli bir etkidir. Refik Halid muhaliftir ve hicvi kullanan bir yazar

²³ Ulusa hayal edilmiş cemaattir. Bkz. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, 2009, s.20

²⁴ Hüseyin Engin, *Refik Halit Karay Yaşamı-Sanatı-Yapıtları I*, Türk Klasikleri Dizisi, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.94 Ayrıca Refik Halid "ressam muharrir" olarak anılır. Bkz. Akı, a.g.e., s.50

²⁵ Fatma Erkman-Akerson, *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s.197

²⁶ Zikreden Engin, a.g.e., s.44

²⁷ Şerif Aktaş, *Refik Halit Karay*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.29

²⁸ *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*(HİF): İttihat ve Terakki Fırkasının (İTF) baskısına karşı, muhaliflerinin işbirliği ile kurulan parti(1911). İTF'den ayrılanlarla, şeriat düzeni peşindeki hocalar takımı da aralarına katılmıştır. İlkeleri meşruti, liberal, temsili bir hükümettir. 1911 ara seçimlerinde başarılı olamayan İTF Meclisi feshederek canlanan muhalefeti susturmuştur. Halaskaran Zabitan (Kurtarıcı Subaylar) hareketi, iktidarı sıkıştırarak istifasını ve ılımlı bir hükümet kurmasını sağlamıştır. İTF, Babiâli baskını ile iktidarı zorla geri almış(1913), HİF buna Mahmut Şevket Paşa'yı (Hareket Ordusu Komutanı)öldürterek cevap vermiştir. İTF muhaliflerini bu vesile ile suikast ile ilgili görerek tasfiye maksadıyla Anadolu'ya sürer; bazıları yurt dışına kaçar; parti dağılır. Yeniden yapılandırıldığı 1919'a kadar bir faaliyeti olmaz. Yeniden kuruluşunda Damat Ferit Paşa kabinelerine nazırlar ve Şeyhülislam veriri ve fiilen iktidara katılır. Bir süre sonra parti; köktenciler ve ılımlılar olarak ikiye bölünür. Müdafaa-yı Hukuk ve Kurtuluş hareketlerini İttihatçıların yeniden yapılanması olarak kabul eden parti bu hareketlere şiddetle karşı çıkar. "Kuvayı İnzibatiye" teşkilatı ile fiilen karşı koyar, Mustafa Kemal'i gıyaben ölüme mahkûm eder. Ferit Paşa hükümetleri düşün Tevfik Paşa sadarete geçince parti faaliyetleri sona erer. Refik Halid Karay, *Mînelbab İlelmihrab*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss.297-8

²⁹ Zikreden Aktaş, a.g.e., s.37

olarak Hürriyet ve İtilaf partisinin fikir mücahidi, basındaki kalemşörüdür.³⁰ “Dağa, Bağa Dair”de İttihatçıları eleştirir:

Dağdan inen kahramanlardan ağzımız fena yandı; şimdi bağdan gelenleri bile üflesek, Altın kafese kanarya sanıp koyduklarımız baykuş çıktı; her bağda öteni devlet kuşu zannedip başımıza taç etmesek fena olmaz.³¹

“Efendiler Nereye?” adlı yazıdaki hicivde, İttihatçıların Jakoben tavrı daha belirgin olarak gözler önüne serilir:

“Ası!” deyince sıra sıra darağaçları kurulur, “Yak!” deyince alev alev meşaleler tutuşur, “Bas!” deyince tabur tabur jandarmalar üşüşürdü... Elinizde zindan anahtarları, belinizde idam ipleri, sırtınızda darağaçları vilayet vilayet dolaştınız; Ali’ye çattınız, Veli’yi bastınız,, Ahmet’i kastınız, Mehmet’i kavurdunuz, beş senedir her tarafta kargalara insan leşinden öbek öbek ziyafetler çektiniz; akbabaları çoluk çocuk ölüsüyle besleyip kartalları artık adem etinden tiksindirdiniz...

Muhalif mi? Al aşığı... Muharrir mi? Vur başına... Türk mü? Sür ölüme... Rum mu? İşte parasını... Ermeni mi? Kes kafasını... Arap mı? Çek ipe... Kadın mı? Gönder evine... Haydut mu? Buyurun köşeye... Külhanbeyi mi? Gelsin yanıma... Yahudi mi? Sor fikrini... Kalan kimseye at sopayı... Paraları koy cebine... İşte sizin programınız bu...

Hani Karagöz’de Kanlı Nigar oyunu vardır, “Vurun kızlar kol demirini!” derler de kapılar kapanır, avane üşüşüp anadan doğma soyarak misafiri çırılçıplak dışarı fırlatır... İşte siz böyle yaptınız, boğazları kapatıp içeride keyfinize gideni işlediniz; kimimizi soydunuz, kimimizi vurdunuz.

Palalarla, sopalarla işe giriştiniz. Sürülerle insanları dağ başlarına götürüp satırlardan geçirdiniz; babaları, evlatları yoktan yere harcayarak Anadolu içerisinde dul kadından, yoksul yetimden başkasını bırakmadınız. Ne oluyordunuz? Bu kanlı işgüzarlıklar, bu canavar akını, bu fitne ve fesat siyaseti ne fayda verecekti? Ne kazanacaktık? Dünyayı mı alacaktık? Mısır’a sultan mı olacaktık? Hint’e şah mı gidecektik?

İşte milleti artık büsbütün öldürdüklerinden amin olsunlar; zira damarlarımızda bir damla kan, kollarımızda bir zerre kuvvet kalmış olsaydı yakalarından yapışır, öcümüzü alırdık... Halbuki kollarını sallaya sallaya, yüzümüze tüküre tüküre gittiler.³²

Refik Halid “*Oyuna ve Oyunbozanlığa Dair*”de İttihat ve Terakki Fırkası’nın oyunbazlarını oyunlarla anlatır. Ona göre siyasetin oyunbazları olan İttihatçılar kumarbazın kendi ocağına incir ağacı dikmesi gibi vatanın bağına incir ağacı dikerler:

“Tavla” gürültüsüne, cakasına, mars edişine, sonra da “şark” diye kapağı tabanca gibi patlatmasına nazaran tam ittihatçı oyunudur. “Satranç” boyuna arpacı kumrusu gibi düşünülüp el kımıldatmaktan, yer değiştirmekten çekinilmesine göre İttihatçı... “Kör ebe” Gözümüze milli bağlarla körü körüne iş görmeye, boş atıp dolu tutmaya çabalıyoruz. “Aramızda kaz var” oyununda olduğu gibi bizden başak her milletin gözü açıldı... Kendimize güldürmeyelim! “Çaylak yavrum kapamazsın!” oyunu ise feci, bizim İttihatçıların siyaseti... “Seke seke ben geldim!” diyenin kapıp götürmediği kalmadı. “Köşe kapmaca” malum; kabine, mesnet oyunudur... “Uzuneşek” de mansıp bir oyundur, zavallı memleket iki diz üstü çökmüş, sırtından atlayan atlayana... Meteliksiz binen milyoner iniyor... Bir de “tuğra” oyunu bilirim, usulcacık arkasına ucu düğümlü mendili bırakırlar, farkına varmadı mı artık yesin dayağı... Bizim de arkamızda şimdi düğümlü kırbaç duruyor ama farkında değil gibi

³⁰ Refik Halid, Hürriyet ve İtilaf Partisini destekleyen *Mesuliyet, Peyam, Sabah, Alemdar* gibi gazetelerde yazar. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C1, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004, ss.97-8

³¹ Özalp, a.g.e., s.65

³² Refik Halid Karay, *Sakın Aldanma, İnanma, Kanma*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss. 78-80

davranışımıza nazaran fena ezileceğimize hükmediyorum! Siyasi oyunların en basiti milli oyunlardır, basit ama bu oyunlara kanmayan, bu oyunlara gelmeyen kalmadı.³³

Refik Halid ta gençlik yıllarında alaycı gülen, iyimser bir insandır. Refik Halid'i yakın arkadaşları "neşe yıldızı" olarak tanır.³⁴ Yakup Kadri ise karamsar bir kişiliğe sahiptir. O zaman zaman Refik Halid'in hayatına baktığında yüreğine bir kasvetin çöktüğünü, onun neşesini kıskandığını anlatır. Yakup Kadri Refik Halid'in ölümünün ardından onun bir "hayat adamı" olduğunu, kendisininse "kitap adamı" olduğunu yazar.³⁵

"*Metampsikoz*", yani ruhun bir vücuttan diğerine intikali doğru ise Refik Halid kendi muhalif, "izansız ve haşin" ruhunun Âdem'den bu yana pek çok ruhta muhalefet ettiğini düşünür. Onun ruhu geçmişte muhaliftir, gelecekte yaşayacak ruhu da muhalif olacaktır.³⁶

"Ölülerimizin vücutlarımızla kaynaştığını unutmayalım; bizler ölülerle dokunmuş bir yapılaştayız ve bir gün, vücutlarımızda yaşayanları sorgulayabilirsek nihayet kendimizi de sorgulamış olacağız."³⁷

Öyle ya, sırf "Kirpinin Dedikleri"ni yazdığımdan dolayı ne fırkacı, ne komiteci olmadığım halde ben, beş sene diyar diyar süren bu adamların arasında, aynı dam altında ne işim vardı?³⁸

³³ Özalp, a.g.e., ss. 69-72

³⁴ Aktaş, a.g.e., s.56 Ben ağlamış suratlı ne insan, ne mevsim, ne manzara severim. Refik Halid Karay, *Makyajlı Kadın*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.203 Mizah onun karakteridir. Bkz. Osman Ekiz, Refik Halit Karay, Toker Yayınları, İstanbul, 1999, s.44 O "Kendimle de alay etmesini severim... Herkese benzemekten, sürü ortasında belirsiz olmaktan da haz etmem... ağırbaşlı değil, hafif bir adamım."der. Bkz. Refik Halid Karay, *Ayın On Dördü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.10

³⁵ Hüseyin Engin, *Refik Halit Karay Yaşamı-Sanatı-Yapıtları I*, Türk Klasikleri Dizisi, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1997, ss.20-1 Refik Halid Yakup Kadri'yle aralarının düzeldiği bir vakit görüşüp konuşmayı ister, fakat Yakup Kadri ona "Etrafındaki adamları beğenmiyorum" der. Refik Halid de "Şimdi o dahi fırkacı, hükümet taraftarı oldu; ben de etrafındakilerden bir kısmını ona layık bulmuyor ve beğenmiyorum... Gençliğimizdeki zevki bulamıyorduk." diye anlatır. Çünkü Yakup Kadri artık misyonu olan, edebiyatçılar cumhuriyetinin bir yazarıdır. Bkz. a.g.e., ss.330-1. 1922'de *Aydede* adlı siyasi mizah gazetesini çıkarır. Kirpi lakabını ona Yakup Kadri bulur. Muhtar Bey Refik Halid'den onun taklit mizah dergisi dediği *Alem* için bir yazı yazarak katkıda bulunmasını ister. Başta itiraz etse de bir yazı yazar fakat beğenmeyip sobada yakar. Bundan iki ay sonra Kirpi imzalı yazılarını yazmaya başlar. "Ben kendimin ne olduğunu bilmiyordum. Mizah "benim işim değildi... Meğerse işimmiş." Bkz. Karay, *Sakın Aldanma, İnanma, Kanma*, s.206 Sosyal olaylar ve politik konularda mizahi yazar. Bkz. Aktaş, a.g.e., s.387 O yergi edebiyatında bir çığır açar. Engin, a.g.e., s.20 Siyasi mizah yönünü sonradan fark eden Refik Halid bunu artık bilinçli bir şekilde kullanır. Onun iddiasına göre Türkiye'de Avrupa tarzında mizah yapan ilk kişi kendisidir. Ekiz, a.g.e., ss.44-7 1922'de *Aydede*'deki muhalif yazılarından dolayı "Yüzellilik"lerle birlikte yurt dışına çıkmak zorunda kalır. Bkz. Engin, a.g.e., s.7 On beş yıl (Beyrut, Halep, Hatay) sürgün hayatı yaşar. Bkz. Ekiz, a.g.e., s.17. 17 Ağustos 1938'de çıkan af kanununun yürürlüğe girmesiyle Refik Halid Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına dönüşünü sağlayan pasaportunu alır, memleketine döner. 1948'de *Aydede*'yi tekrar çıkarsa da siyasi hayattan uzaklaşır ve çeşitli gazetelerde kimi yazıları çıkar, romanları tefrika edilir. Bkz. Aktaş, a.g.e., s.55 O on beş yıllık bir sürgün hayatından sonra artık "okları kırılmış kirpi"dir.

³⁶ Refik Halid Karay, *Ay peşinde*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss.73-6

³⁷ Karay, *Yezidin Kızı*, ss.45-6

³⁸ Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.49

Refik Halid İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ciddi olaylarına güleryüzlü yaklaşımı³⁹ ile her devrin muhalifidir. İttihatçılara zehir zemberek *Kirpinin Dedikleri* beş yıl sürgüne mal olur.⁴⁰

"Ne muhalifliğim zorakidir, ne muvafıklığım" sözleriyle her ne kadar *Sözde Bir Dost* Yakup Kadri'ye taş atmadığını söylese de onun diplomatlığının zoraki olduğuna inanmadığını ifade eder.⁴¹

Refik Halid romanlarında reel halkı yazar. Jakoben ideoloji, Yakup Kadri'yi resmi kanonun yazarı ilan eder. Refik Halid ise, ironik ve mizahi yanı, siyasi görüşleri, edebiyat yaklaşımındaki hınzırca tutumu ile kanon dışı kalır.⁴²

Yakup Kadri metinlerini yazarken bir cumhuriyet ideali ile yazar. Onun romanı edebi bir eser değildir çünkü ciddi bir görev duygusuyla yazılır. Onun amacı öğretmek, halka bilinç kazandırmak için halkın bilinçaltını yeniden yapılandırmaktır. O, romanı ideolojiye kurban eder. Onun romanı Jakoben/tezli romandır. Yakup Kadri tezli romanı şöyle anlatır:

"Bence tezli roman denilince hatıra gelen şey romanın mutlaka bir tezin müdafaası için yazılmış tesirini vermemesidir. Roman o suretle yazılabilir ki tez içinde tamamiyle erir, hissedilmez, ancak kitap kapandıktan sonra bizde hâsıl etmek istediği fikri bırakır. Tez bir elbisenin iç işi, teyeli gibidir. Eğer dışarıdan sırtırsa tabii iyi bir tesir hâsıl etmez. Fakat bu beyaz tire gözükmediği takdirde ne zararı olabilir."⁴³

Refik Halid ise gerçek edebiyatçıdır, edebi roman yazar. O kendi roman anlayışını şöyle ifade eder:

"Ben gördüğümü ve bildiğimi olduğu gibi, hiç değiştirmeden, süslemeden, hayalimden bir şey ilave etmeyerek yazdım. O kadar muhtelif simalar (yüzler) ve maceralar topladım ki şimdi benim bu tasvirlerimi okuyanlar, yolda rast geldikleri bir çehre veya kulaktan kulağa işittikleri bir vak'a karşısında zannederim ki bir aşinalık duyacaklardır.(...) Ben tarih-nüvisim(yazar-nakledici), vak'aları kaydediyorum, muhayyilemden(düş gücümnden) imdat bekleyemem."⁴⁴

"Ben Anadolu'yu bir köylü olarak değil varlıklı bir şehir delikanlısı olarak anlattım."⁴⁵

³⁹ Refik Halid Karay, *Bir Ömür Boyunca*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.15

⁴⁰ A.g.e., s.77

⁴¹ A.g.e., s.342 *Zoraki Diplomat Yakup Kadri*

⁴² Ömer Ayhan "Edebiyatımızda Alışılmadık Bir Tutum: Refik Halid, Refik Halid'e Karşı", *Kitap-lık*, Aylık Edebiyat Dergisi, Refik Halid Karay, Sayı:144, Aralık 2010, ss.68-72, s.72 "Ben olana, olmuşa, olacağı muhalifim." diyen Refik Halid ilk sürgününü "Kirpinin Dedikleri"ndeki muhalif yazılarından dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde yaşar. Gurbet hikâyeleri yine bedeni sürgünde, ruhu memleketinde bir yazarın hasretini anlatır. Bkz. a.g.m., ss.63-7

⁴³ Mehmet Emin Uludağ, *Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s.69

⁴⁴ Refik Halid Karay, *İstanbul'un Bir Yüzü*, 5.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, ss.181-2

⁴⁵ Zikreden Engin, a.g.e., s.44

Reel halk heterojendir ve güler. Refik Halid reel halkı, Yakup Kadri ise ideal bir halkı yazar. Yakup Kadri'nin romanlarına trajedi egemendir, ideolojinin kurguladığı homojen toplumda gülmenin yıkıcı gücü halkın elinden alınmıştır.

Refik Halid için "Türkçede 'gülmek', 'gülümsemek' gül gibi rahiyalı, ne renkli ne yaraşıklı ne manalı bir kelime"dir, oysa Fransızcada "rire"(gülmek) renksiz ve neşesizdir.⁴⁶ Refik Halid "Mizahi Ehliyet" adlı yazısında mizahla ilgili düşüncelerini şöyle ifade eder:

"Mizahi yazıların hiç şüphesiz çok tesiri; çok yıkıcı, rakibini sersemletici bir kudreti vardır. Dünyada her şeyin biraz fenası, biraz kabası, biraz bozuğu çekilebilir. Fakat mizahın kusurlusu çekilmez... Tahta siler gibi gıcırtilı, iniltili, uzun, muğlâk, gülme değil, öğürtü veren kaba yazıları zaten mizahtan hariç tutuyorum... Mizah gülünç olanı görmek ve onu zarifane anlatmaktır... Tecavüzün, kabalığın, çam devirmenin bir adı da mizah mıdır? Öyle nüktedanlığı lezzetli bulmuyorum... Mizah milletlerin zevkine miyar olur. Gülüşüne bakarak bir adamın fikren yükseklğine hat çizebilirim. Mizah süpürge sopası değildir ki, vurmak, döğmek, kaba saba güldürmek için kullanılsın... Bu bir fırçadır, dimağımızın yorucu ilim ve hayat yollarında topladığı tozları alır. Nazik ve ince bir iştir."⁴⁷ "Mizah haşhaş yağı gibi yutulmaz, hazmolmaz, bulanık, sıvaşık bir mayi değildir; kirletmek, lekelemek için kullanılsın. Bu bir şuruptur, ağır yemeklerin üzerine nefis rayihasıyla yudum yudum içilir, tadına kanılmaz. Buruk bir muşmula gibi yüz ekşittiren tuhafıklar, müstekreh(iğrenç) bir koku gibi insanı tıkayan nüktedanlıklar ne zaman bir derece revaçtan geri kalırsa zevk hususunda da bir adım ileri gitmiş oluruz. Mizahta ehliyet, kabiliyet şarttır."⁴⁸

Refik Halid, Nasrettin Hoca, Karagöz geleneği gibi otantik geleneklerden yararlanarak mizah yaptığı gibi kimi zaman Kirpi, kimi zaman Senegalli bir papağan Ago Paşa, *Guguklu Saat*, kimi zaman da *Aydede* olarak siyasi, sosyal arenada olup bitenleri mizahi olarak hicveder. Mizah reeldir. O, reel halkı yermek için mizah yapmaz, halkın yanlış, hatalı bir özelliği ile ilgili mizah yapar, halkın ontolojisini yaralayıcı özelliği yoktur. Olumsuz olarak görülen özellik hicvedilir. Bu gülmenin töreleri düzeltici etkisi düşünüldüğünde olumludur. Onun siyasi mizahı ise yıkıcı etkiye sahiptir. Bu yüzden Kirpi'nin okları ile yaralanan siyasi cenah onu hazzetmez.

Yakup Kadri teziyle okuyucunun duygularını harekete geçirir. O, trajik durum ya da olay karşısında yapılması gerekeni okuyucuya hissettirmeden arka planda verir. Romanda arka plana gizlenen "olması gereken", romanın tezidir. Tez, verilirken halkın hassas olduğu gelenekler kullanılır. Bir geleneği değiştirmek için o gelenek olumsuz tiplerin sırtına yüklenir.

Yakup Kadri egemen ideolojinin Jakoben yazarıdır. Refik Halid ise anti Jakobendir. Yakup Kadri, Kemalist ideolojiyi, sosyal yapıda değişmesi gerekenleri bir tezle verir. Halkın mevcut hali trajiktir, bu durum okuyucuya dramatik bir şekilde hissettirilir.

⁴⁶ Refik Halid Karay, *Deli*, 4.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, ty, s.76

⁴⁷ Ekiz, a.g.e., s.45

⁴⁸ Karay, *Ay Peşinde*, s.200

“Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nda mizah yerine acı bir yergi görülür. Yansıttığı sömürücü, alafanga, kokuşmuş zümreye tiksinti ve nefretle bakar, onlara değil, savaşıyor, sömürülen illete acır. Bütün züppelerdeki ortak nokta Türkleri ve Türklerle ilgili her şeyi hor görmeleridir.”⁴⁹

Yakup Kadri ideolojinin halka tayin ettiği tek kaderi yazar ve tezini okuyucuya dayatan kısır, tek tip bir halk yaratmaya çalışır, bunun karşısında mizahi romancı çoğul kaderini göz ardı etmediği reel halkı yazar.

Sodom ve Gomore’da, Leyla’nın babası Sami Bey’in Garp devletleri karşısında bir Türk zaferini aklı bile almaz.⁵⁰ Türk olduğu iddia edilen Madam Jimson içinse “Türk olmak rezaletlerin en büyüğü ve lekelerin en kirlisiydi.”⁵¹

Refik Halid’de böyle bir tutuma karşılık gelecek bir örneğe rastlanmaz. Onun tek tezli romanı *Çete*’dir.⁵² *Çete*’de Hatay’ın neden Anadolu’ya ait olduğu anlatılır. Refik Halid *Çete*’yi halka karşı yazmaz, memleketin ve halkın karşısında olan Fransızlara karşı yazar. *Çete* halka karşı halk için bir roman değildir.

Yakup Kadri’nin romanlarında dostlar ve düşmanlar vardır. Dost, milliyetçilik ideolojisi ile inşa edilen “Yeni Türk”, düşman ise Yeni Türk ideale karşı olan herkeştir. Ayrıca bu romanlarda Anadolu’da Türk dışında kimse yoktur. Nihayetinde Kadrocular bu topraklar üzerinde yaşayan bütün halkları Türk ilan etmiştir. Yakup Kadri romanlarında Yahudi ya da Rumları düşmanca tutumlarıyla Türkleri yermek için kullanır. *Hüküm Gecesi*’nde o, Jön Türklerin ihtilal fikrini ve halkla ilgili düşüncelerini öteki olmasından faydalandığı Samatyalı bir Yahudi’ye söyler. Bununla okuyucudan Yahudi’nin ağzından yapılan yoruma karşı düşmanca tutum geliştirmesi, onun savunduğu düşüncelerin aksini savunması beklenir:

“Utopie, Utopie;” dedi. “İhtilal nasıl yapacaklarım? Hangi halk, hangi milletle? Sekiz on kişinin, diyelim, beş yüz kişinin, bin kişinin bir araya toplanıp da isyan bayrağını çekmesi üzerine koca bir memlekette ihtilal mı olur? Haydi, canım; bunlar sizin dediğiniz gibi Fransızca kitaplarda okudukları şeylerle kafaları dolmuş birtakım hayalperestlerdir. Ve bütün Türkiye’de arkalarına takılacak 10 kişi bulamazlar. Halkın yüzde doksan beşi daha okuyup yazma bilmiyor. Kurunu vustanın en koyu karanlıklarında yaşıyor.”⁵³

⁴⁹ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bakış 1*, 20.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.267

⁵⁰ Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, s.267

⁵¹ A.g.e., s.205

⁵² Engin a.g.e., s.79

⁵³ Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, ss.29-30

Refik Halid'in anlatımı otantiktir. Çünkü toplum otantiktir. Onun hem romanlarında hem hikâyelerinde 'insan kişiliği çeşitlidir, tipleri anlatırken ideolojik saplantısı'⁵⁴ ve tiplerine karşı düşmanca bir tutumu yoktur. Refik Halid sürgün edildiğinde yaşadıklarını, hissettiklerini *Sürgün*'de verir. Yakup Kadri kahramanlarının zihin bendeşliğine karşılık Refik Halid kahramanının *emik bendeşidir*. Onları, yaşadıklarını kendi içinde anlar, anlatır.

"Acem dükkânında Buharalı hacı, Cavalı gemici, İranlı Kürt dükkânın sürekli mihmanlarıdır... Kimse birbirinin lisanını anlamıyor, saatlerce yan yana susuyorlardı... Müşteriler burada konuşmayarak dertleşiyorlardı; natıkasız; birbirlerine dert yanyıyorlardı."⁵⁵

"Beirut'a geldiği zamana kadar Ermenileri sevmeyen Hilmi Efendi Türkçe konuştukları, memleket hasreti çektikleri için hep bu cemaat ile düşüp kalkıyordu..."⁵⁶

Anadolu... Yok, görünen bir varlık, boş sanılan birçokluk.⁵⁷ "Ne saadetler kaçırdım Allah'ım!" "Bir devlet kaybettim, ömrümün son devletini!"⁵⁸

"Türk, Kürt ve Arap milletlerinin karışık bir alış veriş yeri olan bu Pazar yerini seyretmek fırsatını kaçırmamak için acele giyindim."⁵⁹

Refik Halid, *Yezidin Kızı ve Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu insanını, içinde yaşadığı coğrafya ile birlikte dini inançlarını, gelenek ve göreneklerini konu edinir. O, *Yezidin Kızı*'nda Anadolu'nun bir parçası olan Yezidileri egzotik bir fonda anlatır.⁶⁰ Bu roman Refik Halid'in hayatından izler taşır. Ayrıca inanç ve ayinlerin, olay ve törelerin güldüren ve şaşırtan yönleri verilir.⁶¹ Gurbet Hikâyeleri dışında ilk kez *Yezidin Kızı*'nda Orta-Doğu'da yaşayan azınlıklardan ve aynı bölgenin 1930-40 yılları arasındaki siyasi yapısından söz edilir. *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu insanının, yaşadığı coğrafya, dini inançlar, gelenek ve görenekler anlatılırken bu romanda güneydeki azınlıklardan Yezidiler anlatılır. Birinci sürgününde Anadolu'yu anlatan yazar, ikinci sürgününde Anadolu'nun tarihine iner.⁶² *Yezidin*

⁵⁴ Ekiz, a.g.e., ss.55-6

⁵⁵ Refik Halid Karay, *Sürgün*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.14-6

⁵⁶ A.g.e., s.62

⁵⁷ A.g.e., s.80

⁵⁸ A.g.e., ss.98-9

⁵⁹ Refik Halid Karay, *Bir İçim Su*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s.38

⁶⁰ Aktaş, a.g.e., ss.135-9

⁶¹ Ekiz, a.g.e., s.28

⁶² Refik Halid ilk kez İttihat ve Terakki döneminde sürgün edilir. Bkz. Engin, a.g.e., s.27 İkinci kez Cumhuriyet döneminde 150'lik listeye dâhil olur, sürgüne gönderilir. Bkz. Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.21 Vatanına arkasını döndü diye eleştirenlere karşı Refik Halid şöyle cevap verir: "Beni idari bir kararla listeye soktular." "Arkamı vatanıma çevirdiğime" biraz doğru hükmetmişsiniz. Fakat çeviren ben değildim, vapurun yolu böyle icap ediyordu. Kıç tarafında bayrak direğine sarılıp duramazdım ki..." Bunun yanında Suriye'ye giderken Anadolu'yu solumuza alınız, kalp tarafımıza..." diye cevap verir. Karay, a.g.e., ss.37-8 *Yüzellilikler Olayı*: 1 Ağustos 1914 ile 29 Kasım 1922 tarihleri arasında işlenen suçlara af getiren Lozan Antlaşmasına, Ankara hükümeti 150 kişilik bir liste için bir istisna kabul ettirir. 16 Nisan 1924 gün ve 4837 sayılı Genel Af Kanununun 3. Maddesi ile 150 kişinin af dışı kalacağı belirtilerek 01 Haziran 1924 gün ve 544 sayılı kararname ile pek çoğu yurt dışında bulunan bu kişilerin adları ilan edilir. Üç yıl sonra 28 Mayıs 1927

Kızı'nda Dürzîler ve Alevilerden bahsedilir.⁶³ *Dişi Örümcek*'te de kahramanlar genellikle Türkler ve Ermenilerdir.⁶⁴

Yezidin Kızı'nda Hikmet Ali, Mustafa Kemal'in silah arkadaşı, yeni rejimin sadık ve bağınaz bir nasyonalistidir.⁶⁵ Romanda Hikmet Ali her ne kadar yeni rejimin adamı olarak anlatılsa da Kemalist devrimden rahatsızdır ve arınma ihtiyacı içindedir:

"Geçirdiğimiz inkılâbın coşkunun akıntısından sersemlemiştim. Kafamda fazla çekiş sesi, fazla nutuk uğultusu, fazla alkış sağanağı duyuyorum. Sürekli köprüler kuruluyor, raylar döşeniyor, fabrikalar yapılıyor. Durup dinlenmeden her tarafta petrol sondajları, maden araştırmaları, arkeoloji kazıları... Sanki bunlar benim beynimde demir traversler diziliyor, burgulu çiviler sokuluyor..."

"...Sonra gözlerimin önünde sonu gelmez rakam ve istatistik, grafik, plan ve harita! Sayfaların biri kalkarken önüme biri seriliyor; bir resim giderken bir başkası geliyor. Dünya benim için bir grafik karmaşası kesildi, bilhassa bu yıl şenliklerini yaptığımız onuncu cumhuriyet bayramı münasebetiyle..."

"...Bu grafiklerde bacalardan süzülen dumanlar bile hesaplı çizilmiştir; dumanın boyu ve eni de bir şeyi, mesela yakılan kömürün miktarını anlatır... Bir hale geldim ki neye baksam bir gemi, bir direk, bir vazo, kaptanın kasketi, veya garsonun burnu, yanlarında da daha büyüklerini ya da daha küçüklerini arıyorum, hatta görüyorum!..."⁶⁶

Kürt Kızı Zeli'nin Yezidileri kurtarma, "modern ve güvenli bir yurt kurma"⁶⁷ projesi vardır. Bu projenin "ham hayal"⁶⁸ oluşuna, Türkiye'deki kıyafet kanununa⁶⁹ yapılan atıflar Kemalizm'e yapılan eleştirilerdir. Romanın sonunda Zeli'nin bir deli olduğu, bu projenin, devlet tasavvurunun bir delinin kurgusundan başka bir şey olmadığı ortaya çıkar. Bunu, Kemalizm'e yapılan bir eleştiri olarak okuruz. Ayrıca olmadık bir yerden Mustafa Kemal'in büstü⁷⁰ çıkar. *Yezid'in Kızı*'nda Sincar dağlarında, Yezidiler ülkesinde bir hisarın odasında "kitap etajerinin üstünde Gazi'nin pişmiş bir toprak büstü" vardır. Hisardaki daha pek çok eşya için Hikmet Ali şunu düşünür: Zeli'nin "milyonları ve binlerce tapan kulu vardı; belki de şu eşyalardan her birini, sırtlarında taşıyarak getirmek Yezidiler için bir ibadet yerine geçmişti."⁷¹ Hisarda karşılaştığı ve Yezidilerin tarihi geçmişini, Zeli'den maaş aldığı için lehte araştıran, bu sırada kendisi de Yezidileşmiş Mösyö Rondel Yezidi dinini şöyle tanımlar: "Bildığımız bütün inançların bir Rus salatasıdır." Yamalardan ortaya çıkan gülünç ve çocuksu

---

günü bu kişiler Türk vatandaşlığından da çıkarılmışlardır. Mustafa Kemal'in onayıyla çıkarılan 26 Haziran 1938 gün ve 3527 sayılı Af Kanunu ile listeye dâhil olanlar bağışlanarak, isteyenlerin Türk vatandaşlığına ve yurda dönmeleri kabul edilmiştir. A.g.e., s.385

⁶³ Refik Halid Karay, *Yezidin Kızı*, 2.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992, ss.6-9

⁶⁴ Engin, a.g.e., s.81

⁶⁵ Karay, *Yezidin Kızı*, s.124

⁶⁶ A.g.e., s.28-9

⁶⁷ A.g.e., s.57

⁶⁸ A.g.e., s.128

⁶⁹ A.g.e., s.6

⁷⁰ *Nilgün*'de Arap harfleriyle ve iki gözlü "ha"sıyla "Hotel" yazılı neredeyse bütün mekanlarda Mustafa Kemal Paşa'nın resmi aslıdır. Bkz. Refik Halid Karay, *Nilgün*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.155

⁷¹ Karay, *Yezidin Kızı*, ss.85-6

bu dinin reforma ihtiyacı vardır. Kutsal bayrakları da her bayrak gibi birleşme alametidir. “Sancağışerif” için yapılan şenliklerde köylüler bir müzayedede ile bayrağı evinde misafir etmeye hak kazanır.⁷²

Yezidin Kızı’ndaki Zeli gibi Refik Halid’in kadın tipleri genelde şuh, esrarengiz, kültürlü, hareketli, her an bir sürpriz beklenen, erkeğin aklından geçenleri onun hareketleri, bakışları ve konuşmasından sezen, zeki, varlığı huzur telkin eden, ayrılığına tahammül edilemeyen kadınlardır. O genelde kendi sevdiği kadın tipini romanlarında anlatır, yaşları erkekten küçük kadın tipler çizer. *Çete*’de Nina, *Nilgün*’de Nil, *Yeraltında Dünya Var*’da Nihan, *Dişi Örumcek*’teki Nurper, *Sürgün*’de Seher, yaratılışları icabı macerayı severler. Kadın tipler, genelde, salon hayatından, sosyetik muhitten ve eğlenceden zevk alırlar; onlar buldukları toplumu renkleri, kokuları ve hareketleriyle etkiler.⁷³

Yakup Kadri, “*Altıpatlar*”da kahramanına Türk kadını ile ilgili şunu söyletir: “Türk kızı, Türk kadını beş para etmezdir, bir Türk kadını almak, tüm gün altmış okkalık bir et parçasını sırtta taşımakla aynıdır.”⁷⁴ O, “*Bir İzah*”ta kadını, bir milletin özü olan geleneklerin tek muhafızı olarak görür. Onun asıl görevi beklemektir. Erkek nereye giderse gitsin geriye dönüp baktığında bekleyenini görebilmelidir.⁷⁵ Bu metinde kadının beklemek yükümlülüğünde olduğu kişi Türk askeridir. Türk askeri savaşa gittiğinde Türk kadını onu beklemelidir ki beklendiğini bilen asker vatani için canını daha rahat teslim edebilsin.

Yakup Kadri Seniha ve Leyla’yı ‘yosma tipi kadın’⁷⁶ olarak verir. Refik Halid’de “doğuştan fuşşa vakfedilmiş, erkek oburu”⁷⁷ fahişe tipler vardır fakat Yakup Kadri’nin romanında kadınlar ideolojinin formatına, ideal Türk kadını tipine uymadıkları için yosmadır. İdeal Türk kadını tipi ise *Ankara*’daki Selma’dır.

Refik Halid’e göre Anadolu’da erkek, yirminci yüzyıl ortasında, kadın hakkındaki fikrini henüz değiştirmemiştir. Erkek için kadın hala sadece kaprislerine katlanması gereken, fanteziye tabi bir yaratıktır ancak yeni kuşağın, eski yüz yıl erkeklerinden ayrıldıkları nokta, geri kafalı, softa zihniyetli görünmekten utandıkları için kadına kıymet verir gibi görünmeleridir.⁷⁸

⁷² A.g.e., s.102

⁷³ Engin, a.g.e, ss.76-80

⁷⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hikâyeler*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 118

⁷⁵ Yakub Kadri Karaosmanoğlu, *Okun Ucundan*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1940, s.63

⁷⁶ Bu genç kadın tipi milliyetçi Türk edebiyatının stereotiplerinden biridir. Bkz. Murat Belge, *Genesis “Büyük Ulusal Anlatı” ve Türklerin Kökeni*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.230

⁷⁷ Refik Halid Karay, *Sonuncu Kadeh*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.144

⁷⁸ Karay, *Aynı On Dördü*, ss.148-9

Anahtar tam da bunu anlatan bir romandır. Kenan evinin anahtarını kaybeder. Bunu eşine söyleyemez, gizlice onunkini alır, bir eşini yaptırır. Fakat o anahtar evlerinin kapısını açmaz. “Demek Perihan, çantasında başka kapıyı açan bir anahtar taşıyordu. (...)Kendi evinden başka bir kapıyı daha açıp içeriye giriyordu”⁷⁹ düşüncesinin hissettirdiği kıskançlığı modern bir eş olarak Kenan kendi içinde yaşar ve roman boyunca elindeki anahtarın açacağı o kapıyı arar. Sonunda anahtarın ilk yaşadıkları evin kapısının anahtarı olduğu anlaşılır. Romanda hem Kenan’ın hem de Perihan’ın, sosyeteye katılmalarıyla modernleşen hayatlarından, duydukları memnuniyetsizlikle, ‘Cumhuriyet devri İstanbul’u, mevki sahibi memurları, sanatkârları, yüksek sosyete hastalarının aile ve toplum hayatı anlatılır.’⁸⁰

Refik Halid, modernleşmenin yarattığı kültür krizinin özellikle kadınlar üzerindeki olumsuz sonuçlarını ele alır, o en çok kadınların kıyafetlerindeki değişimi vurgular. Bu konuda Karay muhafazakâr bir tutum sergiler.⁸¹ Kemalizm’le sadece çarşaf ve peçe 30 yılda geçirmediği metamorfozu geçirir.⁸²

Refik Halid, *Ekmek Elden Su Gölden*’de Türkiye’de kadının şapkalı tarihini sosyete onaylı gelin Ferhan üzerinden anlatır. Ferhan bir dergide kadını kadın yapanın şapkası olduğunu okur. O ilk şapkasını nikâhında giyer. Evlendikten sonra onu bir şapka merakı sarar. Şapka sevdası o kadar büyür ki şapkalarını kendisi yapmaya başlar.⁸³

Dört Yapraklı Yonca’da Aslıhan’a bira içmek hakkı ise çoktandır tanınmıştır. Zaten dayısı yeniliğe inkılâp zoru ile değil, özden uymuş açık fikirli bir adamdır ama bir noktada şiddetle milliyetçidir; lisan öğrensin diye bir çocuğu ecnebi mektebine göndererek onu yabancı kalıba sokmanın aleyhindedir.⁸⁴

Yakup Kadri *Ankara* romanında Kemalizm’in rüyasını yazar. Refik Halid, ideolojinin rüya *Ankara*’sını *Hülya Bu Ya*’da anlatır:

“Ankara fen ve ilmin, sanat ve ihtiranın merkezi tecellisi, harikaların temerküz noktası olmuş; Türk milletperverleri Anadolu’nun göbeğinde bir terakki beldesi inşa edivermişler ki mislini ne kâinat görmüş, ne hayalhaneler icat etmiş...”

Bunun yanı sıra Jakobenler yeni insanı marşlarla uyutan çalgılı saat de icat etmiştir. Saat milli bir beste çalar ki bu beste Halide Edip Adıvar’ın, güftesi Ziya Gökalp’indir:

Tavşan uyur, Türk uyumaz
Çalışmaya vaktimiz az

⁷⁹ Refik Halid Karay, *Anahtar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.11

⁸⁰ Aktaş, a.g.e., s.145

⁸¹ Mustafa Apaydın, “Refik Halid ve Aydede”, *Kitap-lık*, Aylık Edebiyat Dergisi, Refik Halid Karay, Sayı 144, Aralık 2010, ss.73-81, s.81

⁸² Refik Halid Karay, *Üç Nesil Üç Hayat*, İnkılâp Kitabevi, 2009, ss.110

⁸³ Refik Halid Karay, *Ekmek Elden Su Gölden*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985, s.115

⁸⁴ Refik Halid Karay, *Dört Yapraklı Yonca*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss.47-8

Uyuma Türk! Uyuma Türk!
Gözünü aç, tarlanı kaz.⁸⁵

Yakup Kadri Orta Anadolu köylüsünü *Yaban*'da anlatır. *Yaban*'daki köylü ülkesini sevmeyi bile bilmeyen halktır:

“Yazıklar olsun, seni sevmesini bilmeyenlere; ey, gamlı ülke!.. Seni sevip, senin sessiz dramın içinde gömülüp gitmekten korku çekenlere!.. Taşın, toprağın ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir! İnsan, senin göğsünde ya destanî bir kahramanlığa erer ya da en ilahi mizaçlı velilerin feragat ve mahviyet derecesine varır.”⁸⁶

“Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.”⁸⁷

Refik Halid, *İstanbul'un Bir Yüzü*'nde yeni ve eski devir insanını karşılaştırır. Yeni devir siması, halkı, halk olarak değil bir at olarak görür, memleket de onlara göre ahurdur.⁸⁸ Yeni devir siması “tırtıllık zamanından hiçbir hatıra saklayamamış olan bir kelebek gibi hep bugünü” yaşayan, halkla uğraşacak zamanı olmayan ve halka sağır olan insandır.⁸⁹ Fakat onlar eskiden “sarıklı, parasız akıllı keloğlanı hatırlatan bön çehreli fakat zeki, yerden yapma, bastı bacak vücuttur.” Fakat eski simalar en kendine düşkün oldukları anda bile etrafında olup bitenden haberdar, birbirine yürekten bağlı insanlardır. Yeni devir siması “hürriyet aşkı derken ‘r’leri elli defa ağzında çırpın” muhalif sözünün geçtiği an “asmalı!” diye cevap veren simalardır.⁹⁰ Yeni insan, kanında asıp kesmek arzusu olan insandır.⁹¹

“Doğrusu Hangisi?”adlı yazıda Refik Halid gerçek Anadolu'nun hangisi olduğunu retorik olarak sorar ve her cihetten farklı Anadolu yargıları olduğunu anlatır:

Zavallı Anadolu!... Köy namına Yakacık'la Akbaba'dan başkasını bilmeyen nasirler seni bana tefhime(anlatmaya) yeltendiler... Başmakalelerde büyük siyasilerimiz “Anadolu'nun maksadı”, “Anadolu ne ister?” gibi şatafatlı serlevhalar altında sütun sütun bize senden bahsettiler; o siyasiler ki henüz Bursa'ya gidememiş, Yalova'yı görememişlerdir... Sen siyasetin mağduru oldun! O yazılara bakacak olursak Anadolu'yu kâh bir Korsika gibi intikam memleketi farz etmek lazım; Anadolulu elinde martın, besa(kan güden hasımlar arsında yapılan anlaşma) peşinde dağdan dağa koşuyor ve metrisler kurup kabile kabile birbirleriyle cenk ediyor. Dere içleri naaşlarla ve dağ başları tabanca sesleriyle dolu... Hatta kadınlar bile pürsilah, çizmeleri çekip fişeklikleri kuşanmış, erkek kılığında geziyorlar “İntikam! İntikam!” diye nara atıp diş gıcırdatıyorlar.

Yine o yazılara göre Anadolu kâh hayali bir belde gibi çiçek ve şiir memleketi: Yaz kış vadilerinde menekşeler açılıyor, güller fişkırıyor, yaseminler ve laleler serpiliyor

⁸⁵ Refik Halid Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.32-4

⁸⁶ Karaosmanoğlu, *Yaban*, s.66

⁸⁷ A.g.e., s.110

⁸⁸ Refik Halid Karay, *İstanbul'un Bir Yüzü*, 5.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s.119.

⁸⁹ A.g.e., ss.25-9

⁹⁰ A.g.e., ss.84-91

⁹¹ A.g.e., ss.102-5

ve bunların ortasında bol atlas şalvarlı, dar ipek yelekli şuh kızlar, omuzlarında testiler ve başlarında çelenkler aheste aheste, türküler çağırarak geziyorlar ve çeşme başlarında durup yavuklularıyla saatlerce aşk ve şevda hasbihalleri ediyorlar... Kimine göre Anadolu kahtü gala(kıtlık ve pahalılık) diyarı... Kimine göre bolluk ve bereket ve tokluk memleketi. Kimine göreyse Anadolu alil ve eksam (illet ve hastalıklı) kıtası. Allahım! Bizi doğrusuna ne zaman agâh edeceksin, Bu sırta ne zaman vakıf olacağız?⁹²

Eski rejimin sürgün yeri Ankara, sefaletin, kasvetin memleketi iken Türkiye Cumhuriyeti'nin koketi, gözbebeğidir.⁹³ Refik Halid yıllar sonra Ankara'ya geldiğinde eskiden onu çıplak gösteren şeyin bacasızlık ve minaresizlik⁹⁴ olduğunu fark eder. Ona göre, “*Hakka Sükût*”ta “*sermayedarlara altın, mezarlara ölü yetiştiren*”, bir cinayet aracı, bir katil olan fabrika bacalarının Avrupa'daki gibi çoğalması, yurttan cehennemi bir ortam yaratır.⁹⁵

Yakup Kadri için medeniyet *Ankara*'dır. Hatta Ankara onun için Kemalizm'in Kâbe'sidir. “Kadın veya erkek, Ankara'ya giden kimseler, İstanbullulara, milli hareket kahramanları mertebesine ermiş gibi geliyordu.”⁹⁶ Kemalizm'in hacıları Ankara'da dünyanın ikinci yaratılışını yaşarlar. Hâlbuki ideal halk ve köylü *Ankara*'nın hayaletleridir.

Refik Halid içinse “Medeniyetin ilk vazifesi çocuğun dudağına tebessüm kondurmaktır; gam düşürmek değil.”⁹⁷ Politika hastalığı yüzünden beşiktekinden tabuttakine kadar herkes siyasetle meşguldür. “Neredeyse bebeler anne kucaklarında ‘Meme! Meme!’ diye ağlayacaklarına ‘Fırka! Fırka!’ diye feryat edecekler...”⁹⁸

Refik Halid'in *Ayşegül*'de anlattığı milliyet sevgisi aslında memleket sevgisidir. O Hatay'da sürgünde iken yazdığı hikâyede bu sevgiyi şöyle anlatır: “Milliyet sevgisini insan yalnız gazete sayfalarında, meclis salonlarında, onur mevkilerinde veya savaş meydanlarında değil, böyle bir mini mini isimde ve bir küçük köylü kızının yüzünde okuduğu zamandır ki, duygusunun derinliğini görüyor ve yüreğinin sızısını duyuyor.”⁹⁹

Refik Halid *Yezidin Kızı*'nda ırk tanımı yapar: “Bugün karşılarında bulunduğumuz insan grupları, aslında doğal köklerimizle ilgisi olmayan bir takım rastlantıların vücuda getirdiği topluluklardır; milliyet adları altında bölünmüş halk toplulukları”dır.¹⁰⁰ I. Dünya

⁹² Refik Halid Karay, *Guguklu Saat*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.75-8

⁹³ Karay, *Deli*, s. 31

⁹⁴ A.g.e., s.65

⁹⁵ Özalp, a.g.e., s.41

⁹⁶ Karaosmanoğlu, *Ankara*, s.18

⁹⁷ Refik Halid Karay, *Tanıdıklarım*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.155

⁹⁸ Refik Halid Karay, *Kirpinin Dedikleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.65

⁹⁹ Refik Halid Karay, *Bir İçim Su*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005, s.11

¹⁰⁰ Refik Halid Karay, *Yezidin Kızı*, 2.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992, s.20 Ayrıca *Nilgün*'de, Osmanlı tanımı yapılır. Nilgün sorar: “Osmanlı Türk manasına gelir mi?” “Bir milleti anlatmak için gelmez;

Savaşı'nın yarattığı yeni dünyada, halk topluluklarının bölünmesine neden olan ideal, Wilson'un vazettiği yeni dinin on dört maddelik küçük kutsal kitapçığıdır:

Wilson, küçük balıkların kurtarıcısıdır. İşte "Bu ideal, dünya düzenini altüst etti; küçük balıklara büyüklerini yutmak iştihası verdi. Wilson kimdi? Yeni dünya dediğimiz, fakat; medeniyetinin bizimki kadar eski olduğunu ehramlarına, heykellerine, mabedlerine bakarak şimdi anladığımız bir kıtanın, genel oyla seçilmiş peygamberi... İşleri bozulan Avrupa'ya; Allah tarafından değil de Amerika'dan yollanmış peygamber! Yeni dünyadan yollanan bir kişi Tur'a çıkmamış bir Musa, çarına gerilmemiş bir İsa idi. Yani ne yüksek ilhame derecesine erişmiş, ne de elem merhalesini aşmıştı. Getirdiği kitap küçük milletlerin haklarını sözde korumak için toycasına yapılmış bir taksim projesiydi. Yeni din; yeni kin doğurdu. Ben bu idealin kofluğuna inananlardanım."¹⁰¹

Bu proje ile Anadolu'da tohumları evvelden atılan Milliyetçilik idealinin iyice yer etmesini *Aydede*¹⁰² eleştirir. Bu ideal, istiklal havası içinde dimağları milli yağmurlarla yıkar.¹⁰³ Refik Halid'e göre Milli Mücadele bir particilik faaliyeti, bitimsiz bir çöl, İttihatçı bir organizasyondur. TBMM'nin hukuki varlığı dışında, onun uygulamalarını ve Ankara hükümetini hicveder. Refik Halid Ankara'da Jakoben eğilimlerin egemen olduğunu ileri sürer ve özellikle İstiklal Mahkemeleri'nin halka ve muhaliflere korku salan uygulamalarını sorgular. Toplumun, açlığa ve sefaletle sürükleyecek bir özgürlük istemediğini, Milli Mücadele'nin Türk halkına özgürlük getirse bile, bunun halkın sorunlarını çözemeyeceğini tersine Türk toplumunu güçsüzleştireceğini savunur. Milli Mücadele'nin ideolojik eğilimleri de mizah ve hiciv konusu olur. Ona göre Milliyetçi refleks ülkeye zarar verir. "Allah üçünün de hakkından gelsin! İttihatçılık yokuş, İtilafçılık iniş ise, Millicilik de çöl, düzlük, o vadır. Üçünü de Allah ıslah etsin." Ankara'nın Türkçülük anlayışının ne kadar gülünç olduğunu anlatmak için mizaha başvurur.¹⁰⁴

Yakup Kadri *Milli Savaş Hikâyeleri*'nde ve *Hikâyeler*'de milli duygular oluşturmak ve bu duyguları canlı tutmak ister. Refik Halid *Memleket Hikâyeleri*'nde uzun bir savaş, felaket ve esaret devresinin insanları nasıl etkilediğini yazar.¹⁰⁵ *Gurbet Hikâyeleri* milliyetçi bir tarzda değil, memleket sevgisi ile anlatılır.

Yakup Kadri ve Kadrocular tek partili yönetimi devrimlerin uygulanması için bir gereklilik olarak görürken Refik Halid tek partili dönemi hicveder:

---

imparatorluğun çeşitli milletlere mensup anasını ve o devleti anlatır. Lakin burada 'Osmanlı', 'Osmanoğlu', denilen bir aile, soyadıdır. Hemen hemen 'Bourbon' 'Hohen zollern', 'Habsburg', 'Romanof' gibi yahut farz ediniz bir Tudor', bir 'Stuart.' Bkz. Refik Halid Karay, Nilgün, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss. 33-4

¹⁰¹ Karay, *Yezidin Kızı*, ss.21-2

¹⁰² *Aydede*, diğer dergilere yazdığı yazılar geçinmesi için yeterli olmayınca, Refik Halid, Kadıköy'de gezerken aniden aklına gelen bir fikrin ürünüdür. *Aydede*, siyasi mizah dergisidir. Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s.351

¹⁰³ Karay, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, s.130

¹⁰⁴ Apaydın, a.g.m, ss.73-9

¹⁰⁵ Turhan Karataş, "Türk Edebiyatının Klasik Bir Eseri: Memleket Hikâyeleri" *Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi*, Refik Halid Karay, Sayı 144, Aralık 2010, ss.82-9, s.88

Ah ne hoştu tek partili zamanlar!

“Bakanın şoförü bize baktı” der şımarırdık; Bakan aksırdı mı hep bir ağızdan: “Çok yaşa” diye tempo tutar, aksırırdık... Demokrasi, sosyal adalet, kalkınma veya reform kelimeleri yoktu siyasi lehçemizde, rahattık. Tek parti ile cumhuriyet bayramları kutlar, kurulum, kurumlanırdık; rahat eder, böyle gider sanırdık.

Ah! Ne hoştu bir zamanlar tek partide cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, bakanlık! Bir tarafta mevlüt oku, öte yanda Lenin’i. Bir yanda Hitler kesil, öbür tarafta sulh perisi! Lahavle’nin boncuğu! Evet, ne hoştu o zamanlar:

Tek partide sayırlık!

Tek partide amirlik!

Tek partide memurluk!

Tek partide mensupluk!

Başbakanın vakti çoktu, rahatı da... Satranç oynar, şiir düzer: Pıtır! Seni yerim kıtır kıtır, diye seni şairlere örnek çizer; siyasette değilse de, dilde edebiyatta geleceği, Allah için sezer; böylece harpler geçer, sulhler gelir, dünya değişir, biz bağlandığımız yerde oylar, geliştireceğimize gerilerdik.

Geri geri ilerledik. İşte bugün duyduğumuz o günlerin acısı, çektiğimiz o günlerde yediğimiz hurmaların sancısıdır.¹⁰⁶

Lisana Hürmet’te¹⁰⁷ Refik Halid Nasrettin Hoca’nın “Kara Ekmek yemesini ben icat ettim ama kendim de beğenmedim.” fıkrasından yola çıkarak dilin usullerini, kökleşmiş zevklerin kolaylıkla değiştirip beğendirmeye çalışanların keyfiyetini eleştirir. Ona göre “Herkesin yazdığı lisanı yazmamak keyfi için Türkçemizin eski üslubunu da, yenisini de karmakarışık etmek cüretkârlıktır.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ Karay, *Bir Ömür Boyunca*, ss.336-7

¹⁰⁷ Refik Halid sürgünden döndükten sonra onun daha önceki fikirlerine, muhalifliğine uymayan tarzda yazılarını okuruz. Dil devrimi lehine yazdığı yazıdan bir örnek olarak göstermek gerekirse: “Yeni harflerle başlayan yeni tarih, ilim ve irfan tarihi, Anadolu’nun en seçme manakibini ebediyete kaydedecektir... Yeni harflerin doğuşunu sevinçle karşılamak bir izan, bu inkılâbın karşısında selama durmak bir milliyet vazifesidir.” *Ankara* adlı yazısında yeni harflerin “Medeniyet şifresinin miftahı...” olduğunu söyler. Bkz. Karay, *Deli*, s.39 Refik Halid’in on beş yıl boyunca yaşadığı sürgün hayatı boyunca memleketinden uzak kaldığı göz önünde bulundurulduğunda memleketine döndüğünde kimi yazılarının ideoloji lehine olması kuşkusuz yadırganamaz. Onun daha önce yazdığı metinlerden asıl düşüncesinin ne olduğunu biliyoruz. Refik Halid sürgünden sonra doğrudan ideolojiyi hedef alan yazılar yazmayı bırakır. Onun yerine eleştirilerini romanlarının fonuna gizler. *İki Cisimli Kadın*’da metafizik, metapsişik olan asıl kurgunun yanında “Yüzellilikler” listesine dâhil edilip yurt dışına gönderilenlerin bir ailenin akıbeti anlatılır. Engin, a.g.e., s.116 *Bu Bizim Hayatımız*’da Mısır kethüdası şair Hayret Efendi’nin torunu Mazlum Sami Bey ve onun gibi tipler görünüşte kibar ve ciddi ama aslında samimiyetsiz, isteklerine kaçamaklı yollardan ulaşmaya çalışan, ikiyüzlü, can sıkıcı mahlûklardır. İçli, yürekli görünenleri taş yürekli çıkar. Yaptırmak istedikleri işleri ağızda çiğneyerek yaptıran, “hayır yapmaya susamış gibi ama belki de köksüz! Paşazadelerimiz rol yapmayı pek severler. Bazen dram oynarlar, bazen operet!” diyerek eski devir çocuklarının sosyla ve politik yeni hayatla uyum sağlayamamalarını anlatır. Bkz. Refik Halid Karay, *Bu Bizim Hayatımız*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003, ss.18-9 *Yer Altında Dünya Var*’da Suriye’de arazisi olan Türklerin durumu, Birinci Dünya Savaşı’nda Araplara vererek aleyhimize çevirmek istemelerini önlemek amacıyla Cemal Paşa tarafından İmparatorluğun eyaletlerine gönderilen Osmanlı altınlarının nasıl kaybolduğu meselesi anlatılır. Bkz. Engin, a.g.e., s.95 *Yerini Seven Fidan* II. Dünya Savaşı sırasında bir Anadolu kasabasından İstanbul’a gelen Erbil’in kent hayatı ve insanlarına uyum sağlayamamasını anlatır. Erbil, kasabasındaki kadınların, kızların hoşuna giden bir delikanlıdır. İstanbul’a gidip daha öğrenciyken kendisine abayı yakan bir kadın buldu mu, bir de yerini bir sevdi mi yokluk çekmeyecektir. Bkz. Refik Halid Karay, *Yerini Seven Fidan*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, ss.9-10

¹⁰⁸ Karay, *Tanıdıklarım*, s.131 Gellner’e göre, Osmanlı’nın ardılları şu ulusçu ilkeyi, *cuius regio, eius lingua*’yı(hükmeden kimse onun dili geçerlidir) dayatmadan huzur bulamazlar. Bkz. Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, 2006, s.125

Dört Yapraklı Yonca'da Semire'nin dedesiyle sohbetinde dil devriminin etkisi anlatılır. Semire dedesinin kullandığı kelimeleri, dilini anlamakta güçlük çeker ve dedesi Semire'ye anlamasa da bunun nedenini anlatır:

“Dede! Ne konuşuyorsun?”

Pimpirik Dede:

“Beş yüz senede vücut bulmuş oturaklı bir imparatorluk lisanı. Osmanlıca! Fakat bizler, bizim ülke öz dili de anlar, sever, onun da hasretini çeker. Öz dil denince şu sizin müdahane(dalkavukluk) yarışından peydahlanmış düşük dölü kastetmiyorum. Kelime uyduran bir mebusluk yakaladı yahut yakalayacağım sandı; yakalayanlar da elden gitmesin diye yumurtlamakta devam etti; iş bu hale geldi.”¹⁰⁹

Refik Halid, metafiziğe, tekkelere yaklaşımı da Yakup Kadri'den farklıdır. *2000 Yılın Sevgilisi* ve *İki Cisimli Kadın* metafizik, metapsişik sığınışların romanlarıdır. Refik Halid'in 1938'den sonraki romanlarında, devrim sonrasında boşlukta yaşayan kahramanlar için tek çıkar yol aşka sığınmak gibidir. Gerçi “hesapsız âşıklar yeni inkılâplar sayesinde yok derecesinde azalmış”¹¹⁰ olsa da Kadınlar Tekkesi bu noktada imdada yetişir. Şiirin, tasavvufun, muhayyilenin yok edilişiyle Modern Türkiye'de Mevlana'dan habersiz, Mevlana'nın bilmediği bir dünya yaratılır: *Kadınlar Tekkesi*. Roman, yüksek sosyete, ruhi bunalım yaşayanların Şeyh Baki'nin okuduğu şiirlere tutunuşlarının romanıdır. Devrimle gelenekleri çalınmış insan manevi ihtiyaçlarına tekkede ruhani bir karşılık bulmaya çalışır.

Avrupa'da tahsil görmüş Melal hayret verecek şekilde kendisini tasavvuf hayatına, felsefesine verir.¹¹¹ Politik kanaatler gibi iman şekillerinin değişmesi normal olsa da dün tek parti taraftarı, demokrasi prensiplerini benimsemiş ve onun propagandasını yapan bir münevver hanımefendinin¹¹² tekkede bulunması hem sahte Şeyhi meşrulaştırdığı içim memnuniyet verici hem şaşırtıcıdır. Refik Halid'in “Devrim Türkiye'sindeki bozuk kalpli hür insanlar, esirlerin en kötüsüdür.”¹¹³ sözünü romanı özetleyen cümle olarak okuruz.

Tasavvuf, Kadınlar Tekkesi'nde olduğu gibi *Karlı Dağdaki Ateş*'te de bir sığınak, bir vicdani rahatsızlıktan arınma unsuru olarak verilir. Romanda Binnur kendisinden beklemediği bir davranışla karşı karşıyadır: Yusuf'un metresi olmak. Binnur aslında başkaları ne düşünür diye düşünürken¹¹⁴ bir fahişe, bir metres, hatta bir nevropatik olmadığını ve kendine gönlünün emrini yerine getirdiğini Yunus Emre ile olumlamaya, kanıtlamaya çalışır. Binnur onu bu

¹⁰⁹ Karay, *Dört Yapraklı Yonca*, s.141

¹¹⁰ Karay, *Makyajlı Kadın*, s.31

¹¹¹ Refik Halid Karay, *Kadınlar Tekkesi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.23

¹¹² A.g.e., s.637

¹¹³ A.g.e., s.75

¹¹⁴ Refik Halid Karay, *Karlı Dağdaki Ateş*, 3.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, t.y., s.12

aşktan alıkoyacak olan topluma karnı toktur; o bu aşka açtır.¹¹⁵ Dağ başında Âdem ve Havva gibi olmanın şu yüzyılda kendilerine kısmet olduğuna ve bunu göze alabilecek kendilerinden başka kimsenin olmadığına inandırmaya çalışır.¹¹⁶

Refik Halid'in *2000 Yılım Sevgilisi*'ndeki en önemli atıf ise şudur: Hatay'daki kadın ve kızlar bütün Anadolu'daki kadın ve kızlardan daha kısa zamanda modern hayata uyum sağlar. Refik Halid'e göre, Fransız işgali buna zemin hazırlar. Türk halkının Türk olmayan ahaliye karşı Kemalist Devrimi benimsemiş görünme gayreti, Anavatandaki zoraki harekete karşılık Hatay'da vatanseverlik halini alır.¹¹⁷

Her ne kadar Refik Halid için 1938'de sürgünden döndükten muhalif olmayı bırakıp sonra popüler roman¹¹⁸ yazdığı söylene de o, yazdığı her romanında muhakkak İttihatçılık ya da Kemalizm'den kaynaklanan bir soruna işaret eder.¹¹⁹

Yakup Kadri "Kan ile yapılan inkılâplar daha muhkem olur, kansız inkılâp ebedileştirilemez." Karşı devrimci irticaya sert davranmalı, devrimler halkı bilinçlendirme, inandırma yoluyla kabul ettirilmelidir¹²⁰ prensibi ile yazmış olduğu tiyatro eserleri Kemalist ideolojinin oyunlarıdır.

Refik Halid'in *Deli*'si Maruf Bey bilimin mucizesidir. Bu mucize istatistiklere göre 672 hastada bir yaşanır.¹²¹ Yirmi bir yıl komada yatan akıl hastası Maruf Bey kendini "uzun bir şuarsuzluk devrinden sonra" gelen Kemalist Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde bulur. Hürriyetin ilanından önce gözleri duvardaki Ya errahimülrahman levhasında donup kalan Maruf Bey kendisini hala Abdülhamit devrinde sanır. Etrafındakiler onu "Memleketin bugün vasıl olduğu terakki, temeddün, irfan..." ve dünya kadar olaydan habersiz zavallı bir put olarak görür.

Yeni devirde kadınlar erkeklere, erkekler kadınlara benzemektedir. Maruf Bey Kimyager torunu Ayten'in saçını kestirmesini tifoya bağlar. Mustafa Kemal'in duvardaki resmini önce bir İngiliz'in resmi, sonra da Yunan Muharebesindeki Ethem Paşa sanır.

¹¹⁵ A.g.e., ss.80-90

¹¹⁶ A.g.e., ss.154-5

¹¹⁷ Refik Halid Karay, *2000 Yılım Sevgilisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009, s.10

¹¹⁸ Engin, a.g.e., s.9

¹¹⁹ Bkz. dipnot 85

¹²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Tiyatro Eserleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.137

¹²¹ *Yaş ve Baş'ta Otomobil* başlıklı yazıda Refik Halid istatistikle ilgili şöyle söyler: "Bir Amerikan istatistiğine göre atsız arabaların şimdiye kadar ezdiği adamların sayısı Umumi Harp'teki telefattan fazla imiş. İstatistiğe pek inananlardan değilim; fakat aklımca şöyle bir hesap yapıyorum: Tanıdıklarımın kaç kişi harpte öldü, kaç kişi otomobil altında can verdi? İstatistik haklı çıkıyor." Bkz. Karay, *Deli*, s.107

Bu yeni devride yakın arkadaşı Kitabii Hazreti Şehriyari Hoca Yakup Efendi artık dili koruma encümeni, kadınları dansa alıştırma derneği ile gebe kadınlar cemiyeti reisi Yakup Tekin Bey'dir. Onun aynı zamanda bir Türkçü olduğunu söylediklerinde “Yahu bu softanın olmadığı da kalmamış! Türkçü ne demek? Anadolu'dan Türk mü getirip satıyor, ne halt ediyor? Yoğurtçu, kestaneci, helvacı gibi şimdi Lazcı, Arnavudcu, Kürtçü falan gibi zanaatlarda mı var?” karşılığını verir. Fesini istediğinde Şapka Kanunu'ndan dolayı fesin yasaklandığını öğrenmesi Maruf Bey'i iyice çıldırtır. Hala hasta olduğunu iyileşmediğini düşünür ya da herkes delidir, tek akli başında kendisi kalmıştır.

Torunu tulumbacı Özdemir'in bir “Con Türk”ü vatan haini olarak görmesi, padişaha karşı olanları ayıplaması üzerine sevinir gibi olunca o ezberindeki “Kahrolsun padişah! Yaşasın cumhuriyet!” sloganını söyler. Latince harfleri gördüğü gazeteyi Fransızca sanır, “bunun içinde tek Türkçe kelime yok” sözü üzerine Özdemir eski harflerin pabucunun dama atılıp yasaklandığını söyler.¹²²

Gramofondaki müzik eşliğinde çarliston yapan ailesine çalgınca eşlik eden, eskiden sadece *Deli* olan Maruf Bey doktorun/bilimin teşhisiyle artık “azılı delidir.”¹²³ Jakoben bir ideoloji olan Kemalizm'in dayattıklarına anlam veremeyen, inanmayan reel insan ya da halk Jakobenler açısından bakıldığında ancak azılı bir deli olabilir.

Maruf Bey'in, etrafında olup bitene anlam vermeye çalışırken, yaşadıklarını anlatan *Deli*, baştan sona her cümlesi ile Kemalizm'in eleştirisi olmasına rağmen Mustafa Kemal “*Deli* İnkılâbı hicvetmemiş, teberrüz etmiştir.”¹²⁴ der.

Mustafa Kemal başka bir konuşmasında Refik Halid için “Aleyhimize yazıyor, ama güzel yazıyor” sözüne karşılık sürgünden döndükten sonra “Keşke güzel yazsaydım, ama aleyhinde değil.” der. Muhalefeti bırakıp Mustafa Kemal'i övdüğü yönde onu eleştirenlere de Refik Halid şu karşılığı verir: “Ben eski, yeni hiçbir nesle hoş görünmek için çırpınmayan bir adamım. “Atatürk ilkeleri”ne riayet ve sadakatten bahsederek bir partide yer sağlamak, hakkımdaki şüpheleri silmek zorunda da değilim. Gerçekten ununu elemiş, eleğimi duvara asmışım ne siyasi, ne de edebi bir isteğim kaldı; ne mebus olmak, ne Nobel mükâfatı kazanmak hırsı besliyorum. Sıhhatli bir uzun ömür... İşte tek dileğim.”¹²⁵

¹²² A.g.e., ss.10-7

¹²³ A.g.e., ss.28-30

¹²⁴ A.g.e, s.5 Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in *Deli*'yi Karagöz perdesinde seyredirken kahkahalarla güldüğünü, Şükrü Kaya'ya “Yazık oldu şuna, ne yapacaksak yapalım, onun bir an evvel memlekete dönmemesinin çaresine bakalım” der. Bkz. Engin, a.g.e., s.38

¹²⁵ Karay, *Minelbab İlelmihrab*, ss.236-7

Yakup Kadri için, köylüyü “cehalet karanlığının koyuluğundan”¹²⁶, Türk gençliğini araftan ve haymatlos olmaktan kurtaracak, “Mustafa Kemal’in dimağı ve kalbi”¹²⁷ ile var olan yegâne ideoloji Kemalizm’dir. O, Kemalizm’i, Jakoben bir tavır, realist bir pedagoji ile reel halkın dönüştürülmesi için tek çözüm olarak dayatır:

“Bizim ilk gençlik yıllarımız kahramana hasretle geçti.”¹²⁸ “ ‘Milli İstiklal’ sözü, artık yeni bir humanizmanın parolasıdır. Yirminci asrın son yılı, bir sonuncu kurtuluş mücadelesiyle kapanacaktır ve ikinci bir Renaissance devri olan bu asra, gelecek tarihçiler Kemalizm çağı demekle asla tereddüt etmemelidir.”¹²⁹

Atatürk Düşmanlığı’nda Refik Halid insanların tanrılaştırılmasından yana olmadığını söyler; ona göre hakikatler araştırılırken insanlara ve olaylara değişik hatta karşıt açılardan bakılmalıdır; Devrim tarihi yazılırken buna Ankara’daki Türk Devrim Tarihi Enstitüsü’nün de dikkat etmesi gerekir.¹³⁰

Refik Halid köy saati ya da romanla halkı ayarılamanın çağı Kemalist çağda olup bitenleri yazacak tarihçilerin olacağı umudunu taşır:

“Fransız İhtilali Tarihi” profesörü Mathiez der ki :“Dış düşmana karşı harp etmekte olan memlekette, ayrıca iç harp oluyorsa, hükümettekilerin düşmanla birleşenlerle suikast ve isyan hareketlerine girişenlere karşı süratli ve az formaliteli adalet sistemine başvurmadıkları tarihte hemen hemen misali görülmemiş vakalardandır.”
“Bu sözler İstiklal Mahkemelerinin sebebi illetini izaha epeyce yarar. Bizim memlekette de o sayılan illetlerin hepsi olmuştur; dış harp sona ermekle beraber, suikast ve isyan hareketleri sürdürülmüştür ve bu halden faydalanılarak mimlilerin bertaraf edilmesi de –tarihçinin süratli ve az formaliteli diye vasıflandırdığı- adalet sisteminin işlerinden biri olmuştur. Tarih öyle bir sistemin netice itibarıyla neye yaradığını tahlil eder. Bakalım, bizimki için, Mathiez gibi tarihçilerimiz olduğu zaman, bunlar ne hükme varacak?”¹³¹

Sağlığında yapılan her şeyi Mustafa Kemal’e mal eden tarih eğitimi, bu dönemde yapılan icraatlara dâhil olan her olayı dokunulmaz kılar.¹³²

Dokunulmaz Kemalist ideoloji ise halk “anlaşma dilini bilmiyor”¹³³ gerekçesi ile kendi anlaşma dili olan Jakoben dili, ortak anlaşma dilinin yerine koyar. Yakup Kadri

¹²⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon Milli Mücadele Yazıları*, İletişim Yayınları, 2010, s.238

¹²⁷ A.g.e., s.118

¹²⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk Biyografik Tahlil Denemesi*, 11.b, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.13

¹²⁹ A.g.e., s.37

¹³⁰ A.g.e., ss.359-60

¹³¹ Karay, *Bir Ömür Boyunca*, ss.369-70

¹³² Bkz. a.g.e., ss.122-3

¹³³ Adnan Binyazar, *Toplum ve Edebiyat*, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s.292 Bir edebi metin, yalnızca dili kullanma biçimiyle değil, kullandığı özel dille de Genel İdeoloji’ye bağlanır. Dil, yani en masum ve kendiliğinden orta malı, gerçekte siyasal tarihin felaketleriyle yaralanmış, yarılmış ve bölünmüş, üstüne emperyalist, milliyetçi, bölgeci ve sınıfsal savaşın kutsal emanetleri saçılmış bir topraktır. Terry Eagleton, *Eleştiri ve Teori Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.61

Kemalist edebiyat kanonu için yazdığı Jakoben romanlar ile tek anlaşma yolu olacak Jakoben dili yaratır. Aynı dili kullanan halk artık Kemalizm'in pozitif kulları haline gelir.

Refik Halid romanlarının çoğunda onların birer roman olduğuna vurgu yaparak kendini ve okuyucuyu uyanık tutar. Roman modernizmin bir masalıysa Refik Halid çoğu romanında okuyucuyu uyandırır. Jakoben roman şemsiye romandır, tek kişiliktir, birbirinden bağımsız yurttaşlardan bir ordu yaratır. Bu roman yurttaşların totali olan ideal halkı, “bütün kutsallığın atfedildiği, her türlü kirlenmeden uzak bir masumiyet odağını”¹³⁴ uyutmakla yükümlüdür.

Cemil Meriç Refik Halid için “Günün birinde, *Sakin Aldanma, İnanma, Kanma* karşıma çıktı yasak bir içkiyi yudumlar gibi okudum sonuna kadar. Ana dilimin bu kadar güzel olabileceğini düşünmemiştim.” Buna karşılık “Yakup imtiyazlı idi. (...)çağımız onu anlayacak seviyede değildi. Çağdaşları anlamış mıydı ki? Hasan Ali'nin kitabı da hiçbir aksi sada yaratmamıştı. Karaosmanoğlu çölde vaazlar veren bir düşünce adamıydı. Bütün sevgi taarruzları, halkı ile arasında bir kaynaşma sağlayamamıştı.”¹³⁵

Cevdet Bey ve Oğulları'nın, bir zamanlar Yakup Kadri'nin *Ankara* romanından etkilenen ve resmi ideolojinin yanlışlarını yavaş yavaş anlayan Refik'in sesi Refik Halid'in de sesi gibidir: “Ben devletin değil, memleketin iyiliğini istiyorum”¹³⁶

Halkı ayarlama adına yazılan “Metin ideoloji üretimidir.” Bkz. Terry Eagleton, *Eleştiri ve Teori* Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.73

¹³⁴ Levent Cantek, *Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.157

¹³⁵ Necip Tosun, “Cemil Meriç'in Çağdaşı Düşünür ve Sanatçılara Bakışı”, Bir Entelektüel Tedirgin Cemil Meriç, *Hece*, Aylık Edebiyat Dergisi, Yıl:14 Sayı:157, Ocak 2010, ss.169-78, s.173-5 Hasan Ali Yücel'in *Edebiyat Tarihimizden* adlı eserinde kanonlaşma adına seçtiği romancı ise Yakup Kadri'dir. Çünkü ona göre, Yakup Kadri romanlarında, 1908 Meşrutiyet'inden bugüne kadar, yaşadığı devrin olayları ve insanlarıyla ilgili düşüncelerini duyurur; özellikle *Yaban*'da tasvir ettiği yıkık Anadolu köyünü bayındır görmek istediği için medeniyetin gözle görülür, elle tutulur unsurlarını gerçekleştirmek amacıyla zihninde en uygun bulduğu görüşle birlikte verir. Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss.8-11

¹³⁶ Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları*, 14.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.410

SONUÇ

İnsanın yaşadığı toprağın altında ölüleri yoksa o insan, o toprağın insanı değildir.¹

G. G. Marquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*'tan

Sonuçlar tesellilerdir.²

F. Nietzsche, *Şen Bilim*'den

Toplum toprak üstündeki ve altındakilerle birlikte bir komünite olur. Fakat modern çağda toprak altındaki komünite ikiye ayrılır: Otantik ölümler ve Jakoben ölümler. Otantik ölümler geleneklerinin sürdürülmesi için zora başvurmaz, gelenekler kendiliğinden kuşaklara aktarılır. Modern total ideolojilerin ölümleri Jakoben geleneklerini yaşayanlara dayatırlar. Jakoben ölümler yaşayanları kötü yöneten ölümlerdir, Meriç'in deyişiyle bunlar "öldürülmesi gereken ölümlerdir."³ Bazı ölümler öldürülmelidir, ölümlerin ağızından konuşan bazı yaşayanlar da artık onların yanlış söylemini(dilini) kullanmayı bırakmalıdır.

Elinizdeki çalışma, adı⁴ ve değerleri kendisinin olmayan bir ideolojinin yanı sıra onun Türk edebiyatı kanonu yazarı Yakup Kadri'nin romanlarının Jakoben olduğunu iddia eder. Kemalizm'in atası Jakobemizmdir, Kemalizm'in ölümleri ise Anadolu'daki halka kendini dayatmaya devam eden ölümlerdir. Bazı yaşayanların konuşabilmesi için bazılarının uzlaşması gerekir; bazı ölümlerin konuşabilmesi içinse bazılarının susması/öldürülmesi gerekir.

Jakoben ideale sarılmaya devam etmek, toplumda politik açıdan çözümsüzlük üretmeye devam edecektir. Wallerstein Jakobemizin artık miadını doldurduğuna ve onun artık bir çözüm olamayacağına işaret eder. Bu yüzden devletler siyasal uzlaşmaya giderse akıllılık etmiş olacaktır.⁵ Ellul'se totaliter toplum her şeyi kendi amaçlarına tabi kıldıkça

¹ Gabriel Garrocia Marquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*, Türkçesi: Seçkin Selvi, Can Yayınları, 2009, s.19

² Friedrich Nietzsche, *Şen Bilim Ana Metin-1*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s.14

³ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 32.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.130

⁴ "Mükemmeliyet" anlamını taşıyan Kemal adı ona öğretmeni Mustafa tarafından verilir. Bu ad onu sadece öğretmeninden değil, aynı zamanda bir başka öğrenciden ayıran addır. Fabio L. Grassi, *Atatürk*, çev. Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.37

⁵ Immanuel Wallerstein, "Jakobenizmin Sonu mu? Azınlıklar, Devletler ve Şiddet", *Yeni Özgür Politika*, 3 Eylül 2011, s.6

radikal Mutlak Ötekilerin meydan okumaları aysbergde bir gedik açacağını⁶ söyler ki Radikalizmin radikalleri modern dünyaya böyle doğar.

Muhakkak ki özgünlük ideali de her durumda bir idealdir. Fakat bu ideal Jakoben ideal karşısında etik bir idealdir. Bu ideali kapı dışarı etmek, madem öleceğiz o halde yaşamayalım demekle aynıdır. İnsan kültürün harmanında kendi olarak insanlaşabilir. Huizinga'ya göre, siyaset, soylu hale gelmek istiyorsa kültürün alanından çıkmalıdır. Halkın kendine özgü yücesi, bir *ethos* olarak kabul edilmedikçe, kültürün oyunbozanları kültürü bozmaya devam edecektir.⁷

Edebi kanonun yazarı Yakup Kadri'nin Jakoben romanları tahakküme dayalı bir tasarı ile halkın bilinçaltını işgal eder. Romanda Jakobence her adım, her sayfa reel halkın holocaust'ıdır. Jakoben roman reel halkı milli hisle besleyerek yurttaşlara dönüştürüp tanrı konumuna yükseltmiştir. Bu radikal kıyıcılık Anadolu'nun otantik halkını öldürmüştür.

Horoce der ki: "Büyükbabalarımızdan daha aşağılık olan babalarımız, onlar gibi aşağılık olmamıza neden oldular ve biz buna rağmen daha yoz bir nesil getireceğiz dünyaya."⁸ Anadolu'da Türk edebi kanonun romanları yeni kuşaklara *kafasız dünyaların* Jakoben geleneklerini dayattıkça Horace'ın sözü haklılık kazanacaktır. Bu yüzden ister edebi olsun, ister pedagojik her türlü Jakoben tutum reel halka zarar vermeye devam edecektir. G. D. H. Cole'nin "(...)ölmüş adamların aklıyla yaşayanların başına taş yağsın."⁹ sözü, cebr-i cemaatler içinde yaşamak zorunda kalan kuşakların yine gelecekte yankılanacak sözüdür.

Modern çağda Jakobenlerin şiddetle dayattığı idealler iflas eder. İflas, radikal ideolojilerin kaderidir, Jakoben geleneklerin alışkanlığıyla artık kurtarıcı mitlere sarılma zamanı bitmiştir. Zerdüş manifestosu Aydınlanmanın miti aklın iflasını duyurduğundan beri Batı belirsizliklerle Godot'yu bekleme halindedir. Her şeyin ölüm ilanını okuduğumuz (Tanrı, insan, roman, merkez...) çağda nihayet Jakoben demokrasilerin homojenleştirme projeleri olan Jakoben "anayasaların ölümü ilan edilmiştir."¹⁰

⁶ Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü* Türkçesi: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s.150

⁷ Johan Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.263

⁸ Ortega Y. Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Koray Kardeşin, Babil Yayınları, İstanbul, 2003, s.27

⁹ Albert, Michael, *Düşünce Düşleri 21. Yüzyıl için Radikal Teori*, Türkçesi: Aylin Onacak, bgst Yayınları, İstanbul, 2006, s.132

¹⁰ Radikal, "Avrupalı Liderlerin Karabasanı", 'Anayasa öldü, cenazeyi kaldıran yok', 3 Haziran 2005

Bkz. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154699> (3 Haziran 2005)

Yakup Kadri, Kemalizm için *bir-hizaya-getirme yasası* ile *romangevezelik* yapar. Onun Jakoben metinlerinden gelen ses, olanı aşağılayan, olması gerekeni söyleyen buyurgan bir sestir. Bu ses Aydınlanmanın, Pozitivizmin Türkiye’de yankılanan sesidir. Jakobenzimin sesi bilimin sesidir, buyurgan *izm*’lerin buyurgan seslerinin olması olağandır. Modern çağın kendi içinde klasiği olan bilimin, gülmenin neşeli sesine ihtiyaç duyduğunu Nietzsche on dokuzuncu yüzyıldan beri söyler, durur.

Bu şen ses çalışmamızda Kirpi’nin Jakobenzime fırlattığı okların sesi olarak duyulur. Bu Refik Halid’in roman yazmak için roman yazan sesidir. Metinleri gülen romancı reel halkı, onun dünyasını yazar. Bu metinler demokrasi umudunu söyler. Yakup Kadri’nin *normatif bendeşliğine* karşılık onun gülmesi reel halkla *empatik bendeşlik* kurar. *Yakup*’a karşılık o, halkın *Refik*’idir. *Yakup*’un reel halka Platonik nefretine karşılık *Refik* halkı olduğu gibi kabul eder. Burası Yakup Kadri’nin Jakoben romanlarındaki kahramanların yaşadığı bir ideal dünya değildir. Yakup Kadri’ler ideallerini gerçeğe dönüştürmeyi istedikçe karşısında Refik Halid’ler hep olacak ve yıkıcı gülüşleriyle onlara ayna tutacaktır:

Düşünce,
Kendini görebileceği
Kendine ayna tutabileceği
Bir noktaya seyahat etmedikçe
Kendine dönemez. ¹¹
(Shakespeare, *Troilus and Cressida*, Act III, Scene III)

Kendine dönebilecek seyahatlerden sonra modern total ideolojilerin sağaltısı, hem Brecht hem de Dylon’ın söyleyişi ile “Şeyleri ne iseler öyle bırakmaktır.”¹² Aksi takdirde Macbeth’in kafasına inen kılıç gibi, halkın giyotini de *kafasız dünyaları* yaratanların *dünyasız kafalarını* uçuracaktır. Jakobenin modern çarmıhı giyotin hala ideolojiye gülenlerin başına inse de gülme ontolojiktir; bütün insanlık için bir giyotin henüz icat edilmedi. Refik Halid’ler, kendini zamanlarıyla birlikte dayatan Jakobenlere, insanlık var oldukça her çağda gülmeye devam edecekler.

Bir sonuç ideali dahi Jakobencedir ki sonuç, yolun sonu olarak varsayılan yerde sadece teselli yaratır. Teselli bir sükûnet halidir. Fakat unutmamalıdır ki onun verdiği sükûn kısa sürelidir.

¹¹ Zikreden Richard Kearney, *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler Kıta Felsefesi Tartışmaları*, Türkçesi: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.389

¹² A.g.e., s.104

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKBAL SÜALP, Z. Tül, GÜNEŞ, Aşlı(edt.ler), **Taşrada Var Bir Zaman Taşra Kavramı Üzerine Tartışmalar**, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2010
- AKI, Niyazi, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001
- AKTAŞ, Şerif, **Refik Halid Karay**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004
- AL-ASHMAWY, Muhammed Said, **İslama Karşı İslamcılık**, Türkçesi: Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993
- ALBERT, Micheal, **Düşünce Düşleri 21.Yüzyıl için Radikal Teori**, Türkçesi: Aylin Onacak, bgst Yayınları, İstanbul, 2006
- ALVER, Köksal (edt.), **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, Hece Yayınları, Ankara, 2004
- ANDERSON, Benedict, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması** çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, 2009
- ANIK, Cengiz, **Siyasal İkna**, 2.b. Vadi Yayınları, Ankara, 2000
- ARİSTOTELES, **Poetika**, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983
- ARMAĞAN, Mustafa, **Öncesi ve Sonrasıyla Tek Parti Devri Küller Altında Yakın Tarih 6**, 2.b., Timaş Yayınları, İstanbul, 2011
- ARSLAN Hüsamettin, **Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi**, 2.b., Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007
- ARSLAN, Hüsamettin, **Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakârlar Meçhul Okurla Söyleşiler**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009
- ARSLAN, Nihayet, **Türk Romanın Oluşumu Dış Gerçeklik Açısından Bir İnceleme**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İnkılâp ve Kadro**, 2.b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Suyu Arayan Adam**, 21.b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009
- AYDIN, Erdoğan, **İslamcılık ve Din Politikaları**, 3.b., Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006
- AYTÜR, Ünal, **Henry James ve Roman Sanatı**, YKY, İstanbul, 2009

- BAKİ, Elif, **Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu**, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2010
- BAUDLAIRE, Charles, **Gülmenin Özü**, Türkçesi: İrfan Yalçın, İris Yayıncılık, İstanbul, 1997
- BAUMAN, Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003
- BELGE, Murat, **Genesis “Büyük Ulusal Anlatı” ve Türklerin Kökeni**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- BELGE, Murat, **Sanat ve Edebiyat Yazıları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- BERGSON, Henri, **Gülme Komiğin Anlamı Üstüne Deneme**, 2.b., çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006
- BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1979
- BİNYAZAR, Adnan, **Toplum ve Edebiyat**, Can Yayınları, İstanbul, 2010
- BORGES, Jorge Luis, **Öteki Soruşturmalar**, çev. ler. Peral B.Charum, Türker Armaner, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- BOSTANCI, Naci, **Kadrocular ve Sosyo - Ekonomik Görüşleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- BRAEM, Hareld, **Uruk Aslanı Gilgameş**, çev. Atilla Dirim, 4.b., Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1998
- BRECHT, Bertolt, **Gesammelte Werke, Band10, Gedichte 1947-1956**, Werkausgabe Edition Suhrkamp, 1964
- BUMİN, Kürşat, **Hukuksuzluğun Günlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 2002
- BUMİN, Kürşat, **Sivil Toplum ve Devlet Kuramlar-Deneyler-Arayışlar**, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1981
- BURGİN, Richard (edt.), **Borges’le Söyleşiler**, Türkçesi: Hatice Esra Mescioğlu, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009
- CAMUS, Albert, **Sisifos Söyleni**, çev. Tahsin Yücel, 16.b., Can Yayınları, İstanbul, 2010
- CANETTI, Elias, **Kitle ve İktidar**, çev. Gülşat Aygen, Payel Yayınevi, 4.b, İstanbul, 2010
- CANETTI, Elias, **Körleşme**, çev. Ahmet Cemal, 7.b., Payel Yayınları, İstanbul, 2011
- CANTEK, Levent, **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

- CLASTRES, Pierre, **Devlete Karşı Toplum**, çev. Mehmet Sert-Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2006
- ÇAĞLAYAN, Selin, **Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık**, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2011
- ÇAVDAR, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, 4.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2008
- ÇAYIR, Kenan, **Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Bireysel Müslümanlıklara**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008
- DANTE, **İlahi Komediya Cennet**, Türkçesi: Rekin Teksoy, 10.b., Oğlak Yayınları, İstanbul, 2011
- DAVISON, Andrew, **Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme** çev. Tuncay Birkan, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006
- DEGEN, Hans-Jürgen(der.), **Anarşizmin Bugünü Tavrılar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991
- DELCAMPAGNE, Christian, **Filozof ve Tiran Yanılsamannın Tarihi**, çev. İnci Malak Uysal, Epos Yayınları, Ankara, 2003
- EAGLETON, Terry, **Eleştiri ve Teori Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma**, çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- ECO, Umberto, **Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti**, Çev. Kemal Atakay, 4.b., Can Yayınları, İstanbul, 2009
- EKİZ, Osman Nuri, **Refik Halit Karay**, Toker Yayınları, İstanbul, 1999
- ELIOT, T.S., **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, Türkçesi: Sevim Kantarcıoğlu, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007
- ELLUL, Jacques, **Sözün Düşüşü**, Türkçesi: Hüsamettin Arslan, 2.b., Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004
- ENGİN, Hüseyin, **Refik Halid Karay Yaşamı-Sanatı-Yapıtları**, Engin Yayıncılık, C.1, İstanbul, 1997
- ERASLAN, Cezmi, **Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2003
- ERCAN, Enver (haz.), **Yüksel Pazarkaya Sözcüklerin Doğasında Gezinmek**, Tüyap Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş., İstanbul, 2010
- ERIKSEN, Thomas Hylland, **Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış**, çev. Ekin Uşaklı, Avesta/Sosyal Bilim, İstanbul, 2002

- ERKMAN-AKERSON, Fatma, **Edebiyat ve Kuramlar**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010
- ERTAN, Temuçin, **Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar, Değerlendirmeler)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994
- ES-SAİD, Ebu Muhammed Hamis, **Peygamberimizin (s.a.v) Mizah Anlayışı**, çev. Muhammed Ateş, Polen Yayınları, İstanbul, 2007
- FALZON, Christopher, **Foucault ve Sosyal Diyalog Parçalanmanın Ötesi**, Türkçesi: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001
- FANON, Frantz, **Ezilenlerin Psikolojisi ve Yabancılaşma Siyah Deri Beyaz Maskeler**, çev. Mustafa Haksöz, Sosyalist Yayınları, İstanbul, 1996
- FENTON, Steve, **Etnisite Irkçılık, Sınıf ve Kültür**, çev. Nihat Şad, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001
- FEYERABEND, Paul, **Özgür Bir Toplumda Bilim**, çev. Ahmet Kardam, 2.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999
- FINN, Robert P., **Türk Romanı İlk Dönem 1872-1900**, Türkçesi: Tomris Uyar, 2.b., Agora Kitaplığı, İstanbul, 2003
- FOUCAULT, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, çev. H. Uğur Tanrıöver, 2.b. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007
- FREIRE, Paulo, **Ezilenlerin Pedagojisi**, çev. ler. Dilek Hattatoğlu & Erol Özbek, 7.b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010
- FURET, François, **Fransız Devrimini Yorumlamak** Türkçesi: Ahmet Kuyaş, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989
- GARAN, Mahmut(haz.) **Fransız İhtilali**, Kitapçılık Limited Ortaklığı Yayınları, İstanbul, 1966
- GASSET, Ortega Y., **Kitlelerin Ayaklanması**, çev. Koray Karaşahin, Babil Yayınları, İstanbul, 2003
- GAXOTTE, Pierre, **Fransız İhtilali Tarihi**, Türkçesi: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1969
- GELLNER, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, 2.b., çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2008
- GRAHAM, Robert (edt.), **Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme(MS.300-1939)**, çev. ler, Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007

- GRAMSCI, Antonio, **Hapishane Defterleri Tarih, Politika Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler**, çev. Kenan Somer, Aşına Kitaplar/Teori Dizisi, Ankara, 2008
- GRASSI, Fabio L., **Atatürk**, çev. Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul, 2009
- GRAVES, Robert –Patai Raphael, **İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı**, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul, 2009
- GÜMÜŞ, Semih, **Modernizm ve Postmodernizm Edebiyatın Dünü ve Yarını**, 2.b., Can Yayınları, İstanbul, 2010
- GÜNGÖRMEZ, Bengül, **Eric Voegelin İnsanlık Draması Din-Politika İlişkileri**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2011
- GÜNŞOY KAYA, Funda, **Felsefe ile Teolojinin Kavşağında Schmitt ve Strauss'ta "Politik Olan"**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010
- GÜRBİLEK Nurdan, **Benden Önce Bir Başkası**, Metis Yayınları, İstanbul, 2010
- GÜRBİLEK, Nurdan, **Kör Ayna, Kayıp Şark Edebiyat ve Endişe**, 3.b., Metis Yayınları, İstanbul, 2010
- HANİOĞLU, M. Şükrü, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, 2.b., Bağlam Yayınları, Ankara, 2009
- HEKİMOĞLU İSMAİL, **Minyeli Abdullah**, 84.b, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011
- HIPPOKRATES, **Gülmeye ve Deliliğe Dair**, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, 2.b., Ayraç Kitap+Evi, Ankara, 2008
- HOBSBAWM, Eric J., **Fransız Devrimi'ne Bakış İki Yıl Sonra Marseillaise'in Yankıları**, Türkçesi: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009
- HOF, Ulrich Im, **Avrupa'da Aydınlanma**, çev. Şebnem Sunar, Literatür Yayınları Avrupa'yı Kurmak Dizisi: 4, İstanbul, 2004
- HUIZINGA, Johan, **HomoLudens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006
- İLHAN, Attila, **Hangi Edebiyat**, 3.b., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011
- JOHNSON, Paul, **Entelektüeller**, Türkçesi: Ayşe Polat, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008
- JUERGENSEMEYER, Mark, **Yeni Soğuk Savaş Dini Milliyetçilikler Seküler Devleti Tehdit Ediyor**, Türkçesi: Âdem Yalçın, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001

- KADIOĞLU, Ayşe(haz.), **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, çev. Can Cemgil, Metis Yayınevi, İstanbul, 2008
- KALİNİKOV, Yosif, **Papazlar, Fahişeler ve Piçler**, C.2, 2.b., Akyüz Yayın Grubu, İstanbul, 2004
- KANTARCIOĞLU, Sevim, **Edebiyat Akımları Platon'dan Deridda'ya**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Okun Ucundan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1940
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Hep O Şarkı**, 12.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2006
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Anamın Kitabı**, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ankara**, İletişim Yayınları, 27.b., İstanbul, 2010
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Atatürk Biyografik Tahlil Denemesi**, 11.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Bir Serencam**, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1983
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Bir Sürgün**, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Ergenekon Milli Mücadele Yazıları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Hep O Şarkı**, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Hikâyeler**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1997
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Milli Savaş Hikâyeleri**, İletişim Yayınları, 6.b., İstanbul, 1988
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Nur Baba**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1977
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Panorama**, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1987
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Sodome ve Gomore**, 24.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Tiyatro Eserleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Vatan Yolunda**, 5.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Yaban**, 46-49.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2004
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Zoraki Diplomat**, 3.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- KARAY, Refik Halid, **2000 Yılın Sevgilisi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Ago Paşa'nın Hatıratı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Ay Peşinde**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Aym On Dördü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Bir İçim Su**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005
- KARAY, Refik Halid, **Bir Ömür Boyunca**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Bu Bizim Hayatımız**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003
- KARAY, Refik Halid, **Bugünün Saraylısı**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2002
- KARAY, Refik Halid, **Deli**, 4.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, ty
- KARAY, Refik Halid, **Dört Yapraklı Yonca**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Ekmek Elden Su Gölden**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985
- KARAY, Refik Halid, **Guguklu Saat**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **İki Cisimli Kadın**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **İstanbul'un Bir Yüzü**, 5.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005
- KARAY, Refik Halid, **Kadınlar Tekkesi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Kralı Dağdaki Ateş**, 3.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, ty
- KARAY, Refik Halid, **Makyajlı Kadın**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Minelbab İlelmihrab**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Sonuncu Kadeh**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Sürgün**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009

- KARAY, Refik Halid, **Tanıdıklarım**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Tanrı'ya Şikâyet**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Üç Nesil Üç Hayat**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2009
- KARAY, Refik Halid, **Yezidin Kızı**, 2.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967
- KEARNEY, Richard, **Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler Kıta Felsefesi Tartışmaları**, Türkçesi: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010
- KERMAN, Zeynep(Haz.), **Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Üzerine Makaleler**, 7.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005
- KIERKEGAARD, Sören, **Kahkaha Benden Yana**, 2.b., çev. Nedim Çatlı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005
- KÖSEOĞLU, Nevzat, **Türk Olmak ya da Olmamak Milli Kültür**, Mozaik Kültür ve Etnisite, Ötüken Yayınları, 2005
- KRASIN, Y. A., LEIBZON, B. M., **Devrimci Teori ve Devrimci Politika**, çev. Mustafa Arı, Konuk Yayınları, İstanbul, 1979
- KUHN, Thomas S., **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, 8.b., çev. Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008
- KUNDERA, Milan, **Roman Sanatı**, çev. Aysel Bora, 3.b., Can Yayınları, İstanbul, 2009
- KÜÇÜKÖMER, İdris, **"Batılılaşma" Düzenin Yabancılaşması**, 5.b., Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007
- KÜÇÜKÖMER, İdris, **Halk Demokrasi İstiyor mu?**, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2010
- KÜÇÜKÖMER, İdris, **İdris Küçükömer'le Türkiye Üstüne Tartışmalar**, Yöneten: Ali Gevgili, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2010
- LIVINGSTON, Roy, **Geleneksel Edebiyat Teorisi**, ter. Necat Özdemiroğlu, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998
- LOURAU, René, **Bilinçaltında Devlet**, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- LUCAKS, Georg, **Roman Kuramı**, çev. Cem Soydemir, 3.b., Metis Yayınları, İstanbul, 2011
- LUCAKS, Gyorgy, **Tarihsel Roman**, çev. İsmail Doğan, Epos Yayınları, Ankara, 2008

- MACHIAVELLI, Niccolo, **Prens (Hükümdar)**, çev. Anita Tatlier, Doruk Yayıncılık, Ankara, 2002
- MACPHERSON, C.B., **Demokrasinin Gerçek Dünyası**, çev. Levent Köker, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984
- MAINTENANT, Gérard, **Jakobenler**, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005
- MANHEIM, Karl, **İdeoloji ve Ütopya**, çev. Mehmet Okyavuz, De ki Basım Yayım, Ankara, 2009
- MARQUEZ, Gabriel Garcia, **Yüzyıllık Yalnızlık**, Türkçesi Seçkin Selvi, Can Yayınları, 2009
- MARX, K.- ENGELS, F., **Yazın ve Sanat Üzerine**, 2.b., Sol Yayınları, Ankara, 2009
- MAZZINI, Giuseppe, **Avrupa'da Demokrasi Üzerine Düşünceler**, çev. Ahmet Fethi, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005
- MCLELLAN, David, **İdeoloji**, çev. Barış Yıldırım, 2.b., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009
- MERİÇ, Cemil, **Bu Ülke**, 32.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- MERİÇ, Cemil, **Kırk Ambar Rümuz-ül Edeb**, C.1, 11.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- MERİÇ, Cemil, **Kırkambar Lehçetül Hakayık**, C.2, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- MERİÇ, Cemil, **Mağaradakiler**, 19.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- MICHEAL, Albert, **Düşünce Düşleri 21. Yüzyıl için Radikal Teori**, Türkçesi: Aylin Onacak, bgst Yayınları, İstanbul, 2006
- MICHELET, **Fransız İhtilali Tarihi II**, çev. Hamdi Varoğlu, M.E.B, İstanbul, 1967
- MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin, Türkçesi: Ayberk Erkay, **Scapin'in Dolapları George Dandin**, MİTOS/Boyut Yayınları, İstanbul, 2006
- MONTAIGNE, **Denemeler**, çev. Sevil İnan Sönmez, 9.b., Akvaryum Yayınevi, İstanbul, 2010
- MORAN Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3 Sevgi Soysal'dan Bilge Karasu'ya**, 12.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- MORAN, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, 19.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

- MORAN, Berna, **Edebiyat Üzerine Makaleler/Röportajlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a**, 20.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a**, 15.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- MURDOCH, Iris, **Ateş ve Güneş Platon Sanatçıları neden dışladı?**, 2.b., çev. Serdar R. Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008
- NIETZSCHE, Friedrich, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2006
- NIETZSCHE, Friedrich, **Dionysos Dithyrambosları**, 2.b., çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları, İstanbul, 2006
- NIETZSCHE, Friedrich, **İnsanca, Pek İnsanca Özgür Tinlerin Kitabı**, 1. Kitap, çev. Cemal Atila, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004
- NIETZSCHE, Friedrich, **İyinin ve Kötünün Ötesinde Bir Gelecek Felsefesini Açış**, çev. Ahmet İnam, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2004
- NIETZSCHE, Friedrich, **Müziğin Ruhundan Trajedyanın Doğuşu**, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, 7.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005
- NIETZSCHE, Friedrich, **Şen Bilim Ana Metin-1**, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2004
- NIETZSCHE, Friedrich, **Tarihin Yaşam için Yararı ve Yararsızlığı Üzerine**, çev. Nejat Bozkurt, 8.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005
- NIETZSCHE, Friedrich, **Yunan Trajedyası Üzerine İki Konferans**, çev. Mahmure Kahraman, 2.b., Say Yayınları, İstanbul, 2005
- ORWELL, George, **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, çev. Nuran Akgören, 16.b., Can Yayınları, İstanbul, 2007
- ÖĞÜT, K. Deniz (haz.), **Bir Yaşam Öyküsü Marquez**, Digital Kültür Yayınları, İstanbul, 2005
- ÖZALP, N. Ahmet, **Refik Halid Okları Kırılmış Kirpi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011
- ÖZDAMAR, Ömer, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Kemal Tahir'in Romanlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2008
- ÖZKİŞİ, Bahaeddin, **Göç Zamanı Bir Çınar Vardı Göç Zamanı Papağan Dedi ki**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008

- ÖZÖN, Nijat, **Orson Welles Yurttaş Kane**, 2.b., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995
- ÖZTÜRK, Kenan, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Siyasi Yaşam** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2006
- PAMUK, Orhan, **Cevdet Bey ve Oğulları**, 14.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- PAMUK, Orhan, **Saf ve Düşünceli Roman**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011
- PARLA, Jale, **Don Kişot'tan Günümüze Roman**, 9.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- PLATON, **Devlet**, çev. ler Sabahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcoz, 14.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008
- PLATON, **Yasalar**, Türkçesi: Candan Şentuna-Saffet Babür, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1988
- RORTY, Richard, **Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma**, çev. ler Mehmet Küçük-Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995
- ROUSSEAU, Jean-Jacqués, **Emile ya da Eğitim Üzerine**, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009
- ROUSSEAU, Jean-Jacqués, **Anayasa Projeleri Korsika Anayasası Projesi Polonya Hükümeti ve Reform Tasarısı Üzerine Düşünceler**, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, İstanbul, 2008
- ROUSSEAU, Jean-Jacqués, **Toplum Sözleşmesi**, Türkçesi: Ali Alper, Oda Yayınları, İstanbul, 2008
- SAFRANSKI, Rüdiger, **Bir Alman Üstat Heidegger**, çev. Ali Nalbant, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008,
- SANCAR, Serpil, **İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2008
- SANDERS, Barry, **Kahkahanın Zaferi Yıkıcı Tarih Olarak Gülme**, çev. Kemal Aktay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- SCHMITT, Carl, **Siyasal Kavramı**, çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2006
- SCHMITT, Carl, **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, çev. Emre Zeybekoğlu, 2.b., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005
- SELEK, Sebahattin, **Anadolu İhtilali**, C1, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004
- SEYLER, A. -S. Haggard, **Komedi Sanatı**, çev. Suat Taşer, Ataç Kitabevi, İstanbul, 1964
- SMITH, Anthony D., **Milli Kimlik**, 5.b., çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

- SOBOUL, Albert, **1789 Fransız İnkılâbı Tarihi**, Türkçesi: Şerif Hulusi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1969
- ŞENTÜRK, Hulusi, **Türkiye’de İslami Oluşumlar ve Siyaset İslamcılık**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, 8.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 4.b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008
- TAYLOR, Charles, **Modern Toplumsal Tahayyüller**, çev. Hamide Koyukan, Metis Yayınları, İstanbul, 2006
- TEKELİ, İlhan - İleri, Selim, **Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003
- TOCQUEVILLE Alexis de, **Eski Rejim ve Devrim**, çev. Turhan Ilgaz, 2.b., İmge Kitabevi, Ankara, 2004
- TODOROV, Tzvetan, **Eleştirinin Eleştirisi**, çev.ler: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011
- TODOROV, Tzvetan, **Fantastik**, Türkçesi: Mehmet Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2008
- TRIMBERGER, Ellen Kay, **Tepeden İnmece Devrimler Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, çev.Fatih Uslu, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010
- TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, 4.b., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005
- TÜRKEŞ, Mustafa, **Ulusal Bir Sol Akım: Kadro Hareketi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999
- ULUDAĞ, Mehmet Emin, **Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005
- VINCENT, Andrew, **Modern Politik İdeolojiler**, Türkçesi: Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2006
- WALLERSTEIN, Immanuel, **Liberalizmden Sonra**, çev. Erol Öz, Metis Yayınları, İstanbul, 1998
- WATT, Ian, **Romann Yükselişi Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler**, çev. Ferit Burak Aydar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007

- YILDIZ, Ahmet, “**Ne Mutlu Türküm Diyene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, 4.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- YILMAZ, Durali, **Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2002
- YÜCEL, Hasan Ali, **Edebiyat Tarihimizden**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- ZÜRCHER, Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi: 1908-1928**, çev. Ergun Aydınoglu, 2.b., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.84

Makaleler

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, “Fransız Devrimi: Halk Sahne’ye Çıkıyor”, Edt. Mehmet Ali Ağaoğulları, **Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler**, 2.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.597-632
- ALEMDAR, Korkmaz, “Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler”, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.21-40
- APAYDIN, Mustafa, “Refik Halid ve Aydede”, **Kitap-lık**, Aylık Edebiyat Dergisi, Refik Halid Karay, Sayı 144, Aralık 2010, ss.73-81
- ARSLAN, Hüsamettin, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar” **Doğu Batı Düşünce Dergisi Akdemi ve İktidar**, 2.b., Yıl 2, Sayı 7, 1999, ss.55-81
- ARSLAN, Hüsamettin, “Pozitivizm Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, Sebahattin Şen(edt.), **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, ss.541-585
- AYHAN, Ömer, “Edebiyatımızda Alışılmadık Bir Tutum: Refik Halid, Refik Halid’e Karşı”, **Kitap-lık**, Aylık Edebiyat Dergisi, Refik Halid Karay, Sayı:144, Aralık 2010, ss.68-72
- BABEUF, “Kurucu Meclis Zamanında Sınıf Savaşı”, Vedat Günyol (faz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.278-81
- BAKHTIN, M.M., “Epik ve Roman Bir Roman İncelemesi Metodolojisine Doğru”, Sibel İrzık(der.), **Karnavaldan Romana Mikhail Bakhtin Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**, çev. Cem Soydemir Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001,ss.164-208

- BAKHTIN, Mikhail, "Dilbilim, Filoloji ve Beşeri Bilimlerde Metin Sorunu: Bir Felsefi Analiz Deneyi", Sibel Irzık(der.), **Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, ss.334-67
- BAKUNIN, "Bilim ve İktidar Üzerine", Robert Graham(edt.), **Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme (MS.300-1939)**, çev.ler, Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, ss.137-142
- BELGE, Murat; Keskin, Ferda, "Hayat Sonsuz Değildir, Kanon Lazım", **Kült, Kanon**, İstanbul Üniversitesi Kültürel İncelemeler Dergisi, Cultural Studies Journal, Kült Toplantıları-I Ocak-Mart, Sayı:1, 2011, ss.44-60
- BENLİSOY, Foti, "Anarşizm Gönüllü Düzene Övgü", H.Birsen Örs(der.), **19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Politik İdeolojiler**, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss.352-411
- BERKTAY, Fatmagül, "Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji Liberalizm", H.Birsen Örs(der.), **19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Politik İdeolojiler**, 2.b., İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss.49-114
- BURHAN ASAF, "Fırka Mektebi", Kadro 9, Eylül 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1932-C.1. (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.30-3
- BURHAN ASAF, "Gazi Cumhuriyet" Kadro 22, Teşrinvevel 1933, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara,1982, ss.24-7
- ÇIKLA, Selçuk, "Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu", **Muhafazakâr Düşünce**, Sayı:13-14, 2007, ss.47-68
- ÇIKLA, Selçuk, "Edebiyatta Dirijizm", **Millî Folklor**, 2007, Yıl 19, Sayı 73, ss.61-7
- ÇIKLA, Selçuk, "Türkiye'de Edebiyat Kanonu", **Mavi Yeşil**, Çevre Kültür Sanat, Sayı:53, Eylül-Ekim 2008, ss.9-12
- DANTON, "Vatanı Kurtarın! (10 Mart 1793)" Türkçesi: Meriç Gök, Vedat Günyol (haz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/ Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.227-33
- DEJEUX, Jean, "Cuha ve Nadire", Irène Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), **Doğu'da Mizah**, 2.b., çev. Ali Berktay, YKY, İstanbul, 2007, ss.27-47
- EFLATUN CEM, "İnkılâp Edebiyatı", Kadro 18, Haziran 1933, Özel Sayı, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.67-9

- FALİH RIFKI, "Bizim Köy" Kadro 18, Haziran 1933, Özel Sayı, haz. Cem Alpar, **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.15-7
- FENOGLIO, Iréne, Georgeon, François, "Sunuş", Iréne Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), **Doğu'da Mizah**, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.7-14
- GEORGEON, François, "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?", Iréne Fenoglio, François Georgeon(haz.lar.), **Doğu'da Mizah**, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.79-101
- GODWIN, William, "Politik Adalet Üzerine İnceleme (1793-97)", Robert Graham, (edt.), **Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme(MS.300-1939)**, çev.ler, Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, ss.29-42
- GUIBERT, Rita,"Jorge Luis Borges", **Borges'le Söyleşiler**, Richard Burgin(edt.), Türkçesi: Hatice Esra Mescioğlu, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss.59-105
- GÜNYOL, Vedat, "Saint Just ya da Devrim Meleği", Vedat Günyol (haz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/ Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.97-100
- GÜVEN, Oğuz , "Politik İdeolojinin İcat Ettiği Gelenek: Karagöz", **Millî Folklor**, 2008, Yıl 20, Sayı 79, ss.78-83
- HOBSBAWM Eric Hobsbawm, "Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914", Eric Hobsbawm, Terence Ranger (der.ler), **Geleneğin İcadı**, Türkçesi: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, ss.305-56
- HOBSBAWM, Eric, "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", Eric Hobsbawm, Terence Ranger (Der.ler), **Geleneğin İcadı**, Türkçesi: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, ss.1-18
- İBRAHİM, Amr Hilmi, "Mısır Nüktesi ya da Egemenliğin Mutlaklığı", Iréne Fenoglio, François Georgeon(haz.lar), **Doğu'da Mizah**, 2.b., çev. Ali Berktaş, YKY, İstanbul, 2007, ss.191-206
- İREM, Nazlı, "Jakobenizm-Cumhuriyetçilik Açamalarında Kemalist Radikalizm", **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Dergisi**, S.1-2, c.5-6, İzmir, 2004, ss.1-25
- İSMAİL HÜSREV, "Şark Vilayetlerinde Derebeylik II", **Kadro** 12, Birinci Kanun 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro, 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara,1978, ss.18-24, ss.21-4
- KADIOĞLU, Ayşe, "Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği", Ayşe Kadioğlu(haz.), **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, çev. Can Cemgil, Metis Yayınevi, İstanbul, 2008, ss.31-54

- KARATAŞ, Turhan, "Türk Edebiyatının Klasik Bir Eseri: Memleket Hikâyeleri" **Kitaplık Aylık Edebiyat Dergisi**, Refik Halid Karay, Sayı 144, Aralık 2010, ss.82-9
- MARAT, "Doğrudan Demokrasi İdeali: Seçilenlerin Seçmenlerce Denetimi", Vedat Günyol (haz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/ Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.200-2
- MEHMET İLHAN, "İnkılâbı Bilmek", Kadro, 18, Haziran 1933 Özel Sayı, haz. Cem Alpar, **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.65-6
- ÖKTEMGİL TURGUT, Canan, "Büyülü Gerçekçilik", **Bir Yaşam Öyküsü Marquez**, haz. K.Deniz Ögüt Digital Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss.57-78
- PARLA, Jale, "Alagoriden Mesel'e: Türk Romanında Anadolu'nun Kayıtları", Z.Tül Akbal Süalp, Aslı Güneş(edt.ler), **Taşrada Var Bir Zaman Taşra Kavramı Üzerine Tartışmalar**, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 67-86
- PARLA, Jale, "Yaralı Dil:Türkiye'nin Dil Reformu ve Romanın Kanonluğu" çev. Yunus Akbaba, **Kült**, Kanon, İstanbul Üniversitesi Kültürel İncelemeler Dergisi, Cultural Studies Journal, Kült Toplantıları-I, ss.62-78
- ROBESPIERRE, "Temsil Yoluyla Yönetim", Vedat Günyol (haz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.42-58
- RÜDİGER, Helmut, "Bir Belge: Proudhon, Sendikalizm ve Anarşizm Üzerine", Hans-Jürgen Degen (der.), **Anarşizmin Bugünü Tavrılar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, ss.177-197
- SAINT JUST, "Fransa Anayasası Üstüne", Vedat Günyol (haz.), **Robespierre/Saint-Just/Marat/Danton/Babeuf Devrim Yazıları**, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, ss.106-22,
- SHILS, Edward, "Gelenek" **İnsan Bilimlerine Prologomena Dil, Gelenek ve Yorum**, der. ve ter. Hüsamet Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2002, ss.145-179
- ŞAN, Mustafa Kemal, "Türk Modernleşmesine Romandan Bakmanın Önemi Üzerine", **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, ed. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara, 2004, ss.117-35
- ŞEVKET SÜREYYA, "Dersim ve Derebeyi", Kadro 6, Haziran 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro, 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.41-5, ss.42-4
- ŞEVKET SÜREYYA, "Enfilasyon Değil İş Bolluğu" Kadro 12, Birinci Kanun 1932, haz. Cem Alpar, **Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.5-11

- ŞEVKET SÜREYYA, "Ergenekon Efsanesi", Kadro 13, İkinci Kanun 1933, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.5-9
- ŞEVKET SÜREYYA, "Yaban" Kadro 18, Haziran 1933, Özel Sayı, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.80-7
- ŞEVKET SÜREYYA, "Yarı Münevverler Kulübü", Kadro 8, Ağustos 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro, 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara,1978, ss.40-3
- ŞİMŞEK, Ahmet, "Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi" *bilig*, Bahar/2006 Sayı 37, ss.65-80
- TAHİR HAYRETTİN, "Ayarlı Millet ve Plan", Kadro 18, Haziran 1933 Özel Sayı, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.54-8
- TANPINAR, Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bizde Roman I", Zeynep Kerman (Haz.), **Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Üzerine Makaleler**, 7.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, ss.47-50
- TANPINAR, Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bizde Roman II" , Zeynep Kerman(Haz.), Zeynep Kerman (Haz.), **Ahmet Hamdi Tanpınar Edebiyat Üzerine Makaleler**, 7.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, ss.51-4
- TANPINAR, Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar", Zeynep Kerman(Haz.), Zeynep Kerman (Haz.), **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 7.b., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 104-129
- TOSUN Necip, "Cemil Meriç'in Çağdaşı Düşünür ve Sanatçılara Bakışı", Bir Entelektüel Tedirgin Cemil Meriç, **Hece**, Aylık Edebiyat Dergisi, Yıl:14 Sayı:157, Ocak 2010, ss.169-78
- TOSUN, Necip, "Sürgündeki Öykücü: Refik Halid Karay, **Kitap-lık**, Aylık Edebiyat Dergisi, Refik Halid Karay, Sayı 144, Aralık 2010, ss.63-7
- TUĞRUL, Saime, "Kanon ve Kutsal", **Kült Kanon**, İstanbul Üniversitesi Kültürel İncelemeler Dergisi, Cultural Studies Journal, Kült Toplantıları-I Ocak-Mart, Sayı:1, 2011, ss.80-93
- VEDAT NEDİM, "Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir", Kadro15, Mart 1933, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.13-9
- VEDAT NEDİM, "İşte Bir Roman: Yaban", Kadro 16, Nisan 1933, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.47-9

WALLERSTEIN, Immanuel, “Jakobenizmin Sonu mu? Azınlıklar, Devletler ve Şiddet”,
Yeni Özgür Politika, 3 Eylül 2011

WILDE, Oscar, “ Sosyalizm ve İnsan Ruhu (1891)”, Robert Graham(edt.),**Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Tarihi Anarşizmden Anarşizme (MS.300-1939)**, çev. ler. Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, ss.315-9

YAKUP KADRİ, “Başyazı” Kadro 10, Birinci Teşrin 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, s.3

YAKUP KADRİ, “Bir Kıssa ve Bir Hisse”, Kadro 14, Şubat 1933, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1933-C.2 (tıpkıbasım)**, Gazi Üniversitesi Yayınları No:11, İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayın no:9, Ankara, 1982, ss.25-7

YAKUP KADRİ, “Edebiyat Buhranına Dair” Kadro 8, Ağustos 1932, **Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Cem Alpar(haz.), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara,1978, ss.27-9

YAKUP KADRİ, “Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı” Kadro 10, Birinci Teşrin 1932, **Kadro 1932-Cilt:1(tıpkıbasım)**, Cem Alpar(haz.), Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.26-7

YAKUP KADRİ, “Hammadde ve Halkla Sanatkâr”, Kadro 3, Mart 1932, Cem Alpar(haz.), **Kadro 1932-C.1 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1978, ss.17-8

YAKUP KADRİ, “İnkılap Edebiyatı”, Kadro 25, İkinci Kanun 1934, Cem Alpar(haz.), **Kadro, 1934-C.3 (tıpkıbasım)**, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları No:134, Ankara, 1980, ss.21-3

Diğer Kaynaklar

ARSLAN, Hüsamettin, **Sosyal Bilimlerde Yöntem Dersi Notları**, Bahar Yarıyılı, 20.05.2008

ARSLAN, Hüsamettin, **Sosyal Teori Dersi Notları**, Bahar yarıyılı, 25.03.2009

http://en.wikipedia.org/wiki/Dominican_Order (07.09.2011)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Catharism> (May 2010)

http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_H%C3%A9bert (30 Aralık 2011)

http://en.wikipedia.org/wiki/James_I_of_England (16.09.2011)

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Aysel		KAYA
Doğum Yeri ve Yılı	Erzincan		21.05.1977
Bildiği Yabancı Diller			
Ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1991	1994	Kazım Karabekir Lisesi
Lisans	1996	2000	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2008		Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2006	2007	Orhangazi Çok Programlı Lisesi
2.	2007	2008	Meriç Anadolu Lisesi
3.	2008	2009	Jandarma Şehit Er Selim Koçdemir Lisesi
4.	2009	2010	Kaman Türk Telekom Osman Kulaksız Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
5.	2011		Orhangazi Çok Programlı Lisesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
	Tarih İmza Adı Soyadı		.../.../2012 Aysel KAYA

<http://test2.wikipedia.org/wiki/Cathar> (08.01.2007)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Eflatun_Cem_G%C3%BCney ((8 Şubat 2012)

<http://www.kingjamesbibleonline.org/> (16.09.2011)

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154699> (3 Haziran 2005)

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, 8.b., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1989

Webster's Third New International Dictionary, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A,1986 (16.09.2011)